



การบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง
จังหวัดราชบุรี

MANAGEMENT OF RELIGIOUS EDUCATION ON DHAMMA SECTION OF
SANGHA ORGANIZATION IN BANPONG DISTRICT,
RATCHABURI PROVINCE

พระครูวิหารการโกวิท (สมศักดิ์ อุปาพัฒโน)

สารนิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๐



การบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง
จังหวัดราชบุรี

พระครูวิหารการโกวิท (สมศักดิ์ อุปวฑฒโน)

สารนิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๐

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)



Management of Religious Education on Dhamma Section of
Sangha Organization in Banpong District,
Ratchaburi Province

Phrakhruwiharakankowit (Somsak Upavaddhano)

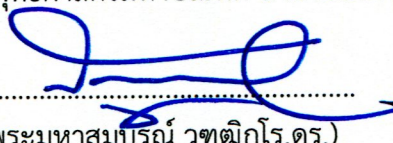
A Research Paper Submitted in Partial Fulfillment of
The Requirement for the Degree of
Master of Arts
(Buddhist Management)

Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
C.E. 2017

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)



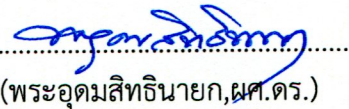
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้นับสารนิพนธ์ เรื่อง
“การบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์ อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี” เป็น
ส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ



(พระมหาสมบุญ วุฑฒิกโร,ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบสารนิพนธ์


(พระอุดมสิทธินายก,ผศ.ดร.)

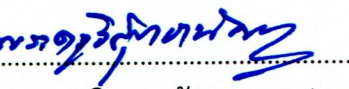
ประธานกรรมการ


(ผศ.พิเศษ ว่าที่ พ.ต.ดร.สวัสดิ์ จิรัฏฐิติกาล)

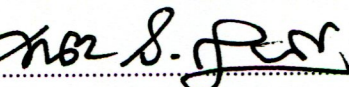
กรรมการ


(รศ.ดร.สุรพล สุธะพรหม)

กรรมการ


(พระครูวิสุทธธานันทคุณ,ดร.)

กรรมการ


(พระครูสังฆรักษ์เกียรติศักดิ์ กิตติปัญญา,ผศ.ดร.)

กรรมการ

คณะกรรมการควบคุมสารนิพนธ์

พระครูวิสุทธธานันทคุณ,ดร.

ประธานกรรมการ

พระครูสังฆรักษ์เกียรติศักดิ์ กิตติปัญญา,ผศ.ดร.

กรรมการ

ชื่อผู้วิจัย


(พระครูวิหารการโกวิท)

- ชื่อสารนิพนธ์ : การบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอ
บ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี
- ผู้วิจัย : พระครูวิহারการโกวิท (สมศักดิ์ อุปวฑฒโน)
- ปริญญา : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (การจัดการเชิงพุทธ)
- คณะกรรมการผู้ควบคุมสารนิพนธ์
- : พระครูวิสุทธาณันทคุณ, ดร., พธ.บ.(การจัดการเชิงพุทธ),
พธ.ม.(การจัดการเชิงพุทธ), พธ.ด.(การจัดการเชิงพุทธ)
 - : พระครูสังฆรักษ์เกียรติศักดิ์ กิตติปัญโญ, ผศ.ดร., พธ.บ.(การบริหารรัฐกิจ),
ศศ.ม.(การจัดการการพัฒนาสังคม), รป.ด.(รัฐประศาสนศาสตร์)
- วันที่สำเร็จการศึกษา : ๑๕ มีนาคม ๒๕๖๑

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ (๑) ศึกษาการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี (๒) เปรียบเทียบความคิดเห็นที่มีต่อการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล และ (๓) ศึกษาปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะเพื่อพัฒนาการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ระเบียบวิธีวิจัยเป็นการวิจัยแบบผสมวิธี โดยในส่วนของ การวิจัยเชิงปริมาณ ใช้แบบสอบถาม เป็นเครื่องมือเก็บข้อมูลภาคสนามจากพระสงฆ์ในอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี จำนวน ๑๙๐ รูป วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้โดยหาค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ทดสอบสมมติฐานโดยการทดสอบค่าเอฟ วิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว เมื่อพบความแตกต่าง จึงทำการเปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยเป็นคู่ ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด และในส่วนของ การวิจัยเชิงคุณภาพมีการวิเคราะห์เอกสาร และใช้แบบสัมภาษณ์ เป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูลภาคสนามจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน ๑๒ รูป/คน และวิเคราะห์ข้อมูลด้วยเทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหาประกอบบริบท

ผลการวิจัยพบว่า

๑. การบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๐๐ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน โดยด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ ด้านอาจารย์ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๐๗ ส่วนด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ได้แก่ ด้านสื่อการเรียนการสอน มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๙๒

๒. ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นที่มีต่อการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล พบว่า วุฒิการศึกษาแผนกธรรม มีผลให้ความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑ ซึ่งเป็นไปตามสมมุติฐานการวิจัยที่ตั้งไว้ ส่วนปัจจัยส่วนบุคคลอื่น ๆ ไม่พบความแตกต่าง

๓. ปัญหา อุปสรรคการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี พบว่า ด้านอาจารย์: บางสำนักเรียนมีอาจารย์จำนวนน้อย, อาจารย์บางรูปขาดเทคนิคและวิธีการสอนที่มีประสิทธิภาพ, อาจารย์บางรูปทำหน้าที่สอนได้ไม่เต็มเวลา, ด้านสื่อการเรียนการสอน: สำนักเรียนบางแห่งขาดงบประมาณสนับสนุน, สำนักเรียนบางแห่งใช้หนังสือหลายมาตรฐาน, สื่อการสอนบางประเภทไม่เหมาะสมกับสภาพของห้องเรียน, ด้านวัดผลและประเมินผล: อาจารย์บางรูปขาดทักษะการวัดและประเมินผล, ขาดการประเมินผลเกี่ยวกับการนำไปประยุกต์ใช้, ด้านสถานที่และสิ่งแวดล้อม: สถานที่เรียนบางแห่งขาดความสัปปายะ, ห้องเรียนของบางสำนักเรียนมีอากาศร้อนในเวลาช่วงบ่าย, กิจกรรมการเรียนการสอนส่วนใหญ่อยู่แต่ภายในห้องเรียน และข้อเสนอแนะเพื่อพัฒนาการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี พบว่า ด้านครูสอน : สรรหาครูสอนให้มีจำนวนเพียงพอและเหมาะสมกับจำนวนผู้เรียน หรือจัดส่งครูสอนและผู้เรียนของแต่ละสำนักเรียนไปจัดการเรียนการสอนร่วมกันในรูปแบบของสำนักศาสนศึกษาประจำตำบล, จัดอบรมทักษะด้านเทคนิคการสอนที่ให้แก่ครูสอนพระปริยัติธรรมเพื่อนำมาใช้ในการเรียนการสอนให้สามารถกระตุ้นและสร้างความสนใจแก่ผู้เรียนได้ และการจัดให้ครูสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมทำหน้าที่สอนเต็มตามตารางเวลา, ด้านสื่อการเรียนการสอน : การจัดสรรงบประมาณสำหรับจัดซื้อ จัดหา จัดสร้าง อุปกรณ์การเรียนการสอน โดยเปิดโอกาสให้พุทธศาสนิกชนมีส่วนร่วมในการบริจาคทรัพย์ เพื่อนำมาตั้งเป็นกองทุนเพื่อการศึกษาของพระภิกษุสามเณรประจำสำนักศาสนศึกษา, กำหนดคู่มือการสอนของครูผู้สอนและแบบเรียนของผู้เรียนให้เป็นมาตรฐานเดียวกัน จากสำนักพิมพ์เดียวกัน และเลือกใช้สื่อการสอนให้เหมาะสมกับสภาพของห้องเรียน, ด้านวัดผลและประเมินผล : การจัดอบรมทักษะความรู้เกี่ยวกับเทคนิคการวัดและประเมินผลการเรียนการสอน โดยวิทยากรผู้ทรงคุณวุฒิ และบูรณาการรูปแบบของการวัดและประเมินผลที่เน้นการวิเคราะห์และสังเคราะห์ เพื่อประโยชน์ในการนำไปประยุกต์ใช้จริง และด้านสถานที่และสิ่งแวดล้อม : จัดสถานที่สอนให้เป็นเอกเทศจากเสนาสนะอื่น, จัดเครื่องปรับอากาศหรือเครื่องระบายความร้อนในห้องเรียน หรืออาจปลูกต้นไม้เพื่อบังแสงแดดที่ส่องมายังห้องเรียนในช่วงเวลาบ่าย และควรเปลี่ยนสถานที่เรียนบ้าง ในโอกาสที่สมควร เพื่อผ่อนคลายความตึงเครียดแก่ผู้เรียน

Research Paper Title: Management of Religious Education on Dhamma Section of Sangha Organization in Banpong District, Ratchaburi Province

Researcher : Phrakhruwiharakankowit (Somsak Upavaddhano)

Degree : Master of Arts (Buddhist Management)

Research Supervisory Committee

- : Phrakhruwisutthanantakhun, Dr.,
B.A.(Buddhist Management), M.A.(Buddhist Management),
Ph.D.(Buddhist Management)
- : Phrakhrusangharakkietisak Kittipaño, Asst. Prof., Dr.
B.A.(Public Administration), M.A.(Social Development Management),
D.P.A.(Public Administration)

Date of Graduation : March 15, 2018

ABSTRACT

The objectives of research Paper were (1) to study management of religious education on Dhamma section of sangha organization in Banpong district Sangha, Ratchaburi province, (2) to compare the opinions of monks to management of religious education on Dhamma section of sangha organization in Banpong district Sangha, Ratchaburi province, classified by personal data, and (3) to study the problems, obstacles and suggestions for development of management of religious education on Dhamma section of sangha organization in Banpong district Sangha, Ratchaburi province. The research methodology was the mixed method research, that the quantitative research used the questionnaire as the tool for collecting the data in the field study from 190 monks in Banpong district, Ratchaburi province. The statistics were used for the data analysis through frequency, percentage, mean, standard deviation (S.D.), F-test, One-way Analysis of Variance and Least Significant Difference: LSD. and the qualitative research had the documentary analysis and interview as the tool for collecting the data in the field study from 12 key informants and analyzed the data through the content analysis technique.

The findings of this research were as following :

1. Management of religious education on Dhamma section of sangha organization in Banpong district, Ratchaburi province, overall, was in high level at mean of 4.00, when considering the aspect found that in high level all aspects. For highest aspect was teachers, at mean of 4.07. The lowest aspect mean was the instruction media, at mean of 3.92.

2. The comparisons for opinions of monks to management of religious education on Dhamma section of sangha organization in Banpong district, Ratchaburi province, classified by personal data, found that Dhamma education degree had opinion of management of religious education on Dhamma section of sangha organization in Banpong district, Ratchaburi province, the significantly difference at 0.01. The hypothesis was accepted, But, other personal statuses were not different.

3. The problems and obstacles of management of religious education on Dhamma section of sangha organization in Banpong district Sangha, Ratchaburi province, as following ; The aspect of teachers: some offices of religious education have a small number of teachers, some teachers lack effective techniques and teaching methods, and some teachers do not teach full time. The aspect of instruction media: some offices of religious education lack of budget support, some offices of religious education use many standard books, and some teaching materials are not suitable for the classroom. The aspect of measurement and evaluation: some teachers lack the skills to measure and evaluate, lack of assessment on application in real life, and the aspect of place and environment: some offices of religious education lack tranquility, some of the classrooms are hot in the afternoon, most teaching activities are within the classroom. And, suggestions for management of religious education on Dhamma section of sangha organization in Banpong district Sangha, Ratchaburi province, as following; The aspect of teachers: recruitment of teachers to sufficient number and appropriate for the number of students, or the teachers and the students of each school to learning together in the form of religious education at the sub-district, the technical education training for teachers to be able to motivate and interest students, and the teacher acts teaching as a full teaching schedule. The aspect of instruction media: the budget allocation for the purchase of teaching equipment by the Buddhist as their contribution to the fund for the education of monks and novices to the office of religious education, to have the books, hand book and textbooks to the students to the same standard, and the choice of materials to suit the conditions of the classroom. The aspect of measurement and evaluation: training and technical knowledge about the measurement and evaluation of teaching by highly qualified scholars, and the integrated form of measurement and evaluation by analysis and synthesis for applications in reality, and the aspect of place and environment: the venues for the independent place for, the air conditioning or fans in the classroom or planting trees to shade light to the classroom in the afternoon, and should be opportunity to change locations due to stress to students.

กิตติกรรมประกาศ

สารนิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี ด้วยความเมตตาของคณะกรรมการผู้ควบคุมสารนิพนธ์ ได้แก่ พระครูวิสุทธาจารย์คุณ, ดร. และพระครูสังฆรักษ์เกียรติศักดิ์ กิตติปัญโญ, ผศ.ดร. ที่อนุเคราะห์ให้คำปรึกษาแนะนำ ช่วยเหลือในการปรับปรุง แก้ไขสารนิพนธ์จนสำเร็จด้วยดี

ขอขอบคุณ คณะกรรมการตรวจสอบสารนิพนธ์ ประกอบด้วย พระอุดมสิทธิธนายก, ผศ.ดร., ผศ.พิเศษ ว่าที่ พ.ต.ดร.สวัสดิ์ จิรัฏฐิติกาล และ รศ.ดร.สุรพล สุยะพรหม ที่กรุณาให้ข้อเสนอแนะ ปรับปรุง เพื่อความถูกต้องและสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ขอขอบคุณ พระสมุทพรวิโรจน์, ดร., พระครูวาทีวรัณ, ดร., พระมหากังวาล ธีรธมโม, ดร., พระครูสังฆรักษ์ ทรงพรณ ชยทตโต, ดร. และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธิตินันท์ หนัมนี่ ที่กรุณาเป็นผู้เชี่ยวชาญในการตรวจแบบสอบถาม พร้อมแนะนำในการปรับปรุงแก้ไขแบบสอบถามให้สมบูรณ์และสำเร็จได้ด้วยดี

ขอกราบขอบพระคุณ พระเดชพระคุณ พระพรหมเวที (สุเทพ ฝุสสุธมโม) เจ้าคณะภาค ๑๕ ที่มอบความเมตตาและกำลังใจผู้วิจัยเสมอมา และขอขอบคุณ พระครูศรีธรรมนาถ (ดำเกิง เขมสิริ), พระครูชินวรานุวัตร, ดร. (สิงห์ ชินวโร), พระครูประสิทธิ์สุตกิจ (ปรีชา สามตฤโก), พระมหาอดุลญาณ ฤทธธมโม, พระครูปัญญาภิชิต, ดร. (ประจวบ ปญญาทีโป), พระมหาวิศักดิ์ คุณธมโม, ดร., นายสนธิยา เสนเอี่ยม, นายนิธิต พันธแดง, นางดวงธิดา ศคินรากุล, นางธนกร อุดมกุศลศรี, นายไพโรจน์ มานทองคำ และนายวิเชียร หล่อเงิน ที่ให้ข้อมูลสำคัญจากการสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย ตลอดจนบุคคลต่าง ๆ ที่อนุเคราะห์ข้อมูลเพื่อการวิจัยเป็นอย่างดี

สุดท้ายนี้ คุณค่าและประโยชน์ใด ๆ อันจะพึงมีจากสารนิพนธ์เล่มนี้ ผู้วิจัยขอน้อมถวายเป็น พุทธบูชา ธรรมบูชา สังฆบูชา และมอบบูชาเป็นกตเวทิตาคุณ แก่บิดามารดา ครูบาอาจารย์ พี่ ๆ น้อง ๆ รวมทั้งคณะญาติโยมและผู้มีอุปการคุณทุกท่าน ผู้ให้กำลังใจ ผู้ให้กำลังใจสนับสนุน และผู้ถวายข้าวทุกทัพพีตลอดเวลาที่ดำรงเพศสมณะตลอดมา ซึ่งไม่สามารถจะเอ่ยนามได้ทั้งหมด

พระครูวิหารการโกวิท (สมศักดิ์ อุปาทุณโน)

๑๕ มีนาคม ๒๕๖๑

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	(ก)
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	(ค)
กิตติกรรมประกาศ	(จ)
สารบัญ	(ฉ)
สารบัญตาราง	(ช)
สารบัญแผนภาพ	(ฅ)
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	(ณ)
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ คำถามการวิจัย	๓
๑.๓ วัตถุประสงค์การวิจัย	๔
๑.๔ ขอบเขตการวิจัย	๔
๑.๕ สมมติฐานการวิจัย	๕
๑.๖ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	๖
๑.๗ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย	๗
บทที่ ๒ แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๘
๒.๑ แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารจัดการ	๘
๒.๒ แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับงานศาสนศึกษาแผนกธรรม	๒๙
๒.๓ แนวคิด เกี่ยวกับคณะสงฆ์	๔๔
๒.๔ แนวคิด เกี่ยวกับการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์	๕๘
๒.๕ ข้อมูลพื้นที่ที่ใช้ในการวิจัย	๗๑
๒.๖ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๗๕
๒.๗ กรอบแนวคิดในการวิจัย	๘๑
บทที่ ๓ วิธีดำเนินการวิจัย	๘๓
๓.๑ รูปแบบการวิจัย	๘๓
๓.๒ ประชากร กลุ่มตัวอย่าง และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ	๘๓
๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	๘๖
๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล	๘๙
๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล	๙๐

สารบัญ (ต่อ)

เรื่อง	หน้า
บทที่ ๔ ผลการวิจัย	๙๑
๔.๑ ปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม	๙๑
๔.๒ การบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี	๙๓
๔.๓ ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นที่มีต่อการบริหารจัดการงานศาสนศึกษา แผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี โดยจำแนกตาม ปัจจัยส่วนบุคคล	๙๘
๔.๔ ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะเพื่อพัฒนาการบริหารจัดการงานศาสน ศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี	๑๒๙
๔.๕ สรุปผลการสัมภาษณ์เกี่ยวกับการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรม ของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี	๑๓๓
๔.๖ สรุปองค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัย	๑๓๙
บทที่ ๕ สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	๑๔๑
๕.๑ สรุป	๑๔๑
๕.๒ อภิปรายผล	๑๔๕
๕.๓ ข้อเสนอแนะ	๑๔๙
บรรณานุกรม	๑๕๐
ภาคผนวก	๑๕๗
ภาคผนวก ก หนังสือขอความอนุเคราะห์ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ	๑๕๘
ภาคผนวก ข ผลการหาค่าดัชนีความสอดคล้อง	๑๖๔
ภาคผนวก ค ค่าสัมประสิทธิ์ อัลฟ่า	๑๖๙
ภาคผนวก ง หนังสือขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย	๑๗๑
ภาคผนวก จ แบบสอบถามเพื่อการวิจัย	๑๘๕
ภาคผนวก ฉ แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย	๑๙๒
ภาคผนวก ช ภาพถ่ายการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ	๑๙๕
ประวัติผู้วิจัย	๒๐๒

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
๒.๑ วัดและเจ้าอาวาส (เจ้าสำนักเรียน) ในเขตปกครองคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี	๗๒
๓.๑ จำนวนประชากรและกลุ่มตัวอย่างของพระสงฆ์ที่สังกัดวัดในเขตการปกครองคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี จำแนกสังกัดตำบล (คณะสงฆ์)	๘๕
๔.๑ จำนวนและร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถาม จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล	๙๒
๔.๒ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม	๙๓
๔.๓ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านอาจารย์	๙๔
๔.๔ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านสื่อการเรียนการสอน	๙๕
๔.๕ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านวัดผลและประเมินผล	๙๖
๔.๖ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านสถานที่และสิ่งแวดล้อม	๙๗
๔.๗ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม จำแนกตามอายุ	๙๙
๔.๘ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม จำแนกตามอายุ	๙๙
๔.๙ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านอาจารย์ จำแนกตามอายุ	๑๐๐
๔.๑๐ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านอาจารย์ จำแนกตามอายุ	๑๐๐
๔.๑๑ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านสื่อการเรียนการสอน จำแนกตามอายุ	๑๐๑

สารบัญตาราง (ต่อ)

[illegible]

สารบัญตาราง (ต่อ)

[illegible]

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตารางที่	หน้า
๔.๓๒ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านสื่อการเรียนการสอน จำแนกตามวุฒิการศึกษาสามัญ	๑๑๑
๔.๓๓ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านวัดผลและประเมินผล จำแนกตามวุฒิการศึกษาสามัญ	๑๑๒
๔.๓๔ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านวัดผลและประเมินผล จำแนกตามวุฒิการศึกษาสามัญ	๑๑๒
๔.๓๕ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านสถานที่และสิ่งแวดล้อม จำแนกตามวุฒิการศึกษาสามัญ	๑๑๓
๔.๓๖ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านสถานที่และสิ่งแวดล้อม จำแนกตามวุฒิการศึกษาสามัญ	๑๑๓
๔.๓๗ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม จำแนกตามวุฒิการศึกษาแผนกธรรม	๑๑๔
๔.๓๘ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม จำแนกตามวุฒิการศึกษาแผนกธรรม	๑๑๔
๔.๓๙ การวิเคราะห์ระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม จำแนกตามวุฒิการศึกษาแผนกธรรม ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference: LSD)	๑๑๕
๔.๔๐ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านอาจารย์ จำแนกตามวุฒิการศึกษาแผนกธรรม	๑๑๖
๔.๔๑ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านอาจารย์ จำแนกตามวุฒิการศึกษาแผนกธรรม	๑๑๖

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตารางที่	หน้า
๔.๔๒ การวิเคราะห์ระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหารจัดการงานศาสนศึกษา แผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านอาจารย์ จำแนกตามวุฒิ การศึกษาแผนกธรรม ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference: LSD)	๑๑๗
๔.๔๓ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการ บริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านสื่อการเรียนการสอน จำแนกตามวุฒิการศึกษาแผนกธรรม	๑๑๘
๔.๔๔ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหารจัดการ งานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านสื่อการเรียนการสอน จำแนกตามวุฒิการศึกษาแผนกธรรม	๑๑๘
๔.๔๕ การวิเคราะห์ระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหารจัดการงานศาสนศึกษา แผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านสื่อการเรียนการสอน จำแนกตามวุฒิการศึกษาแผนกธรรม ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference: LSD)	๑๑๙
๔.๔๖ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการ บริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านวัดผลและประเมินผล จำแนกตามวุฒิการศึกษาแผนกธรรม	๑๒๐
๔.๔๗ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหารจัดการ งานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านวัดผล และประเมินผล จำแนกตามวุฒิการศึกษาแผนกธรรม	๑๒๐
๔.๔๘ การวิเคราะห์ระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหารจัดการงานศาสนศึกษา แผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านวัดผลและประเมินผล จำแนกตามวุฒิการศึกษาแผนกธรรม ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference: LSD)	๑๒๑
๔.๔๙ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการ บริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านสถานที่และสิ่งแวดล้อม จำแนกตามวุฒิการศึกษาแผนกธรรม	๑๒๒
๔.๕๐ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหารจัดการ งานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านสถานที่ และสิ่งแวดล้อม จำแนกตามวุฒิการศึกษาแผนกธรรม	๑๒๒

สารบัญตาราง (ต่อ)

[illegible]

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตารางที่	หน้า
๔.๖๒ ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะเพื่อพัฒนาการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนก ธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านอาจารย์	๑๒๙
๑.๖๓ ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะเพื่อพัฒนาการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนก ธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านสื่อการเรียนการสอน	๑๓๐
๔.๖๔ ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะเพื่อพัฒนาการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนก ธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านวัดผลและประเมินผล	๑๓๑
๔.๖๕ ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะเพื่อพัฒนาการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนก ธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านสถานที่และสิ่งแวดล้อม	๑๓๒

สารบัญแผนภาพ

แผนภาพที่	หน้า
๒.๑	การศึกษาของคณะสงฆ์ไทยในปัจจุบัน
๒.๒	การบริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมขนาดเล็ก
๒.๓	การบริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมขนาดใหญ่
๒.๔	กรอบแนวคิดในการวิจัย
๔.๑	แนวทางการพัฒนาการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์ อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี
	๑๓๙

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

คำย่อชื่อคัมภีร์พระไตรปิฎก

สารนิพนธ์ฉบับนี้ ได้ใช้พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙ เป็นหลัก ในการอ้างอิง ซึ่งจะระบุ เล่ม/ข้อ/หน้า หลังอักษรย่อชื่อคัมภีร์ เช่น ส.ส. (ไทย) ๑๕/๒๑๘/๖๑. หมายความว่า ระบุถึง พระสุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย สคาถวรรค ฉบับภาษาไทย เล่มที่ ๑๕ ข้อที่ ๒๑๘ หน้าที่ ๖๑ เป็นต้น ทั้งนี้ โดยใช้ระบบคำย่อ ดังต่อไปนี้

พระสุตตันตปิฎก

ส.ส. (ไทย) = สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย สคาถวรรค (ภาษาไทย)

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

สถาบันการศึกษาของไทยมีรากฐานเริ่มแรกมาจากการเรียนการสอนหนังสือภายในวัด โดยมีพระภิกษุสงฆ์ทำหน้าที่อบรมสั่งสอนคุณธรรมจริยธรรมและหลักคำสอนของพระพุทธเจ้ามาอย่างยาวนาน บรรพบุรุษของไทยนิยมให้กุลบุตรของตนได้ศึกษาเล่าเรียน ก็ต้องถวายตัวถวายตัวกุลบุตรของตนไว้คอยรับใช้พระภิกษุสงฆ์หรือบางท่านนิยมบวชกุลบุตรเป็นพระภิกษุเพื่อศึกษาเล่าเรียนหลักพุทธธรรมของพระพุทธศาสนาเพื่อให้เกิดปัญญา ดังพุทธพจน์ว่า “ปัญญาเป็นแสงสว่างในโลก”^๑

วัดจึงเป็นจุดกำเนิดของการศึกษาในเบื้องต้น ต่อมาได้มีการจัดตั้งโรงเรียนในเขตพื้นที่ของวัดจากการให้พระภิกษุสงฆ์มีบทบาททำหน้าที่เป็นครูสอนตามโรงเรียนต่าง ๆ ที่ตั้งอยู่ในวัด จึงมีชื่อโรงเรียนตามชื่อวัดต่าง ๆ จนสืบทอดกันมา กระทั่ง เมื่อนโยบายแห่งรัฐต้องการปฏิรูปการศึกษาของชาติ ฝ่ายคณะสงฆ์จึงต้องปฏิรูปบทบาทใหม่เพื่อปรับตัวเองให้ทันกับเหตุการณ์ ทางราชการได้ให้ความสำคัญด้านการศึกษาของสงฆ์ ไม่ได้ทอดทิ้งให้พระสงฆ์จัดการศึกษาเอง ราชการต้องเข้ามาช่วยพระสงฆ์เหมือนกับสมัยรัชกาลที่ ๕ ที่พระองค์ทรงทำให้เป็นตัวอย่างมาแล้ว คือ เสด็จไปหาพระสงฆ์ด้วยพระองค์เอง ขอร้องให้พระสงฆ์ช่วยเหลือเรื่องการศึกษา ก็จะทำให้เกิดความร่วมมือร่วมใจ เพราะปัจจุบันนี้ การศึกษาของไทยเป็นยุคปฏิรูปการศึกษาต้องให้ความรู้คู่คุณธรรม หลังจากที่เรารเดินทางไม่ถูกมานาน โดยเราแยกความรู้ออกจากคุณธรรมจนเกิดวิกฤติทางศีลธรรม เมื่อเป็นดังนี้พระสงฆ์สามารถที่จะมีบทบาทสนับสนุนส่งเสริมการศึกษาไทยได้ในเรื่องคุณธรรมจริยธรรม เพราะการสอน การแนะนำ การทำให้เป็นตัวอย่าง เป็นเรื่องของพระสงฆ์ทั้งนั้น เป็นเรื่องของวัดดังสุภาษิตที่ว่า การสอนให้จำ การทำให้ดู อยู่ให้เห็น และเข็นให้รอด ควรเป็นเรื่องของพระสงฆ์ ฉะนั้นเป้าหมายหลักของพระพุทธศาสนาที่แท้จริงคือการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเพื่อให้คนมีความสมบูรณ์ทั้งทางด้านพฤติกรรมและจิตใจ โรงเรียนพระปริยัติธรรมมีวัตถุประสงค์ที่จะจัดการศึกษาอีกรูปแบบหนึ่งของการศึกษาคณะสงฆ์^๒

ในปี พ.ศ. ๒๕๓๕ ได้มีการตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ซึ่งบัญญัติว่าการศึกษาคณะสงฆ์หมายถึง สิ่งที่พระภิกษุสามเณรต้องเล่าเรียนศึกษาค้นคว้าทำความเข้าใจ ส่วนคณะสงฆ์หมายถึง บรรดาพระภิกษุที่ได้รับการบรรพชาอุปสมบทจากพระอุปัชฌาย์ตามพระราชบัญญัตินี้หรือตามกฎหมายที่ใช้บังคับก่อนพระราชบัญญัตินี้ ไม่ว่าจะปฏิบัติศาสนกิจในหรือนอกราชอาณาจักร^๓

^๑ ส.ส. (ไทย) ๑๕/๒๑๘/๖๑.

^๒ สมศักดิ์ บุญบุ, พระสงฆ์กับการศึกษาไทย, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๓๕๓-๓๕๖.

^๓ สุทธิพงศ์ ดันตยาพิศาลสุทธิ, พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ กฎกระทรวง กฎมหาเถรสมาคม พร้อมด้วยระเบียบและคำ สั่งมหาเถรสมาคมเกี่ยวกับการคณะสงฆ์และการพระศาสนา, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๑), หน้า ๑๕.

ปัจจุบัน การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมของคณะสงฆ์ จำแนกได้ดังนี้ (๑) หลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกบาลี มี ๘ ระดับ ได้แก่ ประโยค ๑-๒ และเปรียญธรรม ๓-๔-๕-๖-๗-๘-๙ (ป.ธ.๓ ถึง ป.ธ.๙) กระทรวงศึกษาธิการเทียบความรู้ให้ตามประกาศ ลงวันที่ ๒๒ สิงหาคม ๒๕๒๕ ให้เปรียญธรรม ๓ ประโยค (ป.ธ.๓) เทียบเท่ามัธยมศึกษาตอนต้น และเปรียญธรรม ๕ ประโยค (ป.ธ.๕) ที่สอนวิชาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมหรือแผนกบาลี หรือโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญไม่น้อยกว่า ๑ ปี โดยมีเวลาสอนไม่น้อยกว่า ๓๐๐ ชั่วโมง เทียบเท่ามัธยมศึกษาตอนปลาย ส่วนเปรียญธรรม ๙ ประโยค (ป.ธ.๙) มีวิทยฐานะชั้นปริญญาตรี (๒) หลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกธรรม แบ่งออกเป็นหลักสูตรสำหรับพระภิกษุสามเณรมี ๓ ระดับ ได้แก่ นักธรรมชั้นตรี นักธรรมชั้นโท และนักธรรมชั้นเอก โดย ก.พ. เทียบวิทยฐานะนักธรรมชั้นตรีให้เท่ากับประโยคประถมศึกษาตอนต้น (ป.๔) นักธรรมชั้นโท เท่ากับประโยคประถมศึกษาตอนปลาย (ป.๕) และนักธรรมชั้นเอก เท่ากับประโยคประถมศึกษาตอนปลาย (ป.๖) และหลักสูตรสำหรับฆราวาสมี ๓ ระดับ ได้แก่ ธรรมศึกษาชั้นตรี ธรรมศึกษาชั้นโท และธรรมศึกษาชั้นเอก (๓) หลักสูตรปริญญาตรีได้แก่ พุทธศาสตรบัณฑิตของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และศาสนศาสตรบัณฑิตของมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัยซึ่งกำหนดให้นักศึกษาทุกคนต้องศึกษาวิชาแกนพระพุทธศาสนาจำนวน ๕๐ หน่วยกิต ประกอบด้วย วิชาภาษาบาลี พระไตรปิฎกศึกษา พระวินัยปิฎก พระสุตตันตปิฎก พระอภิธรรมปิฎก ธรรมประยุกต์ ธรรมปฏิบัติและศาสนปฏิบัติ โดยหลังจากจบการศึกษาแล้วต้องปฏิบัติศาสนกิจสนองงานมหาวิทยาลัยในเพศบรรพชิตอีกอย่างน้อย ๑ ปี จึงจะได้รับปริญญาบัตร และ (๔) หลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ซึ่งเป็นการจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรมัธยมศึกษาทั้งตอนต้นและตอนปลายของกระทรวงศึกษาธิการ โดยกำหนดให้เรียนวิชาการพระพุทธศาสนา ได้แก่ ศาสนปฏิบัติ ภาษาบาลี และธรรมวินัย เป็นวิชาบังคับแกน ๓๖ หน่วยกิต ในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น และ ๒๑ หน่วยกิต ในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย^๕

โดยนัยนี้ พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ ได้ระบุหน้าที่ของพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสไว้ใน มาตรา ๓๗ (๓) ความเป็นที่ “เป็นธุระในการศึกษาอบรมและสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์”^๕ สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ ๙ ประการ คือ (๑) เพื่อพระสงฆ์รักษาตนเองและหมู่คณะ (๒) เพื่อใช้อบรมสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์ (๓) เพื่อใช้พัฒนาชาติบ้านเมืองด้วยคุณธรรมของศาสนา (๔) เพื่อใช้ในกิจการคณะสงฆ์และการศาสนา (๕) เพื่อรักษาหลักพระธรรมวินัยของพระพุทธศาสนา (๖) เพื่อสร้างศาสนทายาทสืบอายุพระพุทธศาสนา (๗) เพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา (๘) เพื่อความตั้งมั่นแห่งพระสัทธรรม และ (๙) เพื่อความมั่นคงของประเทศชาติอันเป็นส่วนรวม^๖

^๕กรมการศาสนา, **คู่มือการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม-บาลี**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๒), หน้า ๑๐๕-๑๐๖.

^๕สถาบันพระสังฆาธิการ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, **คู่มือพระสังฆาธิการ**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๕), หน้า ๘๔.

^๖พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปณีโย), **เอกสารประกอบการบรรยายเรื่องการคณะสงฆ์และการพระศาสนา**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๔๑.

อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ตั้งเมื่อ ร.ศ. ๑๑๔ ปัจจุบันมีเนื้อที่ ๓๖๖.๕๕๙ ตารางกิโลเมตร แบ่งการปกครองเป็น ๑๔ ตำบล ๑๘๓ หมู่บ้าน^๗ ปัจจุบัน เขตการปกครองคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี มีพระครูศรีธรรมนาท ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะอำเภอ ปกครอง ๑๑ ตำบล ได้แก่ ตำบลกรับใหญ่ ตำบลเขาขลุง เขต ๑ ตำบลเขาขลุง เขต ๒ ตำบลคุ้มพะยอม ตำบลท่าผา ตำบลนครชุมน์-บ้านม่วง ตำบลบ้านโป่ง ตำบลเบิกไพร-ลาดบัวขาว ตำบลหนองกบ ตำบลหนองปลาหมอ ตำบลหนองอ้อ-สวนกล้วย และมีวัด/สำนักเรียนในสังกัด จำนวน ๕๖ วัด/สำนักเรียน^๘ อย่างไรก็ตาม ปัญหาสำคัญ คือ ปัญหาการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ เกิดขึ้นเนื่องจากมีความคิดเห็นขัดแย้งกันระหว่างพระเถระผู้รับผิดชอบการบริหารงานคณะสงฆ์กับพระนักศึกษารุ่นใหม่ โดยพระเถระผู้บริหารคณะสงฆ์ซึ่งถือว่าเป็นผู้มีทัศนคติของเก่า เห็นว่าการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม เป็นระบบการศึกษาอย่างเดียวที่ถูกต้องชอบธรรมสำหรับพระภิกษุสามเณร และควรรักษาไว้ให้คงที่อยู่อย่างเดิม โดยไม่มีการเปลี่ยนแปลง ไม่ว่าจะเป็นโครงสร้างระบบหรือหลักสูตรและแบบเรียน การเปลี่ยนแปลงอย่างใดอย่างหนึ่งถือว่าเป็นความเสื่อม และเห็นว่าภิกษุสามเณรไม่ควรเล่าเรียนวิชาการสมัยใหม่ เพราะจะทำให้ลาสิกขาเกินไป แต่ฝ่ายพระนักศึกษารุ่นใหม่เห็นว่า การศึกษาพระปริยัติธรรมควรรักษาไว้เพียงเนื้อหาสาระคือพระธรรมวินัย แต่ควรมีการเปลี่ยนแปลงปรับปรุงในด้านระบบ หลักสูตร แบบเรียน และวิธีการเรียนการสอนให้เหมาะสมตามกาลสมัย^๙

ดังนั้น การที่ผู้วิจัยดำรงตำแหน่งพระสังฆาธิการในสังกัดคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี และเล็งเห็นความสำคัญของปัญหา จึงสนใจศึกษาเรื่อง “การบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี” เพื่อสังเคราะห์ข้อมูลเชิงวิชาการที่สามารถนำไปเป็นสารสนเทศเพื่อการพัฒนาประสิทธิภาพการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ให้ดียิ่งขึ้นต่อไป

๑.๒ คำถามการวิจัย

๑.๒.๑ การบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี เป็นอย่างไร

๑.๒.๒ ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นที่มีต่อการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล มีความแตกต่างกันหรือไม่ อย่างไร

^๗สำนักงานจังหวัดราชบุรี, แผนพัฒนาจังหวัดราชบุรี พ.ศ. ๒๕๖๑-๒๕๖๔, (ราชบุรี: สำนักงานจังหวัดราชบุรี, หน้า ๑๖. (ถ่ายเอกสารเย็บเล่ม).

^๘สำนักงานเจ้าคณะอำเภอบ้านโป่ง, สถิติภิกษุ สามเณร และศิษย์วัด อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ภาค ๑๕ พุทธศักราช ๒๕๖๐, (ราชบุรี: สำนักงานเจ้าคณะอำเภอบ้านโป่ง, ๒๕๖๐), หน้า ๑-๕. (อัดสำเนา).

^๙กรมการศาสนา อ้างใน พระมหาวีจัก กิตติวัฒน์, “ประสิทธิภาพการบริหารจัดการการเรียนการสอนตามหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกธรรมของเจ้าอาวาสในอำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้า ๓.

๑.๒.๓ ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะเพื่อพัฒนาการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี เป็นอย่างไร

๑.๓ วัตถุประสงค์การวิจัย

๑.๓.๑ เพื่อศึกษาการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี

๑.๓.๒ เพื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นที่มีต่อการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล

๑.๓.๓ เพื่อศึกษาปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะเพื่อพัฒนาการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี

๑.๔ ขอบเขตการวิจัย

๑.๔.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

การวิจัยครั้งนี้ กำหนดขอบเขตเนื้อหาโดยสังเคราะห์จากแนวคิดทฤษฎีของ แอชเวิร์ธ และฮาร์วีย์ (Ashworth & Harvey)^{๑๐} ใน ๔ ด้าน ประกอบด้วย ๑) ด้านอาจารย์ ๒) ด้านสื่อการเรียนการสอน ๓) ด้านวัดผลและประเมินผล และ ๔) ด้านสถานที่และสิ่งแวดล้อม

๑.๔.๒ ขอบเขตด้านตัวแปร

การวิจัยครั้งนี้ กำหนดขอบเขตตัวแปร ดังนี้

ตัวแปรต้น (Independent Variables) คือ ข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ ๑) อายุ ๒) พรรษา ๓) วุฒิการศึกษาสามัญ ๔) วุฒิการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม และ ๕) วุฒิการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี

ตัวแปรตาม (Dependent Variables) คือ การบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของพระสังฆาธิการอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ๔ ด้าน ได้แก่ ๑) ด้านอาจารย์ ๒) ด้านสื่อการเรียนการสอน ๓) ด้านวัดผลและประเมินผล และ ๔) ด้านสถานที่และสิ่งแวดล้อม

^{๑๐} แอชเวิร์ธ และฮาร์วีย์ (Ashworth & Harvey) อ้างใน คณะกรรมการดำเนินงานการวิจัย สาขาวิทยบริการ เฉพาะพระเกียรติ จังหวัดเชียงราย, “ความคิดเห็นของนักศึกษาปริญญาโทที่มีต่อการจัดการเรียนการสอนของ มหาวิทยาลัยรามคำแหง สาขาวิทยบริการเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดเชียงราย”, รายงานการวิจัย, (สาขาวิทยบริการ เฉลิมพระเกียรติ จังหวัดเชียงราย: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๕๖), หน้า ๑๑-๑๓.

๑.๔.๓ ขอบเขตด้านประชากรและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ผู้วิจัยกำหนดขอบเขตประชากรและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ดังนี้

ประชากร (Population) ได้แก่ พระสงฆ์ที่สังกัดวัดในเขตการปกครองคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี จำนวน ๓๖๐ รูป^{๑๑}

กลุ่มตัวอย่าง (Sample) ได้แก่ พระสงฆ์ที่สังกัดวัดในเขตการปกครองคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี จำนวน ๑๕๐ รูป

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ได้แก่ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน ๑๒ รูป/คน

๑.๔.๔ ขอบเขตด้านพื้นที่

พื้นที่ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ เขตการปกครองคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี

๑.๔.๕ ขอบเขตด้านระยะเวลา

ดำเนินการวิจัยตั้งแต่เดือน มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๖๐ ถึงเดือน พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๖๐ รวมเป็นระยะเวลา ๖ เดือน

๑.๕ สมมติฐานการวิจัย

๑.๕.๑ พระสงฆ์ที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี แตกต่างกัน

๑.๕.๒ พระสงฆ์ที่มีพรรษาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี แตกต่างกัน

๑.๕.๓ พระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษาสามัญต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี แตกต่างกัน

๑.๕.๔ พระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษาแผนกธรรมต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี แตกต่างกัน

๑.๕.๕ พระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษาแผนกบาลีต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี แตกต่างกัน

^{๑๑} สำนักงานเจ้าคณะอำเภอบ้านโป่ง, สถิติภิกษุ สามเณร และศิษย์วัด อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ภาค ๑๕ พุทธศักราช ๒๕๖๐, (ราชบุรี: สำนักงานเจ้าคณะอำเภอบ้านโป่ง, ๒๕๖๐), หน้า ๑-๕. (อัดสำเนา).

๑.๖ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

การบริหารจัดการ หมายถึง การดำเนินงานหรือจัดการงาน กิจกรรมต่าง ๆ ของหมู่คณะ ให้บรรลุผลสำเร็จลุล่วงตามนโยบาย วัตถุประสงค์ และวิธีการดำเนินงานที่กำหนดไว้

งานศาสนศึกษาแผนกธรรม หมายถึง การดำเนินการจัดการศึกษาในหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกธรรม (หลักสูตรเฉพาะสำหรับภิกษุสามเณร) ระดับนักธรรมตรี-โท-เอก โดยมีจุดมุ่งหมาย เพื่อส่งเสริมให้พระภิกษุสามเณรได้ศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัยจนมีความเข้าใจและสามารถนำไปใช้ในทางปฏิบัติได้ตามกำลังความสามารถของตน

การบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์ หมายถึง การดำเนินงาน การจัดการศึกษาในหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกธรรม (หลักสูตรเฉพาะสำหรับภิกษุสามเณร) ของ คณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี โดยครอบคลุมภารกิจทั้ง ๔ ด้าน ได้แก่

๑) ด้านอาจารย์ คือ คุณลักษณะของผู้สอน ได้แก่ ความสามารถในการอธิบายเนื้อหาให้ เข้าใจง่าย, การถ่ายทอดให้ผู้เรียนมีความรู้ในภาคทฤษฎี, การกระตุ้นความสนใจของผู้เรียน, การให้ ความสำคัญกับผู้เรียนโดยเสมอภาค, การเปิดโอกาสให้ผู้เรียนซักถามข้อสงสัยและแสดงความคิดเห็น ได้โดยอิสระ, การจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ, การมีความรู้ที่ทันสมัยเหมาะสมกับ สถานการณ์ปัจจุบัน และการมีเทคนิควิธีการสอนเหมาะสมกับจุดมุ่งหมายของหลักสูตร

๒) ด้านสื่อการเรียนการสอน คือ สื่อหรือวัสดุอุปกรณ์ประกอบการสอน ได้แก่ การใช้ แบบเรียนหลักสูตรนักธรรมตามคำสั่งมหาเถรสมาคม พ.ศ.๒๕๒๘, มีการนำคอมพิวเตอร์ โปรเจคเตอร์ และสื่อเทคโนโลยีที่ทันสมัยเข้ามาใช้ในการเรียนการสอน, มีการประยุกต์ใช้สิ่งที่อยู่รอบตัวซึ่งเป็นสิ่งที่ หาได้ง่ายและสะดวกมาเป็นสื่อในการเรียนการสอน, การจัดทำเอกสาร หรือซีดี หรือดีวีดี สรุปสาระ การเรียนรู้ให้ผู้เรียน, การจัดมุมความรู้เพิ่มเติมสำหรับผู้เรียนที่มีความสนใจ, สื่อที่นำมาใช้มีลักษณะ เหมาะสมกับสถานที่และสิ่งแวดล้อม, สื่อที่นำมาใช้สามารถช่วยให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจได้กระจ่างชัด ยิ่งขึ้น และช่วยให้ผู้สอนและผู้เรียนมีปฏิสัมพันธ์กันเพิ่มขึ้น

๓) ด้านวัดผลและประเมินผล คือ การวัดและประเมินผลการเรียนรู้ของผู้เรียน ได้แก่ การ วัดและประเมินผลเพื่อจุดมุ่งหมายในการปรับปรุงการเรียนการสอนให้ดียิ่งขึ้น, มีการวัดและประเมินผล ในลักษณะของการทดสอบก่อนเรียน-ระหว่างเรียน-หลังจบบทเรียน, การวัดและประเมินผลอย่าง ต่อเนื่อง, การเลือกใช้วิธีการวัดและประเมินผลที่เหมาะสม, การนำผลจากการประเมินใช้เป็นเครื่องมือ ช่วยให้ผู้เรียนพัฒนาการเรียนรู้ของตนได้ และการวัดและประเมินผลที่ตรงตามหลักสูตรนักธรรมตาม คำสั่งมหาเถรสมาคม พ.ศ.๒๕๒๘

๔) ด้านสถานที่และสิ่งแวดล้อม คือ อาคารสถานที่และสภาพแวดล้อมทั้งภายในและ ภายนอก ได้แก่ มีการจัดการโดยคำนึงถึงความปลอดภัยของผู้เรียน, มีโต๊ะเรียน เก้าอี้ เพียงพอกับ จำนวนผู้เรียน, มีแสงสว่างเพียงพอ, มีขนาดเหมาะสมกับจำนวนผู้เรียน, แยกเป็นสัดส่วนตามระดับชั้น อย่างชัดเจน, มีความสะอาด เป็นระเบียบเรียบร้อย, มีบรรยากาศที่สงบร่มรื่น และมีสิ่งแวดล้อมที่ ลักษณะที่เอื้อต่อการเรียนรู้ของผู้เรียน

คณะสงฆ์ หมายถึง หน่วยงานทางการปกครองสงฆ์ โดยการศึกษาวิจัยครั้งนี้ หมายถึง คณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี สังกัดคณะสงฆ์ภาค ๑๕ (มหานิกาย) เท่านั้น

๑.๗ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

๑.๗.๑ ทำให้ทราบการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอ บ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี

๑.๗.๒ ทำให้ทราบผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นที่มีต่อการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล

๑.๗.๓ ทำให้ทราบปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะเพื่อพัฒนาการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี

๑.๗.๔ ผลการวิจัยนี้ เป็นข้อมูลเชิงวิชาการสำหรับคณะสงฆ์และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องนำไปใช้ในการพัฒนางานด้านศาสนศึกษา

บทที่ ๒

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี” นี้ ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาค้นคว้าเอกสารและงานวิจัยในส่วนที่มีความเกี่ยวข้องเพื่อนำมาใช้เป็นแนวทางในการศึกษาและกำหนดกรอบแนวคิดการวิจัย ดังนี้

- ๒.๑ แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารจัดการ
- ๒.๒ แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับงานศาสนศึกษาแผนกธรรม
- ๒.๓ แนวคิด เกี่ยวกับคณะสงฆ์
- ๒.๔ แนวคิด เกี่ยวกับการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์
- ๒.๕ ข้อมูลพื้นที่ที่ใช้ในการวิจัย
- ๒.๖ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- ๒.๗ กรอบแนวคิดในการวิจัย

๒.๑ แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารจัดการ

จากการที่ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารจัดการ จากเอกสารทางวิชาการที่หลากหลาย จึงได้ประมวลเนื้อหาสาระสำคัญไว้ตามลำดับ ดังนี้

๒.๑.๑ ความหมายของการบริหารจัดการ

การบริหารเป็นศาสตร์ สาขาวิชาการบริหารย่อมจะให้ความรู้ที่เชื่อถือได้กับผู้บริหารว่าต้องทำอะไร ภายในสถานการณ์อย่างใดอย่างหนึ่งโดยเฉพาะ และช่วยให้พวกเขาคาดคะเนถึงผลลัพธ์ของการกระทำของพวกเขาได้^๑ การบริหารเป็นการดำเนินงานตามลำดับขั้นอันประกอบด้วย การวางแผน (Planning) การจัดองค์การ (Organizing) การอำนวยการ (Actuating) และการควบคุม (Controlling) เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์โดยอาศัยคนและทรัพยากรอื่น ๆ^๒ เป็นกระบวนการที่ผู้จัดการใช้ศิลปะและกลยุทธ์ต่าง ๆ ดำเนินกิจการตามขั้นตอนต่าง ๆ โดยอาศัยความร่วมมือร่วมใจของสมาชิกในองค์การ การตระหนักถึง ความสามารถ ความถนัด ความต้องการและความมุ่งหวังด้านความเจริญก้าวหน้าในการปฏิบัติงานของสมาชิกในองค์การควบคู่ไปด้วยองค์การจึงจะสัมฤทธิ์ผลตามเป้าหมายที่กำหนดไว้^๓

^๑ลูเธอร์ กุลลิค (Luther Gulick) อ้างใน สมยศ นาวิการ, การบริหาร, (กรุงเทพมหานคร: บรรณกิจ, ๒๕๔๔), หน้า ๑๘.

^๒เทอร์รี่ (Terry) อ้างถึงใน ธนจรส พูนสิทธิ์, การจัดการองค์การและการบริหาร, (กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก, ๒๕๔๑), หน้า ๒๐.

^๓พยอม วงศ์สารศรี, องค์การและการจัดการ, (กรุงเทพมหานคร: พรวานนกการพิมพ์, ๒๕๔๒), หน้า ๓๖.

การบริหาร หมายถึง การทำงานให้สำเร็จโดยอาศัยผู้อื่น^๕ เป็นกระบวนการประสานกิจกรรมหรืองานต่าง ๆ เข้าด้วยกัน^๕ ผู้บริหารที่ดีจะต้องมีวิธีการบริหาร งานที่จะทำให้ชนะใจลูกน้อง ธรรมชาติสำหรับผู้บริหารงาน คือ จะต้องมีความหนักแน่นมั่นคงและสามารถเป็นเสาหลักในการสร้างความเชื่อมั่นให้แก่ลูกน้องได้ มีความสามารถในการแบ่งงานให้ลูกน้องทำตามความชำนาญของแต่ละบุคคล และรู้จักกระจายอำนาจให้แก่ลูกน้องได้ช่วยแบ่งเบาภาระของตนเอง ดังนั้น ผู้บริหารงานที่ดีจึงเป็นผู้ที่คอยดูแลภาพรวมในการทำงานของบุคคลในองค์กร^๖

การบริหาร (Administration) จะใช้ในการบริหารระดับสูงโดยเน้นที่มีการกำหนดนโยบายที่สำคัญและการกำหนดแผนงานของผู้บริหารระดับสูง เป็นคำนิยมใช้ใน การบริหารรัฐกิจ (Public Administration) หรือใช้ในหน่วยงานราชการ และคำว่า“ผู้บริหาร” (Administrator) หมายถึง ผู้บริหารที่ทำงานอยู่ในองค์กรของรัฐหรือองค์กรที่ ไม่มุ่งหวังกำไรการบริหาร คือ กลุ่มของกิจกรรม ประกอบด้วย การวางแผน (Planning) การจัดองค์กร (Organizing) การสั่งการ (Leading/Directing) หรือการอำนวยการ และการควบคุม (Controlling) ซึ่งจะมีความสัมพันธ์โดยตรงกับทรัพยากรขององค์กร เพื่อนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์และด้วยจุดมุ่งหมายสำคัญในการบรรลุความสำเร็จตามเป้าหมายขององค์กรอย่างมีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผลครบถ้วน ส่วนคำว่า การจัดการ (Management) จะเน้นการปฏิบัติการ ให้เป็นไปตามนโยบาย (แผนที่วางไว้) ซึ่งนิยมใช้ใน การจัดการธุรกิจ (Business management) ส่วนคำว่า ผู้จัดการ (Manager) จะหมายถึง บุคคลในองค์กรซึ่งทำหน้าที่รับผิดชอบต่อกิจกรรมในการบริหารทรัพยากรและกิจการงานอื่น ๆ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ขององค์กร^๗

การบริหาร หมายถึง การปกครอง (Government) การดูแลรักษาหมู่คณะ การดำเนินงาน หรือจัดการงาน (Management) กิจกรรมต่าง ๆ ของหมู่คณะ หรือองค์กรต่าง ๆ ให้ได้บรรลุผลสำเร็จลุล่วงตามนโยบาย (Policy) และวัตถุประสงค์ (Purpose/Objective) ขององค์กรนั้น ๆ ด้วยดีมีประสิทธิภาพ (Efficiency)^๘ เป็นการใช้ศาสตร์และศิลป์ประกอบตามกระบวนการบริหาร (Process of Administration) ให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพ^๙

^๕พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **พุทธวิธีบริหาร**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๓.

^๖P. Robbins Stephen and M. Coulter, **Management**, 7th ed., (New Jersey: Prentice Hall International Lnc., 2002), p.6.

^๗พระมหาจุฑาชัย วชิรเมธี (ว. วชิรเมธี), **คนสำราญงานสำเร็จ**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), ๒๕๕๐), หน้า ๒๕-๓๒.

^๘ศิริวรรณ เสรีรัตน์ และคณะ, **องค์การและการจัดการ (Organization and Management)**, (กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ลักษณ์, ๒๕๔๕), หน้า ๑๘-๑๙.

^๙พระราชญาณวิสิฐ (เสริมชัย ขยมงคล), **การบริหารวัด**, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (นครปฐม: เพชรเกษมการพิมพ์, ๒๕๔๘), หน้า ๒๖.

^{๑๐}ธีระรัตน์ กิจจารักษ์, **เอกสารคำสอนวิชาการบริหารการศึกษา**, (เพชรบูรณ์: คณะครุศาสตร์สถาบันราชภัฏ, ๒๕๔๒), หน้า ๑๑.

การบริหารเป็นการใช้ศาสตร์และศิลป์นำเอาทรัพยากรมาประกอบเป็นกระบวนการบริหาร ให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งทำให้มองเห็นลักษณะของการบริหาร ดังนี้

- การบริหารย่อมมีวัตถุประสงค์
- การบริหารอาศัยปัจจัยบุคคลเป็นสำคัญ
- การบริหารต้องใช้ทรัพยากรการบริหารเป็นองค์ประกอบพื้นฐาน
- การบริหารมีลักษณะการดำเนินการที่เป็นกระบวนการ
- การบริหารเป็นการดำเนินงานร่วมกันของกลุ่มคน
- การบริหารอาศัยความร่วมมือร่วมใจของบุคคลและของกลุ่มคน
- การบริหารมีลักษณะเป็นการร่วมมือดำเนินการอย่างมีเหตุผล เพื่อให้กิจกรรมดำเนินไป

ได้ตามวัตถุประสงค์ และสนองตอบความคาดหวังจัดโอกาสให้บุคคลเหล่านั้นมีความเจริญก้าวหน้าในหน้าที่การงาน^{๑๐} การบริหารแบ่งออกเป็น ๒ นัย คือ

นัยที่ ๑ คำว่า บริหาร มาจากภาษาบาลีว่า ปริหาร มาจากศัพท์ว่า ปริ แปลว่า รอบ และ หร ธาตุในความนำไป ดังนั้น คำว่า บริหาร จึงแปลว่า นำไปโดยรอบ อีกสำนวนหนึ่ง คำว่า บริหาร แปลว่า อ้อมหนี, หลีกหนี, หลบหนี ดังในประโยคภาษาบาลีว่า “ปัญหํ ปริหริตํ สมตฺโถ” แปลว่า ผู้สามารถเพื่อการอ้อมหนี หลีกหนี หลบซึ่งปัญหา หรือแปลว่า ผู้สามารถบริหารปัญหา และนำปัญหาไปโดยรอบ หรือกำจัดปัญหาให้หมดสิ้นไป

นัยที่ ๒ คำว่า การบริหาร แปลมาจากภาษาอังกฤษ ว่า Administer และ Administration แปลความหมายคือ การปกครอง ดำเนินการ อำนาจการ จัดการ จัดให้ ส่งเสริม และบำรุงรักษา^{๑๑}

การบริหารเป็นศิลปะในการใช้คน เงิน วัสดุอุปกรณ์ ขององค์การและนอกองค์การ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์อย่างมีประสิทธิภาพ^{๑๒} เป็นศิลปะในการทำสิ่งต่าง ๆ ให้ได้รับการกระทำจนเป็นผลสำเร็จ โดยที่ผู้บริหาร มักไม่ได้เป็นผู้ปฏิบัติ แต่ผู้บริหารเป็นผู้ใช้ศิลปะทำให้ผู้ปฏิบัติได้ทำงานจนสำเร็จ ตามจุดมุ่งหมายที่ผู้บริหารตัดสินใจเลือก^{๑๓}

การบริหารเป็นศิลปะในการทำงานให้บรรลุเป้าหมายร่วมกับบุคคลอื่น^{๑๔} เป็นการขับเคลื่อนงานภายในองค์กรให้เดินไปข้างหน้าโดยอาศัยผู้อื่นด้วยการเป็นผู้นำ การแนะแนว และการกระตุ้นความเพียรของผู้อื่น เพื่อสู่เป้าหมายขององค์กร และยังรวมไปถึง การให้กำลังใจ การสื่อสาร การวางแผน และการจัดการ^{๑๕}

^{๑๐} สัมพันธ์ ภูไพบูลย์, **องค์การและการจัดการ**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: พิชัยอักษร, ๒๕๔๒), หน้า ๑๖.

^{๑๑} สิริภพ เหล่าลาภะ, **พุทธศาสตร์การเมือง**, (กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก, ๒๕๔๕), หน้า ๑๔๐.

^{๑๒} สมคิด บางโม, **การบริหาร**, (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๕), หน้า ๖๑.

^{๑๓} เฮอริเบิร์ต เอ ไชมอน (Herbert A. Simon) อ้างใน เต็มศักดิ์ ทองอินทร์, **ความรู้เบื้องต้นทางการบริหารรัฐกิจ**, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๓.

^{๑๔} Campbell F Roald, **Introduction to Educational Administration**, (Boston: Allyn and Bacon, 1997), p. 6.

^{๑๕} Chapman, **Supervisor Survival Kit**, 2nd ed., (California: Science Research Associates Inc., 1995), p. 3.

สรุปได้ว่า การบริหารจัดการ หมายถึง ศิลปะในการใช้ทรัพยากรมนุษย์ ใช้วัสดุอุปกรณ์ และใช้เงินทุน ในการดำเนินงานต่าง ๆ ให้ประสบความสำเร็จ โดยอาศัยผู้อื่นช่วยในการดำเนินงาน ให้โครงการหรือองค์กรก้าวหน้า และบรรลุวัตถุประสงค์ตามที่ตั้งไว้ จากภาวะผู้นำ ด้วยหลักการบริหาร ตน บริหารคน และบริหารงาน ในการบริหารทั่วไป ต้องอาศัยขั้นตอน ในการกำหนดแนวความคิด การวางแผนนโยบายและวัตถุประสงค์ในการดำเนินงานเพื่อให้โครงการต่าง ๆ นั้น มีประสิทธิภาพและได้ ประสิทธิภาพสูงสุด จึงต้องอาศัยหลักการบริหารงาน ส่วนการจัดการนั้นจะเน้นไปในเรื่องการปฏิบัติการ ตามนโยบาย เป้าหมายและวัตถุประสงค์ ตามที่ตั้งไว้ โดยมีจุดมุ่งหมาย เพื่องานที่มีประสิทธิภาพและ เกิดประสิทธิภาพสูงสุด การบริหารจัดการเป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ เป็นสาขาวิชาที่มีการจัดระเบียบอย่าง มีระบบ คือมีหลักการ กฎเกณฑ์ และทฤษฎี ที่ฟังเชื่อถือได้ อันเกิดจากการค้นคว้าเชิงวิทยาศาสตร์ เพื่อประโยชน์ในการบริหารงานโดยลักษณะเช่นนี้การบริหารจึงเป็นศาสตร์ทางสังคมที่อยู่กลุ่มเดียวกับ วิชาจิตวิทยา สังคมวิทยา และรัฐศาสตร์ แต่ถ้าพิจารณาการบริหารในลักษณะของการปฏิบัติที่ต้อง อาศัยความรู้ ความสามารถ ประสบการณ์ และทักษะของผู้บริหารแต่ละคนที่จะทำงานให้บรรลุ เป้าหมาย ซึ่งเป็นการประยุกต์เอาความรู้ หลักการและทฤษฎีไปปรับใช้ในการปฏิบัติงานเพื่อให้ เหมาะสมกับสถานการณ์ และสิ่งแวดล้อมแล้ว การบริหารก็จะมีลักษณะเป็นศิลป์ (Arts) การ ดำเนินงานให้บรรลุเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้โดยอาศัยปัจจัยต่าง ๆ อันได้แก่ คน (Man) เงิน (Money) วัสดุสิ่งของ (Material) และวิธีการปฏิบัติงาน (Method) เป็นอุปกรณ์ในการ ดำเนินงาน

๒.๑.๒ แนวคิดทั่วไปเกี่ยวกับการบริหารจัดการ

การบริหารโดยทั่ว ๆ ไป จะมีลักษณะเป็นกระบวนการวิธี หรือเป็นการกำหนดขั้นตอนในการ ปฏิบัติงานร่วมกันในการดำเนินการเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์^{๑๖} หรือเป็นลำดับรายการ ในการบริหาร ซึ่งในการบริหารนั้นจะต้องมีลำดับรายการก่อนหลังว่าจะต้องทำอะไรก่อนและต่อ ๆ ไปจะทำอะไร ซึ่ง จัดว่าเป็นหลักเกณฑ์วิธีการทางวิทยาศาสตร์ (Scientific Management) กระบวนการบริหารจะ กำหนดขอบเขตและหน้าที่ตามขั้นตอนต่าง ๆ ไว้อย่างชัดเจน และหลักบริหารจัดการโดยทั่วไปยึดหยุ่น ได้ และต้องใช้ได้กับเงื่อนไขที่เปลี่ยนแปลง โดยนัยนี้ การบริหารจัดการมีหลักสำคัญ ๑๔ ข้อ ดังนี้

๑) การแบ่งงานกันทำ เป็นความเชี่ยวชาญพิเศษที่นักเศรษฐศาสตร์เห็นว่าจำเป็นสำหรับ ความมีประสิทธิภาพในการใช้แรงงาน ต้องประยุกต์ใช้หลักการนี้ในงานทุกชนิด ทั้งงานการจัดการและ งานเทคนิค

๒) อำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบ อำนาจและความรับผิดชอบมีความสัมพันธ์กัน ซึ่ง ความรับผิดชอบเกิดจากอำนาจหน้าที่ อำนาจเป็นส่วนประกอบของปัจจัยที่เป็นทางการต่าง ๆ ได้มา จากตำแหน่งผู้บริหารและปัจจัยส่วนบุคคล เป็นการประสมประสานของการมีไหวพริบ ประสบการณ์ คุณค่าทางศีลธรรม ความรับผิดชอบในอดีต ฯลฯ ซึ่งอำนาจหน้าที่ต้องอยู่คู่กับความรับผิดชอบ

๓) ความมีระเบียบวินัย เป็นการยอมรับ เคารพ ข้อตกลงซึ่งกันและกัน การประยุกต์ใช้ พลังและสัญลักษณ์ภายนอกของการยอมรับ วินัยต้องมีความเหนือกว่าในทุกระดับเพื่อให้สามารถ บังคับใช้ได้

^{๑๖} เฮนรี ฟาโยล (Henry Fayol) อ้างใน ศิริวรรณ เสรีรัตน์ และคณะ, องค์การและการจัดการ, หน้า ๓๖.

๔) การมีผู้บังคับบัญชาเพียงคนเดียว หมายถึง พนักงานควรจะได้รับคำสั่งจากผู้บังคับบัญชาเพียงคนเดียว

๕) การมีเป้าหมายเดียวกัน ข้อนี้ยึดหลักการว่า กิจกรรมของแต่ละกลุ่มต้องมีจุดหมายและแผนการเดียวกัน ข้อแตกต่างจากการมีผู้บังคับบัญชาเพียงคนเดียว คือ หลักการนี้สัมพันธ์กับการจัดองค์การของบริษัทมากกว่าบุคคลหมายความว่า การตัดสินใจทุกกรณีต้องมาจากผู้บริหารสูงสุด

๖) ผลประโยชน์ส่วนตัวสำคัญน้อยกว่าผลประโยชน์ขององค์กร หมายถึง ผลประโยชน์เฉพาะของผู้จัดการและพนักงาน ถือเป็นรองจากผลประโยชน์ทั้งหมดขององค์กร

๗) ค่าตอบแทนและวิธีจ่ายค่าตอบแทน นั่นคือ การจ่ายค่าตอบแทนควรจะยุติธรรมและสนองความพึงพอใจสูงสุด ทั้งนายจ้างและลูกจ้างเท่าที่จะทำได้

๘) การรวมอำนาจ หลักข้อนี้ไม่ได้รวมถึงการรวมอำนาจหน้าที่ แต่หมายถึง ขอบเขตของการรวมอำนาจหน้าที่หรือกระจายอำนาจผู้บริหารระดับสูงจะต้องกำหนดระดับการรวมอำนาจและการกระจายอำนาจที่เหมาะสม ทั้งนี้ขึ้นกับสถานการณ์และลักษณะขององค์การ

๙) สายการบังคับบัญชา เป็นสายการบังคับบัญชาเพื่อให้การติดต่อสื่อสารขององค์การคล่องตัว

๑๐) คำสั่ง องค์การจะกำหนดตำแหน่งหน้าที่สำหรับทุกคน และทุกคนจะเข้าใจตำแหน่งหน้าที่ของเขา

๑๑) หลักความเสมอภาค การจัดการใช้หลักเท่าเทียมกันตลอดทั้งความเมตตา และความยุติธรรม

๑๒) ความมั่นคงในงาน การออกจากงานบ่อย ๆ เป็นเหตุผลของการบริหารจัดการที่ไม่ดี และชี้ว่าเป็นอันตรายตลอดจนทำให้เสียค่าใช้จ่ายธุรกิจที่มั่งคั่งโดยทั่วไปจะแสดงถึงความรู้สึกมั่นคงของพนักงานด้วย

๑๓) ความคิดริเริ่ม ผู้บริหารที่มีประสิทธิภาพจะต้องมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ในการพัฒนาและการบริหารงาน

๑๔) ความสามัคคี เป็นหลักการที่ว่า สามัคคีคือพลัง ความเข้ากันได้ระหว่างสมาชิกในองค์การจะทำให้เกิดความแข็งแกร่ง^{๑๗}

หน้าที่ของผู้บริหารเป็นกรอบในการพิจารณาของผู้บริหารให้สำเร็จ มี ๕ ประการ ตามคำย่อภาษาอังกฤษว่า “POSDC” ดังนี้ คือ

- P เป็นตัวอักษรนำของคำว่า Planning
- O เป็นตัวอักษรนำของคำว่า Organizing
- S เป็นตัวอักษรนำของคำว่า Staffing
- D เป็นตัวอักษรนำของคำว่า Directing
- C เป็นตัวอักษรนำของคำว่า Controlling

^{๑๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๗-๓๘.

P คือ Planning หมายถึง การวางแผน เป็นการกำหนดแนวทางการดำเนินงาน เพื่อความสำเร็จที่จะตามมาในอนาคตผู้บริหารที่ดีต้องมีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกลเพื่อกำหนดทิศทางขององค์กร

O คือ Organizing หมายถึง คือ การจัดองค์กร เป็นการกำหนดโครงสร้างความสัมพันธ์ของสมาชิกและสายบังคับบัญชาภายในองค์กร มีการแบ่งงานกันทำและการกระจายอำนาจ

S คือ Staffing หมายถึง งานบุคลากร เป็นการสรรหาบุคลากรใหม่ การพัฒนาบุคลากร และการใช้คนให้เหมาะสมกับงาน

D คือ Directing หมายถึง การอำนวยการ เป็นการสื่อสารเพื่อให้เกิดการดำเนินการตามแผน ผู้บริหารต้องมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีและต้องมีภาวะผู้นำ

C คือ Controlling หมายถึง การกำกับดูแล เป็นการควบคุมคุณภาพของการปฏิบัติงานภายในองค์กร รวมทั้งกระบวนการแก้ปัญหาภายในองค์กร^{๑๘}

นอกจากนี้ กระบวนการบริหาร (Administration Process) ยังสามารถจำแนกได้ ๕ ประการ ได้แก่

๑) การวางแผน (Planning) หมายถึง การวางแผน หรือ โครงการสำหรับการปฏิบัติงานในอนาคตให้ตรงเป้าหมายที่ต้องการ โดยกำหนดงานที่จะทำวิธีการ และวัตถุประสงค์ไว้ล่วงหน้า

๒) การแสวงหา และกำหนดตัวบุคคลและอุปกรณ์ (Allocation) หมายถึง การแสวงหา กำหนดตัวบุคคล และวัสดุทุกชนิดที่จำเป็นในการปฏิบัติงานตามแผน เพื่อให้งานนั้นสำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

๓) การเสริมกำลังบำรุง (Stimulation) หมายถึง การบำรุงขวัญ กระตุ้น และส่งเสริมให้บุคลากรปฏิบัติงานอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อให้ผลงานดีทั้งปริมาณและคุณภาพ

๔) การประสานงาน (Co-ordination) หมายถึง การจัดให้ผู้แทนของหน่วยงานย่อยทุกหน่วยงานพบปะปรึกษาหารือกัน เพื่อให้มีโอกาสแสดงความคิดเห็น หรือทราบเรื่องการปฏิบัติงานของผู้อื่น และเพื่อให้งานสัมพันธ์ไม่ขัดแย้งกัน โดยยึดเป้าหมายขององค์กรเป็นหลัก

๕) การประเมินผลงาน (Evaluation) หมายถึง การตรวจสอบการปฏิบัติงานทุกระยะให้ทราบผลการปฏิบัติงาน และปัญหาที่เกิดขึ้น เพื่อหาแนวทางแก้ไขทุกระยะและประเมินผล ขั้นสุดท้ายเพื่อทราบผลการปฏิบัติงาน และปัญหาที่เกิดขึ้น เพื่อหาแนวทางแก้ไขทุกระยะและประเมินผลขั้นสุดท้าย เพื่อเปรียบเทียบผลงานกับ ผลงานที่ควรจะได้ตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ตั้งแต่ต้นเพื่อวางแผนใหม่สำหรับการปฏิบัติงานในอนาคต^{๑๙}

การบริหารงานไม่ว่าจะเป็นรูปแบบ ผู้นำ โครงสร้างระบบ และหน้าที่ผู้บริหารในองค์กรแห่งหนึ่ง ไม่สามารถนำมาประยุกต์ไปใช้กับทุกองค์กร มีเพียงวิธีที่ดีที่สุด (One Best Way) เท่านั้น อย่างไรก็ตามผู้บริหารในแต่ละองค์กร จะเผชิญกับสถานการณ์เฉพาะที่มีเอกลักษณ์ของตนเอง ไม่มีหลักสากลใด ที่สามารถใช้ได้กับทุกปัญหา ผู้บริหารต้องศึกษาการบริหาร โดยมีประสบการณ์จากกรณีศึกษา (Case Study) จำนวนมาก และวิเคราะห์ว่าวิธีการใดที่สามารถใช้ในสถานการณ์ใหม่ ๆ^{๒๐}

^{๑๘} พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมมจิตโต), **พุทธวิธีบริหาร**, หน้า ๓-๕.

^{๑๙} ธีระรัตน์ กิจจารักษ์, **เอกสารคำสอนวิชาการบริหารการศึกษา**, (บัณฑิตวิทยาลัย: คณะครุศาสตร์ สถาบันราชภัฏเพชรบูรณ์, ๒๕๔๒), หน้า ๖๗.

^{๒๐} สมยศ นาวิการ, **การบริหารตามสถานการณ์**, (กรุงเทพมหานคร: บรรณกิจ, ๒๕๔๕), หน้า ๔๙.

การบริหารแบบมีส่วนร่วม (Participation Management) เป็นแนวทางการบริหาร ที่เปิดโอกาสให้พนักงานเข้ามามีส่วนร่วมในการคิด การวางแผน และการตัดสินใจในงานต่าง ๆ ที่เขามีส่วนรับผิดชอบอยู่ มีส่วนได้ส่วนเสียกับการดำเนินงานต่าง ๆ ขององค์กรใด ที่ใช้นโยบายการบริหารแบบนี้เป็นการแสดงให้เห็นว่าฝ่ายบริหารเห็นความสำคัญของพนักงาน ที่มีต่อความสำเร็จขององค์กร ทำให้เกิดความรู้สึกที่ดี มีความภูมิใจ และรับผิดชอบต่องานอย่างเต็มที่ซึ่งเป็นการจูงใจในการทำงานที่ดีวิธีหนึ่ง^{๒๑} โดยมีลักษณะดังนี้ คือ

๑) การบริหารเป็นการทำงานกับคน และโดยอาศัยคน หมายความว่า การบริหารเป็นกระบวนการทางสังคม คือ อาศัยกลุ่มคนที่ร่วมกันทำงานเพื่อบรรลุเป้าหมายขององค์กร ผู้บริหารจะต้องรับผิดชอบต่อความสำเร็จ โดยอาศัยความร่วมมือของบุคคลอื่น มิฉะนั้นจะทำงานไม่สำเร็จ สำคัญของการบริหารในข้อนี้แสดงให้เห็นว่า ผู้บริหารที่ประสบความสำเร็จจะต้องมีสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ คือ มีความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลที่ดี มีความเป็นผู้นำ และสามารถทำงานเป็นทีมได้ มีความสามารถในการปรับเปลี่ยนให้เข้ากับสภาพแวดล้อมได้หากมีการเปลี่ยนแปลงในสถานการณ์ และมีความสามารถทำให้งานบรรลุเป้าหมายได้

๒) การบริหารทำให้งานบรรลุเป้าหมายขององค์กร เป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ขององค์กรต้องอาศัยความร่วมมือกันของคนทุกคนจึงจะทำให้สำเร็จลงได้ เป้าหมายเป็นสิ่งที่ทำให้ผู้บริหารจะต้องทำให้บรรลุได้นั้นจะต้องมีลักษณะสำคัญ ๓ ประการ คือ เป้าหมายต้องสูงแล้วสามารถทำให้สำเร็จเป้าหมายสูงเกินไป ก็ทำให้สำเร็จไม่ได้ เป้าหมายต่ำเกินไปก็ไม่มีคุณค่า ประการที่สอง การจะไปถึงเป้าหมายจะต้องมีระบบงานที่ดีมีแผนงานที่มีประสิทธิภาพ ประการสุดท้าย จะต้องระบุเวลาที่จะทำให้บรรลุเป้าหมายนั้น

๓) การบริหารเป็นการสมดุลระหว่าง ประสิทธิภาพและประสิทธิผล คำว่า ประสิทธิภาพ หมายความว่า ทำงานบรรลุผลสำเร็จตามที่กำหนด ส่วนคำว่า ประสิทธิภาพ หมายความว่า ทำงานโดยใช้ทรัพยากรอย่างประหยัด หรือ เสียค่าใช้จ่ายต่ำสุด การทำงานให้สำเร็จอย่างเดียวไม่พอ แต่จะต้องคำนึงถึงค่าใช้จ่ายที่ประหยัดอีกด้วย การทำให้ได้ทั้งสองอย่าง คือ งานบรรลุผลตามที่ต้องการ และการใช้ทรัพยากรต่ำสุด จึงเป็นความสมดุลระหว่างประสิทธิภาพและประสิทธิผล

๔) การบริหารเป็นการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดให้เกิดประโยชน์สูงสุด เป็นที่รู้จักกันโดยทั่วไปว่า เราอาศัยในโลกที่มีทรัพยากรจำกัดการใช้ทรัพยากรต่างๆ จึงต้องตระหนัก ๒ ข้อใหญ่ ๆ คือ เมื่อใช้ทรัพยากรใดไปแล้วทรัพยากรนั้นจะหมดสิ้นไปไม่สามารถกลับคืนมาใหม่ได้ และจะต้องเลือกใช้ทรัพยากรให้เหมาะสม อย่าให้เกิดสิ้นเปลืองโดยเปล่าประโยชน์ ดังนั้น การบริหารกับเศรษฐศาสตร์จึงมีความสัมพันธ์ อย่างใกล้ชิด เศรษฐศาสตร์จึงเป็นการศึกษาถึงเรื่องการกระจายการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่จำกัดอย่างไร ส่วนผู้บริหารในองค์กรจะต้องผลิตสินค้าและบริหารให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผล

๕) การบริหารจะต้องเผชิญกับสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป ผู้บริหารที่ประสบความสำเร็จจะต้อง สามารถคาดคะเนเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างถูกต้อง และสามารถปรับตัวเองให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงนั้น^{๒๒}

^{๒๑}สุพิน เกษาคุปต์, **การจัดการปฏิบัติงาน**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๔), หน้า ๙๒-๙๓.

^{๒๒}เสนาะ ดิยาวี, **หลักการบริหาร**, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๔), หน้า ๑-๒.

การบริหารเป็นการดำเนินงานให้บรรลุวัตถุประสงค์อย่างมีขั้นตอน และเหมาะสมกับหน่วย งานหรือองค์กร ซึ่งกระบวนการบริหาร ซึ่งมีหลายหน้าที่แตกต่างกันไปตามแนวคิดของนักวิชาการแต่ละคน แต่จะมีหลักการใหญ่ ๆ คล้ายคลึงกัน อาทิ การปกครอง บัญชา การพิจารณาวินิจฉัย การตัดสินใจ การสั่งงาน การกำหนดวัตถุประสงค์ การวางแผน การจัดลำดับความ สำคัญเร่งด่วนของโครงการวางแผน และการบริหารโครงการแบ่งงาน การมอบหมาย หน้าที่รับผิดชอบ การจัดการ รวมทั้งการตรวจงาน การติดตามผล การประเมินผลงาน การรายงาน การติดต่อสื่อสาร และการประชาสัมพันธ์ การจัดการด้านบุคลากร การเงินหรือการคลัง และทรัพย์สิน เป็นต้น โดยการบริหารที่ได้ผลสำเร็จ มีประสิทธิภาพสูง คือ การบริหารที่ได้ผลผลิต ผลงานที่ทำสำเร็จอย่างดีมากกว่่าปกติทั่วไป ด้วยต้นทุนหรือค่าลงทุนที่ต่ำที่สุด ซึ่งหมายความว่านักบริหาร ที่ดีจะต้องรู้จักเลือกใช้ทรัพยากรให้เกิดประโยชน์สูงสุด อย่างประหยัดที่สุด และให้ได้ผลงานที่ดีที่สุด^{๒๓}

สรุปได้ว่า แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารจัดการนั้นจะครอบคลุมถึงหน้าที่ในการบริหารอันประกอบด้วย การวางแผน การจัดองค์การ การสั่งการหรือการมอบหมายงาน การประสานงาน การรายงาน และการจัดสรรงบประมาณ นอกจากนี้องค์ประกอบที่สำคัญของการบริหารจะประกอบด้วย วิสัยทัศน์และนโยบาย ที่ชัดเจน โดยมีเป้าหมาย และวัตถุประสงค์ที่แน่นอน ในการบริหารทรัพยากรต่าง ๆ นั้นจะเน้นในเรื่องของประสิทธิภาพและประสิทธิผลในการบริหารจัดการ

๒.๒.๓ ทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารจัดการ

การบริหารจัดการ คือ การทำงานของคณะบุคคลตั้งแต่สองคนขึ้นไปให้บรรลุเป้าหมายเดียวกัน ซึ่งความหมายเชิงพฤติกรรม คือ ศิลปะในการทำงานให้บรรลุเป้าหมายร่วมกับผู้อื่น^{๒๔} ดังกล่าวนี้อาจแบ่งทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารจัดการได้ตามยุคสมัยที่นักวิชาการสร้างขึ้น โดยในงานวิจัยนี้จะนำมาแสดงเฉพาะทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารจัดการที่เริ่มต้นในช่วงที่มีการปฏิวัติทางอุตสาหกรรมในประเทศอังกฤษ ระหว่างศตวรรษที่ ๑๘ และ ๑๙ และได้มีการปรับปรุงพัฒนามาจนกระทั่งปัจจุบัน

ก. การบริการจัดการแบบดั้งเดิม (Classical Management Approach) เป็นแนวทางการจัดการที่มุ่งประสิทธิภาพและประสิทธิผลขององค์การอันจะเป็นการเพิ่มความสำเร็จโดยรวมให้แก่องค์การ โดยหลักสำคัญของแนวคิดแบ่งออกได้เป็น ๒ เรื่อง คือ ประสิทธิภาพ (Efficiency) หมายถึงความสามารถในการผลิตผลลัพธ์ที่ต้องการโดยใช้ต้นทุนทรัพยากรต่ำสุด ประสิทธิภาพ (Effectiveness) หมายถึง ความสามารถขององค์การในการบรรลุวัตถุประสงค์หรือจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้^{๒๕}

^{๒๓} สมคิด บางโม, องค์การและการจัดการ, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: วิทยพัฒน์, ๒๕๔๕), หน้า ๗๑.

^{๒๔} พระมหาไพฑูรย์ ปนตโนโท, การบริหารคณะสงฆ์ไทย, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยศรีปทุม, ๒๕๕๐), หน้า ๓๓.

^{๒๕} ศิริวรรณ เสรีรัตน์ และคณะ, การจัดการและพฤติกรรมองค์กร, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท วีระฟิล์มและโซเท็กซ์ จำกัด, ๒๕๕๐), หน้า ๔๐.

การบริหารจัดการแบบดั้งเดิม (Classical Management Approach) แบ่งออกเป็น ๓ แนวคิดด้วยกัน ประกอบด้วย การจัดการแนววิทยาศาสตร์ (Scientific Management) การจัดการตามหลักการบริหารทั่วไป (General Administrative Principles) และการจัดการระบบราชการ (Bureaucratic Management)^{๒๖} ดังนี้

๑) การบริหารจัดการแบบวิทยาศาสตร์ (Scientific Management) แนวคิดนี้ได้นำวิธีการที่มีหลักในด้านการจัดการมาดำเนินการจัดการองค์การให้เป็นไปในทิศทางที่ทำให้องค์การประสบความสำเร็จสูงสุด แนวคิดนี้มีนักคิดสำคัญเกี่ยวข้องหลายท่าน ได้แก่

๑.๑) เฟรดเดอริก ดับเบิลยู เทย์เลอร์ (Fredrick W. Taylor) นักคิดชาวสหรัฐอเมริกาที่ได้ชื่อว่าเป็นบิดาของการจัดการแบบวิทยาศาสตร์ ได้ใช้หลักการทางวิทยาศาสตร์ในการกำหนดวิธีการทำงาน เพื่อให้บรรลุผลการทำงานที่มีประสิทธิภาพสูงสุด โดยอาศัยการศึกษาเวลาและการเคลื่อนไหวในการทำงาน (Time and Motion Study) ที่มีส่วนสัมพันธ์กันอันทำให้การทำงานได้ผลดีมากที่สุดภายใต้เวลาที่ใช้ไปน้อยที่สุด ดังนี้

๑.๑.๑) การศึกษาเกี่ยวกับเวลาที่ใช้ในการทำงานเพื่อกำหนดเวลามาตรฐานสำหรับการทำงาน

๑.๑.๒) การศึกษาเกี่ยวกับการเคลื่อนไหวของร่างกาย เพื่อใช้ปรับปรุงวิธีการทำงานให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

๑.๑.๓) การแยกงานออกเป็นภารกิจย่อย ๆ เพื่อให้ผู้ปฏิบัติงานทราบขั้นตอนที่เหมาะสมกับความสามารถของตน

๑.๑.๔) ใช้หลักวิทยาศาสตร์ในการทำงานแทนหลักทั่วไปที่ปล่อยให้ไปตามธรรมชาติ

๑.๑.๕) มุ่งความร่วมมืออย่างจริงจังจากกำลังแรงงาน เพื่อให้แน่ใจว่างานทั้งหมดจะถูกทำบนพื้นฐานของวิทยาศาสตร์

๑.๑.๖) มีการคิดค้นและกำหนดวิธีที่ดีที่สุด (One Best Way) ของงานที่จะทำแต่ละอย่าง โดยกำหนดมาตรฐานของงาน เพื่อเป็นหลักเกณฑ์ในการจ่ายผลตอบแทน และมีการจูงใจส่วนที่เกินมาตรฐานทั่วไป

๑.๑.๗) มีหลักเกณฑ์ในการคัดเลือกและพัฒนาคนงาน จัดสรรคนให้เหมาะสมกับงาน

๑.๑.๘) มีการประสานงานร่วมมืออย่างใกล้ชิดระหว่างผู้บริหารและคนงานให้มีการช่วยเหลือที่ดีต่อกันโดยเน้นความเท่าเทียมกันในงานและความรับผิดชอบระหว่างฝ่ายบริหารและฝ่ายคนงาน^{๒๗}

^{๒๖} สุรพล สุยะพรหม และคณะ, พื้นฐานทางการจัดการ, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้า ๑๒-๑๓.

^{๒๗} ระวี เนตรโพธิ์แก้ว, องค์การและการจัดการ, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์พิทักษ์อักษร, ๒๕๔๒), หน้า ๒๘.

๑.๒) เฮนรี แอล แกนต์ (Henry L. Gantt) ในช่วงปี ค.ศ. ๑๘๘๗ มีแนวคิดคล้าย ๆ กับแนวคิดของ เฟรดเดอริก ดับเบิลยู เทย์เลอร์ (Fredrick W. Taylor) ที่สนใจการพัฒนาในเรื่องการจัดการและคนงาน แต่แตกต่างกันตรงที่ เฮนรี แอล แกนต์ (Henry L. Gantt) ให้ความสนใจในความเป็นมนุษย์ (Humanistic) ของคนงานมากขึ้น ซึ่งได้พัฒนาระบบการจ่ายค่าจ้างของงานและระบบการจ่ายโบนัสมาใช้ โดยเขามองว่าระบบการจ่ายค่าจ้าง เป็นการลงโทษคนงานที่มีประสิทธิภาพของงานน้อยที่ไม่สามารถไปถึงมาตรฐาน เพราะคนงานเหล่านี้จะได้ผลตอบแทนในอัตราต่ำ ทั้งนี้เพราะ เฟรดเดอริก ดับเบิลยู เทย์เลอร์ (Fredrick W. Taylor) จะยึดหลักการทำงานมากได้มาก ทำงานน้อยได้น้อย ส่วนระบบที่ เฮนรี แอล แกนต์ (Henry L. Gantt) พัฒนาขึ้นเป็นการประกันค่าจ้างต่ำสุดที่คนงานจะได้รับ ไม่ว่าเขาจะทำงานถึงมาตรฐานหรือไม่ก็ตาม^{๒๘} โดยผลงานที่มีชื่อเสียงและเป็นที่รู้จักกันดีที่สุดคือการพัฒนาวิธีการอธิบายแผนงานโดยกราฟเรียกว่า ผังแกนต์ (Gantt Chart) ที่แสดงส่วนของงานที่จะต้องทำให้เสร็จสิ้นในช่วงระยะเวลาที่กำหนดซึ่งนำมาใช้อย่างกว้างขวางและเป็นรูปแบบของเทคนิคในปัจจุบัน คือ โปรแกรม PERT (Programme Evolution and Review Technique)^{๒๙}

๑.๓) แฟรงก์ บี กิลเบรท และลิลเลียน เอ็ม กิลเบรท (Frank B. and Lillian M. Gilbreth) ซึ่งเป็นสามีภรรยาได้เป็นผู้สร้างแนวคิดด้านการจัดการแบบวิทยาศาสตร์ไว้มาก ได้แก่

๑.๓.๑) วิธีการทำงานที่ดีที่สุดของมนุษย์สามารถประยุกต์ใช้หลักทางวิทยาศาสตร์ให้เข้าใจลักษณะบุคลิกภาพและความต้องการของบุคคลได้

๑.๓.๒) การศึกษาเวลา เป็นการศึกษาว่า จะใช้เวลานานเท่าใดที่คนงานคนหนึ่งจะใช้เพื่อ ให้งานแต่ละงานเสร็จสมบูรณ์

๑.๓.๓) การศึกษาการเคลื่อนไหว เป็นการศึกษาโดยการกระจายงานออกเป็นภารกิจย่อย และตัดภารกิจส่วนที่ไม่จำเป็นหรือซ้ำซ้อนออกจากกัน

๑.๓.๔) มีการใช้จิตวิทยาอุตสาหกรรม ในการปรับปรุงการสื่อสารในที่ทำงาน มีการสร้างสิ่งจูงใจและความพึงพอใจในงานรวมถึงการฝึกอบรมด้านการจัดการ

๑.๓.๕) ให้ความสำคัญกับกฎหมายด้านความปลอดภัยในที่ทำงานรวมถึงการให้ความสำคัญ เรื่องความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับเครื่องจักร และเรื่องของแรงงานเด็ก

๑.๔) ฮาร์ริงตัน อีเมอร์สัน (Harrington Emerson) ได้เน้นการจัดสรรทรัพยากรมนุษย์ และจัดความสูญเสียโดยวิธีการจัดการแบบวิทยาศาสตร์ พร้อมทั้งให้ความสำคัญที่โครงสร้างและเป้าหมายขององค์กร โดยได้กำหนดหลักการและวิธีการทำงานให้เกิดประสิทธิภาพขององค์กร ดังนี้

๑.๔.๑) กำหนดจุดมุ่งหมายของงานให้ชัดเจน

๑.๔.๒) ใช้หลักเหตุผลในการพัฒนาขีดความสามารถ

๑.๔.๓) พร้อมรับคำแนะนำที่ดีในการทำงาน

๑.๔.๔) มีระเบียบวินัยในการจัดการองค์กร

๑.๔.๕) ให้ความสำคัญต่อธรรมเนียมเหมือนกัน

^{๒๘} สุรพล สุขะพรหม และคณะ, พื้นฐานทางการจัดการ, หน้า ๑๓-๑๔.

^{๒๙} ศิริวรรณ เสรีรัตน์ และคณะ, การจัดการและพฤติกรรมองค์กร, หน้า ๔๓.

- ๑.๔.๖) มีข้อมูลที่เชื่อถือได้ ทันสมัย เป็นปัจจุบัน และถูกต้องแม่นยำ
- ๑.๔.๗) ความรวดเร็วของการสื่อสาร
- ๑.๔.๘) ความมีมาตรฐานของงานและตรงตามเวลาที่กำหนดให้
- ๑.๔.๙) การจัดสภาพแวดล้อมการทำงานที่ดี
- ๑.๔.๑๐) งานทุกประเภทมีการกำหนดมาตรฐานเป็นรูปแบบไว้ชัดเจน
- ๑.๔.๑๑) ภารกิจของงานมีระบบถูกต้องและระบุเป็นลายลักษณ์อักษร
- ๑.๔.๑๒) การให้รางวัลที่มีประสิทธิภาพแก่ผู้ทำงานเสร็จสมบูรณ์^{๓๐}

๒) การจัดการตามหลักการบริหารทั่วไป (General Administrative Principles) มีแนวคิดว่าการจัดการเป็นกระบวนการทำงานที่มีการดำเนินงานเป็นขั้นตอนซึ่งกำหนดในการบริหารองค์การ มีนักคิดสำคัญเกี่ยวข้องหลายท่าน ได้แก่

๒.๑) ฮองรี ฟาโยล (Henri Fayol) เป็นวิศวกรชาวฝรั่งเศส ได้ชื่อว่าเป็นบิดาของทฤษฎีการจัดการปฏิบัติการ (Operational Management Theory) อันเป็นการจัดการระบบงานที่ซับซ้อนซึ่งสัมพันธ์กับการวางแผนการผลิต การจัดการทรัพยากร การสั่งการ การจัดการทรัพยากรมนุษย์ และการตรวจสอบระบบปฏิบัติ ตลอดจนการใช้เทคนิคเชิงปริมาณในการแก้ปัญหาการผลิต การนี้เขาได้เสนอว่าหน้าที่ของผู้บริหารหรือผู้จัดการประกอบ ด้วยภารกิจหลัก ๕ ประการ ที่เรียกว่า POCCC หรือ POC^๓ ได้แก่ การวางแผน (Planning) การจัดองค์การ (Organizing) การบังคับบัญชา (Commanding) การประสานงาน (Coordinating) และการควบคุม (Controlling) โดยฮองรี ฟาโยล (Henri Fayol) ได้เสนอหลักการจัดการ (Principles of Management) ซึ่งเป็นการกำหนดจากประสบการณ์ส่วนตัวในการทำงานของเขาเอง โดยหลักการดังกล่าวนี้เป็นที่ยอมรับและถือปฏิบัติมาจนถึงปัจจุบันนี้^{๓๑}

๒.๒) โอลิเวอร์ เชลดอน (Oliver Sheldon) เป็นผู้ที่มีประสบการณ์ในการทำงานเกี่ยวกับคน กองทัพ และบริษัท เอกชน ได้เขียนหนังสือปรัชญาของการจัดการ (The Philosophy of Management) โดยสาระสำคัญ ได้แก่

๒.๒.๑) การบริหาร (Administration) แตกต่างกันกับการจัดการ (Management)

๒.๒.๑) การนำแนวคิดด้านจริยธรรมทางสังคม (Social Ethics) เข้ามามบูรณาการกับการจัดการแบบวิทยาศาสตร์

๒.๒.๑) ต้องมีการกระตุ้นให้องค์การทางธุรกิจจำหน่ายสินค้าควบคู่ไปกับการบริการ

๒.๒.๑) การจัดการทางอุตสาหกรรมที่ดีต้องอยู่บนพื้นฐานของการบริการเพื่อสังคม

จากแนวคิดดังกล่าวข้างต้นนี้โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเด็นสุดท้าย ได้กลายมาเป็นวัตถุประสงค์และกิจกรรมที่สำคัญกิจกรรมหนึ่งขององค์การธุรกิจในยุคปัจจุบันในเรื่องความรับผิดชอบต่อสังคม (Cooperated Social Responsibility = CSR) ซึ่งแนวคิดเช่นนี้เอง ทำให้การจัดการได้รับการยกย่องและยอมรับว่าเป็นวิชาชีพค่อนข้างสูง^{๓๒}

^{๓๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๔.

^{๓๑} สุรพล สุยะพรหม และคณะ, พื้นฐานทางการจัดการ, หน้า ๑๕-๑๗.

^{๓๒} พยอมน วงศ์สารศรี, องค์การและการจัดการ, หน้า ๔๕.

๒.๓) เจมส์ ดี มูนี (Jame D. Mooney) มีผลงานหนังสือชื่อว่า หลักการจัดองค์การ (Principles of Organization) และเป็นผู้แต่งร่วมในหนังสือที่มีชื่อว่า Onward Industrial ซึ่งกล่าวถึงพัฒนาหลักการ ๓ ประการในการจัดองค์การ ประกอบด้วย หลักการประสานงาน (The Principle of Coordination) หลักการจัดสายบังคับบัญชา (The Scalar Principle) และหลักการกำหนดหน้าที่ (The Functional Principle) กล่าวได้ว่า หลักการ ๓ ประการนี้เป็นหลักการร่วมกันของทุกองค์การ เจมส์ ดี มูนี (Jame D. Mooney) ได้ยกตัวอย่างองค์การต่าง ๆ มาสนับสนุน เช่น สถาบันทางศาสนา องค์การของรัฐบาล กองทัพ และองค์การทางธุรกิจ จากตัวอย่างต่าง ๆ นี้ ถือได้ว่าได้มีส่วนพัฒนาแนวคิดด้านการจัดการซึ่งเป็นรากฐานการเกิดทฤษฎีองค์การและการจัดการดังที่ได้มีการศึกษาเรียนรู้ในปัจจุบันอีกด้วย^{๓๓}

๓) การจัดการแบบระบบราชการ (Bureaucratic Management) จัดว่าเป็นการจัดรูปแบบองค์การโดยใช้หลักเหตุผลและประสิทธิภาพในการดำเนินงาน ทั้งอาศัยอำนาจหน้าที่จากสิ่งเหล่านี้เป็นเครื่องมือในการจัดองค์การประกอบด้วย กฎระเบียบ (Order) ตรรกวิทยาหรือเหตุผล (Logic) และกฎหมาย (Legitimate Authority) แนวคิดนี้เป็นของ Max Weber ซึ่งเป็นนักสังคมวิทยาชาวเยอรมัน ได้ศึกษาและคิดค้นทฤษฎีระบบราชการขึ้นมา ซึ่งเป็นแนวคิดด้านการจัดการ โดยกำหนดลักษณะโครงสร้างขององค์การ รวมถึงตำแหน่งและอำนาจหน้าที่ไว้ตามกฎหมายอย่างชัดเจน องค์การที่เป็นระบบราชการตามแนวคิดของ แมกซ์ เวเบอร์ (Max Weber) มีลักษณะดังนี้

๓.๑) การแบ่งงานกันทำ (Clear Division of Labor) ภารกิจงานทั้งปวงจะถูกแบ่งออกให้มากยิ่งขึ้น มีความเป็นเฉพาะเจาะจง ทำให้องค์การสามารถใช้บุคลากรและทรัพยากรอื่น ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น

๓.๒) สายการบังคับบัญชาชัดเจนตามอำนาจหน้าที่ (Clear Hierarchy of Authority) องค์การทางราชการจะมีโครงสร้างแบบสามเหลี่ยมพีระมิด ซึ่งจัดลำดับของตำแหน่งงานตามอำนาจที่มีอยู่ในแต่ละตำแหน่ง โดยตำแหน่งที่สูงกว่าจะมีอำนาจมากกว่า

๓.๓) กฎระเบียบและวิธีการที่เป็นทางการ (Formal Rules and Procedures) มีการออกกฎระเบียบ เพื่อเป็นแนวทางสำหรับการปฏิบัติงานขององค์การทั้งหมดที่ชัดเจนและเป็นลายลักษณ์อักษร โดยผู้ปฏิบัติงานต้องดำเนินการอย่างเคร่งครัด

๓.๔) ความไม่เป็นส่วนตัว (Impersonality) การทำงานยึดถือผลประโยชน์ของทางราชการเป็นที่ตั้ง ผลงานของผู้ปฏิบัติงานจะเป็นเครื่องชี้วัดความเจริญก้าวหน้าของตำแหน่งหน้าที่ กฎระเบียบจะนำมาใช้กับทุกคนอย่างเท่าเทียมกัน ไม่นิยมเล่นพรรคเล่นพวก

๓.๕) ระบบคุณธรรม (Merit System) การคัดเลือกคนเข้าทำงาน และการพิจารณาเลื่อนตำแหน่งโดยยึดถือความรู้ความสามารถเป็นหลัก รวมถึงการปฏิบัติงานที่ประสิทธิภาพและประสิทธิผลอีกด้วย^{๓๔}

^{๓๓} สุรพล สุขะพรหม และคณะ, พื้นฐานทางการจัดการ, หน้า ๑๗.

^{๓๔} ศิริวรรณ เสรีรัตน์ และคณะ, การจัดการและพฤติกรรมองค์การ, หน้า ๔๘.

ข. การจัดการเชิงพฤติกรรมศาสตร์ (Behavioral Management Approach) เป็นแนวคิดทางการจัดการที่มุ่งการเพิ่มความ สำเร็จในองค์การ จึงเป็นทฤษฎีที่ให้ความสำคัญแก่ตัวคนหรือบุคคลภายในองค์การ รวมถึงความเป็นผู้นำ และผลกระทบของแต่ละบุคคลและพฤติกรรมกลุ่มในองค์การ แนวคิดนี้เกิดขึ้นในปลายศตวรรษที่ ๑๘ ต่อเนื่องถึงศตวรรษที่ ๒๐^{๓๕} โดยมีทฤษฎีที่สำคัญของนักคิดหลายท่าน ได้แก่

๒.๑) ทฤษฎีการจัดการจิตวิทยาอุตสาหกรรม ของฮิวโก มันสเตอร์เบอร์ก (Hugo Munster Berg) ซึ่งเป็นนักจิตวิทยาอุตสาหกรรมที่ให้ความสำคัญเรื่องจิตวิทยาในการเลือกคนเข้าทำงาน การฝึกอบรมและการจูงใจ โดยได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับการจัดการเชิงพฤติกรรมศาสตร์ไว้ว่า

๒.๑.๑) วิธีการค้นหาบุคคลที่มีคุณภาพด้านจิตใจที่เหมาะสมกับงานที่มอบหมายให้ทำ

๒.๑.๒) ลักษณะสภาพทางจิตวิทยาที่ทำให้เกิดผลผลิตที่น่าพึงพอใจสูงสุดและมากที่สุด

๒.๑.๓) วิธีการทางธุรกิจที่มีอิทธิพลต่อคนงานเพื่อให้เกิดผลลัพธ์ที่ดีที่สุด เน้นความสำคัญที่ตัวคนงานและหวังที่จะลดเวลาทำงาน เพิ่มค่าจ้าง และส่งเสริมการมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น^{๓๖}

๒.๒) ทฤษฎีมนุษยสัมพันธ์ของ เอลตัน เมโย (Elton Mayo) ซึ่งเป็นนักวิจัยชาวสหรัฐอเมริกาของมหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด โดยเขาร่วมกับคณะได้ศึกษาวิจัยที่โรงงานแห่งหนึ่ง ผลการศึกษาทดลองครั้งนี้นำให้เกิดแนวคิดเกี่ยวกับธรรมชาติของมนุษย์ในการทำงานขึ้นมาใหม่ ได้แก่

๒.๒.๑) คนเป็นสิ่งที่มีชีวิต เรื่องของจิตใจ ขวัญและกำลังใจเป็นสิ่งสำคัญ จะปฏิบัติต่อคนเหมือนเครื่องจักรมิได้

๒.๒.๒) รางวัลทางจิตใจ มีผลต่อการจูงใจในการทำงานไม่น้อยกว่าเงิน

๒.๒.๓) ความสามารถในการทำงานของคนไม่ได้ขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมทางกายภาพเพียงอย่างเดียว แต่ขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมทางสังคมด้วย

๒.๒.๔) อิทธิพลของกลุ่มมีความสำคัญต่อการดำเนินงานของหน่วยงาน^{๓๗}

๒.๓) ทฤษฎีระบบสังคมในการจัดการของ เชสเตอร์ ไอ บาร์นาร์ด (Chester I. Barnard) ทฤษฎีนี้เป็นผลจากการที่เขาได้บริหารงานที่บริษัทมานาน และได้มีผลงานเป็นหนังสือชื่อ หน้าที่ของฝ่ายบริหาร (Function of Executive) โดยเขามองคนทั้งระบบ ซึ่งในเบื้องต้นเขาศึกษาปัจเจกชนก่อน ถัดมาจึงสนใจระบบความร่วมมือร่วมใจของบุคลากรกับองค์กร และท้ายสุดระบบที่มีหน้าที่ในการดำเนินการจัดการ ซึ่งสามารถสรุปแนวคิดและทฤษฎีนี้ได้ดังนี้

๒.๓.๑) มนุษย์แต่ละคนมีขีดจำกัดด้านกายภาพและชีวภาพ จึงทำให้เกิดความร่วมมือร่วมใจกันทำงานเป็นกลุ่ม

๒.๓.๒) การร่วมมือร่วมใจกันทำงานก่อให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผล

๒.๓.๓) องค์กรแบ่งเป็น ๒ ประเภท คือ องค์กรที่มีรูปแบบ (Formal Organization) และองค์กรที่ไร้รูปแบบ (Informal Organization) ต้องจัดองค์การให้เหมาะสม

^{๓๕} สุรพล สุยะพรหม และคณะ, **พื้นฐานทางการจัดการ**, หน้า ๒๐.

^{๓๖} วิรัช สงวนวงศ์วาน, **การจัดและพฤติกรรมองค์การ**, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ซีเอ็ดดูเคชั่น จำกัด (มหาชน), ๒๕๕๓), หน้า ๒๒.

^{๓๗} ศิริวรรณ เสรีรัตน์ และคณะ, **การจัดการและพฤติกรรมองค์การ**, หน้า ๕๑.

๒.๓.๔) หน้าที่ของฝ่ายบริหารจะดำเนินการภายในขอบข่ายการบริหารงานและพยายามจัดวางตำแหน่งของบุคคลฝ่ายต่าง ๆ ในองค์การให้มีความสมดุลแห่งอำนาจขึ้นในองค์การ

๒.๓.๕) การจัดการที่มีประสิทธิภาพต้องการผู้นำที่มีความรับผิดชอบสูง การร่วมแรงร่วมใจเป็นกระบวนการสร้างสรรค์ และผู้นำจำเป็นต้องใช้อำนาจในการดำเนินการ^{๓๘}

๒.๔) ทฤษฎีลำดับขั้นตอนความต้องการหรือทฤษฎีจิตใจของ อับราฮัม มาสโลว์ (Abraham Maslow) ที่มีความเชื่อว่า มนุษย์ทุกคนมีความต้องการตลอดเวลาและไม่มีวันสิ้นสุด เมื่อได้รับการตอบสนองแล้วจะไม่ใช่การจูงใจอีกต่อไป และจะเป็นลำดับขั้นตามความสำคัญของความต้องการนั้น พฤติกรรมของบุคคลเป็นผลมาจากการได้รับการตอบสนองความต้องการจากลำดับขั้นต่ำไปหาสูง ดังนั้น การจัดการในองค์การจึงต้องตระหนักและให้ความสำคัญในเรื่องความต้องการของมนุษย์ โดย Maslow มองว่าคนเรามีสิ่งกระตุ้นให้ตอบสนองตามลำดับขั้นของความต้องการของมนุษย์ ๕ ประการ ประกอบด้วย

๒.๔.๑) ความต้องการทางร่างกาย (Physiological Needs)

๒.๔.๒) ความต้องการความมั่นคงปลอดภัย (Safety Needs)

๒.๔.๓) ความต้องการทางสังคม (Social Needs)

๒.๔.๔) ความต้องการการยอมรับนับถือ (Esteem Needs)

๒.๔.๕) ความต้องการความสำเร็จในชีวิตการทำงาน (Self-Actualization Needs)^{๓๙}

๒.๕) ทฤษฎี X และทฤษฎี Y ของ ดักลาส แมคเกรเกอร์ (Douglas Mc Gregor) ซึ่งเป็นศาสตราจารย์และอธิการบดีที่มีชื่อเสียงมากของ M.I.T. ได้ให้กำเนิดทฤษฎีเกี่ยวกับธรรมชาติของมนุษย์ ๒ ทฤษฎี กล่าวคือ

๒.๕.๑) ทฤษฎี X เกี่ยวข้องกับข้อตกลงในการจัดการที่ว่า บุคคลทั่วไปมีลักษณะดังนี้ ไม่ชอบการทำงาน ขาดความกระตือรือร้น ขาดความรับผิดชอบ ต่อต้านการเปลี่ยนแปลง และพอใจที่จะเป็นผู้ตามมากกว่าผู้นำ

๒.๕.๒) ทฤษฎี Y เกี่ยวข้องกับข้อตกลงในการจัดการที่ว่า บุคคลทั่วไปมีลักษณะดังนี้ เต็มใจที่จะทำงาน มีความรับผิดชอบ สามารถบังคับบัญชา ควบคุม และมีความคิดสร้างสรรค์ในตนเอง ควรให้ตนเองควบคุมตนเองมากกว่าให้บุคคลอื่นควบคุม ตลอดจนพนักงานสามารถเลือกวิธีการทำงาน ซึ่งวิธีนี้จะมอบความไว้วางใจให้แก่พนักงาน และให้เขามีส่วนร่วมในองค์การ ทำให้บรรลุจุดมุ่งหมายขององค์การได้^{๔๐}

การบริหารจัดการเชิงพฤติกรรมศาสตร์เป็นทางเลือกอีกทางหนึ่งที่สามารถนำหลักการและวิธีการทางนี้ไปบูรณาการใช้ในการบริหารจัดการองค์การให้บรรลุผลสำเร็จตามที่ได้กำหนดไว้ เพราะโดยที่สุดต้องถือว่า พฤติกรรมของมนุษย์มีผลต่อความสำเร็จหรือความล้มเหลวขององค์การได้^{๔๑}

^{๓๘} พยอม วงศ์สารศรี, องค์การและการจัดการ, หน้า ๕๓-๕๔.

^{๓๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๑.

^{๔๐} ศิริวรรณ เสรีรัตน์ และคณะ, การจัดการและพฤติกรรมองค์การ, หน้า ๕๔-๕๕.

^{๔๑} สุรพล สุษะพรหม และคณะ, พื้นฐานทางการจัดการ, หน้า ๒๑.

ค) การบริหารจัดการเชิงปริมาณ (The Quantitative Management Approach)

การบริหารจัดการเชิงปริมาณเป็นการนำเทคนิคทางวิทยาศาสตร์มาพัฒนาการตัดสินใจทางการบริหารจัดการ อาจเรียก อีกอย่างหนึ่งได้ว่า Operation Research หรือ Management Science ที่มีจุดเริ่มต้นมาจากการนำคณิตศาสตร์มาช่วยคำนวณการยิงอาวุธในสงครามโลกครั้งที่ ๒ เมื่อสงครามยุติจึงแพร่หลายเข้ามาใน ทางธุรกิจ เช่น การใช้สถิติมาประยุกต์ในงานธุรกิจ^{๔๒} เมื่อกล่าวโดยละเอียดเพิ่มเติมจะทำให้เห็นได้ว่า แนวคิดนี้มีความเชื่อเกี่ยวกับการจัดการแบบวิทยาศาสตร์ในการวัดและการใช้สูตรคณิตศาสตร์เพื่อการแก้ปัญหาต่าง ๆ ทางจัดการ เช่น ผู้บริหารฝ่ายอุตสาหกรรมใช้เทคนิคในการจัดการเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการผลิต พัฒนาตลาดในอุตสาหกรรม การจัดการเชิงปริมาณประกอบด้วยวิทยาการที่สำคัญ คือ

๑) วิทยาการจัดการ (Management Science) หรือการวิจัยการปฏิบัติการ (Operation Research) วิทยาการจัดการนี้ได้ประยุกต์ใช้โมเดลคณิตศาสตร์และสถิติในสถานการณ์จัดการต่าง ๆ ตัวอย่างคือ ทฤษฎีการจัดลำดับแถวรอคอย (Queuing Theory) และโมเดลสถานการณ์จำลอง (Simulation Model)

๒) แนวคิดการจัดการปฏิบัติการ (Operations Management) เป็นการศึกษาวิธีการซึ่งองค์การแปรสภาพทรัพยากรนำเข้าเป็นรายวัน ออกมาเป็นผลผลิต เป็นการจัดการที่ใช้เทคนิคเชิงปริมาณเพื่อปรับปรุงผลผลิตและเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตสินค้าและบริการ รวมถึงการช่วยองค์การในการควบคุมคุณภาพ ตลอดจนการใช้เทคนิคตารางเวลาเพื่อช่วยผู้บริหารในการวางแผนการผลิตอีกด้วย^{๔๓}

การบริหารจัดการเชิงปริมาณ (Quantitative Management Approach) เป็นการนำเทคนิคและวิธีการทางวิทยาศาสตร์ไปพัฒนาด้วยการใช้การวัด การใช้สูตรคณิตศาสตร์และสถิติมาเป็นเครื่องมือแก้ปัญหาทางการบริหารจัดการ และในขณะเดียวกันสามารถนำการจัดการลักษณะนี้ไปส่งเสริมในการเพิ่มผลผลิตในทางธุรกิจได้เป็นอย่างดี^{๔๔}

ง. การบริหารจัดการเชิงระบบ (System Approach)

คำว่า ระบบ หรือ System หมายถึง องค์ประกอบที่ต่างมีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน (Interrelated) และขึ้นตรงต่อกันด้วย (Interdependent) เฉพาะอย่างยิ่งในองค์การระบบเปิด (Open System) จะได้รับอิทธิพลอย่างมากจากสิ่งแวดล้อมขององค์การ ซึ่งโดยปกติองค์การระบบเปิดจะได้รับทรัพยากรนำเข้า (Input) จากสิ่งแวดล้อม และจะทำการแปรสภาพ (Transform Process) หรือดำเนินการผลิตให้ออกมาเป็นผลผลิต (Output) แล้วป้อนกลับไปสู่สิ่งแวดล้อม (Feedback) อันจะเป็นวัฏจักรแห่งการจัดการเช่นนี้ ทฤษฎีระบบสามารถนำมาช่วยจัดการองค์การด้วยองค์ประกอบ ๔ ส่วน ดังนี้

๑) ปัจจัยนำเข้า (Input) หมายถึง ทรัพยากรขององค์การที่นำเข้าสู่ระบบการจัดการ ประกอบด้วยทรัพยากรทางกายภาพ ได้แก่ วัตถุดิบ ทรัพยากรมนุษย์ ทรัพยากรทางการเงิน คือ เงิน ทรัพยากรทางข้อมูลข่าวสาร ทรัพยากรทางเทคโนโลยี

^{๔๒} วิชา สอนวงศ์วาน, การจัดและพฤติกรรมองค์การ, หน้า ๒๑.

^{๔๓} ศิริวรรณ เสรีรัตน์ และคณะ, การจัดการและพฤติกรรมองค์การ, หน้า ๕๔-๕๕.

^{๔๔} สุรพล สุยะพรหม และคณะ, พื้นฐานทางการจัดการ, หน้า ๒๒.

๒) กระบวนการแปรสภาพ (Transformation Process) หมายถึง ขั้นตอนการนำทรัพยากรขององค์การมาดำเนินการแปรสภาพอย่างเป็นกระบวนการ ประกอบด้วย กิจกรรมการทำงานของบุคลากร ภารกิจในการจัดการ เทคโนโลยี และวิธีการทำงาน กระบวนการผลิต

๓) ผลผลิต (Outputs) หมายถึง สิ่งที่ได้จากการแปรสภาพที่ผ่านกระบวนการต่าง ๆ ประกอบด้วย ผลผลิตและบริการ ผลลัพธ์ด้านการเงิน คือ กำไร ขาดทุน ผลลัพธ์ด้านการดำเนินงานของบุคลากร และความพึงพอใจของลูกค้าหรือผู้ใช้บริการ

๔) การป้อนกลับ (Feedback) หมายถึง ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพและผลลัพธ์ที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมต่าง ๆ ขององค์การ ข้อมูลเหล่านี้นำมาใช้เพื่อปรับปรุงปัจจัยนำเข้าและกระบวนการแปรสภาพเพื่อให้ได้ผลลัพธ์ที่พึงพอใจมากขึ้น

อย่างไรก็ตาม ระบบสารสนเทศเพื่อการบริหารจัดการ (Management Information System : MIS) นับว่าเป็นระบบที่เป็นเครื่องมือการจัดการที่มุ่งการจัดเก็บ การจัดระเบียบ และการกระจายข้อมูล ทั้งนี้ เพื่อตอบสนองหน้าที่ของการจัดการ หรือตอบสนองความต้องการของผู้บริหาร เฉพาะอย่างยิ่งการจัดการในปัจจุบันมีระบบคอมพิวเตอร์ที่ออกแบบขึ้นมาเพื่อช่วยให้ผู้บริหารใช้ MIS มาเป็นเครื่องมือวิเคราะห์งานองค์การ ลูกค้า และสิ่งแวดล้อมที่เกี่ยวข้องอย่างเป็นระบบ ซึ่งสามารถทำได้อย่างรวดเร็วและแม่นยำ^{๔๕}

จ. การบริหารจัดการเชิงสถานการณ์ (The Contingency Approach) เป็นทฤษฎีที่ถือว่าการบริหารจัดการที่ผู้จัดการจะปฏิบัตินั้นขึ้นอยู่กับแต่ละสถานการณ์โดยมีหลักการของแนวคิด ดังนี้

๑) ทฤษฎีทางการจัดการต่าง ๆ แม้ว่าจะสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในองค์การทุกสถานการณ์และเป็นสากลนั้น แต่จากการวิจัยทางการจัดการพบว่า มิใช่เป็นเช่นนั้น อาทิ หลักการแบ่งงาน ทำให้เกิดความล่าช้า หรือหลักการที่เหมาสมกับองค์การใหญ่ไม่เหมาสมกับองค์การเล็ก ดังนั้น หลักการจัดการทั้งหลายจึงไม่สามารถนำไปใช้ได้ทุกสถานการณ์ ผู้บริหารต้องปรับเปลี่ยนแนวทางและเทคนิคการจัดการให้มีความสอดคล้องกับสถานการณ์นั้น^{๔๖}

๒) นักทฤษฎีเชิงสถานการณ์ได้รวบรวมหลักเกณฑ์ที่เหมาะสมซึ่งผู้บริหารสามารถนำมาใช้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น ด้วยการประสมประสาน ๔ แนวคิดด้านการจัดการที่สำคัญเข้าด้วยกัน และผลลัพธ์จากการใช้ทฤษฎีการบริหารจัดการเชิงสถานการณ์เช่นนี้จะทำให้ผู้บริหารมีเทคนิคใหม่ ๆ เข้ามาช่วยพัฒนางานขององค์การ ประกอบด้วย

๒.๑) การมีส่วนร่วมในกลุ่มงาน

๒.๒) รูปแบบการเป็นผู้นำเชิงสถานการณ์

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าทฤษฎีนี้จะมีประโยชน์จากการจัดการในแต่ละสถานการณ์ได้ แต่ก็มิข้อโต้แย้งที่ว่าทฤษฎีนี้ไม่มีประโยชน์ที่จะนำไปใช้ได้ทุกสถานการณ์ทั่วไป^{๔๗}

^{๔๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๑.

^{๔๖} วิรัช สงวนวงศ์วาน, การจัดการและพฤติกรรมองค์การ, หน้า ๒๓.

^{๔๗} ศิริวรรณ เสรีรัตน์ และคณะ, การจัดการและพฤติกรรมองค์การ, หน้า ๖๐-๖๑.

ความเป็นศาสตร์และศิลป์ของการบริหารจัดการ ทำให้มีแนวคิดและทฤษฎีการบริหารจัดการเชิงสถานการณ์ขึ้นมาก็เพราะว่าการจัดการในองค์ความรู้และวิธีการเดิมนั้น ไม่สามารถจัดการได้อีกต่อไป ต้องไม่ลืมว่าแต่ละองค์การย่อมมีสภาพแวดล้อมทั้งภายในและภายนอกองค์การที่แตกต่างกันออกไป รวมถึงบริบทของการบริหารจัดการในห้วงระยะเวลานั้น ๆ ก็มีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ทำให้การบริหารจัดการลักษณะผสมผสานแนวคิดทฤษฎีที่หลากหลายเข้าด้วยกันและนำมาใช้ในแต่ละสถานการณ์ย่อมทำให้การบริหารองค์การนั้นประสบผลสำเร็จได้อย่างแน่นอน^{๔๘}

ฉ. การบริหารจัดการสมัยใหม่ (Modern Management Approach) ซึ่งเกิดจากปัจจัยหลักที่เป็นพื้นฐานทำให้การบริหารจัดการได้ปรับเปลี่ยนไปจากเดิม ได้แก่

- สภาพธรรมชาติแวดล้อมทางการจัดการของแนวคิดทางการจัดการที่เคยใช้กับสภาพแวดล้อมในอดีต จำเป็นต้องเปลี่ยนไปตามสภาวะที่เปลี่ยนไปอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

- ขนาดขององค์การเปลี่ยนไป ผู้บริหารองค์การจำเป็นต้องปรับปรุงเกี่ยวกับเอกภาพในการบังคับบัญชาซึ่งเดิมเคยใช้ตัวบุคคลมาเป็นเอกภาพ ความจำเป็นในการกระจายอำนาจหน้าที่มีมากขึ้น

- ความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีมีมากขึ้นตามลำดับ ทำให้การจัดการต้องปรับเปลี่ยนไปตามเทคโนโลยีที่นำมาใช้

- ผู้รับผิดชอบงานระดับสูงสุดคือผู้บริหารและผู้จัดการมีความเป็นมืออาชีพมากยิ่งขึ้น ทำให้ได้คิดค้นหลักการและวิธีการนำองค์การใหม่ ๆ ไปสู่ความสำเร็จขององค์การได้ไม่ยาก

- หลักวิชาการทางด้านการจัดการ หรือวิทยาการจัดการได้มีการศึกษาเรียนรู้ขยายวงกว้างออกไปถึงระดับปริญญาเอก ทำให้องค์ความรู้ด้านนี้ไปมีการศึกษาอย่างลึกซึ้งและทันสมัย^{๔๙}

อนึ่ง เป็นที่ยอมรับกันในแวดวงของการจัดการสมัยใหม่ว่า การจัดการดังต่อไปนี้เป็นที่นิยมกันมากในปัจจุบันทั้งในการจัดการภาครัฐและภาคธุรกิจเอกชน ซึ่งประกอบไปด้วย

๑) การจัดการที่มีความเป็นโลกาภิวัตน์ (Globalization) กล่าวคือ โลกในยุคปัจจุบันเป็นยุคของข้อมูลข่าวสารที่ไร้พรมแดน มีการติดต่อสื่อสารในระหว่างประเทศที่รวดเร็วและกว้างขวาง การจัดการจะต้องดำเนินการให้เหมาะสมกับความเปลี่ยนแปลงของกระแสโลกที่มีการเคลื่อนย้ายคนและเงินทุนไปประกอบการในประเทศต่าง ๆ มากขึ้น

๒) การจัดการในระบบของใช้อิเล็กทรอนิกส์ เพื่อให้ภารกิจของแต่ละองค์การประสบความสำเร็จอย่างมีประสิทธิภาพและมีประสิทธิผล ระบบของเทคโนโลยีและสารสนเทศได้เข้ามามีส่วนช่วยทำให้การจัดการมีระบบแบบแผน และช่วยผ่อนกำลังร่างกายของมนุษย์ได้มากที่สุด

ในปัจจุบัน ได้มีการจัดการในองค์การเสมือนจริง (Virtual Organization) ซึ่งเป็นการนำแนวคิดมาจากความจริงเสมือนที่สร้างโดยระบบคอมพิวเตอร์มาใช้กับแนวคิดด้านการจัดการ

๓) การบริหารจัดการความรู้และองค์การแห่งการเรียนรู้ (Knowledge Management : KM and Learning Organization : LO) ซึ่งถือเครื่องมือเพื่อใช้ในการบรรลุเป้าหมายของงาน การพัฒนาคน และการพัฒนาองค์การที่นำไปสู่องค์การแห่งการเรียนรู้ ความรู้ที่จัดเข้าในองค์การแห่งการเรียนรู้ แบ่งใหญ่ ๆ ได้ ๒ ประเภท คือ

^{๔๘} สุรพล สุยะพรหม และคณะ, พื้นฐานทางการจัดการ, หน้า ๒๔.

^{๔๙} มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, องค์การและการจัดการภาครัฐ, (นันทบุรี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๓), หน้า ๒๘-๓๔.

๓.๑) ความรู้ที่เด่นชัด (Explicit Knowledge) เป็นความรู้ที่อยู่ในรูปแบบของเอกสารหรือวิชาการ ตำรา และคู่มือปฏิบัติงาน

๓.๒) ความรู้ซ่อนเร้น (Tacit Knowledge) เป็นความรู้ที่แฝงอยู่ในตัวตน ประสบการณ์ที่สั่งสมมาเป็นระยะเวลายาวนานและเป็นภูมิปัญญา

โดยการจัดการความรู้ทั้ง ๒ ประเภทนี้มีวิธีการจัดการที่แตกต่างกัน กล่าวคือ การจัดการความรู้ที่เด่นชัด จะเน้นไปที่การเข้าถึงแหล่งความรู้ เมื่อนำไปใช้แล้วเกิดความรู้ใหม่ ก็นำมาสรุปไว้เพื่อใช้อ้างอิงหรือให้ผู้อื่นเข้าถึงได้ต่อไป ส่วนการจัดการความรู้ซ่อนเร้นจะเน้นไปที่การจัดเวทีเพื่อให้มีการแบ่งปันความรู้ที่อยู่ในตัวผู้ปฏิบัติทำให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน อันเป็นการนำไปสู่การสร้างความรู้ใหม่ที่แต่ละคนสามารถนำไปใช้ในการปฏิบัติงานได้เป็นอย่างดีต่อไปอีก ในขณะเดียวกัน เมื่อมีการจัดการความรู้แล้วก็ควรที่จะได้กำหนดองค์การแห่งการเรียนรู้ (Learning Organization : LO) เข้ามาด้วย ซึ่งองค์การแห่งการเรียนรู้เป็นแนวคิดในการพัฒนาองค์การโดยเน้นการพัฒนาการเรียนรู้สภาวะของการเป็นผู้นำองค์การ และการเรียนรู้ร่วมกันของคนในองค์การ เพื่อให้เกิดการถ่ายทอดแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ ประสบการณ์และทักษะร่วมกัน และเกิดการพัฒนาองค์การอย่างต่อเนื่องทันต่อสภาวะการเปลี่ยนแปลงและการแข่งขัน การมีองค์การแห่งการเรียนรู้นี้จะทำให้องค์การและสมาชิกมีกระบวนการทำงานมีประสิทธิภาพและมีผลการปฏิบัติงานที่มีประสิทธิผล โดยมีการเชื่อมโยงรูปแบบของการทำงานเป็นทีม สร้างกระบวนการในการเรียนรู้และสร้างความเข้าใจเตรียมรับกับความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น เปิดโอกาสให้ทีมงานใช้อำนาจในการตัดสินใจ เพื่อเป็นการส่งเสริมให้เกิดบรรยากาศของการคิดริเริ่ม พร้อมที่จะเผชิญกับสภาวะการแข่งขันที่มีมากขึ้นตามลำดับ^{๕๐}

๔) การจัดการความหลากหลายของแรงงาน (Management and Workforce Diversity) หมายถึง การจัดการบนความแตกต่างทาง ด้านประชากร หรือสมาชิกที่ปฏิบัติงานในองค์การ ความแตกต่างนี้เป็นเรื่องของเพศ เชื้อชาติ เผ่าพันธุ์ อายุ ศาสนา วัฒนธรรม คนพิการ ผู้ด้อยโอกาส เป็นต้น ผู้บริหารจำเป็นต้องเผชิญกับสภาพแวดล้อมบนความหลากหลายทางแรงงานที่มีการเปลี่ยนแปลงไปอยู่ตลอดเวลา ซึ่งจำเป็นต้องมีทักษะในการจัดการทรัพยากรมนุษย์ในองค์การเป็นอย่างดี จึงจะนำองค์การนั้นให้มีความเจริญรุ่งเรืองไปได้^{๕๑}

๕) การจัดการกับความรับผิดชอบต่อสังคมขององค์การต่อสังคม (Management and Cooperated Social Responsibility : CSR) ซึ่งหมายถึง การจัดการบนความรับผิดชอบต่อสังคมอันถือว่าเป็นหน้าที่ที่ทุกองค์การจะต้องประพฤติตามหลักศีลธรรมและจริยธรรม ซึ่งแนวคิดนี้ชี้ให้เห็นว่าผู้บริหารควรประพฤติตนให้เป็นตัวอย่างที่ดีขององค์การ จะต้องนำองค์การให้ปฏิบัติในหนทางที่เพิ่มผลผลิตมากยิ่งขึ้น^{๕๒}

^{๕๐} สุรพล สุยะพรหม และคณะ, **พื้นฐานทางการจัดการ**, หน้า ๒๕.

^{๕๑} ประยงค์ ใจมีเชื้อ, **พฤติกรรมองค์กร**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๕), หน้า ๕๒.

^{๕๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๖-๕๗.

ขณะเดียวกันก็ต้องให้มีความรับผิดชอบต่อสังคมอีกด้วย เช่น ช่วยดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมในชุมชน หรือ การไม่เพิ่มภาวะโลกร้อนในการผลิตของตนเอง รวมทั้งการส่งเสริมกิจกรรมต่าง ๆ ของสังคมเพื่อก่อให้เกิดศีลธรรม และคุณธรรมที่พึงปรารถนาแก่คนในสังคม ซึ่งในปัจจุบันการช่วยเหลือสังคมด้วยการไม่หวังผลตอบแทนใด ๆ เรียกว่า ทำงานด้วยจิตอาสา อันเป็นการเกื้อกูลประโยชน์สุขให้แก่สังคม ผู้คนมีมวลรวมแห่งความสุขเพิ่มมากขึ้น^{๕๓}

๖) การจัดการคุณภาพโดยรวม (Total Quality Management : TQM) เป็นแนวความคิดการจัดการคุณภาพที่มีวิวัฒนาการเกิดขึ้นในภาค รัฐและภาคธุรกิจเอกชน ในระหว่างปี ค.ศ. ๑๙๘๐-๑๙๙๐ โดยผู้เชี่ยวชาญด้านคุณภาพ คือ เอ็ดเวิร์ด เดมมิง (Edwards Deming) ได้คิดค้นและพัฒนาการแปรรูปองค์การด้านคุณภาพ (Transforming Organizations) และต่อมาได้ขยายออกไปเป็นการจัดการคุณภาพโดยรวม หรือ TQM

๖.๑) ถ้อยหลักการจัดการคุณภาพโดยรวม ๕ ประการ ได้แก่

- มุ่งเน้นความพึงพอใจของลูกค้าเป็นสำคัญ
- มีการปรับปรุงงานต่อเนื่องและเป็นกระบวนการ
- มีการปรับปรุงคุณภาพทุกอย่างขององค์การ
- มีความถูกต้องและแม่นยำในการวัด
- มอบอำนาจให้แก่พนักงานอย่างเต็มที่^{๕๔}

๖.๒) ยึดเกณฑ์ ๘ ข้อ เป็นหลักปฏิบัติ โดยพิจารณาถึงปรัชญาของการจัดการคุณภาพโดยรวม (TQM Philosophy) ๘ ข้อ ได้แก่

- คุณภาพเป็นงานของทุกคน
- คุณภาพมาจากการป้องกัน มิใช่มาจากการตรวจสอบ
- คุณภาพหมายถึงการบรรลุความต้องการและความพึงพอใจของลูกค้าหรือผู้ใช้บริการ
- คุณภาพต้องการการทำงานเป็นทีม
- คุณภาพต้องการการปรับปรุงอยู่ตลอดเวลา
- คุณภาพเกี่ยวข้องกับการวางแผนกลยุทธ์
- คุณภาพหมายถึงผลที่ได้รับ
- คุณภาพต้องการการวัดที่แน่ชัดถึงผลของความสำเร็จ^{๕๕}

จากการกระตุ้นการนำการจัดการคุณภาพโดยรวม หรือ TQM มาใช้ก่อให้เกิดการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจในยุคโลกาภิวัตน์เป็นอย่างยิ่ง ซึ่งพบได้จากการนำระบบ ISO 900 มาใช้ทั่วโลก ซึ่ง ISO 900 นี้ ถือว่าเป็นมาตรฐานของคุณภาพ แม้แต่ในประเทศไทยเองก็ได้มีการนำระบบนี้มาเป็นเครื่องมือวัดการจัดการในการผลิตสินค้าและบริการของหน่วยงานภาครัฐกิจอย่างแพร่หลาย^{๕๖}

^{๕๓} สุรพล สุยะพรหม และคณะ, พื้นฐานทางการจัดการ, หน้า ๒๗.

^{๕๔} ศิริวรรณ เสรีรัตน์ และคณะ, การจัดการและพฤติกรรมองค์กร, หน้า ๖๔.

^{๕๕} ประยงค์ ใจมีเชื้อ, พฤติกรรมองค์กร, หน้า ๕๑-๕๒.

^{๕๖} สุรพล สุยะพรหม และคณะ, พื้นฐานทางการจัดการ, หน้า ๒๘.

๗) การบริหารจัดการตามทฤษฎี Z (Theory Z) ซึ่งเป็นทฤษฎีของ วิลเลียม โออุชิ (William Ouchi) โดยประสมประสานระหว่างแนวคิดระหว่างญี่ปุ่นและสหรัฐอเมริกาเข้าด้วยกัน ในช่วงปี ค.ศ. ๑๙๘๑ โดยเน้นแนวคิดที่ว่าพนักงานควรมีอำนาจในการตัดสินใจร่วมกับผู้บริหารในงานที่เขาทำ รวมถึงการปรับปรุงประสิทธิภาพการทำงานโดยใช้การจัดการวงจรคุณภาพเป็นส่วนหนึ่งของการบริการแบบมีส่วนร่วม^{๕๗} จากการนำการจัดการตามทฤษฎี Z มาประยุกต์ใช้สำหรับผู้บริหารระดับโลก พบว่า ที่สหรัฐอเมริกา สวีเดน เกาหลีใต้และประเทศอื่น ๆ ประสบผลสำเร็จในการบริหารงานของบริษัทเป็นอย่างดี แต่อย่างไรก็ตาม คงต้องมีการใช้เวลาในการสำรวจการใช้ทฤษฎีนี้มากกว่านี้อีก จึงจะทำให้ได้ทราบได้ชัดเจนว่าแนวคิดของ วิลเลียม โออุชิ (William Ouchi) เกี่ยวกับเรื่องนี้ประสบผลสำเร็จมากน้อยเพียงใด^{๕๘}

๘) การบริหารจัดการแบบญี่ปุ่น (The Japanese Management Movement) โดยหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ พบว่า ญี่ปุ่นประสบความสำเร็จในการจัดการเป็นอย่างยิ่ง ทำให้ทั่วโลกหันมาสนใจว่า เพราะเหตุใดจึงนำประเทศไปสู่ความยิ่งใหญ่ทางเศรษฐกิจได้รวดเร็วมาก ทั้ง ๆ ที่เพิ่งประสบความหายนะจากสงครามโลกครั้งที่ ๒ มาไม่นานนัก ซึ่งจากการศึกษาของนักวิชาการทั่วโลก พบว่า การบริหารจัดการของญี่ปุ่นมีลักษณะแตกต่างจากการจัดการในประเทศอื่น ๆ อาทิ

- ๘.๑) ผู้บริหารชาวญี่ปุ่นจะเปิดโอกาสให้พนักงานมีส่วนร่วมในการตัดสินใจมาก
- ๘.๒) ผู้บริหารให้ความสนใจคุณภาพชีวิตของพนักงานควบคู่ไปกับการทำงาน
- ๘.๓) มุ่งความสนใจอย่างมากกับคุณภาพของสินค้าและบริการ
- ๘.๔) ผู้บริหารจะมีบทบาทในฐานะผู้อำนวยความสะดวกมากกว่าการคอยแต่ออกคำสั่ง
- ๘.๕) การไหลของข้อมูลข่าวสารและความคิดริเริ่มมาจากด้านล่างสู่ระดับบนเสมอ
- ๘.๖) องค์กรของญี่ปุ่นจะดูแลพนักงานโดยเน้นการจ้างระยะยาวหรือตลอดชีพและไม่

เน้นเฉพาะความก้าวหน้าในอาชีพจากความชำนาญเฉพาะด้าน^{๕๙}

๙) การปรับรื้อระบบ (Reengineering Approach) เป็นแนวคิดในการปรับรื้อระบบขององค์กรเป็นการคิดทบทวนใหม่ รวมถึงขั้นการเปลี่ยนใหม่ชนิดชุดรากถอนโคน เพื่อให้องค์กรนั้นก้าวเดินข้างหน้าต่อไปให้เหมาะสมกับยุคสมัยและประสบความสำเร็จด้วยดี แนวคิดนี้กล่าวถึง ๔ เรื่องได้แก่

๙.๑) แนวคิดพื้นฐานของการปรับรื้อระบบ คือ ทำให้ทันสมัยเหมาะสมกับยุคสมัย เพราะมีการแปรเปลี่ยนไปมาก จึงต้องปรับเปลี่ยนให้เหมาะสม

๙.๒) การชุดรากถอนโคน คือ การลงไปถึงแก่นแท้ขององค์กรทั้งระบบมิใช่แค่เปลี่ยนแปลงจากสิ่งที่มีอยู่ในปัจจุบันเท่านั้น แต่อาจต้องรื้อทิ้งของเดิมทั้งหมด คิดค้นวิธีการใหม่ทั้งสิ้น

๙.๓) การทำทันที การปรับรื้อระบบต้องทำโดยฉับไว รวดเร็ว ซึ่งไม่ใช่การเปลี่ยนแปลงแบบค่อยเป็นค่อยไป แต่เป็นการทำอย่างก้าวกระโดดครั้งใหญ่

^{๕๗} ศิริวรรณ เสรีรัตน์ และคณะ, การจัดการและพฤติกรรมองค์กร, หน้า ๖๑-๖๒.

^{๕๘} สุรพล สุษะพรหม และคณะ, พื้นฐานทางการจัดการ, หน้า ๒๘.

^{๕๙} ศิริวรรณ เสรีรัตน์ และคณะ, การจัดการและพฤติกรรมองค์กร, หน้า ๖๑.

๙.๔) การดำเนินงานเป็นกระบวนการ การปรับรื้อระบบต้องมีขั้นตอนและวิธีการดำเนินงานที่เป็นระบบ ต้องรู้ว่าเรื่องใดทำก่อนหลัง มีผลเมื่อไรและอย่างไร ดังนั้น กระบวนการจึงเป็นเรื่องสำคัญที่สุดของการจัดการประเภทนี้^{๖๐}

๑๐) การจัดการองค์การเสมือนจริง (Virtual Organization) เป็นปรากฏการณ์ใหม่ที่เกิดขึ้นมาพร้อมกับความเจริญก้าวหน้าของเทคโนโลยีสารสนเทศ ซึ่งปรากฏการณ์เช่นนี้มาจากแนวคิดเรื่องความจริงเสมือน อันเป็นคุณสมบัติของระบบคอมพิวเตอร์ ซึ่งมีความสามารถในการสร้างโลกจำลองขึ้นมาให้เป็นระบบที่เหมือนจริง ซึ่งช่วยให้ผู้ใช้มีประสบการณ์ในการเห็น ได้ยิน และสัมผัสคล้ายกับสิ่งที่มีอยู่ในสิ่งแวดล้อมของมนุษย์โดยทั่วไป การศึกษาและทำความเข้าใจกับการจัดการองค์การเสมือนจริงจึงเป็นประโยชน์ต่อการจัดการองค์การที่ต้องการทำงานโดยไม่มีข้อจำกัดในเรื่องของเวลา สถานที่ หรือทรัพยากรอื่นใดในด้านกายภาพในแบบลักษณะเดิม ๆ นอกจากนี้ ยังช่วยให้การจัดการเช่นนี้สามารถกำหนดบทบาทขององค์การของตนได้อย่างเหมาะสมในการจัดการกับการเปลี่ยนแปลงและการแข่งขันของตลาดในรูปแบบใหม่ที่เกิดขึ้นในยุคโลกาภิวัตน์เช่นนี้

สรุปได้ว่า ทฤษฎีการบริหารจัดการที่เริ่มต้นในช่วงที่มีการปฏิบัติทางอุตสาหกรรมในประเทศอังกฤษ ระหว่างศตวรรษที่ ๑๘ และ ๑๙ และได้มีการปรับปรุงพัฒนามาจนกระทั่งปัจจุบันแบ่งเป็น ๖ กลุ่ม ได้แก่ ๑) การบริหารจัดการแบบดั้งเดิม (Classical Management Approach) เป็นการจัดการที่มุ่งประสิทธิภาพและประสิทธิผลขององค์การอันจะเป็นการเพิ่มความสำเร็จโดยรวมแก่องค์การ ส่วนการบริหารจัดการแบบระบบราชการเป็นการจัดรูปแบบขององค์การโดยใช้หลักเหตุผลและประสิทธิภาพการดำเนินงาน ๒) การบริหารจัดการเชิงพฤติกรรมศาสตร์ (Behavioral Management Approach) เป็นแนวคิดที่มุ่งการเพิ่มความสำเร็จในองค์การ เป็นทฤษฎีที่ให้ความสำคัญแก่บุคคลภายในองค์การ ๓) การบริหารจัดการเชิงปริมาณ (The Quantitative Management Approach) เป็นการนำเทคนิคและวิธีการทางวิทยาศาสตร์ไปพัฒนาด้วยการใช้การวัด การใช้สูตรคณิตศาสตร์และสถิติมาเป็นเครื่องมือแก้ปัญหาทางการบริหารจัดการ ๔) การบริหารจัดการเชิงระบบ (System Approach) เน้นระบบที่เป็นเครื่องมือการจัดการที่มุ่งการจัดเก็บ การจัดระเบียบ และการกระจายข้อมูล เพื่อตอบสนองหน้าที่ของการจัดการ หรือตอบสนองความต้องการของผู้บริหาร ๕) การบริหารจัดการเชิงสถานการณ์ (The Contingency Approach) และ ๖) การบริหารจัดการสมัยใหม่ (Modern Management Approach) ให้ความสำคัญกับสภาพธรรมชาติแวดล้อมทางการจัดการของแนวคิดทางการจัดการที่เคยใช้กับสภาพแวดล้อมในอดีต จำเป็นต้องเปลี่ยนไปตามสภาวะที่เปลี่ยนไปอย่างเลี่ยงไม่ได้ อย่างไรก็ตาม ทฤษฎีการบริหารจัดการทั้ง ๖ กลุ่มนี้ แม้จะเป็นทฤษฎีทางการจัดการสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในองค์การทุกสถานการณ์และเป็นสากลนั้น แต่จากการวิจัยทางการจัดการที่หลากหลาย พบว่า ไม่สามารถนำไปใช้ได้ทุกสถานการณ์ จำเป็นต้องมีการปรับเปลี่ยนแนวทางและเทคนิคต่าง ๆ ให้มีความสอดคล้องกับแต่ละสถานการณ์

^{๖๐} นิรมล กิตกุล, องค์การและการจัดการ, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๒๕๑-๒๕๒.

๒.๒ แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับงานศาสนศึกษาแผนกธรรม

จากการที่ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับงานศาสนศึกษาแผนกธรรม จากเอกสารทางวิชาการที่หลากหลาย จึงได้ประมวลเนื้อหาสาระสำคัญไว้ตามลำดับ ดังนี้

๒.๒.๑ ความหมายของงานศาสนศึกษา

ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าเนื้อหาสาระว่าด้วย “ความหมายของงานศาสนศึกษา” เพื่อใช้เป็นแนวทางในการออกแบบและสร้างกรอบแนวคิดในการวิจัย ดังนี้

การศาสนศึกษา หมายถึง การศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัยของพระพุทธศาสนาของบรรพชิตและคฤหัสถ์ เป็นกิจการของคณะสงฆ์ประการหนึ่งที่สำคัญยิ่งในอำนาจหน้าที่ของมหาเถรสมาคม มาตรา ๑๕ ตรี มีความตอนหนึ่งว่า “ควบคุมและส่งเสริมการศาสนศึกษา” ของคณะสงฆ์ และในระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลาง ของมหาเถรสมาคม ได้กำหนดวิธีดำเนินการควบคุมและส่งเสริมศาสนศึกษาว่า “ควบคุมและส่งเสริมการศาสนศึกษาให้ดำเนินไปด้วยดี” โดยนัยนี้ คณะสงฆ์ได้กำหนดวัตถุประสงค์การศาสนศึกษาไว้โดยชัดเจน แต่โดยหลักสูตรและเนื้อหาวิชาแล้ว คงอนุมานได้ว่า มีวัตถุประสงค์ ๙ ประการ คือ

- ๑) เพื่อพระสงฆ์รักษาตนเองและหมู่คณะ
- ๒) เพื่อใช้อบรมสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์
- ๓) เพื่อใช้พัฒนาชาติบ้านเมืองด้วยคุณธรรมของศาสนา
- ๔) เพื่อใช้ในกิจการคณะสงฆ์และการศาสนา
- ๕) เพื่อรักษาหลักพระธรรมวินัยของพระพุทธศาสนา
- ๖) เพื่อสร้างศาสนทายาทสืบอายุพระพุทธศาสนา
- ๗) เพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา
- ๘) เพื่อความตั้งมั่นแห่งพระสัทธรรม
- ๙) เพื่อความมั่นคงของประเทศชาติอันเป็นส่วนรวม^{๖๑}

การศาสนศึกษา หมายถึง การศึกษาพระปริยัติธรรมและการศึกษาอื่นๆ อันสมควรแก่สมณะ การศึกษาของสงฆ์แต่เดิมนั้นเริ่มต้นมาแต่สมัยพุทธกาลและบุคคลที่เข้ามาสู่สังฆมณฑลในครั้งพุทธกาลตามประวัติความเป็นมาส่วนมาก มักจะได้รับการศึกษาทั้งคฤหัสถ์และคฤหัสถ์มาเป็นอย่างดี ตามลัทธิศาสนาในสมัยนั้น เป็นต้นว่าเรียนจบไตรเพทมาก่อนการศึกษาของสงฆ์ในสมัยพุทธองค์ยังทรงพระชนม์อยู่มี ๒ ประการ คือ

- ๑) คันถะธุระ คือ ธุระฝ่ายคัมภีร์ กิจด้านการเรียน
- ๒) วิปัสสนาธุระ คือ ธุระฝ่ายเจริญวิปัสสนา กิจด้านการบำเพ็ญภาวนาหรือเจริญพระกรรมฐาน ซึ่งรวมทั้งสมณะด้วยเรียกรวมเข้าในวิปัสสนาโดยฐานเป็นส่วนคลุมนยอด^{๖๒}

^{๖๑} พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปณฺโณ), เอกสารประกอบการบรรยายเรื่องการคณะสงฆ์และการพระศาสนา, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๔๑.

^{๖๒} พระเมธีธรรมมหารณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), การปกครองคณะสงฆ์ไทย, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๙), หน้า ๗๗.

สรุปได้ว่า งานศาสนศึกษา หมายถึง การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมของคณะสงฆ์ ทั้งแผนกธรรมบาลี แผนกสามัญศึกษา รวมทั้งการส่งเสริมสนับสนุนพัฒนาพระภิกษุสงฆ์และส่งเสริมพระพุทธศาสนา และสามเณรศึกษาพระปริยัติธรรมทุก ๆ วิธีที่ไม่ขัดแย้งต่อพระธรรมวินัย และการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ถือว่าเป็นหัวใจในการรักษาพระพุทธศาสนาและเป็นพื้นฐานสำคัญในที่จะเผยแผ่หลักพระพุทธศาสนา เพราะคณะสงฆ์จะสามารถเผยแผ่หลักธรรมอันดีงามแห่งพระพุทธศาสนาได้ก็ต้องศึกษาเรียนรู้และนำไปปฏิบัติให้เกิดผล และเผยแผ่ไปสู่ผู้อื่นได้ต่อไป

๒.๒.๒ การจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ไทย

ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าเนื้อหาสาระว่าด้วย “การจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ไทย” เพื่อใช้เป็นแนวทางในการออกแบบและสร้างกรอบแนวคิดในการวิจัย ดังนี้

การศึกษาพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทยแต่โบราณมา นิยมศึกษาเป็นภาษาบาลี ที่เรียกว่า การศึกษาพระปริยัติธรรม ซึ่งเป็นสิ่งที่เรียนรู้ได้ยากสำหรับภิกษุสามเณรทั่วไป จึงปรากฏว่าภิกษุสามเณรที่มีความรู้ในพระธรรมวินัยอย่างทั่วถึงมีจำนวนน้อย เป็นเหตุให้สังคมทลชาดแคลนภิกษุผู้มีความรู้ความสามารถที่จะช่วยกิจการพระศาสนาทั้งในด้านการศึกษา การปกครองและการแนะนำสั่งสอนประชาชน

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส จึงได้ทรงพระดำริวิธีการเล่าเรียนพระธรรมวินัยในภาษาไทยขึ้น สำหรับสอนภิกษุสามเณรวัดบวรนิเวศเป็นครั้งแรก นับแต่ทรงรับหน้าที่ปกครองวัดบวรนิเวศวิหาร เมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๕ เป็นต้นมา โดยทรงกำหนดหลักสูตรการสอนให้ภิกษุสามเณรได้เรียนรู้พระพุทธศาสนา ทั้งด้านหลักธรรม พุทธประวัติ และพระวินัย ตลอดถึงหัตถ์แต่งกระทั้ธรรม^{๒๓} เมื่อทรงเห็นว่า การเรียนการสอนพระธรรมวินัยเป็นภาษาไทยได้ผล ทำให้ภิกษุสามเณรมีความรู้กว้างขวางขึ้น จึงทรงดำริที่จะขยายแนวทางนี้ไปยังภิกษุทั่วไปด้วย ประกอบกับใน พ.ศ. ๒๔๔๘ ประเทศไทยเริ่มมีพระราชบัญญัติเกณฑ์ทหาร ซึ่งภิกษุทั้งหมดจะได้รับการยกเว้น ส่วนสามเณรจะยกเว้นให้เฉพาะสามเณรผู้รู้ธรรม ราชการได้ขอให้คณะสงฆ์ช่วยกำหนดเกณฑ์ของสามเณรผู้รู้ธรรม สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส จึงทรงกำหนดหลักสูตรรองคัมภีร์สามเณรขึ้น ต่อมาได้ปรับปรุงเป็นองค์นักธรรม สำหรับภิกษุสามเณรชั้นนวกะ (คือผู้บวชใหม่) ได้รับพระบรมราชานุมัติ เมื่อวันที่ ๒๗ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๕๔ และโปรดให้จัดการสอบไล่ในส่วนกลางขึ้นเป็นครั้งแรกในเดือนตุลาคมปีเดียวกัน โดยใช้วัดบวรนิเวศวิหาร วัดมหาธาตุ และวัดเบญจมบพิตร เป็นสถานที่สอบ การสอบครั้งแรกนี้ มี ๓ วิชา คือ ธรรมวิภาคในนวโกวาท แต่งความแก้กระทั้ธรรม และแปลภาษามคธเฉพาะท้องถิ่นทานในอรรถกถาธรรมบท

พ.ศ. ๒๔๕๕ ทรงปรับปรุงหลักสูตรรองคัมภีร์ให้เหมาะสมสำหรับภิกษุสามเณรทั่วไปได้เรียนรู้กว้างขวางยิ่งขึ้น โดยแบ่งเป็นหลักสูตร ๒ อย่าง คือ อย่างสามัญ เรียนวิชาธรรมวิภาค พุทธประวัติ และเรียงความแก้กระทั้ธรรม และ อย่างวิสามัญ เพิ่มแปลอรรถกถาธรรมบทมีเก้อรรถบาลี ไวยากรณ์และสัมพันธ์ และวินัยบัญญัติที่ต้องสอบทั้งผู้เรียนอย่างสามัญและวิสามัญ

^{๒๓} สำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง, เรื่องสอบธรรมของสนามหลวงแผนกธรรม พ.ศ. ๒๕๕๔, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๔), หน้า ๒๔๖.

พ.ศ. ๒๕๔๖ ทรงปรับปรุงหลักสูตรองค์นักธรรมอีกครั้งหนึ่ง โดยเพิ่มหลักหมวดคิหิปฏิบัติ เข้าในส่วนของธรรมวิภาคด้วย เพื่อให้เป็นประโยชน์ในการครองชีวิตฆราวาส หากภิกษุสามเณรรูปนั้น ๆ มีความจำเป็นต้องลาสิกขาออกไปด้วยเหตุใดเหตุหนึ่ง เรียกว่า นักธรรมตรี การศึกษาพระธรรมวินัย แบบใหม่นี้ ได้รับความนิยมนอกจากหมู่ภิกษุสามเณรอย่างกว้างขวางและแพร่หลายออกไปอย่างรวดเร็ว เพียง ๒ ปีแรก มีภิกษุสามเณรสมัครเข้าสอบสนามหลวงเกือบพันรูป เมื่อทรงเห็นว่าการศึกษา นักธรรม อำนวยคุณประโยชน์แก่พระศาสนาและภิกษุสามเณรทั่วไป ในเวลาต่อมาจึงทรงดำริขยายการศึกษา นักธรรมให้ทั่วถึงแก่ภิกษุทุกระดับ คือ ทรงตั้งหลักสูตรนักธรรมชั้นโท สำหรับภิกษุชั้นมัชฌิมะ คือ มี พรรษาเกิน ๕ แต่ไม่ถึง ๑๐ และนักธรรมชั้นเอก สำหรับภิกษุชั้นเถระ คือ มีพรรษาพ้น ๑๐ ขึ้นไป ดังที่เป็นหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานของคณะสงฆ์สืบมาตราบทุกวันนี้

มหาเถรสมาคมได้กำหนดหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกธรรมขึ้นเพื่อกำหนดความรู้ของ นักธรรมแก่สามเณร สำหรับยกเว้นการเกณฑ์ทหารตามพระราชบัญญัติเกณฑ์ทหาร ร.ศ. ๑๒๔ (พ.ศ. ๒๔๔๘) ประกอบด้วย

- วิชาธรรมวิภาค
- วิชาวินัยบัญญัติ
- วิชาพุทธประวัติ
- วิชาเรียงความแก่กระพุ้งธรรม

โดยใช้แบบเรียนนวโกวาท พุทธศาสนสุภาษิต และพุทธานุพุทธประวัติ ซึ่งกำหนดให้เรียก ผู้ที่สอบผ่านองค์นักธรรมตามหลักสูตรนี้ว่า นักธรรมชั้นตรีและขยายในเวลาต่อมาเป็นหลักสูตร นักธรรมชั้นโท และหลักสูตรนักธรรมชั้นเอก ครบบริบูรณ์ ในปี พ.ศ. ๒๔๖๔ หลักสูตรดังกล่าวมีผล บังคับใช้เรื่อยมาจนถึงปี พ.ศ. ๒๕๔๔ จึงได้มีการออกกระเปียบว่าด้วยการจัดศาสนศึกษาและระเบียบนี้ ได้มีการปรับปรุงหลายครั้ง

ในปี พ.ศ. ๒๕๓๕ ได้มีการตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ซึ่งบัญญัติว่าการศึกษาสงฆ์ หมายถึง สิ่งที่พระภิกษุสามเณรต้องเล่าเรียนศึกษาค้นคว้าทำความเข้าใจ ส่วนคณะสงฆ์หมายถึง บรรดาพระภิกษุที่ได้รับการบรรพชาอุปสมบทจากพระอุปัชฌาย์ตามพระราชบัญญัตินี้หรือตาม กฎหมายที่ใช้บังคับก่อนพระราชบัญญัตินี้ ไม่ว่าจะปฏิบัติศาสนกิจในหรือนอกราชอาณาจักร ส่วนวิชาการ พระพุทธศาสนา หมายความว่า วิชาการซึ่งจัดให้พระภิกษุสามเณรศึกษาตามหลักสูตรใดหลักสูตรหนึ่ง ดังต่อไปนี้

- ๑) หลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและแผนกบาลีสันามหลวง
- ๒) หลักสูตรปริญญาศาสนบัณฑิตของสภาการศึกษามหาจุฬาราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์
- ๓) หลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรบัณฑิตของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย^{๖๔}

^{๖๔} สุทธิพงศ์ ดันตยาพิศาลสุทธิ, พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ กฎกระทรวง กฎมหาเถรสมาคม พร้อมด้วยระเบียบและคำ สั่งมหาเถรสมาคมเกี่ยวกับการคณะสงฆ์และการพระศาสนา, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๑), หน้า ๑๕

ต่อมาในปี พ.ศ.๒๕๔๐ ได้มีพระราชบัญญัติกำหนดวิทยฐานะผู้สำเร็จวิชาการพระพุทธศาสนา โดยยกเลิกข้อความในมาตรา ๓ และใช้ข้อความต่อไปนี้แทน^{๖๕}

มาตรา ๓ วิชาการพระพุทธศาสนา หมายความว่า วิชาการซึ่งจัดให้พระภิกษุสามเณรศึกษาตามหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและแผนกบาลีสนามหลวงด้วยเหตุผลว่าเนื่องจากได้มีการตราพระราชบัญญัติจัดตั้งมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย และ พระราชบัญญัติจัดตั้งมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยเพื่อดำเนินงานด้านการศึกษาวิชาการพระพุทธศาสนาตามหลักสูตรปริญญาศาสนศาสตรบัณฑิตและพุทธศาสตรบัณฑิตขึ้นโดยเฉพาะแล้ว”

การศึกษาพระปริยัติธรรมในปัจจุบัน จำแนกได้ดังนี้

๑) หลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกบาลี มี ๘ ระดับ ได้แก่ ประโยค ๑-๒ และเปรียญธรรม ๓-๔-๕-๖-๗-๘-๙ (ป.ธ.๓ ถึง ป.ธ.๙) กระทรวงศึกษาธิการเทียบความรู้ให้ตามประกาศ ลงวันที่ ๒๒ สิงหาคม ๒๕๒๕ ให้เปรียญธรรม ๓ ประโยค (ป.ธ.๓) เทียบเท่ามัธยมศึกษาตอนต้น และเปรียญธรรม ๕ ประโยค (ป.ธ.๕) ที่สอนวิชาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมหรือแผนกบาลี หรือโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญไม่น้อยกว่า ๑ ปี โดยมีเวลาสอนไม่น้อยกว่า ๓๐๐ ชั่วโมง เทียบเท่ามัธยมศึกษาตอนปลาย ส่วนเปรียญธรรม ๙ ประโยค (ป.ธ.๙) มีวิทยฐานะชั้นปริญญาตรี^{๖๖}

๒) หลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกธรรม แบ่งออกเป็นหลักสูตรสำหรับพระภิกษุสามเณรมี ๓ ระดับ ได้แก่ นักธรรมชั้นตรี นักธรรมชั้นโท และนักธรรมชั้นเอก โดย ก.พ. เทียบวิทยฐานะนักธรรมชั้นตรีให้เท่ากับประโยคประถมศึกษาตอนต้น (ป.๔) นักธรรมชั้นโท เท่ากับประโยคประถมศึกษาตอนปลาย (ป.๕) และนักธรรมชั้นเอก เท่ากับประโยคประถมศึกษาตอนปลาย (ป.๖) และหลักสูตรสำหรับฆราวาสมี ๓ ระดับ ได้แก่ ธรรมศึกษาชั้นตรี ธรรมศึกษาชั้นโทและธรรมศึกษาชั้นเอก^{๖๗}

๓) หลักสูตรปริญญาตรีได้แก่ พุทธศาสตรบัณฑิตของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และศาสนศาสตรบัณฑิตของมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัยซึ่งกำหนดให้นักศึกษาทุกคนต้องศึกษาวิชาแกนพระพุทธศาสนาจำนวน ๕๐ หน่วยกิต ประกอบด้วย วิชาภาษาบาลี พระไตรปิฎกศึกษา พระวินัยปิฎก พระสุตตันตปิฎก พระอภิธรรมปิฎก ธรรมประยุกต์ ธรรมปฏิบัติ และศาสนปฏิบัติ โดยหลังจากจบการศึกษาแล้วต้องปฏิบัติศาสนกิจสนองงานมหาวิทยาลัยในเขตบรรพชิตอีกอย่างน้อย ๑ ปี จึงจะได้รับปริญญาบัตร^{๖๘}

๔) หลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ซึ่งเป็นการจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรมัธยมศึกษาทั้งตอนต้นและตอนปลายของกระทรวงศึกษาธิการ โดยกำหนดให้เรียนวิชาการพระพุทธศาสนา ได้แก่ ศาสนปฏิบัติ ภาษาบาลี และธรรมวินัย เป็นวิชาบังคับแกน ๓๖ หน่วยกิต ในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น และ ๒๑ หน่วยกิต ในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย

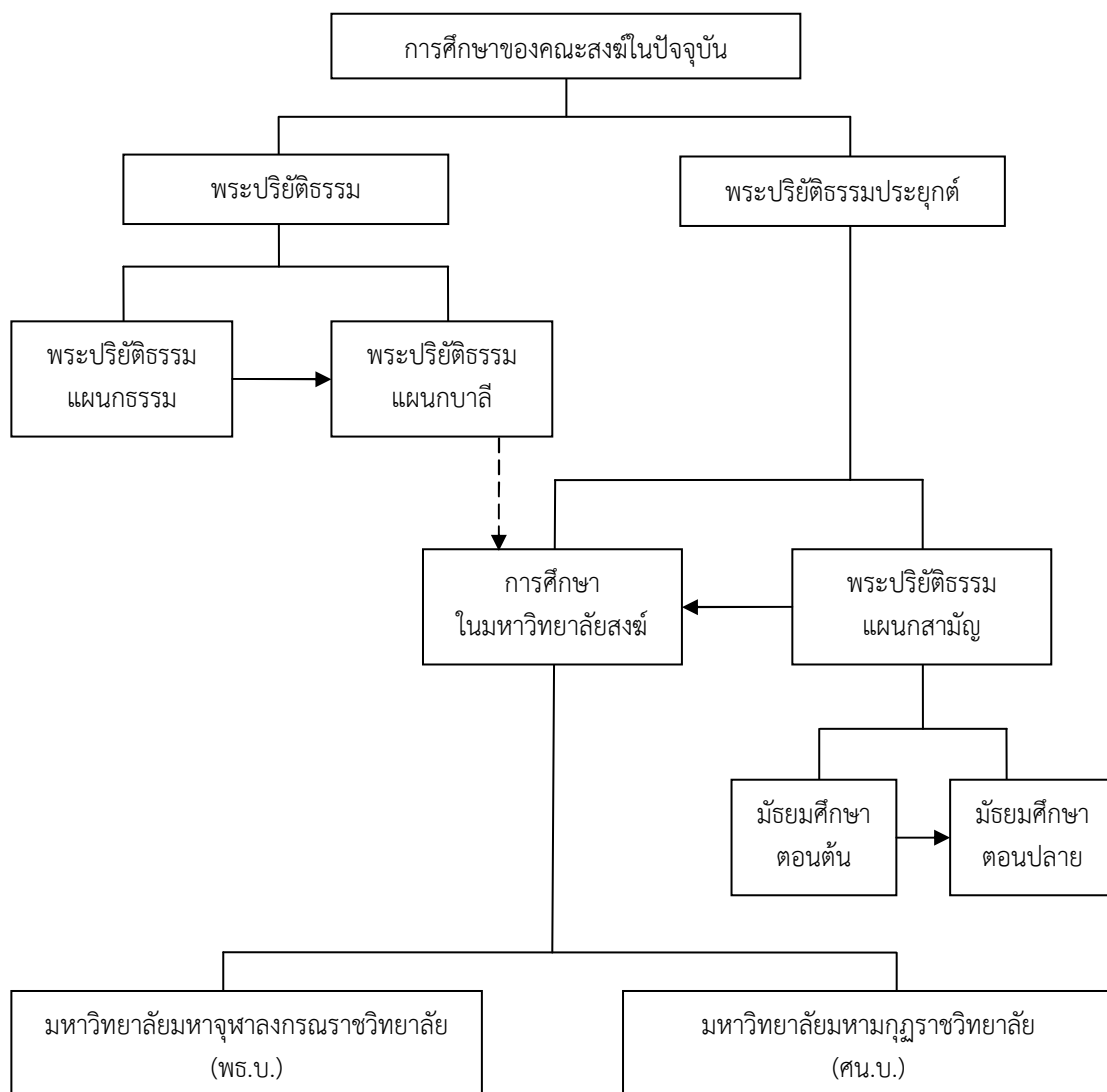
^{๖๕} กรมการศาสนา, คู่มือการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม-บาลี, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๒), หน้า ๑๐๓.

^{๖๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐๕.

^{๖๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐๖.

^{๖๘} สุภาพร มากแจ้ง และสมปอง มากแจ้ง, สภาพการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์, (กรุงเทพมหานคร: กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๔๒), หน้า ๓.

หลักสูตรทั้ง ๔ ประเภทตามที่กล่าวมา สามารถจำแนกได้เป็น ๒ กลุ่ม คือ กลุ่มหลักสูตรที่ศึกษาเฉพาะวิชาการพระพุทธศาสนา ได้แก่ หลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกธรรม และหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ซึ่งจัดเป็นการศึกษาพระปริยัติธรรม ส่วนกลุ่มที่ ๒ เป็นหลักสูตรที่ศึกษาวิชาการพระพุทธศาสนาพร้อมกับวิชาสามัญอื่นๆ ได้แก่ หลักสูตรมหาวิทยาลัยสงฆ์ และหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกสามัญ



แผนภาพที่ ๒.๑ การศึกษาของคณะสงฆ์ไทยในปัจจุบัน ^{๖๙}

^{๖๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔.

ปัจจุบัน การศึกษาปริยัติธรรมเป็นกิจการสำคัญอย่างหนึ่งที่คณะสงฆ์จัดให้มีการดำเนินการ ดังที่กำหนดไว้ในอำนาจหน้าที่ของมหาเถรสมาคมตอนหนึ่งว่า “ควบคุมและส่งเสริมการศาสนศึกษาของคณะสงฆ์” และ ในระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลางก็ได้กำหนดวิธีดำเนินการควบคุมและส่งเสริมศาสนศึกษาว่า “ให้เป็นไปตามที่กำหนดในระเบียบมหาเถรสมาคม” และในส่วนของการปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาคได้กำหนดอำนาจหน้าที่เจ้าคณะทุกส่วนทุกชั้นว่า “ควบคุมและส่งเสริมศาสนศึกษาให้ดำเนินไปด้วยดี” ซึ่ง ในส่วนของการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ในปัจจุบันมีการสอนกันในหลายสำนักตามหลักสูตรที่สนามหลวงแผนกธรรมกำหนดไว้ เป็นไปตามความสามารถของอาจารย์ผู้สอนทำให้ความเข้าใจในพระธรรมวินัยเกิดความหลากหลายแนวทางการความคิด อาจารย์ผู้สอนบางรูปอาจเน้นการสอนในเชิงทฤษฎี ให้นักเรียนได้เกิดความเข้าใจแล้วนำไปปฏิบัติ อาจารย์บางรูปอาจเน้นการสอนธรรมจากสภาวะการณของสังคม ชี้ให้นักเรียนได้เห็นถึงคุณค่าของสภาวะการณนั้น ๆ^{๗๐}

สรุปได้ว่า การศึกษาของคณะสงฆ์ในปัจจุบันมีการศึกษาปริยัติธรรม แผนกธรรม แผนกบาลี แผนกสามัญ และการศึกษาในมหาวิทยาลัยสงฆ์ สำหรับในส่วนของการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม หรือนักธรรม เกิดขึ้นตามพระดำริของ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ซึ่งเป็นการจัดการศึกษาสำหรับภิกษุสามเณรผู้บวชใหม่ ได้รับพระบรมราชานุมัติ เมื่อวันที่ ๒๗ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๕๔ และโปรดให้จัดการสอบไล่ในส่วนกลางขึ้นเป็นครั้งแรกในเดือนตุลาคมปีเดียวกัน ต่อมาจึงทรงปรับปรุงหลักสูตรองค์นักธรรมอีกครั้งหนึ่ง โดยเพิ่มหลักหมวดคิหิปฏิบัติเข้าในส่วนของธรรมวิภาคด้วย เพื่อให้เป็นประโยชน์ในการครองชีวิตฆราวาสแก่ภิกษุสามเณรผู้มีความจำเป็นต้องลาสิกขาออกไป ปัจจุบัน การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมนี้ จัดการศึกษา ๓ ระดับ คือ นักธรรมชั้นตรี นักธรรมชั้นโท และนักธรรมชั้นเอก ซึ่งเป็นหลักสูตรเฉพาะสำหรับพระภิกษุสามเณร และถือเป็นหน้าที่ของเจ้าคณะทุกส่วนชั้น ที่จะต้องควบคุมและส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมซึ่งเป็นส่วนหนึ่งในงานศาสนศึกษาให้ดำเนินไปด้วยดี

๒.๒.๓ หลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกธรรม

ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าเนื้อหาสาระว่าด้วย “หลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกธรรม” เพื่อใช้เป็นแนวทางในการออกแบบและสร้างกรอบแนวคิดในการวิจัย ดังนี้

นับแต่ พ.ศ. ๒๕๓๕ ซึ่งได้มีการตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ บัญญัติว่า การศึกษาสงฆ์ หมายถึง สิ่งที่พระภิกษุสามเณรต้องเล่าเรียนศึกษาค้นคว้าทำความเข้าใจ ส่วนคณะสงฆ์หมายถึง บรรดาพระภิกษุที่ได้รับการบรรพชาอุปสมบทจากพระอุปัชฌาย์ตามพระราชบัญญัตินี้หรือตามกฎหมายที่ใช้บังคับก่อนพระราชบัญญัตินี้ ไม่ว่าจะปฏิบัติศาสนกิจในหรือนอกราชอาณาจักร^{๗๑}

^{๗๐}สำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง, เรื่องสอบธรรมของสนามหลวงแผนกธรรม พ.ศ. ๒๕๕๑, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๑), หน้า ๑.

^{๗๑}สุทธิพงศ์ ตันตยาพิศาลสุทธิ, พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ กฎกระทรวง กฎมหาเถรสมาคม พร้อมด้วยระเบียบและคำ สัมมหาเถรสมาคมเกี่ยวกับการคณะสงฆ์และการพระศาสนา, หน้า ๑๕.

เมื่อแรกตั้งนักธรรมชั้นตรีขึ้นนั้น สมเด็จพระมหาสมณเจ้าฯ ได้โปรดให้ทำพัตรอง มีตรา คณะสงฆ์ (ตราธรรมจักร) ประทานแก่ผู้สอบนักธรรมชั้นตรีได้ เพื่อเป็นการยกย่องนักธรรม ครั้นการ สอบนักธรรมแพร่หลายไป มีผู้สอบนักธรรมชั้นตรีได้มากขึ้น ผู้ได้รับประทานพัตรองไม่รู้สีกว่าเป็น เกียรติยศ จึงไม่ค่อยนิยมถือกัน ใน พ.ศ. ๒๔๖๐ หลังจากตั้งนักธรรม มาได้ ๖ ปี สมเด็จพระมหาสมณ เจ้าฯ จึงทรงพระดำริจัดเรื่องพัฒนานักธรรมใหม่ คือพัฒนานักธรรมไม่ประทานแก่ผู้สอบได้ทั่วไป ทั้งนักธรรม ชั้นตรี และนักธรรมชั้นโท แต่พระราชทานเฉพาะที่มีพรรษาพ้น ๕ แล้ว และมีหน้าที่ทางการพระ ศาสนา เช่น เป็นครูสอน เป็นต้น และทรงกำหนดให้พระนักธรรมถือพัฒนานักธรรมในพิธีทางราชการ เช่นเดียวกับพระมีฐานันดรถือพัดยศ ใน พ.ศ. ๒๔๖๓ ทรงจัดระเบียบเรื่องพัดยศเปรียญและพั ตรองอีกครั้งหนึ่ง สำหรับพัฒนานักธรรมนั้น เลิกประทานพัฒนานักธรรมชั้นตรี เพราะส่วนใหญ่สอบเลื่อน เป็นนักธรรมชั้นโทแล้ว ส่วนพระนักธรรมชั้นตรีที่ไม่สอบเลื่อนเป็นนักธรรมชั้นโท และมีหน้าที่ทางการ พระศาสนา ยังคงได้รับประทานอยู่ ส่วนพัฒนานักธรรมชั้นโทนั้น ก็ประทานเฉพาะแก่ผู้สอบได้นักธรรม ชั้นโท ที่มีพรรษาพ้น ๕ แล้ว สำหรับผู้ที่สอบได้แต่พรรษายังไม่ถึง ๕ ต้องรอก่อนกว่าพรรษาครบ ๕ แล้ว จึงจะได้รับประทานพัตรอง^{๗๒}

นับแต่ได้มีการตั้งหลักสูตรนักธรรมขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๕ หลักสูตรได้มีการปรับปรุงเรื่อยมา เป็นระยะ ทั้งในด้านเนื้อหาวิชาและตำราที่ใช้เป็นหลักสูตรหรือแบบเรียนในชั้นนั้น ๆ ทั้งนี้ก็เพื่อให้ ผู้สอบนักธรรมได้ในชั้นนั้น ๆ มีความรู้สมกับภูมิ เพราะวัตถุประสงค์สำคัญในการที่สมเด็จพระมหา สมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงพระดำริจัดตั้งการศึกษานักธรรมขึ้นนั้น ก็เพื่อให้ภิกษุ สามเณรมีความรู้ธรรมวินัยสมกับภูมิของตน กล่าวคือ

๑) นักธรรมชั้นตรี เพื่อให้ผู้ศึกษาเล่าเรียนซึ่งยังอยู่ในภุมินวกะ มีพรรษาหย่อน ๕ มีความรู้ ธรรมวินัยพอรักษาตัวได้

๒) นักธรรมชั้นโท เพื่อให้ผู้ศึกษาเล่าเรียนซึ่งอยู่ในภุมิมัชฌิมะมีพรรษาเกิน ๕ มีความรู้ ธรรมวินัยละเอียดกว้างขวางออกไปถึงขั้นพอช่วยแนะนำผู้อื่นได้

๓) นักธรรมชั้นเอก เพื่อให้ผู้ศึกษาเล่าเรียนซึ่งอยู่ในภุมิเถระ มีพรรษาเกิน ๑๐ มีความรู้ ละเอียดลึกซึ้งยิ่งขึ้นถึงขั้นสามารถเป็นหลักในสังฆกรรม และเป็นอุปัชฌาย์อาจารย์ได้

หลักสูตรนักธรรมได้ปรับปรุงมาโดยลำดับนั้นมาถึง พ.ศ. ๒๔๖๔ จึงเป็นอันยุติได้ ดังนี้

๑) หลักสูตรนักธรรมชั้นตรี

- เรียงความแก้กระทู้ธรรม ใช้หนังสือพุทธศาสนสุภาษิต
- ธรรมวิภาค ใช้หนังสือนวโกวาท
- ตำนาน (พุทธประวัติ) ใช้หนังสือพุทธประวัติ เล่ม ๑-๓ หนังสือปฐมสมโพธิ ของ สมเด็จพระสังฆราช (สา)
- วินัยบัญญัติ ใช้หนังสือนวโกวาท

^{๗๒} สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, **ประมวลพระนิพนธ์สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส**, (กรุงเทพมหานคร: มหาภูมิบาลวิทยาสถาในพระบรมราชูปถัมภ์, ม.ป.ท.), หน้า ๓๗๐-๓๗๑.

๒) หลักสตรนักธรรมชั้นโท

- เรียงความแก้กระทู้ธรรม ใช้หนังสือพุทธศาสนสุภาษิต
- ธรรมวิภาค ใช้หนังสือธรรมวิภาค ปริจเฉทที่ ๒
- ตำนาน (อนุพุทธประวัติ) ใช้หนังสืออนุพุทธประวัติ และหนังสือพุทธธานุพุทธประวัติ

เฉพาะประวัติพระสาวก หนังสือสังคิตติกาและ หนังสือปฐมสมโพธิ

- วินัยบัญญัติ ใช้หนังสือวินัยมุขเล่ม ๑-๒

๓) หลักสตรนักธรรมชั้นเอก

- เรียงความแก้กระทู้ธรรม ใช้หนังสือพุทธศาสนสุภาษิต และหนังสือธรรมอื่นๆ มีมงคลวิเสศกา เป็นต้น

- ธรรมวิภาค ใช้หนังสือธรรมวิจารณ์ หนังสือสมถกรรมฐาน หนังสือมหาสติปัญญาสูตร และคิริमानนทสูตร แปล

- ตำนาน (พุทธธานุพุทธประวัติ) ใช้หนังสือพุทธประวัติเล่ม ๑-๓ หนังสือปฐมสมโพธิ หนังสือพุทธธานุพุทธประวัติ หนังสืออนุพุทธประวัติ และหนังสือสังคิตติกา

- วินัยบัญญัติ ใช้หนังสือวินัยมุขเล่ม ๓

การศึกษานักธรรมเป็นที่นิยมและเป็นที่ยกย่องทั้งในวงการคณะสงฆ์และในทางราชการ ผู้ที่สอบได้ประโยคนักธรรม เมื่อลาสิกขาออกไป ก็สามารถรับราชการเป็นครูสอนตามโรงเรียนต่าง ๆ เมื่อมีการสอบเลื่อนวิทยฐานะครู ผู้สอบได้ประโยคนักธรรมก็ได้รับสิทธิพิเศษ โดยได้รับการยกเว้นโดยไม่ต้องสอบ ๑ ชุติวิชา เพราะประโยคนักธรรมชั้นตรีจัดเป็นชุติวิชาหนึ่งสำหรับการเลื่อนวิทยฐานะ^{๗๓}

ต่อมา คณะสงฆ์ในสมัยสมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงชินวราวุธปิณฑิต พิจารณาเห็นว่า การศึกษานักธรรมก็เป็นประโยชน์แก่ผู้ที่มีใช้ภิกษุสามเณร โดยเฉพาะในหมู่ข้าราชการครู ดังนั้น คณะสงฆ์จึงอนุญาตให้ครูทั้งหญิงและชายเข้าสอบประโยคนักธรรมชั้นตรีในสนามหลวงได้ โดยได้ตั้งหลักสูตรประโยคนักธรรมสำหรับฆราวาส เรียกว่า "ธรรมศึกษาตรี" ซึ่งประกอบด้วยวิชาที่ต้องสอบเช่นเดียวกันกับหลักสูตรนักธรรมชั้นตรีสำหรับภิกษุสามเณร ยกเว้นวิชาวินัยบัญญัติ ใช้เบญจศีล เบญจธรรม และอุโบสถศีลแทน ในปี พ.ศ.๒๔๗๒ เปิดสอบธรรมศึกษาตรีครั้งแรก ปรากฏว่ามีฆราวาสทั้งชายและหญิงสมัครสอบกันเป็นจำนวนมาก

เมื่อเห็นว่าฆราวาสสนใจศึกษาและสมัครสอบธรรมศึกษาตรีกันเป็นจำนวนมาก ในปี พ.ศ. ๒๔๗๓ คณะสงฆ์จึงได้จัดตั้งหลักสูตรธรรมศึกษาโทขึ้น เพื่อเป็นการขยายการศึกษานักธรรมสำหรับฆราวาสให้กว้างขวางและแพร่หลายยิ่งขึ้น อันเป็นการส่งเสริมการศึกษาพระพุทธศาสนาทางหนึ่ง หลักสูตรธรรมศึกษาโทประกอบด้วยวิชาที่ต้องสอบ ๓ วิชา คือธรรมวิภาค อนุพุทธประวัติ และเรียงความแก้กระทู้ธรรม เช่นเดียวกับหลักสูตรนักธรรมชั้นโทสำหรับภิกษุสามเณร ยกเว้นวินัยบัญญัติ ธรรมศึกษาโทสอบครั้งแรกเมื่อ พ.ศ.๒๔๗๓

^{๗๓} สุเชาว์ พลอยชุม, ประวัตินักธรรม, (กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์, ๒๕๔๓), หน้า ๖๓-๖๔.

กระทั่ง พ.ศ. ๒๔๗๕ มีการปรับปรุงในส่วนของวิชาเรียงความแก่กระทุ้ธรรมอีกครั้งหนึ่ง คือสำหรับนักธรรมชั้นโท กำหนดหัวข้อธรรมที่ต่างกัน ๒ ข้อ ให้นักเรียนแต่งเป็นทำนองเทศน์เชื่อมความ ๒ ข้อนั้นให้ต่อเนื่องกันสนิท และให้ชักภาษิตในที่อื่นมาอ้างอิง ๒ แห่ง อย่าให้ซ้ำกัน สำหรับนักธรรมชั้นเอก กำหนดหัวข้อธรรมที่ต่างกัน ๓ ข้อ ให้นักเรียนแต่งเป็นทำนองเทศน์ เชื่อมความ ๓ ข้อนั้น ให้ต่อเนื่องกันสนิท และชักภาษิตในที่อื่นมาอ้างอิง ๓ แห่ง

ใน พ.ศ. ๒๔๗๘ คณะสงฆ์ได้ตั้งหลักสูตรธรรมศึกษาเอกและอนุญาตให้ฆราวาสสอบได้ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๗๘ เป็นต้นไป^{๗๔} หลักสูตรนักธรรมชั้นเอกก็ประกอบด้วยวิชาที่ต้องสอบ ๓ วิชา คือ ธรรมวิภาค พุทธานุพุทธประวัติ และเรียงความแก่กระทุ้ธรรม เช่นเดียวกับหลักสูตรนักธรรมชั้นเอกสำหรับภิกษุสามเณร ยกเว้นวินัยบัญญัติ

การศึกษานักธรรมอันเป็นการศึกษาพระพุทธศาสนาหรือธรรมวินัยในภาษาไทย ซึ่งสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงพระดำริตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๕ ได้พัฒนามาโดยลำดับ ทั้งในด้านหลักสูตร การเรียนและการสอน เพื่อให้ภิกษุสามเณรมีความรู้ในธรรมวินัย ตลอดจนความเป็นมาของพระพุทธศาสนาอย่างทั่วถึง พอแก่การที่จะเป็นศาสนทายาทที่มีคุณภาพ สามารถดำรงพระศาสนาไว้ได้ด้วยดี

การศึกษานักธรรมได้เป็นที่นิยมนับถือของคณะสงฆ์และได้รับการจัดให้เป็นการศึกษาขั้นพื้นฐานของภิกษุสามเณรในประเทศไทยควบคู่ไปกับการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีนับแต่เริ่มต้นมาจนบัดนี้ การศึกษานักธรรมที่สมเด็จพระมหาสมณเจ้าได้ทรงตั้งขึ้นนี้ จึงนับว่ามีคุณประโยชน์ต่อการพระศาสนาในประเทศไทยเป็นอย่างมาก นอกจากนี้ การศึกษานักธรรมยังได้แผ่ประโยชน์ไปยังพุทธบริษัทฝ่ายฆราวาสด้วย ดังที่ฆราวาสจำนวนมากก็สนใจศึกษาและสอบธรรมศึกษาเป็นจำนวนมาตลอดมาดังที่กล่าวแล้ว การที่พุทธบริษัทฝ่ายฆราวาสได้มีโอกาสเรียนรู้ธรรมวินัย นับว่ามีประโยชน์ต่อการที่จะช่วยส่งเสริมและดำรงรักษาพระศาสนาให้เจริญมั่นคงได้ทางหนึ่ง

เมื่อทรงตั้งหลักสูตรนักธรรมชั้นแล้ว สมเด็จพระมหาสมณเจ้าฯ ก็ทรงพระนิพนธ์หนังสือต่างๆ สำหรับใช้เป็นแบบเรียนของนักธรรมชั้นนั้น ๆ ด้วย หนังสือบางเรื่องที่ยังทรงพระนิพนธ์ไม่เสร็จก็ทรงใช้หนังสืออื่น ๆ ที่ใกล้เคียงกันเป็นตำราหรือแบบเรียนไปพลาง แม้นักธรรมชั้นเอกที่ตั้งขึ้นหลังจากพระองค์สิ้นพระชนม์แล้ว พระองค์ก็ได้ทรงพระนิพนธ์ตำราสำหรับใช้เป็นหลักสูตรเตรียมไว้เกือบครบทุกวิชา^{๗๕}

ปัจจุบัน การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมของคณะสงฆ์ จำแนกได้ดังนี้

๑) หลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกบาลี

หลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกบาลี มี ๘ ระดับ ได้แก่ ประโยค ๑-๒ และเปรียญธรรม ๓-๔-๕-๖-๗-๘-๙ (ป.ธ.๓ ถึง ป.ธ.๙) กระทรวงศึกษาธิการเทียบความรู้ให้ตามประกาศ ลงวันที่ ๒๒ สิงหาคม ๒๕๒๕ ให้เปรียญธรรม ๓ ประโยค (ป.ธ.๓) เทียบเท่ามัธยมศึกษาตอนต้น และเปรียญธรรม ๕ ประโยค (ป.ธ.๕) ที่สอนวิชาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมหรือแผนกบาลี หรือโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญไม่น้อยกว่า ๑ ปี โดยมีเวลาสอนไม่น้อยกว่า ๓๐๐ ชั่วโมง เทียบเท่ามัธยมศึกษาตอนปลาย ส่วนเปรียญธรรม ๙ ประโยค (ป.ธ.๙) มีวิทยฐานะชั้นปริญญาตรี

^{๗๔} กรมการศาสนา, การศึกษาของคณะสงฆ์ไทย, หน้า ๒๓.

^{๗๕} สำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง, เรื่องสอบธรรมของสนามหลวงแผนกธรรม พ.ศ.๒๕๕๑, หน้า ๗.

๒) หลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกธรรม

หลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกธรรม แบ่งออกเป็นหลักสูตรสำหรับพระภิกษุสามเณรมี ๓ ระดับ ได้แก่ นักธรรมชั้นตรี นักธรรมชั้นโท และนักธรรมชั้นเอก โดย ก.พ. เทียบวิทยฐานะนักธรรมชั้นตรีให้เท่ากับประโยคประถมศึกษาตอนต้น (ป.๔) นักธรรมชั้นโท เท่ากับประโยคประถมศึกษาตอนปลาย (ป.๕) และนักธรรมชั้นเอก เท่ากับประโยคประถมศึกษาตอนปลาย (ป.๖) และหลักสูตรสำหรับฆราวาสมี ๓ ระดับ ได้แก่ ธรรมศึกษาชั้นตรี ธรรมศึกษาชั้นโท และธรรมศึกษาชั้นเอก

๓) หลักสูตรปริญาตรี

หลักสูตรปริญาตรี ได้แก่ พุทธศาสตรบัณฑิตของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และศาสนศาสตรบัณฑิตของมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัยซึ่งกำหนดให้นักศึกษาทุกคนต้องศึกษาวิชาแกนพระพุทธศาสนาจำนวน ๕๐ หน่วยกิต ประกอบด้วย วิชาภาษาบาลี พระไตรปิฎกศึกษา พระวินัยปิฎก พระสุตตันตปิฎก พระอภิธรรมปิฎก ธรรมประยุกต์ ธรรมปฏิบัติ และศาสนปฏิบัติ โดยหลังจากจบการศึกษาแล้วต้องปฏิบัติศาสนกิจสนองงานมหาวิทยาลัยในเพศบรรพชิตอีกอย่างน้อย ๑ ปี จึงจะได้รับปริญาบัตร

๔) หลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา

หลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา เป็นการจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรมัธยมศึกษาทั้งตอนต้นและตอนปลายของกระทรวงศึกษาธิการ โดยกำหนดให้เรียนวิชาการพระพุทธศาสนา ได้แก่ ศาสนปฏิบัติ ภาษาบาลี และธรรมวินัย เป็นวิชาบังคับแกน ๓๖ หน่วยกิต ในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น และ ๒๑ หน่วยกิต ในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย^{๗๖}

ดังกล่าวนี้น หากพิจารณาเฉพาะหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกธรรมสำหรับพระภิกษุและสามเณรในระดับชั้นตรี-โท-เอก มีรายละเอียด ดังนี้

ก. นักธรรมชั้นตรี^{๗๗}

๑) วิชาเรียงความแก้กระทู้ธรรม

คำว่า “กระทู้ธรรม” ได้แก่ ธรรมที่เป็นแม่บท หรือบทธรรมย่อๆ ที่ท่านยกขึ้นตั้งไว้เป็นหลัก แม่บทหรือกระทู้ี้ มีเนื้อความย่อๆ แต่มีใจความที่จะพึงอธิบายขยายความออกไปอีกได้มากมาย อย่างนี้เรียกว่า กระทู้ธรรม

ในชั้นนี้อ้างสุภาษิตอื่นมาประกอบ ๑ สุภาษิต บอกชื่อคัมภีร์ที่มาแห่งสุภาษิตนั้นด้วย สุภาษิตที่อ้างมานั้นต้องเรียงเชื่อมความให้ติดต่อสมกับเรื่องกระทู้ที่ตั้ง ชั้นนี้ กำหนดใบตอบตั้งแต่ ๒ หน้า (เว้นบรรทัด) ขึ้นไป

หลักสูตร ใช้หนังสือพุทธศาสนสุภาษิต เล่ม ๑

๒) วิชาธรรม

หลักสูตร ใช้หนังสือนวโกวาทแผนธรรมวิภาคและคิหิปฏิบัติ

^{๗๖} กรมการศาสนา, คู่มือการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม-บาลี, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๒), หน้า ๑๐๕-๑๐๖.

^{๗๗} พระมหาสิทธิการ (เย็น กลยาณธโร), หลักสูตรนักธรรมและธรรมศึกษาชั้นตรี, (กรุงเทพมหานคร: เลียงเชียง, ๒๕๔๓), หน้า ๒.

๓) วิชาพุทธ

หลักสูตร ใช้หนังสือพุทธประวัติ เล่ม ๑-๒-๓ ปฐมสมโพธิ พระนิพนธ์ สมเด็จพระสังฆราช (ปุสฺสเทว) ศาสนพิธี เล่ม ๑

๔) วิชาวินัย

หลักสูตร ใช้หนังสือนวโกวาท แผนกวินัยบัญญัติ, วินัยมุข เล่ม ๑

ข. นักธรรมชั้นโท^{๗๘}

ผู้เข้าสอบประโยคนักธรรมชั้นโทต้องได้ประโยคนักธรรมชั้นตรีสนามหลวงมาแล้ว

๑) วิชาเรียงความแก้กระทู้ธรรม

หลักสูตร ใช้หนังสือพุทธศาสนสุภาษิต เล่ม ๒

ในชั้นนี้อ้างสุภาษิตอื่นมาประกอบไม่น้อยกว่า ๒ สุภาษิต บอกชื่อคัมภีร์ที่มาแห่งสุภาษิตนั้นด้วย ห้ามอ้างสุภาษิตซ้ำซ้อนกัน แต่จะซ้ำคัมภีร์ได้ ไม่ห้าม สุภาษิตที่อ้างมานั้นต้องเรียงเชื่อมความให้ติดต่อสมกับเรื่องกระทู้ที่ตั้ง ชั้นนี้ กำหนดใบตอบตั้งแต่ ๓ หน้า (เว้นบรรทัด) ขึ้นไป

๒) วิชาธรรม

แก้ปัญหาธรรมวิภาคพิศดารออกไป

หลักสูตร ใช้หนังสือนวโกวาทแผนกธรรมวิภาคและคิหิปฏิบัติ

๓) วิชาพุทธ

แก้ปัญหานุพุทธประวัติ

หลักสูตร ใช้หนังสือพุทธประวัติ เล่ม ๑-๒-๓ ปฐมสมโพธิ พระนิพนธ์ สมเด็จพระสังฆราช (ปุสฺสเทว) ศาสนพิธี เล่ม ๑

๔) วิชาวินัย

แก้ปัญหาวินัยให้พิศดารออกไป

หลักสูตร ใช้หนังสือวินัยมุข เล่ม ๑-๒

ค. นักธรรมชั้นเอก

ผู้เข้าสอบประโยคนักธรรมชั้นเอกต้องได้ประโยคนักธรรมชั้นโทสนามหลวงมาแล้ว

๑) วิชาเรียงความแก้กระทู้ธรรม

หลักสูตร ใช้หนังสือพุทธศาสนสุภาษิต เล่ม ๓

ในชั้นนี้อ้างสุภาษิตอื่นมาประกอบไม่น้อยกว่า ๓ สุภาษิต บอกชื่อคัมภีร์ที่มาแห่งสุภาษิตนั้นด้วย ห้ามอ้างสุภาษิตซ้ำซ้อนกัน แต่จะซ้ำคัมภีร์ได้ ไม่ห้าม สุภาษิตที่อ้างมานั้นต้องเรียงเชื่อมความให้ติดต่อสมกับเรื่องกระทู้ที่ตั้ง ชั้นนี้ กำหนดใบตอบตั้งแต่ ๔ หน้า (เว้นบรรทัด) ขึ้นไป

๒) วิชาธรรม

แก้ปัญหาธรรมโดยปรมัตถเทศนา

หลักสูตร ใช้หนังสือธรรมวิจารณ์ ในส่วนปรมัตถปฏิบัติและสังสารวัฏ สมถกรรมฐาน วิปัสสนากรรมฐาน มหาสติปัฏฐาน และคิริมานนทสูตร

๓) วิชาพุทธ

แก้ปัญหาพุทธธานุพุทธประวัติกับข้อธรรมในท้องเรื่องนั้นๆ

^{๗๘} สำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง, เรื่องสอบธรรมของสนามหลวงแผนกธรรม พ.ศ.๒๕๕๑, หน้า ๘.

หลักสูตร ใช้หนังสือพุทธประวัติ เล่ม ๑-๒-๓ ปฐมสมโพธิ พระนิพนธ์ สมเด็จพระสังฆราช (ปุสฺสเทว) พุทธานุพุทธประวัติ อนุพุทธประวัติ พระปฐมสมโพธิกถา พระนิพนธ์ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตินโรส

๔) วิชาวินัย

แก้ปัญหาวินัย มีสังฆกรรม เป็นต้น

หลักสูตร ใช้หนังสือวินัยมุข เล่ม ๓ และพระราชบัญญัติคณะสงฆ์

ในส่วนของพระปริยัติธรรม แผนกธรรม ฝ่ายธรรมศึกษา ให้หลักสูตรเดียวกันกับนักธรรม แต่ในระดับธรรมศึกษาชั้นตรี-โท-เอก วิชาวินัย ให้ใช้หนังสือเบญจศีล-เบญจธรรม อุโบสถศีลของสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ญาณวโร) และกรรมบท ให้เว้นในส่วนที่เป็นสิกขาบท (ศีล) ของพระภิกษุ

การศึกษาหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกธรรม กำหนดเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลีมาตั้งแต่สมัยสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยผู้เข้าสอบเปรียญตรี คือประโยค ๑-๒-๓ ต้องสอบผ่านนักธรรมชั้นตรีก่อน ผู้เข้าสอบเปรียญโท คือประโยค ๔-๕-๖ ต้องสอบผ่านนักธรรมชั้นโทก่อน และผู้เข้าสอบเปรียญเอก คือ ประโยค ๗-๘-๙ ต้องสอบผ่านนักธรรมชั้นเอกก่อน ดังนั้น ตั้งแต่รัชกาลที่ ๖ เป็นต้นมา พระภิกษุสามเณรผู้ศึกษาพระปริยัติธรรมจึงต้องศึกษาพระปริยัติธรรมทั้งแผนกธรรมและแผนกบาลีควบคู่กัน^{๗๙}

สรุปได้ว่า ปัจจุบัน คณะสงฆ์ไทยจัดการศึกษา ๔ ประเภท คือ ๑) หลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกบาลี มี ๘ ระดับ ได้แก่ ประโยค ๑-๒ และเปรียญธรรม ๓-๔-๕-๖-๗-๘-๙ (ป.ธ.๓ ถึง ป.ธ.๙) ๒) หลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกธรรม แบ่งออกเป็นหลักสูตรสำหรับพระภิกษุสามเณรและหลักสูตรสำหรับคฤหัสถ์ มี ๓ ระดับ ได้แก่ ชั้นตรี ชั้นโท และชั้นเอก ๓) หลักสูตรปริญญาตรี ได้แก่ พุทธศาสตรบัณฑิตของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และศาสนศาสตรบัณฑิตของมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย และ ๔) หลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา เป็นการจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรมัธยมศึกษาทั้งตอนต้นและตอนปลายของกระทรวงศึกษาธิการ ดังกล่าวนี้น หากพิจารณาเฉพาะหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกธรรม พบว่า มีจัดการศึกษา ๒ ฝ่าย คือ ฝ่ายนักธรรมสำหรับพระภิกษุสามเณร และฝ่ายธรรมศึกษาสำหรับคฤหัสถ์ โดยมี ๓ ระดับ หลักสูตรเฉพาะสำหรับนักธรรมและธรรมศึกษาในแต่ละระดับขึ้นไว้อย่างชัดเจน ประกอบด้วย ๔ วิชา คือ วิชาเรียงความแก้กระทู้ธรรม วิชาธรรม วิชาพุทธ วิชาวินัย ซึ่งจะมีขอบเขตการศึกษาแตกต่างกันในแต่ละระดับชั้น เช่น วิชาธรรม ระดับนักธรรมชั้นตรี หลักสูตร ใช้หนังสือพุทธศาสนสุภาษิต เล่ม ๑ ระดับนักธรรมชั้นโท หลักสูตร ใช้หนังสือพุทธศาสนสุภาษิต เล่ม ๒ และระดับนักธรรมชั้นเอก หลักสูตร ใช้หนังสือพุทธศาสนสุภาษิต เล่ม ๓ เป็นต้น และในส่วนของคฤหัสถ์ ใช้หลักสูตรเดียวกันกับนักธรรม แต่เฉพาะในวิชาวินัยจะใช้เบญจศีล เบญจธรรม อุโบสถศีล และกรรมบท โดยเว้นในส่วนที่เป็นสิกขาบทหรือศีลและสังฆกรรมของพระภิกษุไว้

^{๗๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๙-๑๐.

๒.๒.๔ โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม

ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าเนื้อหาสาระว่าด้วย “โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม” เพื่อใช้เป็นแนวทางในการออกแบบและสร้างกรอบแนวคิดในการวิจัย ดังนี้

การศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัยของพระพุทธศาสนาของบรรพชิตและคฤหัสถ์ เป็นกิจการของคณะสงฆ์ประการหนึ่งที่สำคัญยิ่งในอำนาจหน้าที่ของมหาเถรสมาคม มาตรา ๑๕ ตรี มีความตอนหนึ่งว่า “ควบคุมและส่งเสริมการศาสนศึกษา” ของคณะสงฆ์ และในระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ ส่วนกลาง ของมหาเถรสมาคม ได้กำหนดวิธีดำเนิน การควบคุมและส่งเสริม ศาสนศึกษาว่า “ควบคุมและส่งเสริมการศาสนศึกษาให้ดำเนินไปด้วยดี”

คณะสงฆ์ได้กำหนดวัตถุประสงค์การศาสนศึกษาไว้โดยชัดเจน แต่โดยหลักสูตรและเนื้อหาวิชาแล้ว อนุมานได้ว่า มีวัตถุประสงค์ ๙ ประการ คือ

- ๑) เพื่อพระสงฆ์รักษาตนเองและหมู่คณะ
- ๒) เพื่อใช้อบรมสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์
- ๓) เพื่อใช้พัฒนาชาติบ้านเมืองด้วยคุณธรรมของศาสนา
- ๔) เพื่อใช้ในกิจการคณะสงฆ์และการศาสนา
- ๕) เพื่อรักษาหลักพระธรรมวินัยของพระพุทธศาสนา
- ๖) เพื่อสร้างศาสนทายาทสืบอายุพระพุทธศาสนา
- ๗) เพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา
- ๘) เพื่อความตั้งมั่นแห่งพระสัทธรรม
- ๙) เพื่อความมั่นคงของประเทศชาติอันเป็นส่วนรวม^{๘๐}

พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ได้กำหนดอำนาจหน้าที่ของเจ้าอาวาสไว้ในมาตรา ๓๗ ว่า “เป็นธุระในการศึกษาอบรมและสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์”^{๘๑} จึงเห็นได้ว่าเจ้าอาวาสเป็นผู้จัดการศาสนศึกษาและวัดเป็นสถานศึกษา

คำสั่งมหาเถรสมาคม เรื่อง ให้ภิกษุสามเณรเรียนพระธรรมวินัย พ.ศ.๒๕๒๘ ก็กำหนดให้เป็นหน้าที่ของเจ้าอาวาสโดยตรง และให้เจ้าคณะสังฆมณฑลร่วมจัดด้วย ดังนี้

- ๑) เจ้าอาวาสเป็นผู้จัดการศาสนศึกษาในฐานะเจ้าสำนักเรียนหรือเจ้าสำนักศาสนศึกษา
- ๒) เจ้าคณะจังหวัดเป็นผู้จัดการในฐานะเจ้าสำนักเรียน คณะจังหวัด
- ๓) ในบางกรณีให้เจ้าคณะเจ้าสังฆมณฑลร่วมจัดด้วย

ทั้งนี้ องค์กรประกอบในการจัดการศาสนศึกษาจะดีหรือไม่ประการใดขึ้นกับเจ้าสำนักเรียนและหรือเจ้าสำนักศึกษา และครูอาจารย์ผู้บริหารการศาสนศึกษาที่ได้ช่วยแบกภาระการศาสนศึกษาอย่างเต็มกำลัง อันเป็นการแสดงความกตัญญูต่อพระศาสนาและคณะสงฆ์

^{๘๐} พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปญฺโญ), เอกสารประกอบการบรรยายเรื่องการคณะสงฆ์และการพระศาสนา, หน้า ๔๑.

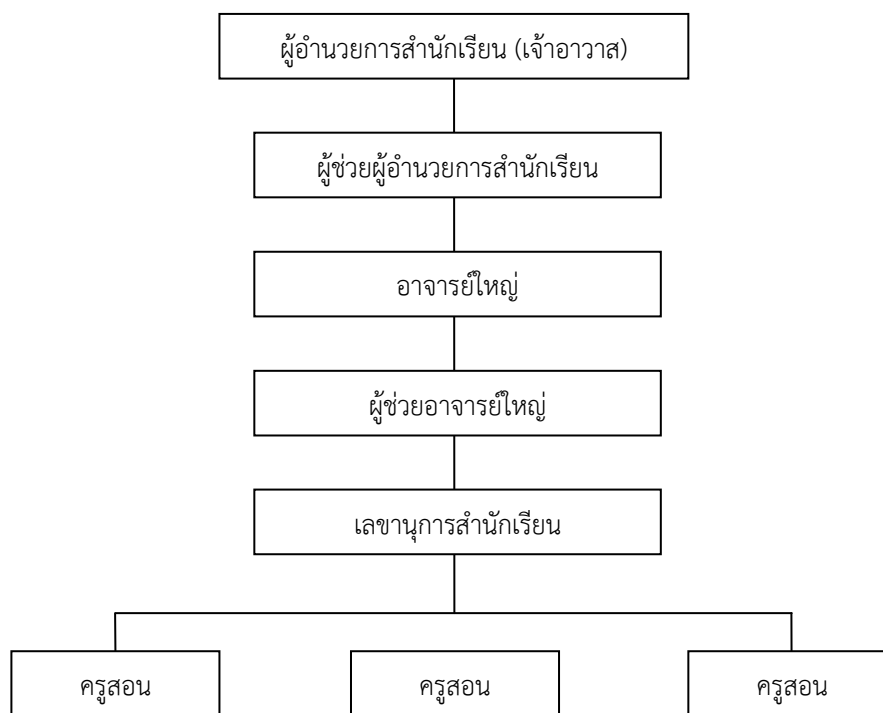
^{๘๑} กนก แก่นประเสริฐ, ประมวลพระราชบัญญัติคณะสงฆ์, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๔๙), หน้า ๙.

สำหรับการจัดโครงสร้างการบริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรมนั้น ส่วนใหญ่จะมีการจัดรูปแบบการจัดองค์กร ๒ แบบ จำแนกตามขนาด (จำนวนนักเรียน) ของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม



แผนภาพที่ ๒.๒ การบริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมขนาดเล็ก^{๘๒}

การบริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมขนาดเล็กเป็นรูปแบบการจัดองค์กรของโรงเรียนพระปริยัติธรรมที่ไม่ซับซ้อน เนื่องจากมีจำนวนพระภิกษุสามเณรเรียนน้อย ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นการจัดของแต่ละวัดที่มีโรงเรียนพระปริยัติธรรมขนาดเล็ก นั้นเอง



แผนภาพที่ ๒.๓ การบริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมขนาดใหญ่^{๘๓}

^{๘๒} กรมการศาสนา, การพัฒนารูปแบบการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๑), หน้า ๑๕.

^{๘๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๕.

การบริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมขนาดใหญ่เป็นรูปแบบการจัดองค์การของโรงเรียนพระปริยัติธรรมที่มีความซับซ้อนมากขึ้น เนื่องจากมีจำนวนพระภิกษุสามเณรเรียนมาก ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นลักษณะของการจัดองค์การในโรงเรียนพระปริยัติธรรมขนาดใหญ่ ตั้งแต่ระดับตำบล อำเภอ และคณะจังหวัด

การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม สำนักเรียนวัดและคณะจังหวัดเป็นผู้จัดสอนในความรับผิดชอบของคณะกรรมการการศึกษาสงฆ์ โดยมีแม่กองธรรมสนามหลวงเป็นผู้รับผิดชอบกำหนดหลักสูตรและจัดการสอบโดยใช้ข้อสอบกลางเรียกว่า “การสอบสนามหลวง” ในทุกระดับ ส่วนการจัดการเรียนการสอนและการบริหารสำนักเรียน วัดและท้องถิ่นดำเนินการเอง โดยคณะกรรมการการศึกษาสงฆ์มิได้เข้าไปควบคุมดูแล และไม่มีกฎระเบียบว่าด้วยการบริหารสำนักเรียน การจัดการศึกษาขึ้นอยู่กับความพร้อมของสำนักเรียนด้านบุคลากรทุนทรัพย์ และผู้เรียนเป็นสำคัญ บางปีไม่ได้จัดเพราะขาดความพร้อม วัดที่เปิดเป็นสำนักเรียนแล้วมีกฎระเบียบเกี่ยวกับการศึกษาพระปริยัติธรรมไม่เหมือนกัน ต่างดำเนินงานตามความเหมาะสม สภาพการจัดการศึกษาภายในสำนักเรียนโดยทั่วไปขึ้นอยู่กับเจ้าสำนักเรียน

วัดที่จัดการศึกษาประสบผลสำเร็จนั้น จะต้องมีความสัมพันธ์ที่ดีกับชุมชน กิจกรรมที่วัดจัดขึ้นโดยมากจะได้รับความอุปถัมภ์จากชุมชน เช่น พิธีแห่เทียนพรรษา เทศน์มหาชาติ เข้าพรรษา ออกพรรษา เป็นต้น ซึ่งประชาชนในชุมชนจะให้ความร่วมมือด้วยการมาช่วยจัดทำสิ่งต่างๆ พร้อมทั้งการบริจาคเงินช่วยซื้อวัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในพิธีกรรมทางศาสนา และถวายอาหารแก่พระภิกษุสามเณร นอกจากนั้น มีการบริจาคเงินช่วยสนับสนุนกิจกรรม เมื่อเงินเหลือจากการใช้จ่าย ทางวัดก็จะเก็บมาใช้เป็นทุนในการจัดการศึกษาต่อไป^{๘๔}

ส่วนการแสวงหานักเรียนนั้นจะต้องมีการเตรียมการและวางแผนจัดหานักเรียนในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ประการแรกต้องมีการติดต่อประสานงานกับสถานศึกษาในพื้นที่ใกล้เคียงกับวัด ด้วยการมอบทุนอาหารกลางวันหรือเข้าไปจัดส่งเสริมจริยธรรมในโรงเรียนเป็นประจำ นอกจากนั้นวัดต้องจัดโครงการบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อนทุกปีเพื่อเปิดโอกาสให้เด็กเยาวชนในพื้นที่ได้เข้ามาบวชเรียนระยะหนึ่งก่อน หลังจากสิ้นสุดโครงการถ้ามีสามเณรรูปใดไม่ลาสิกขาจะให้เข้าเรียนต่อในโรงเรียนพระปริยัติธรรม ซึ่งเป็นกลยุทธ์ที่สามารถสร้างศาสนทายาทแก่พระศาสนาสืบไปอย่างไรก็ตาม ต้องไม่ขัดกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๔๒ และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ.๒๕๔๕ มาตรา ๑๕(๒) ความเป็นมา การศึกษานอกระบบเป็นหลักสูตรที่มีความยืดหยุ่นในการกำหนดจุดมุ่งหมาย รูปแบบ วิธีการจัดการศึกษา ระยะเวลาการจัดการศึกษา การวัดผลประเมินผล ซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญของการสำเร็จการศึกษา โดยเนื้อหาและหลักสูตรจะต้องมีความเหมาะสมสอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของบุคคลแต่ละกลุ่ม

^{๘๔} สุจิตรา อ่อนค้อม และคณะ, คู่มือกลยุทธ์การบริหารและจัดการศึกษา การเผยแผ่ศาสนาธรรมของวัด, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๔๗), หน้า ๖.

สรุปได้ว่า การบริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมเป็นภาระหน้าที่ของพระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งพระสังฆาธิการในแต่ละระดับ โดยมีหน้าที่ควบคุมและส่งเสริมการ ศาสนศึกษาให้ดำเนินไปด้วยดี และเจ้าคณะจังหวัดมีฐานะเป็นผู้จัดการสำนักเรียนคณะจังหวัด ส่วนเจ้าอาวาสมีฐานะเป็นผู้จัดการศาสนาศึกษาในฐานะเจ้าสำนักเรียนหรือเจ้าสำนักศาสนาศึกษาโดยตำแหน่ง แต่ไม่ได้มีกฎระเบียบว่าด้วยการบริหารสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ดังนั้น การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมจึงขึ้นอยู่กับความพร้อมของสำนักเรียนด้านบุคลากร ทุนทรัพย์ ฯลฯ ซึ่งองค์ประกอบในการจัดการศาสนาศึกษาจะดีหรือไม่ประการใดขึ้นกับเจ้าสำนักเรียนและหรือเจ้าสำนักศึกษา และครูอาจารย์ผู้บริหารการศึกษาที่ได้ช่วยแบกภาระการศึกษาอย่างเต็มกำลัง รวมถึงการสนับสนุนจากพุทธศาสนิกชนในชุมชนด้วย

๒.๓ แนวคิด เกี่ยวกับคณะสงฆ์

จากการที่ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด เกี่ยวกับคณะสงฆ์ จากเอกสารทางวิชาการที่หลากหลาย จึงได้ประมวลเนื้อหาสาระสำคัญไว้ตามลำดับ ดังนี้

๒.๓.๑ ความหมายของคณะสงฆ์

ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าเนื้อหาสาระว่าด้วย “ความหมายของคณะสงฆ์” เพื่อใช้เป็นแนวทางในการออกแบบและสร้างกรอบแนวคิดในการวิจัย ดังนี้

คำว่า คณะ หมายถึง หมู่ พวก ซึ่งได้แก่ กลุ่มคนผู้ร่วมกันเพื่อการอย่างใดอย่างหนึ่ง อาทิ เช่น คณะกรรมการ คณะนักท่องเที่ยวน คณะสงฆ์ เป็นต้น^{๔๕} ส่วนคำว่า สงฆ์ มีความหมายตามความเข้าใจทั่วไปคือ พระภิกษุในพระพุทธศาสนา พระสงฆ์ คือ หมู่ชนที่ฟังคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า และสอนบุคคลอื่นให้ปฏิบัติตามด้วย

คำว่า สงฆ์ ในความหมายของพระสูตร หมายถึง ท่านผู้มีคุณสมบัติดังกล่าวแม้เพียงรูปเดียวก็ได้ชื่อว่าเป็นสงฆ์ แต่ในความหมายทางพระวินัยนั้นท่านหมายเอาภิกษุตั้งแต่ ๔ รูปขึ้นไป จึงได้ชื่อว่าสงฆ์ โดยนัยนี้ สงฆ์ในพระพุทธศาสนาจึง แบ่งเป็น ๒ ประเภท คือ

๑) สมมติสงฆ์ หมายถึง พระภิกษุและสามเณรที่บรรพชาอุปสมบทโดยวิธีที่ถูกต้องตามพระบรมพุทธานุญาตแล้ว อุทิศชีวิตศึกษาและปฏิบัติพระธรรมวินัย แต่ยังมีได้บรรลุมรรคผลยังเป็นปุถุชนอยู่ พระภิกษุและสามเณรทั่วไปในปัจจุบันเป็นสมมติสงฆ์ คำว่า สมมติ หมายถึง พิธีประกาศแต่งตั้งเป็นทางการต่อหน้าพระสงฆ์จำนวนมากเป็นพยาน ซึ่งในทางพระพุทธศาสนามีการบวชหลายประเภทด้วยกัน ตั้งแต่เอหิภิกขุอุปสัมปทา ติสระณคณูปสัมปทา และญัตติจตุตถกรรมวาจาอุปสัมปทา

๒) อริยสงฆ์ หมายถึง พระอริยบุคคล คือ ผู้ปฏิบัติตนจนได้บรรลุมรรคผลตั้งแต่โสดาบันขึ้นไป ซึ่งพระพุทธศาสนาได้จัดพระอริยบุคคล^{๔๖}

^{๔๕}ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔, หน้า ๒๒๔.

^{๔๖}คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, การปกครองคณะสงฆ์ไทย, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๑๙.

สรุปได้ว่า คณะสงฆ์ ได้แก่ หมู่สงฆ์ซึ่งประกอบด้วยพระภิกษุในพระพุทธศาสนา หรือหมู่ชนที่ฟังคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า และสอนบุคคลอื่นให้ปฏิบัติตามด้วย ซึ่งปัจจุบัน หมายถึง สมมติสงฆ์ หรือพระภิกษุและสามเณรที่บรรพชาอุปสมบทโดยวิธีที่ถูกต้องตามพระบรมพุทธานุญาตแล้ว อุทิศชีวิตศึกษาและปฏิบัติพระธรรมวินัย แต่ยังมีได้บรรลุมรรคผลยังเป็นปุถุชนอยู่ และรวมถึงอริยบุคคลหรือหมู่ชนผู้ปฏิบัติตนจนได้บรรลุมรรคผลตั้งแต่พระโสดาบันขึ้นไป

๒.๓.๒ ผู้ปกครองคณะสงฆ์

ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าเนื้อหาสาระว่าด้วย “ผู้ปกครองคณะสงฆ์” เพื่อใช้เป็นแนวทางในการออกแบบและสร้างกรอบแนวคิดในการวิจัย ดังนี้

ผู้ปกครองคณะสงฆ์ ได้แก่ พระสังฆาธิการ โดยคำว่า “พระสังฆาธิการ” แปลตามรูปศัพท์ แปลว่า พระภิกษุผู้ทำงานโดยสิทธิ์ขาดในทางคณะสงฆ์ หรือ พระภิกษุผู้ทำงานคณะสงฆ์โดยมีอำนาจเต็มตามตำแหน่ง นั้นเอง ซึ่งในตวับท หมายถึง พระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งปกครองคณะสงฆ์ ได้แก่ พระสงฆ์ที่มีตำแหน่ง ดังนี้ ๑) เจ้าคณะใหญ่ ๒) เจ้าคณะภาค รองเจ้าคณะภาค ๓) เจ้าคณะจังหวัด รองเจ้าคณะจังหวัด ๔) เจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าคณะอำเภอ ๕) เจ้าคณะตำบล รองเจ้าคณะตำบล และ ๖) เจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาส^{๘๗} โดยนัยนี้ เจ้าคณะและเจ้าอาวาส เป็นผู้ทำงานคณะสงฆ์อย่างมีอำนาจเต็มตามกฎหมายและครอบคลุมงานทุกส่วนในเขตปกครองหรือในวัด ส่วนรองเจ้าคณะ รองเจ้าอาวาส และผู้ช่วยเจ้าอาวาสจะมีอำนาจเต็มที่ตามตำแหน่ง ก็เพราะได้รับการมอบหมาย^{๘๘}

กฎหมายเถรสมาคม ฉบับที่ ๒๔ (พ.ศ.๒๕๔๑) ว่าด้วยการแต่งตั้งถอดถอนพระสังฆาธิการ ได้กำหนดคุณสมบัติทั่วไปของพระสังฆาธิการไว้ ๗ ข้อ ดังนี้

- ๑) มีพรรษาสมควรแก่ตำแหน่ง
- ๒) มีความรู้สมควรแก่ตำแหน่ง
- ๓) มีความประพฤติเรียบร้อยตามพระธรรมวินัย
- ๔) เป็นผู้ฉลาดสามารถในการปกครองคณะสงฆ์
- ๕) ไม่เป็นผู้มีร่างกายทุพพลภาพไร้ความสามารถ หรือมีจิตฟั่นเฟือนไม่สมประกอบ หรือเป็นโรคเรื้อน หรือเป็นวัณโรคในระยะอันตรายจนเป็นที่น่ารังเกียจ
- ๖) ไม่เคยต้องคำวินิจฉัยลงโทษในอธิกรณ์ที่พึงรังเกียจมาก่อน
- ๗) ไม่เคยถูกถอดถอนหรือถูกปลดจากตำแหน่งใด เพราะความผิดมาก่อน^{๘๙}

นอกจากนี้ ยังมีคุณสมบัติเฉพาะตำแหน่งในการแต่งตั้งพระสังฆาธิการ ตามที่ระบุไว้ในกฎหมายเถรสมาคม ฉบับที่ ๒๔ (พ.ศ.๒๕๔๑) ว่าด้วยการแต่งตั้งถอดถอนพระสังฆาธิการ มีดังนี้

^{๘๗} กนก แสงประเสริฐ, **ประมวลพระราชบัญญัติคณะสงฆ์**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๔๙), หน้า ๘๔.

^{๘๘} พระธรรมปริยัติโสภณ (วรวิทย์ คงคปญโญ), **วิทยาพระสังฆาธิการ เล่ม ๒**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๕๓), หน้า ๒๒.

^{๘๙} สถาบันพระสังฆาธิการ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, **คู่มือพระสังฆาธิการ**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๕), หน้า ๒๖๔-๒๖๕.

๑) การแต่งตั้งเจ้าคณะใหญ่ นอกจากจะต้องมีคุณสมบัติทั่วไปแล้ว จะต้องมียศบรรพชา ๓๐ และมีสมณศักดิ์ไม่ต่ำกว่ารองสมเด็จพระราชาคณะ

๒) การแต่งตั้งเจ้าคณะภาคจะต้องมีคุณสมบัติทั่วไปแล้วจะต้องมียศบรรพชา ๒๐ พรรษา และกำลังดำรงตำแหน่งรองเจ้าคณะภาคนั้นมาแล้วไม่ต่ำกว่า ๒ ปี หรือกำลังดำรงตำแหน่งเจ้าคณะจังหวัดในภาคนั้นมาแล้วไม่ต่ำกว่า ๔ ปี หรือมีสมณศักดิ์ ไม่ต่ำกว่าพระราชาคณะชั้นเทพ หรือเป็นพระราชาคณะซึ่งเป็นพระคณาจารย์เอกหรือเป็นเปรียญธรรม ๙ ประโยค

๓) การแต่งตั้งเจ้าคณะจังหวัดจะต้องมีคุณสมบัติทั่วไปแล้ว จะต้องมียศบรรพชา ๑๐ พรรษา กับมีสำนักอยู่ในเขตจังหวัดนั้น และกำลังดำรงตำแหน่งรองเจ้าคณะจังหวัดนั้นมาแล้วไม่ต่ำกว่า ๒ ปี หรือกำลังดำรงตำแหน่งเจ้าคณะอำเภอในจังหวัดนั้นมาแล้วไม่ต่ำกว่า ๔ ปี หรือมีสมณศักดิ์ไม่ต่ำกว่าพระราชาคณะชั้นสามัญ หรือเป็นพระคณาจารย์โทขึ้นไป หรือเป็นเปรียญธรรมไม่ต่ำกว่า ๖ ประโยค

๔) การแต่งตั้งเจ้าคณะอำเภอ จะต้องมีคุณสมบัติทั่วไปแล้ว จะต้องมียศบรรพชา ๑๐ พรรษา กับมีสำนักอยู่ในเขตจังหวัดนั้น และกำลังดำรงตำแหน่งรองเจ้าคณะอำเภอนั้นมาแล้วไม่ต่ำกว่า ๒ ปี หรือกำลังดำรงตำแหน่งเจ้าคณะตำบลในอำเภอนั้นมาแล้วไม่น้อยกว่า ๔ ปี หรือมีสมณศักดิ์ไม่ต่ำกว่าชั้น สัณเฑาะฏ หรือเป็นพระคณาจารย์ตรีขึ้นไป หรือมีเปรียญธรรมไม่ต่ำกว่า ๔ ประโยค

๕) การแต่งตั้งเจ้าคณะตำบล จะต้องมีคุณสมบัติทั่วไปแล้ว จะต้องมียศบรรพชา ๕ พรรษา กับมีสำนักอยู่ในเขตอำเภอนั้น และกำลังดำรงตำแหน่งรองเจ้าคณะตำบลนั้นมาแล้วไม่ต่ำกว่า ๒ ปี หรือกำลังดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสในตำบลนั้นมาแล้วไม่น้อยกว่า ๔ ปี หรือเป็นพระภิกษุมัธยมสมณศักดิ์ หรือเป็นพระคณาจารย์ หรือเป็นเปรียญธรรมหรือเป็นนักธรรมเอก

๖) การแต่งตั้งเจ้าอาวาสที่เป็นพระอารามราษฎร์ จะต้องมีคุณสมบัติทั่วไปแล้ว จะต้องมียศบรรพชา ๕ พรรษา และเป็นผู้ทรงเกียรติคุณเป็นที่เคารพนับถือของบรรพชิตและคฤหัสถ์ในถิ่นนั้น

๗) การแต่งตั้งผู้ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสพระอารามหลวง ต้องมีคุณสมบัติโดยเฉพาะอีกส่วนหนึ่ง คือ ต้องมีบรรพชา ๑๐ พรรษา เป็นผู้ทรงเกียรติคุณเป็นที่เคารพนับถือของบรรพชิตและคฤหัสถ์ สำหรับพระอารามหลวงชั้นเอกต้องมีสมณศักดิ์ไม่ต่ำกว่าพระราชาคณะชั้นราช สำหรับพระอารามหลวงชั้นโท ต้องมีสมณศักดิ์ไม่ต่ำกว่าพระราชาคณะชั้นสามัญ สำหรับพระอารามหลวงชั้นตรี ต้องมีสมณศักดิ์ไม่ต่ำกว่าพระครูผู้ช่วยเจ้าอาวาสชั้นเอก ส่วนพระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสพระอารามหลวงในจังหวัดอื่นนอกจากกรุงเทพมหานคร ต้องมีบรรพชา ๑๐ พรรษา เป็นผู้ทรงเกียรติคุณเป็นที่เคารพนับถือของบรรพชิตและคฤหัสถ์^{๙๐}

อนึ่ง พระสังฆาธิการจะพ้นจากตำแหน่งได้ในกรณีมรณภาพ หรือพ้นจากความเป็นพระภิกษุหรือลาออก หรือย้ายออกไปนอกเขตที่ตนมีสำนักอยู่ หรือให้ออกจากตำแหน่งหน้าที่ โดยถูกปลดจากตำแหน่งหน้าที่ ถูกถอดถอนจากตำแหน่งหน้าที่

^{๙๐} กนก แสนประเสริฐ, **ประมวลพระราชบัญญัติคณะสงฆ์**, หน้า ๒๖๕-๒๗๑.

สรุปได้ว่า ผู้ปกครองคณะสงฆ์ หรือพระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งปกครองคณะสงฆ์ เรียกว่า พระสังฆาธิการ มี ๑๒ ตำแหน่ง ได้แก่ เจ้าคณะใหญ่ เจ้าคณะภาค รองเจ้าคณะภาค เจ้าคณะจังหวัด รองเจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล รองเจ้าคณะตำบล เจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาส ซึ่งเป็นผู้มีอำนาจเต็มตามกฎหมายคณะสงฆ์ กฎ มติ คำสั่งของมหาเถรสมาคม ครอบคลุมงานทุกส่วนในเขตปกครอง ซึ่งผู้ดำรงตำแหน่งพระสังฆาธิการนี้ต้องมีคุณสมบัติทั่วไป คือ มีพรพราหมณ์ มีความรู้สมควร มีความประพฤติเรียบร้อยตามพระธรรมวินัย เป็นผู้ฉลาดสามารถในการปกครองคณะสงฆ์ ไม่เป็นผู้มีร่างกายทุพพลภาพไร้ความสามารถ หรือมีจิตฟั่นเฟือนไม่สมประกอบ หรือเป็นโรคเรื้อน หรือเป็นวิมโรคในระยะอันตรายจนเป็นที่น่ารังเกียจ ไม่เคยต้องคำวินิจฉัยลงโทษในอธิกรณ์ที่พึงรังเกียจมาก่อน ไม่เคยถูกถอดถอนหรือถูกปลดจากตำแหน่งใดเพราะความผิดมาก่อน นอกจากนี้ ยังมีคุณสมบัติเฉพาะตำแหน่ง อาทิ พระสังฆาธิการผู้ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะภาค นอกจากจะต้องมีคุณสมบัติทั่วไปแล้ว จะต้องมีพรรษาพื้น ๓๐ และมีสมณศักดิ์ไม่ต่ำกว่ารองสมเด็จพระราชาคณะด้วย

๒.๓.๓ งานคณะสงฆ์

ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าเนื้อหาสาระว่าด้วย “งานคณะสงฆ์” เพื่อใช้เป็นแนวทางในการออกแบบและสร้างกรอบแนวคิดในการวิจัย ดังนี้

งานคณะสงฆ์ คือ กิจการที่คณะสงฆ์จะต้องทำ หรือที่จะต้องถือเป็นภาระหน้าที่เพราะเป็นการคณะสงฆ์และการพระศาสนาหรือเพราะเกี่ยวกับการคณะสงฆ์และการพระศาสนา^{๙๑} กฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๕ (พ.ศ.๒๕๓๕) ข้อ ๕ ระบุถึง กิจการที่คณะสงฆ์จะต้องปฏิบัติซึ่งสามารถแยกพิจารณาได้ ๖ ด้าน ได้แก่ การปกครอง การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่ การสาธารณูปการ การสาธารณสงเคราะห์ โดยวิธีดำเนินงานการทั้ง ๖ ให้เป็นไปตามที่กำหนดในระเบียบมหาเถรสมาคมแต่บางกิจการคงเป็นไปตามจารีต คือ ปฏิบัติตามจารีตก็มีอยู่^{๙๒}

ก. การปกครอง

การปกครอง คือ การจัดทำกฎหมาย การบังคับใช้กฎหมาย และการตัดสินกรณีขัดแย้งเกี่ยวกับการตีความหมายและการใช้กฎหมาย ซึ่งทุกคนในสังคมจะต้องยอมรับและปฏิบัติตาม หากมีใครขัดขืนไม่ยอมรับหรือทำการ บางอย่างในลักษณะที่จะนำความเดือดร้อนมาสู่คนอื่น ย่อมจะได้รับโทษทัณฑ์บางประการตามควรแก่กรณี ทั้งนี้เพื่อการปกป้องมิให้มีใครมาทำความเดือดร้อนจนวุ่นวายให้เกิดขึ้นแก่สังคม และเพื่อให้เป็นการคุ้มครองคนที่ยอมรับปฏิบัติตามกฎหมายทางสังคมหรือกฎหมายให้ดำรงอยู่ได้อย่างสงบสุข^{๙๓}

^{๙๑} พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปญฺโญ), เอกสารประกอบการบรรยายเรื่องการคณะสงฆ์และการพระศาสนา, หน้า ๙.

^{๙๒} สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, กฎมหาเถรสมาคม, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๔๕), หน้า ๑๕.

^{๙๓} แสวง อุดมศรี, การปกครองคณะสงฆ์ไทย, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๒.

การปกครอง คือ การบริหาร วางระเบียบกฎเกณฑ์ให้สมาชิกของสังคมได้อยู่ร่วมกันทำหน้าที่ย่างปกติสุข รวมทั้งหน่วยงานของรัฐที่มีหน้าที่ในการให้บริการแก่ประชาชน ให้เกิดการอยู่ร่วมกันและปฏิบัติตามแนวนโยบายของรัฐอย่างถูกต้อง ตลอดถึงการพยายามสร้างรูปแบบ การปกครองที่จะกำจัดคนเลวให้น้อยที่สุด โดยพยายามให้เกิดจิตสำนึกในการอยู่ร่วมกันในสังคมโดยไม่มีการใช้อำนาจหรือการลงโทษมาบังคับให้ทำหรือปฏิบัติตาม^{๙๔}

ดังนั้น การปกครอง จึงเป็นการสอดส่องดูแลเพื่อให้การปกครองคณะสงฆ์เป็นไปตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎ ข้อบังคับ คำสั่ง ประกาศของมหาเถรสมาคมหรือพระบัญชาของสมเด็จพระสังฆราช ในสมัยพุทธกาล การปกครองสงฆ์ไม่ได้มีระเบียบแบบแผนอะไรมากนักและคณะสงฆ์ยังไม่ได้ดำรงสถานะการเป็นศูนย์รวมทางจิตใจของประชาชนเช่นปัจจุบัน เพราะพุทธศาสนาเพิ่งเริ่มตั้งและท้าทายต่อความเชื่อในจารีตเดิมของศาสนาพราหมณ์ เจตจำนงในการออกบวชเกิดจากความเบื่อหน่ายและมุ่งหาจุดหลุดพ้นทางโลก แต่โดยเนื้อแท้การปกครองสงฆ์ในสมัยพุทธกาลมีลักษณะความเป็นประชาธิปไตยและเป็นสังคมที่เสมอภาค พระสงฆ์ทุกรูปมีหน้าที่ปฏิบัติตามพระธรรมวินัย พระเถระผู้เป็นอุปัชฌาย์อาจารย์มีหน้าที่ปกครองสาธุศิษย์ของตน แต่ในสังฆกรรมทั้งปวง สงฆ์ยอมเป็นใหญ่ไม่เลือกที่จะเป็นอาจารย์หรือสาธุศิษย์ เมื่อมีกิจสงฆ์เกิดขึ้นจะต้องมีการประชุมสงฆ์และถือมติเอกฉันท์เป็นหลัก เนื่องจากพระสงฆ์สาวกยังไม่มากนักความเสื่อมอันเกิดจากข้อวัตรปฏิบัติของพระสงฆ์จึงมีน้อย ดังปรากฏหลักฐานในพระไตรปิฎกพระสงฆ์ที่ล่วงละเมิดสิกขาบทอยู่อย่าง ๗ เพียงกลุ่มพระสงฆ์ฉัพพัคคีย์ หลักที่ใช้ในการปกครองมีเพียงพระธรรมวินัย ไม่จำเป็นต้องอาศัยพระราชอำนาจจากพระเจ้าแผ่นดิน หรือผู้ปกครองรัฐให้ออกกฎหมายบังคับสั่งสมณฑล ฝ่ายอาณาจักรมีหน้าที่ถวายศาสนูปถัมภ์แต่ด้านเดียว^{๙๕}

การปกครองคณะสงฆ์ในยุคปัจจุบันนี้ได้มีการพัฒนาเป็นลำดับจากการได้มีการตราพระราชบัญญัติการปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ ในรัชกาลที่ ๕ และในรัชกาลที่ ๘ มีตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ฉบับ พ.ศ. ๒๔๘๔ กำหนดรูปแบบการปกครองเป็นระบอบประชาธิปไตย จนมาถึงสมัยรัชกาลที่ ๙ ปัจจุบันมีการตราพระบัญญัติคณะสงฆ์อีกสองฉบับ คือ ฉบับ พ.ศ. ๒๕๐๕ และฉบับแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ การปกครองคณะสงฆ์ไทยในปัจจุบัน ถือว่าเป็นการปกครองในระบอบประชาธิปไตย โดยมีสมเด็จพระสังฆราชเป็นประธาน มีการบังคับบัญชากันลงไปตามลำดับชั้น นับตั้งแต่ระดับมหาเถรสมาคมลงไปถึงเจ้าอาวาส^{๙๖} นอกจากนี้ยังรวมถึงการที่ภิกษุทำหน้าที่พระกรรมวาจาจารย์เป็นพระอุปัชฌาย์ในการอุปสมบทกุลบุตร หรือการจัดระบบการเป็นอยู่ในสังคมสงฆ์ เน้นการบำบัตทุกข์บำรุงสุขเป็นหลักภายใต้วิธีการ ๓ วิธี คือ

- ๑) นิคคหวิธี คือ การชมคนที่ควรชมหรือตำหนิคนที่ควรตำหนิ
- ๒) ปิคคหวิธี คือ การยกย่องคนที่ควรยกย่อง

^{๙๔} คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, การปกครองคณะสงฆ์ไทย, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๖.

^{๙๕} คณินันต์ และสุบรรณ จันทบุตร, ความสำเร็จในการปฏิปัติภารกิจของวัด : ศึกษาเฉพาะกรณีวัดหนองป่าพง จังหวัดอุบลราชธานี, (กรุงเทพมหานคร: พริกหวานกราฟฟิค, ๒๕๔๕), หน้า ๑๗.

^{๙๖} พระเมธีธรรมมารถ (ประยูร ธมมจิตโต), การปกครองคณะสงฆ์ไทย, หน้า ๗๕.

๓) ปวารณาวีธี คือ เปิดโอกาสให้ผู้อื่นว่ากล่าวตักเตือนสั่งสอนตนได้คือให้ตักเตือนซึ่งกันและกัน ทั้งนี้โดยอาศัยเครื่องมือ ๓ ประการ

๓.๑) พระธรรมวินัยที่พระพุทธองค์ทรงแสดงไว้และบัญญัติไว้แล้ว

๓.๒) กฎหมายบ้านเมือง ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดให้อำนาจทางรัฐสภาให้ตราขึ้นไว้ตามกระบวนการนิติบัญญัติเพื่อจัดระเบียบและบังคับการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปตามพระธรรมวินัย

๓.๓) ขนบธรรมเนียมจารีตประเพณีอันดีงามที่บรรพบุรุษบูรพาจารย์ยอมรับและนำปฏิบัติสืบ ๆ กันมา^{๙๗}

พระพุทธศาสนาถือว่าสูงสุด ซึ่งอยู่ในสถาบันชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์และนโยบายคณะสงฆ์และขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามของบ้านเมือง เพื่อการดำรงสมณธรรม ปฏิบัติสมณกิจ ให้เกิดการพัฒนาการมั่นคงถาวรและเรียบร้อยดีงามแห่งพระพุทธศาสนา ทั้งเพื่ออำนวยประโยชน์สุขแก่ประชาชนและสังคมสืบต่อไป จนไม่มีเวลาว่างเหลือไว้ให้ทำความเสื่อมเสีย ตลอดจนถึงสถาบันสงฆ์และประเทศชาติโดยให้พระอุปัชฌาย์และเจ้าคณะพระสังฆาธิการผู้ปกครองคณะสงฆ์ทุกชั้นมีจิตสำนึกรับผิดชอบควบคุมสอดส่องดูแล และส่งเสริม โดยถือหลักเป้าหมายหลัก คือ เพื่อเสริมสร้างสัมพันธภาพ เพื่อรับทราบปัญหาข้อขัดแย้ง เพื่อขอร้องให้ช่วยกันทำงานตามอำนาจหน้าที่ เพื่อติดตามมาชี้แจงเพิ่มเติมและดูงานตามที่สั่ง และเพื่อรับฟังข้อเสนอแนะนำไปแก้ไขปรับปรุงกิจการคณะสงฆ์ให้ดีขึ้น^{๙๘}

ข. การศาสนศึกษา

การศาสนศึกษา หมายถึง การศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัยของพระพุทธศาสนาของบรรพชิตและคฤหัสถ์ เป็นกิจการของคณะสงฆ์ประการหนึ่งที่สำคัญยิ่งในอำนาจหน้าที่ของมหาเถรสมาคม มาตรา ๑๕ ตรี มีความตอนหนึ่งว่า “ควบคุมและส่งเสริมการศาสนศึกษา” ของคณะสงฆ์ และในระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลาง ของมหาเถรสมาคม ได้กำหนดวิธีดำเนินการควบคุมและส่งเสริมศาสนศึกษาว่า “ควบคุมและส่งเสริมการศาสนศึกษาให้ดำเนินไปด้วยดี” ตามที่ คณะสงฆ์ได้กำหนดวัตถุประสงค์การศาสนศึกษาไว้โดยชัดเจน แต่โดยหลักสูตรและเนื้อหาวิชาแล้ว คงอนุมานได้ว่ามีวัตถุประสงค์ ๙ ประการ คือ เพื่อพระสงฆ์รักษาตนเองและหมู่คณะ เพื่อใช้อบรมสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์ เพื่อใช้พัฒนาชาติบ้านเมืองด้วยคุณธรรมของศาสนา เพื่อใช้ในกิจการคณะสงฆ์และการศาสนา เพื่อรักษาหลักพระธรรมวินัยของพระพุทธศาสนา เพื่อสร้างศาสนทายาทสืบอายุพระพุทธศาสนา เพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา เพื่อความตั้งมั่นแห่งพระสัทธรรม และเพื่อความมั่นคงของประเทศชาติอันเป็นส่วนรวม^{๙๙}

^{๙๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๖.

^{๙๘} พระธรรมวรนายก (โอภาส นิลุตติเมธี), “การพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน” ใน **ธรรมปริทัศน์ ๔๖**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖) : ๕๙.

^{๙๙} พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปญฺโญ), **เอกสารประกอบการบรรยายเรื่องการคณะสงฆ์และการพระศาสนา**, หน้า ๔๑.

การศาสนศึกษา หมายถึง การศึกษาพระปริยัติธรรมและการศึกษาอื่น ๆ อันสมควรแก่สมณะ การศึกษาของสงฆ์แต่เดิมนั้นเริ่มต้นมาแต่สมัยพุทธกาลและบุคคลที่เข้ามาสู่สังฆมณฑลในครั้งพุทธกาลตามประวัติความเป็นมาส่วนมาก มักจะได้รับการศึกษาทั้งคดียาทโลกและคดียาทธรรมมาเป็นอย่างดี ตามลัทธิศาสนาในสมัยนั้น เป็นต้นว่าเรียนจบไตรเพทมาก่อนการศึกษาของสงฆ์ในสมัยพุทธองค์ยังทรงพระชนม์อยู่มี ๒ ประการ คือ^{๑๐๐}

๑) คณธะธรร คือ ธรรฝ่ายคัมภีร์ กิจด้านการเรียน

๒) วิปัสสนาธรร คือ ธรรฝ่ายเจริญวิปัสสนา กิจด้านการบำเพ็ญภาวนาหรือเจริญพระกรรมฐาน ซึ่งรวมทั้งสมณะด้วยเรียกรวมเข้าในวิปัสสนาโดยฐานเป็นส่วนคลุมนยอด

กระทั่งปัจจุบัน การศึกษาของภิกษุสงฆ์มีพัฒนาการมาตามลำดับ และได้จำแนกออกเป็น ๔ ประเภท คือ

๑) การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม

มีหลักสูตร คือ นักธรรม จัดสำหรับพระสงฆ์ สามเณรและธรรมศึกษาจัดสำหรับคฤหัสถ์ สำหรับหลักสูตรนักธรรมแบ่งเป็น นักธรรมชั้นตรี นักธรรมชั้นโทและนักธรรมชั้นเอก ส่วนหลักสูตรธรรมศึกษา แบ่งเป็น ธรรมศึกษาชั้นตรี ธรรมศึกษาชั้นโทและธรรมศึกษาชั้นเอก

๒) การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี

เรียนบาลีไวยากรณ์แล้วเรียนแปลภาษาบาลีเป็นภาษาไทยและแปลภาษาไทยเป็นภาษาบาลี เพราะว่าภาษาบาลี เป็นภาษาที่รักษาหลักพระธรรมวินัยของพระพุทธศาสนาเหตุที่พระปริยัติธรรมคือ พระไตรปิฎก อรรถกถาฎีกาและอื่นๆบรรจุอยู่ในคัมภีร์ซึ่งเป็นภาษาบาลีทั้งสิ้น แม้จะแปลเป็นภาษาไทยแล้วก็แปลแบบไทยบาลี ประสงค์จะรู้อย่างถูกต้องชัดเจนทั้งภาษาบาลีไม่ได้ ชั้นเรียนแผนกบาลีใช้นักธรรมเป็นองค์จำกัดสิทธิ โดยแบ่งเป็น ๔ ชั้น คือ บาลีไวยากรณ์ ชั้นประโยค ๑-๒ ชั้นประโยค ป.ธ.๒,๓,๔,๕,๖,๗,๘ และ ๙ ผู้สอบได้ประโยค ป.ธ. ๓ ได้รับการแต่งตั้งคือเปรียญคือ ทรงตั้งเป็น “พระมหา” “สามเณรเปรียญ” ชั้นประโยค ๑-๒ ได้รับวุฒิบัณฑิต ชั้นประโยค ป.ธ. ๓-๘ ได้รับประกาศนียบัตรและพัดยศ ชั้นประโยค ป.ธ. ๙ ได้รับปริญญาบัตรและพัดยศ และถ้าสามารถสอบชั้นประโยค ๙ ได้ในขณะที่เป็นสามเณรทรงพระกรุณาโปรดให้การอุปสมบทเณรรูปนั้น อยู่ในพระบรมราชูปถัมภ์ เรียกว่า “บวชนาคหลวง” ผู้สอบได้เปรียญธรรม ๙ ประโยคถ้าอยู่ในสมณเพศได้รับนิยัตินิตเท่ากับพระราชคณะชั้นสามัญ

๓) การศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา

โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา เป็นโรงเรียนที่วัดจัดตั้งขึ้นในวัดหรือธรณีสงฆ์หรือที่ดินของมูลนิธิทางพระพุทธศาสนา โดยกรมการศาสนาให้การอุปถัมภ์ จัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการ เพื่อให้การศึกษาแก่พระสงฆ์ สามเณร ทั้งวิชาสามัญและการศึกษาพระปริยัติธรรมควบคู่กันไป เพื่อที่ว่าหากพระสงฆ์ สามเณรเหล่านี้มีความประสงค์จะลาสิกขาก็สามารถนำวุฒิการศึกษาที่ได้รับไปใช้เพื่อการศึกษาต่อในสถานศึกษาของรัฐหรือใช้สมัครงานประกอบอาชีพได้

^{๑๐๐} พระเมธีธรรมมหารณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), การปกครองคณะสงฆ์ไทย, หน้า ๗๗.

๔) การศึกษาในมหาวิทยาลัยสงฆ์

การศึกษาในระดับอุดมศึกษาของคณะสงฆ์ไทย ดำเนินการใน ๒ สถาบัน คือมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยและมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์^{๑๐๑}

โดยนัยนี้ การจัดการศึกษามีหน้าที่พัฒนาคนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ นั่นคือการศึกษาต้องสร้างสังคมฐานความรู้ (Knowledge-based Society) หรือสังคมแห่งการเรียนรู้ (Learning Society) ขึ้นมาให้จงได้ มนุษย์ที่พัฒนาแล้วจะเป็นฐานสำหรับการพัฒนาทุกส่วนของประเทศ ซึ่งรวมทั้งเศรษฐกิจฐานความรู้ และเศรษฐกิจแบบพหุมีพอกิน มนุษย์ที่พัฒนาแล้ว หมายถึงคนที่มีภาวนา ๔ ได้แก่ กายภาวนา สีสภาวนา จิตภาวนา และปัญญาภาวนา เทียบได้กับจุดสมดุลของยูเนสโก การจัดการศึกษาที่จะพัฒนาคนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ต้องยึดหลักอริยฐานธรรม ๔ ประการ คือ ปัญญา สังขะ จาคะ และสันติ^{๑๐๒}

ค. การศึกษาสงเคราะห์

การศึกษาสงเคราะห์ คือ การจัดการศึกษาเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูล การช่วยเหลือเกื้อกูล การศึกษาหรือสถาบันการศึกษานอกจากการศาสนศึกษา หรือบุคคลผู้กำลังศึกษาหรือกระบวนการสงเคราะห์ปวงชน ทั้งก่อนวัยเรียน ในวัยเรียนให้ได้รับการศึกษาเล่าเรียนอย่างต่อเนื่องในเรื่องต่างๆ ตามสมควร เป็นการจัดการศึกษาที่มุ่งเน้นการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมแก่เด็กและเยาวชนให้มีความรู้ ความเข้าใจหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา และการจัดการศึกษาในการเตรียมความพร้อม แก่เด็กปฐมวัย โดยงานด้านการศึกษาสงเคราะห์ ที่พระสงฆ์ได้ดำเนินการในปัจจุบัน มีอยู่ ๔ ลักษณะ คือ

๑) โรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา วัด หรือมูลนิธิในวัดจัดตั้งขึ้นเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลเด็กและเยาวชนที่ยากจนบางแห่งมีนักเรียนเฉพาะชาย-หญิง เรียนร่วมกับภิกษุสามเณร ปัจจุบันโรงเรียนประเภทนี้สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน

๒) โรงเรียนสงเคราะห์เด็กยากจนตามพระราชประสงค์ ตั้งตามพระราชประสงค์และอยู่ในพระบรมราชานุเคราะห์ และอยู่ในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน ปัจจุบัน มีจำนวน ๓ แห่ง คือ โรงเรียนวัดศรีจันทร์ จังหวัดสมุทรปราการ โรงเรียนวัดบึงเหล็ก จังหวัดนครพนม และโรงเรียนนันทบุรีวิทยา จังหวัดน่าน

๓) ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ เป็นศูนย์ที่จัดตั้งขึ้นเพื่อเป็นแหล่งให้การศึกษาบรมปลูกฝังศีลธรรม วัฒนธรรม และประเพณีอันดีงามแก่เด็กและเยาวชน สอนเฉพาะวันอาทิตย์ ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ จัดตั้งขึ้นตามความคิดและการนำของมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งสองแห่ง เพื่อให้แก่นักเรียนนักศึกษาได้มาเรียนพระพุทธศาสนาในวันที่ทางสถานศึกษาของฝ่ายราชอาณาจักรหยุดเรียนตามแบบสากล นอกจากจะสอนธรรมะแก่เด็ก ศูนย์นี้ยังได้ทบทวนวิชาสามัญที่เรียนตามหลักสูตรการศึกษาปกติของตนที่โรงเรียน เช่น วิชาคณิตศาสตร์ วิชาวิทยาศาสตร์ ภาษาอังกฤษ เป็นการชักจูงให้นักเรียนได้มาเรียนพุทธศาสนา

^{๑๐๑}กรมการศาสนา, ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของเจ้าอาวาสในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางชุมชน, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๐), หน้า ๑๓-๑๔.

^{๑๐๒}พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), ทิศทางการศึกษาไทย, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๔๕.

๔) ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด เป็นศูนย์ที่จัดตั้งขึ้นเพื่อฝึกอบรมกิจกรรม ปลุกฝังเรื่อง คุณธรรม จริยธรรม วัฒนธรรม และประเพณีอันดีงามแก่เด็ก ส่งเสริมให้ภิกษุได้บำเพ็ญประโยชน์ต่อ สังคมเพิ่มมากขึ้น และเป็นศูนย์ประสานความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชาวบ้าน ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ ในวัด ดำเนินการมาตั้งแต่ พ.ศ.๒๕๑๗ เป็นต้นมา ดำเนินการรับเด็กที่อายุยังไม่ครบเกณฑ์เข้าเรียนใน โรงเรียนประถมศึกษา มาช่วยเลี้ยงฝึกหัดมารยาทให้คุ้นเคยกับวัด กับพระตั้งแต่เด็ก สอนหนังสือง่าย ๆ เบื้องต้น ที่ไม่เก้นกำลังของสมองที่เด็กจะเรียนได้ และให้รู้จักสวดมนต์ ไหว้พระ เป็นต้น^{๑๐๓} ศูนย์อบรม เด็กก่อนเกณฑ์ภายในวัดเป็นศูนย์ที่จัดตั้งขึ้นเพื่อฝึกอบรมปลุกฝังคุณธรรม จริยธรรม วัฒนธรรมและ ประเพณีอันดีงามให้แก่เด็กตลอดจนเตรียมความพร้อมด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา ส่งเสริมให้พระภิกษุได้บำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคมเพิ่มขึ้นและเป็นศูนย์ประสานความสัมพันธ์ระหว่างวัด กับชาวบ้าน โดยรับเด็กวัย ๓-๔ ขวบ งบประมาณดำเนินการโดยกรมศาสนาและเงินอุดหนุนจาก โรงเรียนที่ตั้งศูนย์^{๑๐๔}

ง. การเผยแผ่

การเผยแผ่พระพุทธศาสนา หมายถึง การดำเนินการประกาศพระพุทธศาสนาให้ศาสน ทายาทและประชาชนได้รับทราบในทุกๆ วิธีที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย โดยมุ่งเน้นให้ประชาชนได้มี ความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมแล้วน้อมนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน ได้แก่ การเทศนา การปาฐกถา ในโอกาสและสถานที่ต่างๆ ทั้งในวัดและนอกวัด การบรรยายธรรมทางวิทยุและโทรทัศน์ การเผยแผ่ ธรรมด้วยสื่อต่างๆ เช่น หนังสือ หนังสือพิมพ์หรือวีดิทัศน์ ภารกิจด้านนี้ ครอบคลุมถึงการที่วัดหรือ พระสงฆ์จัดกิจกรรมต่างๆ ขึ้นในวัดโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการเผยแผ่ธรรมหรือต้องการให้ประชาชนได้ เข้าวัดปฏิบัติธรรมหรือมุ่งเน้นสืบสานวัฒนธรรมไทยที่ได้รับอิทธิพลมาจากหลักพระพุทธศาสนา การ ดำเนินการใดๆ ของพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาที่เป็นไปเพื่อการเผยแผ่ธรรมทางพระพุทธศาสนาทั้งใน วัดและนอกวัด ชื่อว่าภารกิจด้านการเผยแผ่ทั้งสิ้น^{๑๐๕} การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์และ คณะสงฆ์ถือเป็นกิจการพระศาสนาที่สำคัญที่สุด จุดหมายของการศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติธรรม ประการหนึ่งคือความรู้ความสามารถในการที่จะนำพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าไปสู่ประชาชน หรือการเผยแผ่นั้นเอง คณะสงฆ์ไทยเคยจัดให้มีโรงเรียนพระธรรมกถึก ภิกษุสงฆ์ที่เทศน์ดีจะได้รับการ ยกย่องมาก ปัจจุบันมีบางวัดสอนวาทศิลป์ ในหลักสูตรการศึกษาภิกษุสงฆ์สามเณรก็เป็นการส่งเสริม ให้มีความสามารถในการเผยแผ่ประเภทนี้^{๑๐๖} ในยุคปัจจุบัน การเผยแผ่ธรรมของพระสงฆ์ มีดังนี้

^{๑๐๓} พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปณีโต), เอกสารประกอบการบรรยายเรื่องการคณะสงฆ์และการ พระศาสนา, หน้า ๔๘-๔๙.

^{๑๐๔} ไพบูลย์ เสี่ยงก้อง, "หลักการบริหารงานในวัด", ใน อบรมบาลีก่อนสอบภาค ๔ ปีที่ ๓, รวบรวม และจัดพิมพ์โดยคณะกรรมการฝ่ายเลขานุการ โครงการอบรมบาลีก่อนสอบ, (ปฐมธานี: บริษัทสื่อตะวันจำกัด, ๒๕๔๓) : ๑๙๓.

^{๑๐๕} กรมการศาสนา, ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของเจ้าอาวาสในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลาง ชุมชน, หน้า ๑๓-๑๔.

^{๑๐๖} สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, การกลับมาของพระพุทธศาสนา “พระเอก” ของ การศึกษาใหม่, (กรุงเทพมหานคร: ลายสือ, ๒๕๔๔), หน้า ๑๒.

๑) การเทศนาธรรม คือ การแสดงธรรมสั่งสอนตามหลักพระพุทธศาสนา เพื่อให้ผู้ฟังสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ ซึ่งวิธีนี้พระภิกษุสงฆ์ใช้อยู่เป็นประจำ

๒) ปาฐกถาธรรม คือ การบรรยายธรรมะให้ผู้ฟัง โดยทั่วไปจะยืนและผู้พูดจะต้องมีลีลาในการพูด เพื่อให้น่าสนใจผู้ฟังเป็นพิเศษ เป็นวิธีการที่น่าสนใจ

๓) อภิปรายธรรม คือ การชี้แจง หรือแสดงความคิดเห็นในหลักธรรมข้อใดข้อหนึ่งให้ผู้ฟังเข้าใจ

๔) สันทนาธรรม คือ การพูดจาหรือในหลักธรรม เพื่อนำไปใช้ในการแก้ปัญหาชีวิต โดยยึดหลักทางสายกลาง

๕) การสอนสมถกรรมฐาน หรือวิปัสสนากรรมฐาน คือ การสอนให้นั่งภาวนาเพื่อให้ใจเป็นสมาธิและเข้าใจสภาวะตามความเป็นจริงของสังขารตามหลักไตรลักษณ์

๖) การใช้สื่อและอุปกรณ์ประกอบการสอนธรรมะ เช่น การใช้หนังสือธรรมะ การใช้วีดิทัศน์ คอมพิวเตอร์ อินเทอร์เน็ต ม้วนเทป เป็นอุปกรณ์ในการเผยแผ่ศาสนาธรรม โดยอาจจำหน่ายแจกไปในกลุ่มที่ไม่มีเวลาจะได้ศึกษาธรรมะด้วยตนเอง

ความหมายของการเผยแผ่เป็นการสื่อสารเพื่อการพัฒนาบุคคลทางด้านจิตใจให้มีความเคารพเลื่อมใส ยำเกรง ในพระรัตนตรัย น้อมนำเอาหลักธรรมในพระพุทธศาสนาไปประพฤติปฏิบัติเพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้ปฏิบัติตามสมควรแห่งการปฏิบัติ นั้น เพราะพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่มุ่งเพื่อประโยชน์สุขแก่ชาวโลก เป็นศาสนาแห่งสันติภาพของโลกและสันติภาพแห่งโลกสากล สมดังพระดำริที่จะส่งพระอรหันต์สาวก ๖๐ รูป ออกไปเผยแผ่พุทธธรรมให้ชาวโลกได้รับรู้ จึงได้ตรัสกับภิกษุทั้งหลายว่า “จรถ ภิกษเว จาริกัม พุทฺชนหิตาย พุทฺชนสุขาย โลกานุกมปาย อตถาย หิตาย สุขาย เทวมนุสสานัม” แปลว่า ภิกษุทั้งหลายพวกเธอจงเที่ยวไป เพื่อประโยชน์ และความสุข แก่ชนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูล และความสุขแก่เหล่าทวยเทพและมนุษย์ และให้เกิดประโยชน์สูงสุดตามที่พระองค์ทรงประสงค์ว่า ๓ ประการ ได้แก่ (๑) ทิฐุธรรมิกัตถะ คือ ประโยชน์ปัจจุบัน ประโยชน์โลกนี้ ประโยชน์ขั้นต้น (๒) สัมปรายิกัตถะ คือ ประโยชน์เบื้องหน้าหรือในภพหน้า ประโยชน์สูงขึ้น และ (๓) ปรมัตถะ คือ ประโยชน์สูงสุด จุดหมายสูงสุด คือ พระนิพพาน^{๑๐๗}

จ. การสาธารณูปการ

สาธารณูปการ หมายถึง การก่อสร้างและการบูรณปฏิสังขรณ์ทางศาสนา^{๑๐๘} สาธารณูปการที่จัดเป็นระเบียบบริหารการคณะสงฆ์ส่วนกลางและระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลาง เรียกว่า “การสาธารณูปการ” นั้น หมายถึง^{๑๐๙}

๑) การก่อสร้างและการบูรณปฏิสังขรณ์ ศาสนวัตถุ และศาสนสถาน

๒) กิจการอันเกี่ยวกับวัด คือ การสร้าง การตั้ง การรวม การย้าย การยุบเลิก การขอรับพระราชทานวิสุงคามสีมา การยกวัดร้างเป็นวัดมีพระภิกษุจำพรรษาและยกวัดราษฎร์เป็นพระอารามหลวง

^{๑๐๗} พระพิพิธธรรมสุนทร (สุนทร ญาณสุนทรโร), คม ชัด ลึก เล่ม ๒, (กรุงเทพมหานคร: เลียงเชียง, ๒๕๔๗), หน้า ๔๑.

^{๑๐๘} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔, หน้า ๑,๒๑๔.

^{๑๐๙} พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปญโญ), เอกสารประกอบการบรรยายเรื่องการคณะสงฆ์และการพระศาสนา, หน้า ๕๔-๕๕.

๓) กิจการของวัดอื่นๆ เช่น การจัดงานวัด การเรียไร

๔) การศาสนสมบัติของวัด

สาธารณูปการเป็นกระบวนการบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ เน้นกิจกรรมการพัฒนาภายในวัดเป็นงานหลัก ถื่องานอื่นเป็นงานรองภายใต้หลักการ ๒ ประการ คือ

๑) ดูแลรักษาของเก่าไว้ให้ได้

๒) สร้างสรรค์พัฒนาของใหม่ให้งอกเงย โดยเลือกใช้วิธีการ ๓ วิธี

๒.๑) แน่วแน่งแก้ไขในสิ่งผิด

๒.๒) เต็มใจสนับสนุนในสิ่งถูกให้ดียิ่งขึ้น

๒.๓) ตั้งใจสร้างพัฒนาในสิ่งที่ยังไม่มีให้มีขึ้น

ความมุ่งหมายของสาธารณูปการก็เพื่อบำรุงรักษาวัดและส่งเสริมสร้างวัดให้เป็นที่น่าพอใจประโยชน์แก่ประชาชนหรือสังคมผู้เป็นเจ้าของวัดนั้นให้วัฒนาสถาพรสืบไป การบริหารกิจการคณะสงฆ์และพระศาสนา ในด้านสาธารณูปการของวัดในปัจจุบัน แบ่งได้ ๓ เรื่อง คือ การบูรณะและพัฒนาวัด การก่อสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์เสนาสนะ และการดูแลรักษาจัดการ ศาสนสมบัติของวัด โดยที่การบริหารงานสาธารณูปการของเจ้าอาวาสหรือวัดตามพระธรรมวินัยควรให้เกิดความสุข (สปปายะ) ๔ อย่าง คือ

๑) อาวาสสปปายะ ที่อยู่เป็นที่สบาย คือ ทำให้วัดเป็นอารามเป็นที่ร่มรื่นร่มเย็นเป็นรมณีสถานเจริญตาสบายใจแก่ผู้พบเห็น เป็นศูนย์กลางของชุมชนทั้งทางด้านวัตถุ และจิตใจ

๒) อาหารสปปายะ อาหารเป็นที่สบายตามปกติเมื่อมีที่อยู่แล้วต้องคำนึงถึงการกินอาหารการจัดสวัสดิการเรื่องอาหาร

๓) บุคคลสปปายะ บุคคลเป็นที่สบายบางแห่งไม่คำนึงถึงเรื่องบุคคลภายในวัด หรือบุคคลที่เกี่ยวข้องกับวัด คนวัดแบ่งออกเป็น ๔ ประเภท คือ ภิกษุสงฆ์ สามเณร อุบาสก อุบาสิกา และเด็กวัดวัดใดดี หรือไม่ดี ดูได้จากบุคคล ๔ ประเภทนี้ สาธารณูปการจึงควรคำนึงถึงบุคคล ๔ ประเภทนี้ โดยการจัดที่อยู่อาศัยของบุคคลแต่ละประเภทให้เหมาะสมตามสภาพของแต่ละบุคคลไม่ให้ปนกัน

๔) ธรรมสปปายะ ธรรมเป็นที่สบายจุดหมาย คือเป็นสถานที่ปฏิบัติธรรม^{๑๑๐}

การจัดการสาธารณูปการ มีวิธีปฏิบัติแตกต่างกันตามลักษณะของงาน การก่อสร้างและ การบูรณปฏิสังขรณ์ ได้แก่ การก่อสร้างศาสนวัตถุขึ้นใหม่ การซ่อมแซมของเก่า และการปรับปรุงตกแต่งศาสนวัตถุและศาสนสถานที่มีอยู่เดิมหรือที่เพิ่มเติมขึ้นใหม่ เพื่อให้เหมาะสมยิ่งขึ้น^{๑๑๑} การควบคุมดูแลวัดนั้นเจ้าคณะจะเพิกเฉยมิได้ ถ้าเพิกเฉยจะเป็นการละเว้นการปฏิบัติสวดส่อง ดูแล ชี้แจง แนะนำให้การสาธารณูปการของเจ้าอาวาส ดังนี้

๑) ควบคุมการทำแผนผังวัดให้สอดคล้องกับยุคพัฒนา

๒) ควบคุมแบบแปลนเสนาสนะแต่ละวัดให้อยู่ในหลักประหยัดและพอเหมาะพอสมควรแก่สภาพท้องถิ่นและก่อสร้างตามแบบแปลน

^{๑๑๐} พระราชสีมาภรณ์ (โอภาส นิรุตติเมธี), พระสงฆ์กับงานพัฒนาพระพุทธศาสนาและสังคม, หน้า ๑๒๘-๑๒๙.

^{๑๑๑} พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปญฺโญ), เอกสารประกอบการบรรยายเรื่องการคณะสงฆ์และการพระศาสนา, หน้า ๕๖-๕๗.

๓) ควบคุมให้แต่ละวัดที่สร้างถาวรวัตถุ ให้เป็นทรงไทยหรือให้รักษาศิลปวัฒนธรรม ท้องถิ่นเป็นสำคัญ

๔) การควบคุมการเงินและบัญชี รายรับ-รายจ่าย ของแต่ละวัดให้เป็นไปตามหลักบัญชี

๕) ควบคุมดูแลเอกสารต่างๆ ของเจ้าอาวาส เช่น รายงานขอรับพระราชทานวิสุงคามสีมา ให้เป็นไปตามถูกต้อง

๖) ควบคุมการจัดการศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปตามกฎกระทรวง^{๑๑๒}

งานสาธารณูปการนั้นสืบเนื่องมาจากหน่วยย่อยที่สำคัญที่สุดของสถาบันพระพุทธศาสนาในสังคมไทย คือ วัด คนไทยไปตั้งถิ่นฐานอยู่ ณ ที่ใด เมื่อรวมกันขึ้นเป็นชุมชนก็เกิดความต้องการมีวัด มีพระสงฆ์ไว้สำหรับเป็นที่ทำบุญบำเพ็ญกุศลตามประเพณี และเป็นที่บวชเรียนศึกษาของกุลบุตร จึงได้ช่วยกันสร้างวัดของตนหรือของชุมชนนั้นขึ้น เมื่อสร้างเสร็จแล้วก็จะอาราธนาพระสงฆ์มาอยู่ประจำเป็นผู้นำทางศาสนาของชุมชน เป็นผู้ดูแลรักษาและจัดการวัดของประชาชน เกิดเป็นกิจการของวัด และของคณะสงฆ์ขึ้น การที่พระสงฆ์รับหน้าที่เป็นผู้ดูแลรักษาและจัดการวัดนี้ถือเป็นการช่วยเหลือประชาชน และกิจการอื่นๆ ของวัดล้วนเป็นกิจการที่เป็นการช่วยเหลือ อุดหนุนหรือเกื้อกูลประชาชนผู้เป็นเจ้าของวัดนั้นหรือประชาชนทั่วไป จึงได้เรียกกิจการเกี่ยวกับการดูแลรักษาและจัดการวัดว่า การสาธารณูปการ^{๑๑๓}

ฉ. การสาธารณสงเคราะห์

การสาธารณสงเคราะห์เป็นการดำเนินการช่วยเหลือสังคมทางวัตถุในรูปแบบต่าง ๆ ที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย ได้แก่ โครงการอุปสมบทและบรรพชาพระสงฆ์ สามเณรภาคฤดูร้อน โครงการสงเคราะห์พระสงฆ์ สามเณรที่วัดประสบภัยขาดแคลน วัดและเจ้าอาวาส พระสงฆ์เป็นผู้นำในการพัฒนาชุมชนและสังคม เช่น ให้สถานที่เป็นที่จัดประชุมอบรมเยาวชนและประชาชนด้านอาชีพต่างๆ การสร้างถนนเข้าหมู่บ้าน การออมทรัพย์ ให้สถานที่เป็นแหล่งประปาหมู่บ้าน การช่วยเหลือผู้ยากไร้ เป็นต้น ดังนั้น การสาธารณสงเคราะห์ จึงหมายถึง การดำเนินกิจการต่างๆ เพื่อให้เป็นสาธารณประโยชน์ของแก่งหน่วยงานหรือของบุคคลหรือคณะบุคคล หรือการช่วยเหลือเกื้อกูลหรือการอุดหนุน จุนเจือสถานที่ซึ่งเป็นสาธารณสมบัติหรือประชาชนทั่วไป และจากข้อมูลพื้นฐานด้านการศาสนา พบว่าบทบาทของพระสงฆ์ในการสงเคราะห์ประชาชนในสภาพสังคมไทยปัจจุบัน มีดังนี้

๑) ให้ที่พักอาศัย ตลอดจนอาหาร เครื่องนุ่งห่ม และทุนการศึกษาแก่เด็ก จากครอบครัวที่ยากจน

๒) ให้สถานศึกษาของรัฐและท้องถิ่นใช้ที่ดินของวัดเป็นที่ตั้งและใช้เป็นอาคารเรียน

๓) ให้วัดตั้งและดำเนินการโรงเรียนราษฎร์เองตามกฎหมาย โรงเรียนราษฎร์เป็นโรงเรียนสำหรับนักเรียนยากจน ให้ศึกษาเล่าเรียนโดยไม่เสียค่าเล่าเรียน บางแห่งจัดเก็บค่าเล่าเรียนแต่ในอัตราต่ำ บางวัดจัดให้มีการศึกษาผู้ใหญ่สำหรับพระภิกษุสามเณร ตามหลักสูตรของกระทรวงศึกษา

^{๑๑๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๘.

^{๑๑๓} มาณพ พลไพรินทร์, คู่มือบริหารกิจการคณะสงฆ์, (กรุงเทพมหานคร : กรมการศาสนา, ๒๕๔๑), หน้า

๔) จัดการสอนศีลธรรม จริยธรรมในโรงเรียน โดยคณะสงฆ์เป็นผู้เสียค่าใช้จ่ายในการส่งพระภิกษุไปช่วยสอนศีลธรรม จริยธรรม ไปตามโรงเรียนต่างๆ มีการสอนรายชั่วโมงตามหลักสูตร หรือไปสอนในรูปแบบการประชุม สัมมนา ให้สถานศึกษาเป็นครั้งคราว ทั้งในระดับประถม มัธยม และอุดมศึกษา ทั่วราชอาณาจักร ตลอดจนจัดสอนธรรมศึกษาแก่นักเรียนตามสำนักของสงฆ์

๕) จัดตั้งโรงเรียนสอนเด็กก่อนเกณฑ์ เป็นการสงเคราะห์ด้านการศึกษาที่กรมการศาสนา ร่วมกับเจ้าอาวาสวัดต่างๆ จัดขึ้น เพื่อวางรากฐานการศึกษาแก่เด็กก่อนวัยเรียนในท้องถิ่น เป็นการปลูกฝังให้เด็กใกล้ชิดพระพุทธศาสนา ทั้งนี้ ให้พระภิกษุ สามเณร ผู้มีความรู้ความสามารถได้ทำคุณประโยชน์ให้แก่ท้องถิ่นและชุมชนที่อาศัย

๖) การสงเคราะห์ด้านอื่นๆ ได้แก่

๖.๑) บริการด้านให้ความรู้ทางศีลธรรมและบำเพ็ญประโยชน์แก่นักเรียนและประชาชน

๖.๒) จัดตั้งทุนสงเคราะห์ และให้ความช่วยเหลือด้านอุปกรณ์การเรียนแก่นักเรียนยากจน

๖.๓) การบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน

๖.๔) จัดตั้งศูนย์อบรมสัมมนาอาชีพแก่ประชาชน

๗) การสาธารณสงเคราะห์ ได้แก่

๗.๑) สงเคราะห์ปกติ

๗.๒) ให้สถานที่ในวัด หรือของวัด จัดตั้งกุศลสาธารณสถาน เช่น โรงเรียน สุขศาลา ศาลาประชาชน เป็นต้น

๗.๓) อนุญาตให้ทางราชการหรือคณะบุคคลใช้อาคารของวัด ลานวัด จัดงานการกุศลงานรื่นเริงตามเทศกาลในประเพณีนิยม

๘) สงเคราะห์ตามเหตุการณ์

๘.๑) อนุญาตให้ประชาชนที่ประสบสาธารณภัยเข้าพักพิงในสถานที่ของวัด

๘.๒) รวบรวมปัจจัยเครื่องอุปโภคบริโภคส่งไปให้แก่ผู้ประสบสาธารณภัย^{๑๑๔}

งานสาธารณสงเคราะห์จึงเป็นงานเกี่ยวกับการสงเคราะห์ชุมชนและสังคม โดยมีวัดและพระภิกษุสามเณรเป็นแกนนำ ได้แก่ โครงการอุปสมบท และบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน โครงการสงเคราะห์พระภิกษุสามเณร และวัดที่ประสบภัยขาดแคลน วัดเจ้าอาวาส พระภิกษุ เป็นผู้ดำเนินการพัฒนาชุมชนและสังคม เช่น ให้สถานที่เป็นที่จัดประชุม อบรมเยาวชน และประชาชนด้านอาชีพต่าง ๆ การสร้างถนนเข้าหมู่บ้าน การออมทรัพย์ให้สถานที่ที่เป็นแหล่งประปาหมู่บ้าน การสนับสนุนทุนการศึกษา แก่เด็กนักเรียนการช่วยเหลือผู้ป่วยยากไร้^{๑๑๕}

^{๑๑๔} กรมการศาสนา, ข้อมูลพื้นฐานด้านการศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๒), หน้า ๒๔.

^{๑๑๕} ไพบุลย์ เสียงก้อง, วัดพัฒนา ๔๔, (กรุงเทพมหานคร : กรมการศาสนา, ๒๕๔๔), หน้า ๒๖.

การสาธารณสงเคราะห์ เป็นงานในส่วนไม่ว่าจะเป็นการก่อสร้างถนนทำสะพาน ศาลาพักผ่อนงานนี้จะมี อ.บ.ต. เข้ามาทำหน้าที่ ส่วนที่คณะสงฆ์จะช่วยสังคมได้ เช่นการช่วยเหลือผู้ยากไร้ เพราะถูกไฟไหม้บ้าน การจัดหน่วยบรรเทาสาธารณภัยหรือการบริหารให้ฟรีในพิธีงานศพ ไม่เก็บค่าน้ำค่าไฟไม่เก็บค่าเจ้าพนักงาน หากเขามีศรัทธาก็จะทำบุญ ส่วนนี้ก็จะช่วยบรรเทาทุกข์ให้กับพุทธศาสนิกชนได้ ตลอดทั้งให้การช่วยเหลือสังคมทั้งภายในวัดและนอกวัด ภายในวัด เช่น อำนวยความสะดวกแก่ผู้มาพึ่งมาทำบุญที่วัดให้เหมาะสมและวัดต้องสะอาด สะดวก สบาย ภายนอกวัด เช่น สงเคราะห์ช่วยเหลือชาวบ้านที่มีทุกข์เท่าที่จะทำได้อย่างนิจนิตย์^{๑๑๖}

สรุปได้ว่า งานคณะสงฆ์ หรือการคณะสงฆ์ หรือการพระศาสนา ได้แก่ การกิจหลักที่พระสงฆ์และวัดได้ดำเนินการเพื่อประโยชน์สุขของประชาชนในสังคมไทย แบ่งออกได้เป็น ๖ ประการ คือ ๑) การปกครอง ได้แก่ การดำเนินการเพื่อให้พระภิกษุสามเณร ทั้งสังฆมณฑลปฏิบัติตามพระธรรมวินัยอย่างบริสุทธิ์ถูกต้อง เพื่อเป็นตัวอย่างและจะได้อบรมสั่งสอนประชาชนให้ปฏิบัติ ปฏิบัติชอบ ตามหลักธรรมแห่งพระพุทธศาสนาอย่างทั่วถึงทั้งประเทศ ๒) การศาสนศึกษา ได้แก่ การดำเนินการให้พระภิกษุสามเณรและคฤหัสถ์ได้ศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัย จนมีความรู้ความเข้าใจ และสามารถปฏิบัติได้ตามสมควรแก่ฐานะานุรูป อย่างเที่ยงแท้ได้ ๓) การศึกษาสงเคราะห์ ได้แก่ การดำเนินการสงเคราะห์ช่วยเหลือให้เด็กและประชาชนได้ศึกษาเล่าเรียนทั้งในและนอกระบบการศึกษาของรัฐ เพื่อสามารถดำรงตนและดำเนินชีวิตในสังคมได้อย่างมีความสุขและเป็นพลเมืองที่มีคุณภาพของประเทศ ๔) การเผยแผ่พระพุทธศาสนา ได้แก่ การดำเนินการประกาศพระพุทธศาสนาให้ประชาชนได้ทราบ เข้าใจ และน้อมนำไปปฏิบัติ เพื่อลวงพ้นความทุกข์และประสบความสุขตามอุปนิสัยและผลของการปฏิบัติตามหลักพระพุทธศาสนาของแต่ละคน อันจะยังสังคมตลอดจนประเทศชาติให้มีความผาสุกสันติสุข และเจริญก้าวหน้า ๕) การสาธารณูปการ ได้แก่ การดำเนินการให้วัดทั่วประเทศเป็นวัดโดยสมบูรณ์ เป็นที่พำนักอาศัย ศึกษาเล่าเรียน และปฏิบัติตามพระธรรมวินัยของพระภิกษุสามเณร เป็นที่บำเพ็ญกุศล ฟังเทศน์ปฏิบัติธรรม และกระทำกิจกรรมของสังคมของประชาชนในท้องถิ่นที่ตั้งแห่งวัดนั้น ตลอดจนการรักษาวัดนันทธรรม และอนุรักษ์ศิลปะโบราณวัตถุสถานของสังคมนั้น ๆ ด้วย และ ๖) การสาธารณสงเคราะห์ ได้แก่ การดำเนินการสงเคราะห์ประชาชนทางด้านจิตใจและทางวัตถุที่ไม่ขัดพระธรรมวินัยและสมณวิสัย เพื่อประโยชน์และความสุขของประชาชนแห่งวัดนั้นและทั่ว ๆ ไปนั่นเอง

^{๑๑๖} พระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ มุสสุมโน), สารภาค ๑๕, (กาญจนบุรี: สำนักพิมพ์ธรรมเมธี, ๒๕๔๘), หน้า ๒๕.

๒.๔ แนวคิด เกี่ยวกับการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์

การบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์ หรือการจัดการเรียนการสอน พระปริยัติธรรมแผนกธรรมสำหรับบรรพชิต หรือเรียกอีกชื่อว่านักธรรม เป็นการศึกษาที่เกิดขึ้นตาม พระดำริของ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส แบ่งออกเป็น ๓ ระดับคือ นักธรรม ชั้นตรี นักธรรมชั้นโท และนักธรรมชั้นเอก โดยมีหลักสูตรครอบคลุมเนื้อหาใน ๔ วิชา คือ วิชา เรียงความแก้กระทู้ธรรม วิชาธรรมวิภาค วิชาพุทธประวัติ และวิชาวินัย โดยในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ได้ กำหนดขอบเขตเนื้อหา รวม ๔ ด้าน ได้แก่ ด้านอาจารย์ ด้านสื่อการเรียนการสอน ด้านวัดผลและ ประเมินผล และด้านสถานที่และสิ่งแวดล้อม ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

๒.๔.๑ ด้านอาจารย์ (ครูสอน)

ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าเนื้อหาสาระว่าด้วย “อาจารย์ (ครูสอน)” เพื่อใช้เป็นแนวทางในการ ออกแบบและสร้างกรอบแนวคิดในการวิจัย ดังนี้

บทบาทของครูมีความสำคัญมาก บทบาทของครูอยู่ที่การแนะนำวิธีการ ถ้าผู้เรียนสามารถ ทำเองได้ก็ให้ทำเอง บทบาทของครูอยู่ที่การแนะนำ ครูที่ดีต้องมีทั้ง วิชาและจรณะ วิชา คือ ความรู้ ดี จรณะ คือ ความประพฤติดี บทบาทของครูมีสามคำ คือ แนะนำ ทำให้ง่าย อยู่ให้เห็น ดังพุทธพจน์ ที่ว่า “ตมเหติ กิจจํ อาตปปี ตถาคตา” การลงมือปฏิบัติเป็นหน้าที่ของท่านทั้งหลาย พระตถาคตเป็นผู้ บอกวิธีการ^{๑๑๗} ครูที่ดีจะต้องเริ่มด้วยความประพฤติ เรียบร้อย ความรู้ดี บุคลิกภาพและการแต่งกายดี สอนดี ตรงเวลา มีความยุติธรรม หาความรู้อยู่เสมอ สุขภาพดี การพูดจาและมนุษยสัมพันธ์ดี รักอาชีพ ครู เมตตาและเข้ากับเด็กได้ ร่าเริงแจ่มใส ซื่อสัตย์และเสียสละ คุณสมบัติหรือหน้าที่สำคัญอีกประการ หนึ่งของครู คือ จะต้องเป็น “ผู้ให้” ให้ความรู้ความเข้าใจในชีวิต ให้หลักในการคิด ให้ความรับความ อบอุ่น ให้หลักประพฤติตนเป็นคนดี ฯลฯ เพื่อที่จะทำหน้าที่เหล่านี้ให้สมบูรณ์ ครูจะต้องเป็นผู้มีจิตใจ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่เป็นพื้นฐาน พร้อมทั้งจะช่วยเหลือเกื้อกูลผู้อื่น และในการที่จะให้สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ ครู จะต้องมียุติธรรมเสียก่อน คือ มีความรู้ความเข้าใจในชีวิต รู้จักคิด มีเหตุผล มีความรักในเพื่อน มนุษย์ โดยเฉพาะมีความรักความเข้าใจเด็ก และจะต้องเข้าใจหลักในการประพฤติตน เป็นคนดีด้วย ครูควรจะปฏิบัติตนให้เป็นที่น่าเคารพ เพื่อที่ว่าศิษย์จะสามารถเคารพได้ไม่ตะขิดตะขวงใจ การ ปฏิบัติตนให้เป็นที่น่าเคารพเป็นอย่างไร ก็ยอมแล้วแต่การยอมรับในแต่ละสังคม ว่าเคารพคนที่มี คุณธรรมใดบ้าง เป็นต้นว่ามีความรับผิดชอบ รักหน้าที่ รักษาคำพูด ไม่เหลวไหล ซื่อสัตย์สุจริต ยุติธรรม รักเกียรติของตนเอง นอกจากนั้นครูซึ่งต้องทำงานใกล้ชิดกับบุคคลเป็นจำนวนมาก ถ้าจะให้ ประสบความสำเร็จก็ควรมีศรัทธาในอาชีพครู มีความจริงใจ รู้จักข่มใจหนักแน่นอดทน ขยัน และเพื่อ จะถ่ายทอดสิ่งที่ดีงามให้แก่เด็ก ครูจะต้องเป็นคนสุขุม รอบคอบ ไม่เล่นเล่อ ไม่ทำอะไรสักแต่ว่าเสร็จๆ ไป อีกด้วย^{๑๑๘}

^{๑๑๗} พระเทพโสภณ (ประยูร ฌมจิตโต), *ทิศทางการศึกษาไทย*, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๑๘๙.

^{๑๑๘} รัตน์า ตุงคสวัสดิ์, “ข้อคิดเกี่ยวกับจริยธรรมครู”, ใน *ความรู้คู่คุณธรรม*, รวบรวมโดย ไพฑูรย์ สีนลารัตน์ และประนอม รอดคำดี, (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๔) : ๒๒๒-๒๒๓.

ครูที่พึงปรารถนา ควรจะถึงพร้อมด้วยคุณสมบัติที่สำคัญและจำเป็น ๓ ด้านใหญ่ ๆ คือ

๑) มีความรู้ ซึ่งได้แก่ ความรู้ในวิชาการทั่วไป ความรู้ในเนื้อหาวิชาที่จะสอนความรู้ ในวิชาครู และความรู้ในหน้าที่และงานครูทุกประการ

๒) มีทักษะในการสอนและการปฏิบัติงานครู ซึ่งจำแนกออกเป็นทักษะที่สำคัญและจำแนกเป็นหลายประการ เช่น อธิบายเก่ง สอนสนุก ใช้สื่อและอุปกรณ์เสมอ จัดกิจกรรมสร้างบรรยากาศให้น่าเรียน เร้าพฤติกรรม ตลอดจนชี้แนะแนวทางในการศึกษา จนนำไปสู่การดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง โดยใช้นวัตกรรมหรือเทคโนโลยีที่ทันสมัย เป็นต้น

๓) มีคุณนิยม อันได้แก่ คุณธรรมของครู จริยธรรมและคตินิยมในความเป็นครู ซึ่งมีรายละเอียด เช่น ภาควมใจที่ได้เป็นครู มีทัศนคติที่ดีต่ออาชีพครู รักการสอน พอใจที่ได้ทำประโยชน์แก่การดำเนินชีวิตของศิษย์ ช่วยพัฒนาคนและสังคม ตลอดจนมีวิญญานแห่งความเป็นครู เป็นต้น^{๑๑๙}

ลักษณะของครู โดยทั่วไปแล้วมี ๓ ประเภท คือ

๑) ครูสอนหนังสือ หมายถึง ครูผู้สอนหนังสือ ให้คนรู้หนังสือ ให้สามารถอ่านออกเขียนได้ นำไปศึกษาเพิ่มเติม เป็นหูเป็นตาให้คนรอดพ้นจากความผิด

๒) ครูสอนอาชีพ เป็นผู้สอนให้คนมีอาชีพทำตามความถนัดและความสามารถของตนเอง เพื่อให้รอดพ้นทุกข์ยากและความอดอยาก มนุษย์ทุกคนต้องการปัจจัย ๔ ในการดำรงชีพ คือ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค การที่จะให้ได้สิ่งเหล่านี้ทุกคนต้องทำงาน ต้องมีอาชีพทำ และอาชีพนี้ก็เรียนรู้มาจากครูนั่นเอง แต่ครูในที่นี้ไม่ได้หมายถึง ครูในโรงเรียนเสมอไป ทุกสิ่งทุกอย่างที่ทำให้คนเกิดการเรียนรู้ได้ถือว่าเป็นครู

๓) ผู้นำทางจิตใจและวิญญาน ครูประเภทนี้สอนให้คนมีความถูกต้องทางจิตใจ กล่าวคือสอนให้มีความสามารถเอาชนะกิเลสหรือความทุกข์ได้ การสอนของครูประเภทนี้เป็นไปตามความประสงค์ของพระพุทธเจ้า คือ สอนตามความเป็นจริง สอนในสิ่งที่เกิดขึ้นจริงที่เกิดขึ้นในชีวิต สอนเพื่อให้มนุษย์ไปสู่จุดหมายทางเดียวกันคือความรอดพ้นจากความเป็นทุกข์^{๑๒๐} คุณลักษณะเช่นนี้ คือ พระพุทธเจ้า ซึ่งเป็นบรมครูของเรา พระองค์มีคุณธรรม ๔ ประการ คือ

พระวิสุทธิคุณ คือ ความเป็นผู้บริสุทธิ์ที่มีอยู่ในจิตใจ ปราศจากกิเลส ปราศจากโลภะ โทสะ โมหะ ไม่อาฆาตพยาบาท ให้อภัยและมีเมตตาต่อศิษย์ทุกคน

พระปัญญาธิคุณ มีปัญญาเป็นแสงสว่างที่สามารถแก้ปัญหาของตัวเองและแก้ปัญหาให้แก่ศิษย์ โดยการแนะนำให้หาทางเอาชนะความทุกข์ และกิเลสอันเป็นเครื่องเศร้าหมองของจิตใจ

พระกรุณาคุณ พระองค์มีเมตตาต่อมนุษย์ไม่มีที่สิ้นสุด ทรงห่วงใยในความทุกข์ของมวลมนุษย์ ทรงพยายามหาทางให้มนุษย์พ้นจากความทุกข์ ทรงแนะนำสั่งสอนโดยไม่ปิดบัง อำพราง พระองค์ทรงถ่ายทอดศิลปวิทยาการให้ทุกคนตามความสามารถ และระดับสติปัญญาแต่ละคน

ขันติ คือ การยอมสละความสุขส่วนตัว เพื่อให้มนุษย์ได้รับความสุข พระองค์ทรงอดทนความเหน็ดเหนื่อยทั้งทางร่างกายและจิตใจ เพื่อไปสู่จุดหมายที่ถูกต้องคือ ความมีสันติภายในโลก

^{๑๑๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๙๑-๑๙๒.

^{๑๒๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๒๘.

คุณธรรมทั้ง ๔ ประการที่กล่าวมานี้ เป็นคุณลักษณะของพระพุทธเจ้าซึ่งเป็นบรมครูที่แท้จริง ส่วนครูในยุคปัจจุบันนี้ส่วนใหญ่แล้วจะพบอยู่ ๒ ประการแรกคือ ครูสอนหนังสือกับครูสอนอาชีพ ดังนั้น ครูใน ๒ ประเภทนี้ จะเป็นครูที่สมบูรณ์ตามอุดมคติไม่ได้ การที่ทำให้คนรู้หนังสือหรือมีอาชีพทำนั้น ยังไม่สามารถทำให้โลกมีสันติภาพได้ ครูต้องเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาคน คือ จะต้องเป็นผู้รู้หนังสือ สอนอาชีพ และเป็นผู้นำทางจิตใจหรือวิญญาณ คุณลักษณะของครูเช่นนี้อาจเรียกว่า “ครูมารดา”^{๑๒๑}

หลักธรรมที่ครูควรใช้เป็นเครื่องประเทืองปัญญาและประกอบใจ ดังนี้

๑) ธรรมะซึ่งเป็นวิถีทางแห่งความสำเร็จ ซึ่งได้แก่ อิทธิบาท ประกอบด้วย

ฉันทะ คือ ความรัก ครูควรมีความรัก ความพอใจในการสอน รักวิชาที่สอน รักวิชาชีพครู รักศิษย์ รักที่จะเห็นศิษย์มีวิชาความรู้ มีความเจริญก้าวหน้าและประสบความสำเร็จในชีวิต การให้คำปรึกษากับผู้เรียนด้วยใจรัก ไม่ได้ทำเพื่อให้ผ่านไปหรือเสร็จไปเพราะเป็นหน้าที่

วิริยะ ครูเป็นผู้ที่มีความขยันขันแข็ง มานะพยายาม พากเพียรที่จะค้นคว้าหาความรู้แปลก ๆ ใหม่ ๆ มาสอน เพื่อให้ผู้เรียนได้รับความรู้กว้างขวางและลึกซึ้ง ครูขยันจัดทำ จัดเตรียม สื่อการสอน เพื่อให้การสอนประสบผลดี ขยันจัดกิจกรรมต่าง ๆ ทั้งกิจกรรมในหลักสูตรและนอกหลักสูตร

จิตตะ คือความเอาใจใส่ ความฝักใฝ่ในการทำงานที่ทำ รับผิดชอบในงานที่ตนสอน มีความตั้งใจ มีความมั่นใจ แน่วแน่ ในอันที่จะถ่ายทอดความรู้ และปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมแก่ศิษย์ สำหรับงานอื่นที่ได้รับมอบหมายนอกจากงานสอน ครูก็พยายามทำอย่างเต็มที่เต็มกำลังสามารถ

วิมังสา การไตร่ตรองให้เหตุผล ครูควรเป็นผู้ใช้ปัญญาพิจารณาคิดค้นหาเหตุผล รู้จักหาวิธีทำงานให้สำเร็จรวดเร็ว เมื่อประสบปัญหาใด ไม่ว่าจะเป็นด้านการเรียนการสอน ด้านวินัยปกครอง หรือด้านมนุษยสัมพันธ์ ก็จะใช้ปัญญาไตร่ตรองอย่างรอบคอบไม่วู่วาม และนอกจากจะเป็นผู้ที่รู้จักไตร่ตรองใช้เหตุผลด้วยตนเองแล้วก็ควรที่จะหาทางกระตุ้นให้ศิษย์รู้จักคิด รู้จักไตร่ตรองพิจารณาสิ่งต่าง ๆ อย่างถี่ถ้วนและมีเหตุผล

๒) ธรรมะอันเป็นที่พึงแห่งการวิเคราะหียัตถ์เหนียวน้ำใจคน ธรรมะนั้นก็คือ สังคหวัตถุ ๔ ประการ ประกอบด้วย

ทาน การให้ ส่วนใหญ่ครูจะเป็นผู้ให้ คือ ถ่ายทอดความรู้ ความคิดให้แก่ศิษย์ด้วยความเต็มใจ ครูควรเป็นผู้ให้ความรู้และแนวคิดที่ถูกที่ควรให้กับผู้เรียน รวมทั้งวิธีคิดวิธีการศึกษาหาความรู้ด้วย เพื่อให้ศิษย์จะได้นำไปใช้ในการศึกษาหาความรู้ และดำเนินชีวิตต่อไป นอกจากวิทยาการแล้ว อาจให้กำลังใจ ให้ความรัก ความเมตตา ให้อภัยเมื่อศิษย์หรือบุคคลที่ครูเกี่ยวข้องกับทำผิดพลาด ให้เป็นสิ่งที่ของ เช่น หนังสือหรือเอกสารต่าง ๆ อันจะเป็นประโยชน์แก่ผู้เรียน ในบางกรณีอาจมีนักเรียนที่ยากไร้อยู่ในชั้นขาดอุปกรณ์การเรียน เช่น สมุด หนังสือ ครูก็ควรจัดหาให้ด้วยความเต็มใจ

ปิยวาจา ครูควรเป็นผู้เจรจาด้วยถ้อยคำที่ไพเราะ นุ่มนวล จะว่ากล่าวตักเตือนศิษย์ก็ไม่ทะเลาะดุดัน ไม่พูดจาบาดหมางใจ อันจะทำให้ผู้หนึ่งผู้ใดต้องเจ็บช้ำน้ำใจเพราะคำพูดนั้น ขณะที่โกรธ ไม่พอใจก็ใช้ความอดทน ประหยัดถ้อยคำและพูดจาให้เหมาะสม การให้คำปรึกษาต่าง ๆ ก็พูดจากับศิษย์ด้วยดี

^{๑๒๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๒๙.

อัตถจริยา ครูควรประพฤติปฏิบัติ หรือกระทำการที่เป็นประโยชน์แก่ศิษย์และบุคคลอื่น เช่น การให้คำปรึกษาแนะนำที่เป็นประโยชน์ทั้งในด้านวิชาการและเรื่องส่วนตัว นอกจากในด้านการเรียนการสอนแล้ว ครูก็ควรที่จะบำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์ต่อชุมชนที่ครูปฏิบัติงานด้วย เช่น ช่วยเหลือกิจกรรมต่าง ๆ หรืออาจเป็นผู้ริเริ่มหรือเป็นผู้นำในการพัฒนาชุมชน เช่น การทำถนน การขุดสระน้ำ การสร้างศาลาประชาคม เป็นต้น

สมานัตตา ครูควรทำตนเป็นกันเองกับศิษย์ ไม่ถือตัววางตนสูงเกินไป จนผู้เรียนไม่กล้าถามคำถาม หรือแสดงความคิดเห็นกับผู้ปกครองและบุคคลในชุมชนก็เช่นเดียวกัน ครูควรเป็นคนที่มีหน้าตา ยิ้มแย้มแจ่มใส พูดจาทักทาย หรือทำงานร่วมกับทุกคนได้อย่างเป็นกันเอง และครูควรเป็นผู้วางตนดี วางตนเป็นกลาง ไม่เอนเอียงไปด้วยอคติต่าง ๆ เช่น ฉันทาคติ ลำเอียงเพราะรัก โทสาคติ ลำเอียงเพราะความโกรธ พยาคติ ลำเอียงเพราะความกลัว และโมหาคติลำเอียงเพราะความเขลา^{๑๒๒}

สรุปได้ว่า มนุษย์เป็นทรัพยากรที่ค่าสูงที่สุดและมีประโยชน์มากที่สุดทั้งนี้ เพราะทรัพยากรอื่น ๆ แม้จะมีชีวิตก็หาสมบัติปัญญาเท่าคนไม่ ส่วนทรัพยากรที่ปราศจากชีวิตนั้นหากคนไม่นำมาใช้ก็หาประโยชน์มิได้ ในส่วนของการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมนี้ ทรัพยากรบุคคลที่มีความสำคัญในฐานะเป็นผู้ปฏิบัติการ ซึ่งหมายถึง ผู้ปฏิบัติตามวิธีการ ได้แก่ พระภิกษุที่ได้รับการแต่งตั้งเป็นครูสอนพระปริยัติธรรม ซึ่งเป็นผู้แบกภาระการศาสนศึกษา เพื่อมุ่งรักษาพระธรรมวินัยของพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง เห็นแก่ประโยชน์ของคณะสงฆ์และพระศาสนาเป็นสำคัญ โดยมุ่งเอางานส่วนนี้เป็นเครื่องแสดงความกตัญญูต่อพระบรมศาสดาและคณะสงฆ์

๒.๔.๒ ด้านสื่อการเรียนการสอน

ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าเนื้อหาสาระว่าด้วย “ด้านสื่อการเรียนการสอน” เพื่อใช้เป็นแนวทางในการออกแบบและสร้างกรอบแนวคิดในการวิจัย ดังนี้

สื่อ (Media) ก็คือ ตัวกลางหรือช่องทางผ่านของสารจากผู้ส่งไปสู่ผู้รับให้เข้าใจตรงกัน ส่วนสื่อการศึกษา (Education Media) หมายถึง อุปกรณ์ วัสดุ และวิธีการที่ใช้เป็นตัวกลางในกระบวนการเรียนการสอนหรือใช้สื่อสาร เพื่อช่วยให้การเรียนการสอนบรรลุจุดมุ่งหมายอย่างมีประสิทธิภาพ^{๑๒๓} สื่อการสอน หมายถึง ตัวกลางที่ใช้เป็นเครื่องมือหรือช่องทางสำหรับทำให้การสอนของผู้สอนส่งไปถึงผู้เรียน ทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามวัตถุประสงค์หรือจุดมุ่งหมายที่ผู้สอนวางไว้ได้เป็นอย่างดี เป็นตัวกลางที่ใช้เพื่อถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์ อาจจะมาจากผู้สอนหรือแหล่งความรู้อื่น ๆ ไปยังผู้เรียนนั่นเอง ซึ่งแหล่งความรู้อื่น ๆ ก็อาจจะหมายถึงวิทยากร หรือบุคลากรในชุมชนผู้ทรงคุณวุฒิในด้านนั้น ๆ ดังนั้น สื่อการเรียนการสอน จึงหมายถึง สิ่งต่างๆ ที่ใช้เป็นตัวกลางในกระบวนการเรียนการสอน เพื่อช่วยให้การเรียนการสอนนั้นดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพตามจุดมุ่งหมาย^{๑๒๔}

^{๑๒๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๐๗-๒๐๘.

^{๑๒๓} อำนวย เดชชัยศรี, **สื่อการศึกษาพื้นฐาน**, (กรุงเทพมหานคร: พิสิษฐ์เซ็นเตอร์, ๒๕๕๒), หน้า ๑.

^{๑๒๔} กิดานันท์ มลิทอง, **เทคโนโลยีการศึกษาและนวัตกรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๘๘.

สื่อการเรียนการสอนหมายถึงสิ่งที่เป็พพาหนะหรือสื่อที่ช่วยให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาความรู้ ทักษะ และเจตคติให้บรรลุผลตามจุดประสงค์การเรียนการสอนและตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตรได้ดียิ่งขึ้นหรือเร็วยิ่งขึ้น^{๑๒๕} ดังนั้น สื่อการเรียนการสอนที่นำมาใช้ในวงการการศึกษา จึงมีคุณค่า ดังนี้

- ๑) สื่อช่วยให้ผู้เรียนเรียนรู้ได้อย่างถูกต้องและรวดเร็ว แม้จะเป็นเนื้อหาที่ซับซ้อน
 - ๒) สื่อช่วยเร้าความสนใจไม่เฉพาะชั้นเด็กเล็ก แต่สามารถใช้เป็นเครื่องกระตุ้นความสนใจได้ดีในผู้ใหญ่อีกด้วย
 - ๓) สื่อช่วยสร้างความสนใจตรงกันขจัดความสับสนในผู้เรียนที่มีภูมิหลังต่างกัน
 - ๔) สื่อประเภทกิจกรรมจะส่งเสริมมนุษยสัมพันธ์ระหว่างนักเรียนกับครู และระหว่างนักเรียนกับนักเรียน
 - ๕) สื่อสามารถส่งเสริมให้แต่ละบุคคลสามารถเรียนรู้ตามความสนใจ ความสามารถและความสนใจของตนเอง
 - ๖) เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้เรียนสามารถค้นคว้าหรือศึกษาในสิ่งที่ต้องการ ทำให้เกิดความคิดสร้างสรรค์
 - ๗) สื่อที่ได้มีการทดสอบแล้ว สามารถใช้แทนการสอนของครูอย่างมีประสิทธิภาพซึ่งเป็นการลดกิจกรรมด้านการสอนของครูลง ทำให้ครูมีเวลาจัดประสบการณ์ด้านอื่นๆ
 - ๘) สื่อช่วยสร้างความมั่นใจให้ผู้สอน ทำให้ทั้งผู้สอนและผู้เรียนมีบรรยากาศในการเรียนที่น่าสนใจ
 - ๙) สื่อทำให้การสอนทันสมัยอยู่เสมอ การใช้เทคโนโลยีตลอดจนการผลิตสื่อใหม่ๆ ทำให้การเรียนการสอนน่าสนใจยิ่งขึ้น^{๑๒๖}
- การใช้สื่อการสอนโดยทั่วไป มีขั้นตอนที่สำคัญ ๔ ขั้นตอน คือ
- ๑) ขั้นตอนการเลือก ควรรู้จักการเลือกใช้สื่อการเรียนและกิจกรรมให้เหมาะสมกับเนื้อหาที่จะสอน ถ้าเป็นประเภทวัสดุและอุปกรณ์ต่างๆ ควรจะเป็นสิ่งที่หาได้ง่ายและมีความคงทน หยิบใช้ได้สะดวกใช้ได้ประโยชน์คุ้มค่าและประหยัด
 - ๒) ขั้นตอนการเตรียม สื่อการเรียนการสอนที่จะใช้ ครูควรจะได้ทดลองใช้ดูเสียก่อนก่อนถึงเวลาใช้ต้องจัดเตรียมไว้ให้พร้อม เรียงลำดับสิ่งที่จะใช้ก่อนหลังไว้ เพื่อความรวดเร็วไม่สับสน เมื่อนำสื่อไปใช้สอนจริงๆ
 - ๓) ขั้นตอนการนำไปใช้ ซึ่งเป็นขั้นที่ครูนำสื่อมาประกอบการเรียนการสอนเพื่อให้ผู้เรียนได้เห็น ได้ฟัง หรือได้สัมผัส เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ เข้าใจได้เร็ว แจ่มแจ้ง ชัดเจนสื่อบางชนิดเมื่อใช้เสร็จแล้วอาจแสดงไว้ให้ผู้เรียนได้ดูที่บอร์ด ห้องสมุด หรือมุมกิจกรรมต่างๆ เป็นต้น ถ้าเป็นเครื่องจะต้องเก็บเข้าที่ให้เรียบร้อย

^{๑๒๕} วัฒนาพร ระงับทุกข์, แผนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทแอลทีเพรส จำกัด, ๒๕๔๒), หน้า ๑๑๗.

^{๑๒๖} กฤษณ์นัต วัฒนารงค์, เทคโนโลยีเทคนิคศึกษา, (กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาครุศาสตร์เทคโนโลยี คณะครุศาสตร์อุตสาหกรรม สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ, ๒๕๓๖), หน้า ๖๑.

๔) ขั้นตอนการประเมินผล หลังจากที่ได้ใช้สื่อแต่ละอย่างแล้ว ครูควรจะได้มีการประเมินผลการใช้สื่อการสอนนั้นๆ เพื่อหาข้อบกพร่องทั้งนี้เพื่อนำมาแก้ไขปรับปรุงหรือเปลี่ยนแปลงสำหรับการสอนครั้งต่อไป ให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น^{๑๒๗}

การใช้สื่อการสอนนั้น อาจจะใช้เฉพาะขั้นตอนใดขั้นตอนหนึ่งของการสอนหรืออาจจะใช้ในทุกขั้นตอนก็ได้ ดังนี้

๑) ขั้นนำเข้าสู่บทเรียน เป็นขั้นที่ทำการกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดความสนใจในเนื้อหาที่กำลังจะเรียน สื่อที่ใช้ในขั้นนี้ควรจะเป็นสื่อที่แสดงเนื้อหากว้าง ๆ หรือจะแสดงเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับการเรียนในครั้งก่อน ยังมีใช้สื่อที่เน้นเนื้อหาเจาะลึกอย่างแท้จริง อาจเป็นสื่อที่เป็นแนวปัญหาหรือเพื่อให้ผู้เรียนคิดและควรเป็นสื่อที่ง่ายต่อการนำเสนอในระยะเวลาสั้น ๆ เช่น ภาพบัตรคำ หรือบัตรปัญหา เป็นต้น

๒) ขั้นดำเนินการสอนหรือประกอบกิจกรรมการเรียนรู้ เป็นขั้นตอนสำคัญในการเรียน เพราะถือเป็นขั้นที่จะให้ความรู้ในเนื้อหาอย่างละเอียด เพื่อสนองวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ผู้สอนต้องเลือกสื่อให้ตรงกับเนื้อหาและวิธีสอน หรืออาจจะใช้สื่อหลายรูปแบบก็ได้ ต้องมีการจัดลำดับขั้นตอนการใช้สื่อให้เหมาะสมหรือสอดคล้องกับกิจกรรมการเรียนรู้ การใช้สื่อในขั้นนี้จะต้องเป็นสื่อที่เสนอความรู้อย่างละเอียดถูกต้องและชัดเจนแก่ผู้สอนเอง เช่น ภาพยนตร์ สไลด์ แผ่นโปร่งใส แผนภูมิ วิดีทัศน์ เทปเสียง หรือชุดการสอน เป็นต้น

๓) ขั้นวิเคราะห์และฝึกปฏิบัติ เป็นการเพิ่มพูนประสบการณ์ตรงแก่ผู้เรียน เพื่อให้ผู้เรียนได้ทดลองนำความรู้ทางด้านทฤษฎีหรือหลักการที่เรียนมาแล้ว ไปใช้แก้ปัญหาในขั้นฝึกหัดโดยการลงมือปฏิบัติเอง สื่อในขั้นนี้จึงเป็นสื่อที่เป็นประเด็นปัญหาให้ผู้เรียนได้ขบคิด โดยผู้เรียนเป็นผู้ใช้สื่อเองมากที่สุด เช่น ภาพบัตรปัญหา เทปเสียง สมุดแบบฝึกหัด หรือชุดการเรียน เป็นต้น

๔) ขั้นสรุปบทเรียน เป็นขั้นของการเรียนการสอน เพื่อการย้ำเนื้อหาบทเรียนให้ผู้เรียนมีความเข้าใจถูกต้องตรงตามจุดประสงค์ที่ตั้งไว้ ขั้นสรุปนี้ควรใช้ระยะเวลาสั้น ๆ เช่นเดียวกับ ขั้นนำ สื่อที่ใช้สรุปจึงควรครอบคลุมเนื้อหาสำคัญทั้งหมด โดยย่อและใช้เวลาน้อย เช่น แผนภูมิ แผ่นโปร่งใส เป็นต้น

๕) ขั้นประเมินผู้เรียน เป็นขั้นทดสอบว่า ผู้เรียนสามารถเรียนรู้หรือเข้าใจในสิ่งที่เรียนไปถูกต้องมากน้อยเพียงใด และบรรลุตามจุดประสงค์เชิงพฤติกรรมที่ตั้งไว้หรือไม่ สื่อในขั้นนี้มักจะเป็นคำถามจากเนื้อหาบทเรียน โดยอาจมีภาพประกอบด้วยก็ได้ อาจจะเป็นบัตรคำหรือสื่อต่าง ๆ ที่ใช้ในขั้นกิจกรรมการเรียนรู้มาถามอีกครั้งหนึ่ง และอาจเป็นการทดสอบ โดยการปฏิบัติจากสื่อหรือการกระทำของผู้เรียน เพื่อทดสอบดูว่า ผู้เรียนมีความสามารถ มีทักษะจากการฝึกปฏิบัติจริงอย่างถูกต้องครบถ้วนหรือไม่^{๑๒๘}

^{๑๒๗} ฉลวย พร้อมมูล, เทคโนโลยีการสอน : การออกแบบและพัฒนา , (กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๒), หน้า ๑๐๑.

^{๑๒๘} กิดานันท์ มลิทอง, เทคโนโลยีการศึกษาและนวัตกรรม, หน้า ๑๐๒-๑๐๓.

สรุปได้ว่า สื่อการเรียนการสอน หมายถึง ตัวกลางที่ใช้ถ่ายทอดเรื่องราวที่เป็นความรู้และประสบการณ์ไปสู่ผู้เรียน โดยผ่านวัสดุ อุปกรณ์ และวิธีการต่าง ๆ ที่ใช้เป็นตัวกลางในกระบวนการเรียนการสอน ช่วยให้การสื่อสารระหว่างผู้สอนกับผู้เรียนดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ คุณค่าของสื่อการเรียนการสอน จะพิจารณาจากความน่าสนใจ สร้างแรงจูงใจและเร้าความสนใจ ทำสิ่งที่เข้าใจยากให้เข้าใจง่ายขึ้น สร้างองค์ความรู้ที่เป็นนามธรรมให้เป็นรูปธรรม กระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ และสามารถสร้างองค์ความรู้ได้

๒.๔.๓ ด้านวัดผลและประเมินผล

ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าเนื้อหาสาระว่าด้วย “ด้านวัดผลและประเมินผล” เพื่อใช้เป็นแนวทางในการออกแบบและสร้างกรอบแนวคิดในการวิจัย ดังนี้

การประเมินการสอนจะช่วยให้ครูตัดสินใจว่าการจัดการเรียนการสอนของครูเป็นที่พอใจเด็กหรือไม่ มีปัญหาอะไร ครูอาจทำการประเมินเป็นระยะๆ หรือประเมินเมื่อเสร็จสิ้นการเรียนการสอนก็ได้ แต่การประเมินเป็นระยะระหว่างการสอนจะช่วยบอกปัญหาที่เกิดขึ้นและสามารถแก้ไขได้ในทันที ส่วนการประเมินสรุปจะบอกภาพรวมของการเรียนการสอนและระดับการเรียนรู้ของผู้เรียนได้ด้วย^{๑๒๙} การประเมินผลมีความหมายมากสำหรับครู เพราะการประเมินขณะสอนจะช่วยให้ครูได้ข้อมูลสารสนเทศอย่างหลากหลายเกี่ยวกับการสอนของครู และการเรียนรู้ของเด็กที่เกิดขึ้นระหว่างการจัดการกิจกรรมการเรียนการสอนของครู ทำให้ครูสามารถบอกความก้าวหน้าและพัฒนาการของเด็กทางด้านทักษะกระบวนการได้ รู้ถึงความสามารถในการประยุกต์ความรู้ การคิดและรวมไปถึงประสิทธิภาพการสอนของครู^{๑๓๐} สำหรับปรัชญาที่ควรยึดมั่นเกี่ยวกับการวัดผลทางการศึกษาในปัจจุบันมี ๙ ประการ ดังนี้

๑) การประเมินมุ่งเน้นว่าความรู้ในเรื่องใดเรื่องหนึ่งมีความหมายได้หลากหลาย มิได้มีความหมายสำหรับทุกคนในทุกโอกาส

๒) การเรียนรู้เป็นเรื่องของกระบวนการที่เป็นธรรมชาติ มีบูรณาการและเป็นส่วนหนึ่งของชีวิต มิใช่เป็นเรื่องของการหยิбы่นหรือยัดให้เรียนรู้ ผู้เรียนต้องการกระตือรือร้นที่จะค้นคว้าเพื่อหาความหมายของสิ่งที่เรียน การเรียนรู้จึงเป็นผลจากการปฏิบัติจริงมากกว่าการทำซ้ำหรือทำตามคำบอกกล่าวเท่านั้น

๓) การประเมินมุ่งเน้นกระบวนการ และผลผลิตที่เกิดขึ้น กระบวนการมีความสำคัญ เช่นเดียวกับผลผลิตจากการกระทำ มุ่งเน้นการพิจารณาว่าผู้เรียนได้เรียนรู้อะไร เรียนรู้ได้อย่างไรและทำไมจึงเรียนรู้เช่นนั้น

๔) การประเมินมุ่งเน้นการสืบสวนสอบสวน กล่าวคือ เน้นการพัฒนาทักษะการแก้ปัญหาตามสภาพที่เป็นจริงในชีวิตประจำวัน ซึ่งผู้เรียนจะต้องสังเกตคำถามและทดสอบความคิดของตนเอง

^{๑๒๙}Hamachek, *Psychology in Teaching Learning and Growth*. 5th ed, (Boston: Allynand Bacon, 1995), pp. 375-376.

^{๑๓๐}Chuska, *Improving Classroom Questions*, (Indiana: Phi Delta Kappa Educational Foundation, 1995), p. 68.

๕) การประเมินมีจุดหมายเพื่อกระตุ้น และอำนวยความสะดวกต่อการเรียนรู้ของผู้เรียน เมื่อผู้เรียนได้รับข้อมูลย้อนกลับเกี่ยวกับการเรียน จะช่วยให้ผู้เรียนได้รับแนวทางใหม่ ๆ และสามารถพัฒนาการเรียนรู้ได้กว้างขวางยิ่งขึ้น

๖) การประเมินเน้นการเชื่อมโยงระหว่างพุทธิพิสัย จิตพิสัย และทักษะพิสัย เมื่อผู้เรียนเห็นความสำคัญของกิจกรรมการเรียน ผู้เรียนย่อมเกิดความสนใจที่จะศึกษา และเกิดความพยายามยิ่งขึ้น ซึ่งส่งผลให้สามารถเรียนรู้สิ่งนั้นๆ ได้อย่างมาก

๗) การประเมินมีความเชื่อว่าการตัดสินใจในสิ่งที่จะสอน และสิ่งที่จะวัดเป็นอัตนัยและเป็นเรื่องเกี่ยวกับคุณค่า

๘) การประเมินเน้นการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ โดยผู้สอนควรร่วมมือกับผู้เรียนในการตัดสินใจ เกี่ยวกับสิ่งที่เรียนและร่วมกันตรวจสอบว่าได้เรียนรู้มากน้อยเพียงใด ซึ่งนับเป็นกระบวนการตัดสินใจเชิงประชาธิปไตย

๙) การประเมินเชื่อว่าการเรียนรู้เป็นกระบวนการที่เกิดจากความร่วมมือ กล่าวคือ ผู้เรียนและผู้สอนถือเป็นผู้เรียนที่ต้องร่วมมือกัน มีอิสระที่จะแสดงออกทางความคิดและทดสอบความคิดซึ่งกันและกัน ทั้งผู้เรียนและผู้สอนต้องมีความรับผิดชอบทางปัญญาต่อกัน เพื่อสร้างหลักสูตรที่ใช้ในชั้นเรียน^{๑๓๑}

การจัดการศึกษาจำเป็นที่จะต้องมียุทธศาสตร์ที่ชัดเจนเพื่อช่วยกำหนดคุณลักษณะของผู้สำเร็จการศึกษาที่พึงประสงค์ ซึ่งการวัดและประเมินผลเข้ามามีบทบาทสำคัญในการพัฒนาผู้เรียน และตัดสินผลการเรียนรู้ของผู้เรียนว่าบรรลุผลสำเร็จตามยุทธศาสตร์ที่ต้องการหรือไม่ และมากน้อยเพียงไรรวมทั้งช่วยให้สารสนเทศอันเป็นประโยชน์ต่อการปรับปรุงและพัฒนาการเรียนการสอน^{๑๓๒}

การประเมินเป็นกระบวนการต่อเนื่องจากการวัด คือ นำตัวเลขหรือสัญลักษณ์ที่ได้จากการวัดมาตีค่าอย่างมีเหตุผล โดยเทียบกับเกณฑ์หรือมาตรฐานที่กำหนดไว้ เช่น โรงเรียนกำหนดคะแนนที่น่าพอใจของวิชาคณิตศาสตร์ไว้ที่ร้อยละ ๖๐ นักเรียนที่สอบได้คะแนนตั้งแต่ ๖๐ เปอร์เซนต์ขึ้นไป ถือว่าผ่านเกณฑ์ที่น่าพอใจ หรืออาจจะกำหนดเกณฑ์ไว้หลายระดับ เช่น ได้คะแนนไม่ถึงร้อยละ ๔๐ อยู่ในเกณฑ์ควรปรับปรุง ร้อยละ ๔๐-๕๙ อยู่ในเกณฑ์พอใช้ ร้อยละ ๖๐-๗๙ อยู่ในเกณฑ์ดี และร้อยละ ๘๐ ขึ้นไป อยู่ในเกณฑ์ดีมาก เป็นต้น^{๑๓๓} ความมุ่งหมายของการวัดและประเมินผล มีดังนี้

๑) เพื่อการจัดตำแหน่ง (Placement) เป็นการนำผลการวัด หรือผลการเรียนรู้ของแต่ละบุคคลมาจัดกลุ่มระดับความรู้ความสามารถ เพื่อจัดประเภทและตำแหน่ง โดยอาศัยเครื่องมือหรือแบบทดสอบในการสอบวัดด้านผลสัมฤทธิ์ (Achievement Test) ความถนัด (Aptitude Test) หรือความพร้อม (Readiness Test) เป็นหลัก โดยคะแนนที่เป็นผลการวัดหรือผลการเรียนรู้ จะถูกนำมาจัดกลุ่มหรือเรียงลำดับตามเงื่อนไขและข้อตกลงที่กำหนด

^{๑๓๑} สมศักดิ์ ภู่วิภาดาธรรม, การยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลางและการประเมินตามสภาพจริง, (เชียงใหม่: เดอะโนเวลล์ เซ็นเตอร์, ๒๕๔๔), หน้า ๙๘-๙๙.

^{๑๓๒} ศิริชัย กาญจนวาสี, การประเมินผลการสอนระดับอุดมศึกษา, (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๓), หน้า ๕-๖.

^{๑๓๓} ทวีตล์ มณีโชติ, การวัดและประเมินผลการเรียนรู้ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ศูนย์ส่งเสริมวิชาการ, ๒๕๔๙) หน้า ๓๕.

๒) เพื่อการคัดเลือก (Selection) เป็นการวัดและประเมินที่ใช้ในการสอบหรือผลการวัดหรือผลการเรียนรู้ เพื่อจัดผู้สอบเป็นกลุ่ม-พวก รับ-ไม่รับ ผ่านเกณฑ์-ไม่ผ่านเกณฑ์การวัดจะคำนึงถึงระดับความรู้จากคะแนนการสอบ เพื่อการตัดสินผล โดยมีเกณฑ์ (Criteria) กำหนดไว้ ซึ่งอาจเป็นร้อยละของคะแนนที่สอบได้ หรือจำนวนที่ต้องการ โดยจัดเรียงลำดับตามคะแนนที่สอบได้แบบทดสอบที่นำมาใช้ในการสอบคัดเลือกจะมีแนวโน้มค่อนข้างยาก

๓) เพื่อการจำแนก (Classification) เป็นการวัดและประเมินที่ใช้ผลการสอบหรือผลการวัดหรือผลการเรียนรู้ ในการจำแนกความเก่ง-อ่อน สอบได้-สอบตก การสอบหรือการวัดนี้ใช้กันมากในระบบการเรียนการสอน

๔) เพื่อการวินิจฉัย (Diagnosis) เป็นการวัดและประเมิน ที่ใช้ผลการสอบหรือผลการวัดหรือผลการเรียนรู้ เพื่อค้นหาความเด่น-ความด้อย ความเก่ง-ความอ่อน ในเนื้อหา ในเรื่องราวเพื่อค้นหาสาเหตุ อันจะเป็นประโยชน์ต่อการปรับปรุง พัฒนาและการซ่อมเสริม เหมือนกับนายแพทย์ที่พยายามตรวจสอบมาตรฐานโรคของคนไข้ เพื่อค้นหาสาเหตุ ในการบำบัดรักษาแบบทดสอบที่นำมาใช้จะเป็นแบบวินิจัย (Diagnostic Test) โดยมุ่งค้นหาเฉพาะเรื่อง การนำผลการสอบหรือการวัดไปใช้ วินิจฉัยนั้นมีหลายลักษณะด้วยกัน

๔) เพื่อการปรับปรุงการเรียนการสอน การวัดลักษณะนี้ มุ่งนำผลการสอบ หรือผลการวัดหรือผลการเรียนรู้ มาตรวจสอบความเด่นด้อยในเนื้อหา เรื่องราวของผู้เรียน เช่น ในวิชาคณิตศาสตร์ เรื่อง การบวกเลข เมื่อผู้สอนทำการสอบผู้เรียนด้วยแบบทดสอบแล้ว ถ้าผู้สอนสามารถบอกความบกพร่องของผู้เรียนได้ว่าเป็นเรื่องใด โดยพิจารณาจากข้อที่ผู้เรียนทำผิดก็จะทราบว่ามีผิดเรื่องใด เช่น ผิดเพราะไม่ทดเลข จากหลักหน่วยไปหลักสิบ หรือจากหลักสิบไปหลักร้อย หรือบวกผิดเพราะนับรวมผิดในตัวเลขคู่ใด หลักใด ก็จะเป็นประโยชน์สำหรับครูผู้สอนซ่อมเสริม (Remedial Teaching) เพื่อให้ผู้เรียนมีผลสัมฤทธิ์ดีขึ้น

๖) เพื่อเป็นแนวทางในการจัดกิจกรรมโดยนำผลการสอบหรือผลการวัดหรือผลการเรียนรู้ มาช่วยในการเลือกหรือจัดกิจกรรม ที่เหมาะสมกับสภาพความสามารถของผู้เรียนในแต่ละคน-แต่ละกลุ่มการเรียนรู้ การสอบหรือการวัดแบบนี้มุ่งตรวจสอบความรู้พื้นฐานหรือระดับความรู้ความสามารถของผู้เรียน เพื่อจัดกิจกรรมหรือแนะแนวทางในการศึกษาต่อ การเลือกแผนการเรียนตลอดจนการประกอบอาชีพ

๗) เพื่อการเปรียบเทียบความก้าวหน้า (Assessment) เป็นการตรวจสอบผลการเรียนเพื่อพิจารณาพัฒนาการหรือความงอกงามในการเรียนรู้ของผู้เรียน โดยเปรียบเทียบความสามารถของผู้เรียนในเวลาหนึ่งกับอีกเวลาหนึ่ง ซึ่งอาจเป็น ก่อนเรียน-หลังเรียน ต้นเทอม-ปลายเทอม ภาคแรก-ภาคหลัง ต้นปี-ปลายปี เป็นต้น การวัดในลักษณะนี้จะต้องกระทำสองครั้งแล้วนำข้อมูลการสอบ ผลการวัดหรือผลการเรียนมาเทียบกัน เพื่อพิจารณาความก้าวหน้าในการเรียนรู้ของผู้เรียนว่า ดีขึ้น-ลดลง มีการพัฒนาหรือไม่ เท่าไร ถ้ายังพัฒนาน้อยหรือไม่พัฒนาผู้สอนควรต้องทำการสอนซ่อมและเสริมให้มากขึ้นซึ่งในการเปรียบเทียบกับตัวผู้เรียนเองหรือกับผู้อื่น ทั้งนี้แล้วแต่เป้าหมายที่ต้องการและวิธีการที่นำมาใช้

๘) เพื่อการพยากรณ์ (Prediction) การวัดและประเมินลักษณะนี้ ต้องการนำผลการสอบ ผลการวัด หรือผลการเรียนรู้ในปัจจุบันไปคาดคะเนความสำเร็จในอนาคต เช่น ในการสอบคัดเลือก หรือการสอบด้านความถนัดทางการเรียน ผลการสอบหรือการวัดต้องพิจารณาถึงระดับความสามารถของผู้เรียนที่มีอยู่ เพื่อใช้ในการคาดคะเนการเรียนว่าจะเรียนสำเร็จหรือไม่ หรือต้องเรียนอะไรจึงจะเหมาะสมกว่า การสอบวัดจึงต้องมุ่งเน้นที่ศักยภาพ (Potential) ของบุคคล ผลการเรียนในลักษณะนี้ จะเป็นประโยชน์ต่อผู้เรียนในการปรับปรุงและพัฒนาศักยภาพ

๙) เพื่อการประเมินค่า (Evaluation) การวัดและประเมินลักษณะนี้ ต้องการนำผลการสอบหรือผลการวัดหรือผลการเรียนรู้ มาประเมินคุณภาพการจัดการเรียนการสอน หรือการจัดการศึกษา ในภาพรวมว่ามีความสัมฤทธิ์ผลตามความมุ่งหมายของการจัดการศึกษาที่กำหนดไว้หรือไม่ หลักสูตรที่ใช้มีความเหมาะสมหรือไม่ ผลการวัดประเพณีนี้ จะเป็นข้อมูล สารสนเทศสำหรับผู้บริหาร หรือนักวิชาการใช้ในการพิจารณาปรับปรุงคุณภาพการศึกษาด้านผู้เรียน ผู้สอน ผู้บริหาร และการบริหารจัดการ^{๑๓๔}

อนึ่ง เพื่อให้สอดคล้องกับการจัดการการเรียนรู้ตามสภาพจริง โดยยึดหลักธรรมชาติของ วิชาและชีวิตของผู้เรียนเป็นตัวตั้ง ในสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนาจะเน้นการวัดและประเมินผลที่ สอดคล้องกับหลักพระพุทธศาสนา คือ นอกจากวัดองค์ความรู้ กระบวนการเรียนรู้ และคุณลักษณะ อันพึงประสงค์ แล้วยังอาจใช้กระบวนการวัดตามระบบศีล-สมาธิ-ปัญญา เพื่อครอบคลุมและดูด้านที่ ผิดปฏิบัติ คือ

ศีล พฤติกรรมที่ดองทั้งกาย วาจา และอินทรีย์ทั้ง ๖ เคยชิน แคล้วคล่อง อยู่ตัวเป็นวินัย เข้าสู่ชีวิต โดยการสังเกต การบันทึก

สมาธิ จิตใจมีคุณธรรม มีประสิทธิภาพ และมีความสุข โดยการสังเกต การสัมภาษณ์ การ ตรวจสอบตนเอง

ปัญญา ความรู้ คิด เข้าใจ การมองเห็นความจริง เท่าทัน ทั้งระบบ ความสัมพันธ์ที่เป็น เหตุผล ที่เชื่อมโยงประยุกต์เข้าสู่วิถีชีวิตใหม่ โดยการสังเกต การสัมภาษณ์ การตรวจสอบตนเอง หรือ ถ้าจะให้ชัดเจนขึ้น ควรประเมินจากสภาพจริงเพื่อดูการวิวัฒนาการภาวะทางธรรมจริยา ตามหลัก อริยวัฑฒิ ๕ คือ

๑) ศรัทธา วัดว่ามีความเชื่อที่ไม่มั่งงาย มีเหตุผลประกอบด้วยปัญญา ซึ่งไม่เบียดเบียนชีวิต และสังคม โดยการสังเกต การสะท้อนความคิด การตรวจสอบตนเอง

๒) ศีล วัดว่ามีความประพฤติและวิถีชีวิตไม่เบียดเบียน แต่เกื้อกูล มีวินัย เอื้อต่อวัฒนธรรม โดยการสังเกต การตรวจสอบตนเอง การบันทึกพฤติกรรม

๓) สุตะ วัดว่ามีความรู้เกี่ยวกับข่าวสาร ข้อมูล ทนต่อเหตุการณ์ สถานการณ์ และมีความรู้ เกี่ยวกับการดำเนินชีวิต กิจการของตน โดยการสอบถาม การสังเกต การสัมภาษณ์

๔) จาคะ วัดว่ามีจิตใจกว้างขวาง ไม่คับแคบเห็นแก่ตัว รู้จักเสียสละ บำเพ็ญประโยชน์ โดยการสังเกต การสัมภาษณ์ การบันทึก

^{๑๓๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๐-๖๔.

๕) ปัญญา วัดว่าคิด เข้าใจ ทำการต่างๆ ด้วยปัญญา รู้จักแยกแยะชั่วดี คุณและโทษ ประโยชน์มิใช่ประโยชน์ มองสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง หยั่งถึงเหตุปัจจัย และความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งทั้งหลาย โดยการสอบถาม การสัมภาษณ์ การตรวจสอบตนเอง^{๑๓๕}

วิธีการและรูปแบบที่เหมาะสม ได้แก่

๑) แบบทดสอบ ซึ่งอาจจะเป็นแบบที่ครูสร้างขึ้น เป็นแบบปรนัย หรืออัตนัยขึ้นอยู่กับความเหมาะสมในเนื้อหาที่ต้องการวัด

๒) แบบสังเกต

๓) แบบสัมภาษณ์

๔) แบบบันทึกการปฏิบัติของผู้เรียน

๕) การสังเกตพฤติกรรมนักเรียน

๖) การรายงาน

๗) การทดสอบ หมายถึง วิธีการที่ทำให้นักเรียนตอบคำถาม มีดังนี้

๗.๑) การทดสอบปากเปล่า (Oral test)

๗.๒) การทดสอบแบบข้อเขียน (Written test)

๗.๓) สอบโดยปฏิบัติจริง (Performance test)^{๑๓๖}

สรุปได้ว่า การวัดและประเมินผลเป็นกระบวนการที่เน้นมุ่งค้นหาและพัฒนาความสามารถหรือสมรรถนะของผู้เรียน เป็นการตรวจสอบผลการเรียนการสอนโดยกระบวนการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ที่มีลักษณะเป็นรูปธรรม มีจุดประสงค์เพื่อปรับปรุงการเรียนการสอน สรุปผลการเรียน และตัดสินผลการเรียน การดำเนินการเกี่ยวกับการวัดผลประเมินผลการเรียนว่าเป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่จะช่วยให้การเรียนรู้ของผู้เรียนเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้เพราะผลการวัดผลจะเป็นข้อมูลช่วยให้ครูผู้สอนได้นำไปพิจารณาหาวิธีการแก้ไขข้อบกพร่องและจุดอ่อนในด้านต่าง ๆ ได้ และในกระบวนการวัดผลครูผู้สอนถือว่ามีความสำคัญที่สุด โดยต้องเป็นผู้เลือกเครื่องมือที่ใช้ในการวัดให้ครอบคลุมเนื้อหา และสามารถมั่นใจได้ว่าเป็นกระบวนการวัดที่มีประสิทธิภาพ

๒.๔.๔ ด้านสถานที่และสิ่งแวดล้อม

ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าเนื้อหาสาระว่าด้วย “ด้านสถานที่และสิ่งแวดล้อม” เพื่อใช้เป็นแนวทางในการออกแบบและสร้างกรอบแนวคิดในการวิจัย ดังนี้

ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนต้องคำนึงถึงสถานที่ที่ใช้ทำกิจกรรม ให้เหมาะสมกับบริบทของสถานศึกษาตามประเภทของกิจกรรม คือ

๑) กิจกรรมเสริมเนื้อหาสาระตามหลักสูตร ได้แก่ พิธีแสดงตนเป็นพุทธมามกะ ประกวด มารยาทชาวพุทธ กิจกรรมค่ายพุทธบุตร เป็นต้น

^{๑๓๕} กรมวิชาการ, การจัดสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา : กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๔, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๕), หน้า ๒๐๙.

^{๑๓๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๑.

๒) กิจกรรมประจำวัน/ประจำสัปดาห์ เช่น กิจกรรมหน้าเสาธง กิจกรรมที่กระทำเพื่อรำลึกถึงชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ (ก่อนเคารพธงชาติ) กิจกรรมไหว้พระสวดมนต์ แผ่เมตตา และสงบั้ง (สมาธิ) กิจกรรมพุทธศาสนสุภาษิตวันละบท กิจกรรมน้องไหว้พี่ (ในแถวหน้าเสาธง) กิจกรรมเดินแถวเข้าห้องเรียนอย่างมีสติ เช่น เดินพร้อมท่องคติธรรมขณะเข้าห้องเรียน

๓) กิจกรรมทำความดีระหว่างวัน ประกอบด้วย กิจกรรมเดินอย่างมีสติก่อนเข้าโรงอาหาร กิจกรรมกล่าวคำพิจารณาอาหาร ก่อนการรับประทานอาหารกิจกรรมรับประทานอาหารอย่างมีสติ เช่น มีกติกากว่า ไม่ดั่ง ไม่โกหก ไม่เหลื่อ กิจกรรมขอบคุณหลังรับประทานอาหาร เป็นต้น

๔) กิจกรรมก่อนเลิกเรียน ประกอบด้วย กิจกรรมไหว้พระสวดมนต์กิจกรรมรำลึกพระคุณของผู้มีพระคุณ กิจกรรมท่องอาขยานสร้างสมาธิ

๕) กิจกรรมประจำสัปดาห์ ประกอบด้วย กิจกรรมสวดมนต์สัปดาห์ละวัน กิจกรรมทำบุญตักบาตรประจำสัปดาห์ (อาจทำในวันพระหรือวันที่สถานศึกษากำหนด)

๖) จัดกิจกรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา คือ วันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา วันอาสาฬหบูชา วันเข้าพรรษา วันอัฐมีบูชา โดยมีรายละเอียด ดังนี้

๖.๑) กิจกรรมวันวิสาขบูชา วันอาสาฬหบูชา วันมาฆบูชา และวันเข้าพรรษา สถานศึกษา ผู้ปกครอง และชุมชนร่วมกิจกรรม เช่น ทำบุญ ตักบาตรบริเวณสนามของสถานศึกษา ฟังพระเทศนา (โดยนักเรียนเป็นผู้ดำเนินพิธีกรรม) เวียนเทียนที่วัด หรือในสถานศึกษา

๖.๒) หล่อเทียนพรรษา และร่วมกับชุมชนในการหล่อเทียนแห่เทียนพรรษา

๖.๓) สถานศึกษาจัดบรรยากาศวันสำคัญทางศาสนาโดยประดับธงทิวสีเหลือง เชิญธงธรรมจักร ธงฉัพพรรณรังสี และเปิดเพลงธรรมะทางวิทยุของสถานศึกษา (เสียงตามสาย)^{๑๓๗}

๗) กิจกรรมพิเศษอื่น ๆ เช่น กิจกรรมไขปัญหาธรรม กิจกรรมวันสำคัญของชาติศาสนา และพระมหากษัตริย์ กิจกรรมยกย่องเชิดชูเกียรติผู้ทำความดี กิจกรรมอาสาพิเศษ (มีผู้สังเกตพฤติกรรมของผู้ปฏิบัติธรรม) กิจกรรมบันทึกความดีของผู้ปฏิบัติธรรม กิจกรรมต้นไม้พูดได้ (คติธรรม) กิจกรรมจัดนิทรรศการผลงานทางพระพุทธศาสนา กิจกรรมการกำหนดทักษะและความรู้ทางพระพุทธศาสนา กิจกรรมสมาทานศีลในวันพระกิจกรรมสร้างสรรค์สังคม เช่น ทำความสะอาดห้องน้ำ กิจกรรมการปฏิสัมพันธ์ กิจกรรมอบรมธรรมะ ๕ นาที (อาจจัดสัปดาห์ละ ๑ ครั้ง) และกิจกรรมถือศีลนอนวัด ปฏิบัติธรรมช่วงเข้าพรรษา เป็นต้น^{๑๓๘}

วิธีการบริหารงานด้านการบริการอาคารสถานที่และวัสดุอุปกรณ์ หรือการจัดการสภาพสิ่งแวดล้อมจะเป็นสิ่งหนึ่งซึ่งชักจูงให้ผู้เรียนสนใจและเกิดความกระตือรือร้น อยากเรียน ไม่เบื่อหน่าย โดยวิธีการจัดสภาพแวดล้อมทั้งภายในและภายนอกห้องเรียน มีดังนี้

^{๑๓๗} สำนักพัฒนานวัตกรรมการจัดการศึกษา, การศึกษาของคนไทยในอดีตนั้นคนไทยมีฐานการศึกษาด้วยการใช้หลักธรรมคำสั่งสอนทางพระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพัฒนานวัตกรรมการจัดการศึกษา, ๒๕๕๐), หน้า ๑๐-๑๕.

^{๑๓๘} มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, โรงเรียนวิถิพุทธ, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๙๗-๑๐๐.

๑) วิธีการจัดสภาพแวดล้อมในห้องเรียน

ในการจัดต้องคำนึงถึงความปลอดภัย ความสะอาด เป้าหมายการพัฒนา ความเป็นระเบียบเรียบร้อย ซึ่งอาจจัดแบ่งพื้นที่ให้เหมาะสมกับการประกอบกิจกรรมตามหลักสูตร ดังนี้

๑.๑) พื้นที่อำนวยความสะดวกแก่นักเรียนและครู

- ที่แสดงผลงานของนักเรียน อาจจัดเป็นแผ่นป้าย หรือแขวนผลงาน
- ที่เก็บแฟ้มผลงานของเด็ก อาจจัดทำเป็นกล่อง หรือจัดใส่แฟ้มรายบุคคล
- ที่เก็บเครื่องใช้ส่วนตัวของนักเรียน อาจทำเป็นช่องตามจำนวนของนักเรียน
- ที่เก็บเครื่องใช้ครู เช่น อุปกรณ์การสอนส่วนตัวของครู ฯลฯ
- ป้ายนิเทศหน่วยงานสอน หรือสิ่งที่นักเรียนให้ความสนใจ

๑.๒) พื้นที่ปฏิบัติการและการเคลื่อนไหวต้องกำหนดให้ชัดเจน ควรมีพื้นที่ที่นักเรียนสามารถทำงานได้ด้วยตนเองและทำกิจกรรมด้วยกันในกลุ่มเล็กหรือกลุ่มใหญ่ โดยนักเรียนสามารถเคลื่อนไหวได้อย่างอิสระจากกิจกรรมหนึ่งไปยังกิจกรรมหนึ่งโดยไม่รบกวนผู้อื่น

๑.๓) พื้นที่จัดมุมประสบการณ์ สามารถจัดได้ตามความเหมาะสมขึ้นอยู่กับสภาพของห้องเรียน จัดแยกส่วนที่ใช้เสียงดังและเงียบออกจากกัน เช่น มุมบล็อกลอยห่างจากมุมหนังสือ มุมวิทยาศาสตร์อยู่ใกล้มุมศิลปะ เป็นต้น โดยในการจัดมุมประสบการณ์ต่าง ๆ ต้องคำนึงถึงสิ่งต่อไปนี้

- ในห้องเรียนควรมีมุมประสบการณ์อย่างน้อย ๓-๕ มุม
- ควรได้มีการผลัดเปลี่ยนสื่อตามมุมต่างๆ ตามความสนใจของนักเรียน
- ควรจัดให้มีประสบการณ์ที่นักเรียนเรียนรู้ไปแล้ว ปรากฏอยู่ในมุมประสบการณ์ เช่น เรียนรู้เรื่องราวจริงชีวิตของผีเสื้อ ก็จัดให้มีผีเสื้อตัวพินในมุมวิทยาศาสตร์ ฯลฯ
- ควรเปิดโอกาสให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการจัดมุมประสบการณ์
- ควรเสริมสร้างวินัยให้กับนักเรียนมีส่วนร่วมรับผิดชอบมุมประสบการณ์ร่วมกัน

๒) วิธีจัดสภาพแวดล้อมนอกห้องเรียน

การจัดสภาพแวดล้อมภายในอาณาบริเวณรอบ ๆ โรงเรียน จัดรักษาความปลอดภัย ในบริเวณโรงเรียนและบริเวณรอบนอกโรงเรียน ดูแลรักษาความสะอาดต้นไม้ให้ความร่มรื่นรอบ ๆ บริเวณโรงเรียน จัดที่ติดข่าวประชาสัมพันธ์ผู้ปกครอง ตัวอย่างเช่น

๒.๑) ที่นักเรียนพักผ่อน จัดที่นั่งไว้ได้ต้นไม้ร่มเงา อาจใช้กิจกรรมกลุ่มย่อย ๆ หรือกิจกรรมที่ต้องการความสงบ หรืออาจจัดเป็นลานนิทรรศการให้ความรู้

๒.๒) บริเวณธรรมชาติ มีการปลูกไม้ดอก ไม้ประดับ ซึ่งหากบริเวณโรงเรียนมีไม่มากนักอาจปลูกพืชในกระบะหรือกระถาง

งานด้านอาคารสถานที่และวัสดุอุปกรณ์ อาจถือเป็นขอบข่ายของการบริหารงานทั่วไปของโรงเรียน^{๑๓๙} ช่วยประสานงานและสนับสนุนให้การบริหารงานอื่น ๆ บรรลุผลตามมาตรฐานคุณภาพและเป้าหมายที่กำหนดไว้^{๑๔๐}

^{๑๓๙}วันชัย ดนัยตโมนุท , การกระจายอำนาจการบริหารการศึกษาตามแนว พ.ร.บ. การศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๓), หน้า ๙๓.

^{๑๔๐}สำนักงานปฏิรูปการศึกษา, แนวทางการบริหารและการจัดการศึกษาในเขตพื้นที่การศึกษาและสถานศึกษา, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท พิมพ์ดี จำกัด, ๒๕๔๕), หน้า ๕๗.

สรุปได้ว่า สถานที่นั้นเป็นเรื่องที่ต้องให้ความสำคัญในการจัดการเรียนการสอน ทั้งนี้ หมายรวมถึงสภาพสถานที่ที่ใช้จัดการเรียนการสอนทั้งสภาพแวดล้อมทั้งภายในและภายนอกห้องเรียน ด้วยการจัดการอาคารสถานที่ที่มีความสะอาด สวยงาม ร่มรื่นเป็นการส่งเสริมสุขภาพจิต ตลอดจนถึงการคำนึงถึงความปลอดภัยปราศจากอุบัติเหตุและอันตรายต่าง ๆ และสภาพแวดล้อมภายในอีกประการที่นับว่าเป็นสิ่งสำคัญที่ต้องคอยดูแล และในเบื้องต้นต้องรวบรวมข้อมูลด้านอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อมได้เป็นปัจจุบันและแน่นอน หมายถึง กำลังเป็นอยู่หรือกำลังดำเนินการอยู่ในขณะนั้น ปัญหา ซึ่งจะเป็นข้อมูลสำคัญยิ่งในการวางแผนพัฒนาการจัดการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพต่อไปได้

๒.๕ ข้อมูลพื้นที่ที่ใช้ในการวิจัย

ตามความแห่งคำสั่งของมหาเถรสมาคมเรื่อง “ให้ภิกษุสามเณรเรียนพระธรรมวินัย พ.ศ. ๒๕๒๘” แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า คณะสงฆ์ให้ความสำคัญกับการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมอย่างมาก ซึ่งได้มีการกำหนดให้เป็นหน้าที่ของเจ้าอาวาสโดยตรงและให้เจ้าคณะผู้ปกครองร่วมจัดด้วย ดังนี้

- (๑) เจ้าอาวาสเป็นผู้จัดการศาสนศึกษาในฐานะเจ้าสำนักเรียนหรือเจ้าสำนักศาสนศึกษา
- (๒) เจ้าคณะจังหวัดเป็นผู้จัดการในฐานะเจ้าสำนักเรียนคณะจังหวัด
- (๓) ในบางกรณีให้เจ้าคณะเจ้าสังกัดร่วมจัดด้วย

อีกทั้ง พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ยังได้กำหนดหน้าที่ของเจ้าอาวาสไว้ในมาตรา ๓๗ โดยระบุความว่า

- (๑) บำรุงรักษา จัดกิจการและศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปด้วยดี
- (๒) ปกครองและสอดส่องให้บรรพชิต และคฤหัสถ์ที่มีที่อยู่หรือพำนักอาศัยอยู่ในวัดนั้น ปฏิบัติตามพระธรรมวินัย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบหรือคำสั่งของมหาเถรสมาคม
- (๓) เป็นธุระในการศึกษาอบรม และสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์
- (๔) ให้ความสะดวกตามสมควรในการบำเพ็ญกุศล^{๑๔๑}

โดยนัยนี้ จึงเห็นได้ว่าเป็นหน้าที่ของพระสงฆ์ทุกระดับที่จะต้องร่วมมือกันส่งเสริมการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมอย่างเต็มกำลังสามารถ ช่วยกันแบกภาระการศาสนศึกษาอย่างเต็มกำลัง อันเป็นการแสดงความกตัญญูต่อพระศาสนา

^{๑๔๑} กนก แสงประเสริฐ, ประมวลพระราชบัญญัติคณะสงฆ์, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๔๗), หน้า ๙.

พื้นที่ที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ เขตการปกครองคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ซึ่งปัจจุบัน มีพระครูศรีธรรมนาท ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะอำเภอ ปกครอง ๑๑ ตำบล ได้แก่

- ๑) ตำบลรับใหญ่
- ๒) ตำบลเขาหลวง เขต ๑
- ๓) ตำบลเขา หลง เขต ๒
- ๔) ตำบลคุ้มพะยอม
- ๕) ตำบลท่าผา
- ๖) ตำบลนครชุมน์-บ้านม่วง
- ๗) ตำบลบ้านโป่ง
- ๘) ตำบลเบิกไพร-ลาดบัวขาว
- ๙) ตำบลหนองกบ
- ๑๐) ตำบลหนองปลาหมอ
- ๑๑) ตำบลหนองอ้อ-สวนกล้วย

ปัจจุบัน (พ.ศ. ๒๕๖๐) เขตการปกครองคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี มีวัด/สำนักเรียนในสังกัด จำนวน ๕๖ วัด/สำนักเรียน โดยมีรายละเอียด ดังนี้

ตารางที่ ๒.๑ วัดและเจ้าอาวาส (เจ้าสำนักเรียน) ในเขตปกครองคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี^{๑๔๒}

ที่	วัด/สำนักเรียน	เจ้าอาวาส
๑	วัดบ้านโป่ง	พระครูสุธีปริยัติวิธาน
๒	วัดท่าผา	พระครูศรีธรรมนาท
๓	วัดหุบกระเทียม	พระครูวิจิตรธรรมธาดา
๔	วัดอ้ออเขียว	พระครูสันติธรรมภาณี, ดร.
๕	วัดเขาแจ่ง	พระครูอุปถัมภ์ศึกษากร
๖	วัดสระสี่มุม	พระครูวิหารการโกวิท
๗	วัดตาลปากลัด	พระครูวิลาศวรรณธรรม
๘	วัดหนองอ้อตะวันออก	พระครูพิศิษฐ์ศาสนการ
๙	วัดหนองปลาตูก	พระครูวรพรตธาดา
๑๐	วัดอุทุมพรหาราม	พระครูประสิทธิ์สุตกิจ

^{๑๔๒} สำนักงานเจ้าคณะอำเภอบ้านโป่ง, สถิติภิกษุ สามเณร และศิษย์วัด อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ภาค ๑๕ พุทธศักราช ๒๕๖๐, (ราชบุรี: สำนักงานเจ้าคณะอำเภอบ้านโป่ง, ๒๕๖๐), หน้า ๑-๕. (ถ่ายเอกสารเก็บเล่ม).

ตารางที่ ๒.๑ (ต่อ)

ที่	วัด	เจ้าอาวาส
๑๑	วัดชมพูพล	พระครูสุพัฒน์วรกิจ
๑๒	วัดหนองเสือ	พระครูพิพิธกิตติคุณ
๑๓	วัดโกสินารายณ์	พระครูเกษมปัญญาคม
๑๔	วัดไผ่สามเกาะ	พระครูปัญญาวิชิต
๑๕	วัดบ้านฆ้องน้อย	พระครูชินวรานุวัตร, ดร.
๑๖	วัดหนองกลางด่าน	พระครูอุปัธมภ์ปัญญากร
๑๗	วัดนครชุมน์	พระครูนครเขมกิจ
๑๘	วัดรางวาลย์	พระครูพิบูลธรรมโกศล
๑๙	วัดบัวงาม	พระครูปทุมธรรมกิจ
๒๐	วัดโคกหม้อ	พระครูพิพัฒน์สาธุคุณ
๒๑	วัดจันทาราม	พระครูพิศาลธรรมาภรณ์
๒๒	วัดประจักษ์สรรค	พระครูไพศาลพัฒนาภิต
๒๓	วัดบางพัง	พระครูโสภณธีรธรรม
๒๔	วัดรับน้ำ	พระครูสิริรัตนวงศ์
๒๕	วัดสัมมาราม	พระครูปัญญาภิชิต
๒๖	วัดเจริญธรรม	พระครูกิตติวัฒนวงศ์
๒๗	วัดลาดบัวขาว	พระปลัดอนันต์ อนุบาลโย
๒๘	วัดหนองหิน	พระครูมงคลคามเขต
๒๙	วัดม่วง	พระครูภัททสิริธรรม
๓๐	วัดมาบแค	พระครูวิสุทธิวิธานโยค
๓๑	วัดหนองไก่อ้น	พระครูธีรธรรมโสภณ
๓๒	วัดหัวหิน	พระวิมลสรกิจ
๓๓	วัดโพธิ์ไธการาม	พระครูศรีเมตตานุศาสตร์
๓๔	วัดบึงกระจับ	พระครูวาปีวรากร
๓๕	วัดอัมพวนาราม	พระครูอัมพวันวิธาน
๓๖	วัดหนองปลาหมอ	พระครูประภัสสรธรรม
๓๗	วัดโป่งยอ	พระครูอุทัยศิริรักษ์
๓๘	วัดหัวโป่ง	พระครูวรพรตธาดา (รก.)
๓๙	วัดโพธิ์ปลั่ง	พระครูวิสุทธิโพธิธรรม
๔๐	วัดเขาขลุ่ย	พระครูวิธานอรัญวัตร

ตารางที่ ๒.๑ (ต่อ)

ที่	วัด	เจ้าอาวาส
๔๑	วัดหนองอ้อตะวันตก	พระครูสุธรรมพิจิตร
๔๒	วัดตาผา	พระครูถิรญาณประยุต
๔๓	วัดดอนเสลา	พระปลัดสังเวียน สิริภทโท
๔๔	วัดปลักแรด	พระครูเกษมปัญญาพิสุทธิ์
๔๕	วัดมะขาม	พระครูสังฆรักษ์สังคม จิตินาโณ
๔๖	วัดดอนตูม	พระครูวินัยธรรมพร จตตภโย
๔๗	วัดยางหัก	พระครูสมุห์พิเชษฐ ขยานนโท
๔๘	วัดโพธิ์รัตนาราม	พระครูโพธิ์รัตนาท
๔๙	วัดหนองหูช้าง	พระใบฎีการุ่งวินัย ตนติปาโล
๕๐	วัดหนองกบ	พระครูปิตรัตโนภาส
๕๑	วัดหนองประพูน	พระครูใบฎีกาสุรพล อาสโภ, ดร.
๕๒	วัดลำพยอม	พระอธิการสวน กนตสีโล
๕๓	วัดหนองหญ้าปล้อง	พระครูสมุห์สมหมาย ชยธมโม
๕๔	วัดสระตะโก	พระอธิการประดิษฐ์ สุภทโท
๕๕	วัดห้วยเจริญผล	พระครูสมุห์สมชาย ฌานานนโท
๕๖	วัดป่าสันติพุทธาราม	พระมหาวิรพงศ์ วีรวโส

สรุปได้ว่า พื้นที่ที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ เขตการปกครองคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ซึ่งปัจจุบันมีพระครูศรีธรรมนาท ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะอำเภอ ปกครอง ๑๑ ตำบล ได้แก่ ตำบลกรับใหญ่ ตำบลเขาขลุ่ย เขต ๑ ตำบลเขา ขลุ่ย เขต ๒ ตำบลคุ้มพะยอม ตำบลท่าผา ตำบลนครชุมน์-บ้านม่วง ตำบลบ้านโป่ง ตำบลเบ็กไพร-ลาดบัวขาว ตำบลหนองกบ ตำบลหนองปลาหมอ ตำบลหนองอ้อ-สวนกล้วย และมีวัด/สำนักเรียนในสังกัด จำนวน ๕๖ วัด/สำนักเรียน

๒.๖ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยได้ศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับ “การบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของ คณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี” โดยมีรายละเอียด ตามลำดับ ดังนี้

๒.๖.๑ งานวิจัยเกี่ยวกับการบริหารจัดการ

จากการทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการ พบว่า มีผู้ทำการศึกษาวิจัยไว้ เป็นจำนวนมาก ซึ่งผู้วิจัยนำมาใช้ในงานวิจัยฉบับนี้ ได้แก่

พระครูวิบูลกิจสุนทร (เมธี สุนทรโร) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ประสิทธิภาพการบริหารจัดการ กิจกรรมคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการอำเภอจอมบึง จังหวัดราชบุรี” ผลการวิจัยพบว่า พระสงฆ์มีความ คิดเห็นต่อประสิทธิภาพการบริหารจัดการกิจกรรมคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการอำเภอจอมบึง จังหวัด ราชบุรี โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๔๗ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่าอยู่ในระดับมากสองด้านคือ ด้านการปกครองและด้านการศาสนศึกษา ส่วนด้านอื่น ๆ ที่เหลือ คือ ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ด้านการสาธารณูปการและด้านการสาธารณสงเคราะห์ อยู่ในระดับปานกลาง สำหรับผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นของพระสงฆ์ต่อ ประสิทธิภาพการบริหารจัดการกิจกรรมคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการอำเภอจอมบึง จังหวัดราชบุรี จำแนกตามสถานภาพส่วนบุคคล พบว่า พระสงฆ์ที่มีอายุ พรรษา วุฒิการศึกษาสามัญ วุฒิการศึกษา นักธรรมและตำแหน่งต่างกัน มีความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพการบริหารจัดการกิจกรรมคณะสงฆ์ของ พระสังฆาธิการอำเภอจอมบึง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวมและรายด้าน ไม่แตกต่างกันทุกด้าน จึง ปฏิเสธสมมติฐานการวิจัย^{๑๔๓}

พระครูสิริภททาภรณ์ (เพ็ญ สิริภทโท) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมในการบริหาร งานวัดของพระสงฆ์ในตำบลวังมะนาว อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี” ผลการวิจัยพบว่า การมีส่วน ร่วมในการบริหารงานวัดของพระสงฆ์ในตำบลวังมะนาว อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๘๙ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน ส่วนผลการเปรียบเทียบการมีส่วนร่วมในการบริหารงานวัดของพระสงฆ์ในตำบลวังมะนาว อำเภอปาก ท่อ จังหวัดราชบุรี จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล พบว่า พรรษา และวุฒิการศึกษาแผนกธรรม มีผลให้ ความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการมีส่วนร่วมในการบริหารงานวัดของพระสงฆ์ในตำบลวังมะนาว อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑ ส่วนปัจจัยส่วนบุคคลอื่น ได้แก่ สถานะ อายุ วุฒิการศึกษาสามัญ พบว่า ไม่แตกต่างกัน^{๑๔๔}

^{๑๔๓} พระครูวิบูลกิจสุนทร (เมธี สุนทรโร), “ประสิทธิภาพการบริหารจัดการกิจกรรมคณะสงฆ์ของพระ สังฆาธิการ อำเภอจอมบึง จังหวัดราชบุรี”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔).

^{๑๔๔} พระครูสิริภททาภรณ์ (เพ็ญ สิริภทโท), “การมีส่วนร่วมในการบริหารงานวัดของพระสงฆ์ในตำบล วังมะนาว อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘).

พระภพ สุนทรธมโม ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ประสิทธิภาพการบริหารจัดการของพระสังฆาธิการในอำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี” ผลการวิจัยพบว่า ๑) พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพการบริหารจัดการของพระสังฆาธิการในอำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๔๗ และ ๒) ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นของพระสงฆ์ต่อประสิทธิภาพการบริหารจัดการของพระสังฆาธิการในอำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี จำแนกตามสถานภาพส่วนบุคคล พบว่า พระสงฆ์ที่มีอายุ พรรษา วุฒิการศึกษาสามัญ วุฒิการศึกษานัถรรพและตำแหน่งต่างกัน มีความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพการบริหารจัดการกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในอำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวมและรายด้านไม่แตกต่างกันทุกด้าน จึงปฏิเสธสมมติฐานการวิจัย และ ๓) ข้อเสนอแนะในการพัฒนาประสิทธิภาพการบริหารจัดการของพระสังฆาธิการในอำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี ด้านการปกครอง ควรเพิ่มมาตรการ กวดขัน ในการดูแลเพื่อให้พระภิกษุสามเณรในสังกัดอยู่ในระเบียบดีงามและเคร่งครัดในพระธรรมวินัย ทั้งนี้ภายใต้พระวินัยบัญญัติสิกขาบทและระบียบแบบแผนอันดีของพระสังฆาธิการผู้ปกครอง ด้านการศึกษา ควรมีการอบรมในทุกอาทิตย์เพื่อบอกประโยชน์และคุณค่าของการศึกษาแก่พระภิกษุสามเณรภายในวัด และควรมีมาตรการในการดูแล ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ควรจัดหาทุนในการช่วยเหลือให้เป็นระบบและมีผู้ดูแลอย่างชัดเจนและเข้มแข็ง เพื่อการประสานงานที่ดี ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ควรมีเอกสารในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างเพียงพอและทั่วถึงต่อพุทธศาสนิกชนที่มีความต้องการ ด้านการสาธารณูปการ ควรมีการเพิ่มที่พักอาศัยให้เพียงพอ และ ด้านการสาธารณสงเคราะห์ ควรให้มีการติดต่อประสานงานกับหน่วยงานต่าง ๆ^{๑๔๕}

ฐิตพร สะสม ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาระบบการบริหารและการจัดการวัดในพระพุทธศาสนา : กรณีศึกษาวัดพระธาตุแช่แห้ง อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน” ผลการวิจัยพบว่า วัดเป็นองค์กรสำคัญขององค์กรหนึ่งที่อยู่คู่สังคมไทยมาเป็นระยะเวลาอันยาวนาน มีพระสังฆาธิการเช่น เจ้าอาวาสเป็นผู้บริหารดูแล ความเจริญก้าวหน้าต่าง ๆ ของวัดจึงขึ้นอยู่กับผู้บริหารเป็นหลัก หากวัดใดมีเจ้าอาวาสที่มีความรู้ความสามารถทางบริหารจัดการก็สามารถทำให้การดำเนินงานของวัดมีระบบ และประสิทธิภาพมีผลให้วัดเจริญรุ่งเรือง เป็นที่เลื่อมใสศรัทธาของผู้มาพบเห็น และสามารถทำประโยชน์ให้แก่พุทธศาสนาและสังคมไทยมากขึ้น ปัจจุบันพระสังฆาธิการที่สามารถบริหารวัดอย่างเป็นระบบ และมีประสิทธิภาพนั้นมีจำนวนน้อย สาเหตุหนึ่งมาจากการขาดความรู้เรื่องการบริหารจัดการสมัยใหม่ที่จะนำไปประยุกต์ใช้บริหารจัดการวัดของตนให้เป็นองค์กรที่มีประสิทธิภาพ เพราะโดยทั่วไปพระสังฆาธิการไม่มีโอกาสได้เรียนรู้วิธีดังกล่าวไม่ว่าจากการฝึกอบรมอย่างเป็นทางการหรือจากการศึกษาภาคสนาม เห็นจะเป็นด้วยเหตุนี้วัดหลายแห่งในปัจจุบันจึงไม่สามารถดึงคนรุ่นใหม่ให้มาวัด และพระสงฆ์ในวัดไม่สามารถใช้ศักยภาพของตนทำประโยชน์ให้แก่วัดและชุมชนได้เต็มที่^{๑๔๖}

^{๑๔๕} พระภพ สุนทรธมโม, “ประสิทธิภาพการบริหารจัดการของพระสังฆาธิการในอำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔).

^{๑๔๖} ฐิตพร สะสม, “ศึกษาระบบการบริหารและการจัดการวัดในพระพุทธศาสนา: กรณีศึกษาวัดพระธาตุแช่แห้ง อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓).

พระครูเกษมสมุทรรคุณ (ทองหล่อ เขมธมโม) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ประสิทธิภาพการบริหารจัดการวัดของพระสังฆาธิการในอำเภอเมืองสมุทรสงคราม จังหวัดสมุทรสงคราม” ผลการวิจัยพบว่า ๑) ประสิทธิภาพการบริหารจัดการวัดของพระสังฆาธิการในอำเภอเมืองสมุทรสงคราม จังหวัดสมุทรสงคราม โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๖๒ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านการศึกษาสงเคราะห์ อยู่ในระดับปานกลาง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๔๔ ส่วนด้านอื่นๆ ที่เหลืออยู่ในระดับมากทุกด้าน และ ๒) ผลการเปรียบเทียบระดับประสิทธิภาพการบริหารจัดการวัดของพระสังฆาธิการในอำเภอเมืองสมุทรสงคราม จังหวัดสมุทรสงคราม ตามความคิดเห็นของพระสงฆ์ จำแนกตามสถานภาพส่วนบุคคล พบว่า สถานภาพส่วนบุคคลด้านอายุของพระสงฆ์ผู้ตอบแบบสอบถาม มีผลทำให้ความคิดเห็นที่มีต่อประสิทธิภาพการบริหารจัดการวัดของพระสังฆาธิการในอำเภอเมืองสมุทรสงคราม จังหวัดสมุทรสงคราม โดยภาพรวม แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ ๐.๐๑ ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ ส่วนสถานภาพส่วนบุคคลด้านพรรษา วุฒิกศศึกษาสามัญ วุฒิกศศึกษานักธรรม และวุฒิกศศึกษาเปรียญธรรม ไม่มีผลทำให้เกิดความคิดเห็นที่แตกต่างกัน^{๑๔๗}

พระครูวินัยธรสมชาย สุวิชาโน ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในอำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี” ผลการวิจัยพบว่า ๑) ประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในอำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๖๙ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านการปกครอง ด้านการศาสนศึกษา ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ด้านการสาธารณูปการ ด้านการสาธารณสงเคราะห์ อยู่ในระดับมากทุกด้าน และ ๒) การเปรียบเทียบความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในอำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี ทดสอบสมมติฐานโดยการวิเคราะห์ความแตกต่างระหว่างตัวแปร ได้แก่ อายุ พรรษา วุฒิกศศึกษาสามัญ วุฒิกศศึกษาทางธรรม และวุฒิกศศึกษาเปรียญธรรม พบว่า สถานภาพส่วนบุคคลด้านวุฒิกศศึกษาเปรียญธรรม มีผลทำให้ความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในอำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ซึ่งเป็นการยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้ ส่วนสถานภาพส่วนบุคคลด้านอื่นๆ ไม่พบความแตกต่าง ซึ่งเป็นการปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้^{๑๔๘}

สรุปได้ว่า การบริหารจัดการเป็นกระบวนการทำงานร่วมกันเพื่อได้บรรลุตามวัตถุประสงค์อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งในการจัดการของแต่ละองค์การหรือหน่วยงานมีความแตกต่างกันไปตามเป้าหมายการดำเนินงาน แต่ในทุก ๆ กระบวนการจัดการก็มีสิ่งที่เหมือนกัน คือ ต้องอาศัยปัจจัยนำเข้าเพื่อใช้ในการบริหารจัดการ อย่างน้อย ๔ ประการ ได้แก่ คน (Man) เงิน (Money) วัสดุ (Material) และวิธีการ/จัดการ (Method/Management) เพื่อสนับสนุนให้การจัดการประสบความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้

^{๑๔๗} พระครูเกษมสมุทรรคุณ (ทองหล่อ เขมธมโม), “ประสิทธิภาพการบริหารจัดการวัดของพระสังฆาธิการในอำเภอเมืองสมุทรสงคราม จังหวัดสมุทรสงคราม”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔).

^{๑๔๘} พระครูวินัยธรสมชาย สุวิชาโน, “ประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในอำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔).

๒.๖.๒ งานวิจัยเกี่ยวกับการงานศาสนศึกษาแผนกธรรม

จากการทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับงานศาสนศึกษาแผนกธรรม พบว่า มีผู้ทำการศึกษาวิจัยไว้เป็นจำนวนมาก ซึ่งผู้วิจัยนำมาใช้ในงานวิจัยฉบับนี้ ได้แก่

พระราชวรดิฐ (อดุลย์ อมโร) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “กระบวนการบริหารงานบุคคลของโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม เขตการปกครองคณะสงฆ์ ภาค ๔” ผลการวิจัยพบว่า ๑) ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นเกี่ยวกับการปฏิบัติในกระบวนการบริหารงานบุคคลของผู้บริหารและครูสอนในภาพรวม ตามตำแหน่ง พบว่า ไม่มีความแตกต่างกัน แต่เมื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างตามประสบการณ์ และตามอายุจริง พบว่า แตกต่างกัน ในขณะที่เมื่อเปรียบเทียบตามอายุพรรษา วุฒิการศึกษาสามัญศึกษา และวุฒิการศึกษาศาสนศึกษา พบว่า ไม่มีความแตกต่างกัน ๒) ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นเกี่ยวกับการปฏิบัติในกระบวนการบริหารงานบุคคลของผู้บริหารในภาพรวมตามอายุจริง วุฒิการศึกษาสามัญศึกษาและวุฒิการศึกษาศาสนศึกษา พบว่า ไม่แตกต่างกัน แต่ตามประสบการณ์และตามอายุพรรษา พบว่า แตกต่างกัน และ ๓) ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นเกี่ยวกับการปฏิบัติในกระบวนการบริหารงานบุคคลของครูสอนในภาพรวม ตามประสบการณ์ อายุพรรษาและวุฒิการศึกษาศาสนศึกษาพบว่า ไม่แตกต่างกัน แต่ตามอายุจริงและตามวุฒิการศึกษาสามัญศึกษาพบว่า แตกต่างกัน^{๑๔๙}

พระครูสังฆรักษ์สุชาติ เขมกาโร ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การจัดการเรียนการสอนของสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม เขตทวีวัฒนา กรุงเทพมหานคร” ผลการวิจัยพบว่า ๑) การจัดการเรียนการสอนของสำนักเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม เขตทวีวัฒนา กรุงเทพมหานคร โดยรวมอยู่ในระดับมากเมื่อศึกษาเป็นรายด้านพบว่า ทุกด้านอยู่ในระดับมากโดยเรียงจากมากไปหาน้อย คือ ด้านสื่อการเรียนการสอน ด้านการวัดผลและประเมินผลการเรียนการสอน ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน และด้านหลักสูตรการเรียนการสอน ตามลำดับ ๒) การเปรียบเทียบการจัดการเรียนการสอนของสำนักเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม เขตทวีวัฒนา กรุงเทพมหานคร พบว่า ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นของพระภิกษุจำแนกตามอายุ พรรษา วุฒิการศึกษาไม่มีความคิดเห็นที่ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ ๐.๐๕ และ ๓) การศึกษาแนวทางการจัดการเรียนการสอนของสำนักเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม เขตทวีวัฒนา กรุงเทพมหานครโดยส่วนใหญ่เห็นว่า ด้านหลักสูตรการเรียนการสอน ควรจัดให้มีคณะกรรมการบริหารที่ชัดเจนและควรมีการจัดการเรียนรู้ให้ตรงกับวัตถุประสงค์ ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน ควรจัดกิจกรรมที่ประกอบการเรียนรู้และน่าสนใจและทันสมัยมากขึ้น ด้านสื่อการเรียนการสอน ควรเพิ่มสื่อการเรียนการสอนให้มากและทันสมัยด้านการวัดผลและประเมินผล การเรียนการสอนควรนำผลการเรียนของนักเรียนมาปรับปรุงการเรียนการสอนให้ดีขึ้น^{๑๕๐}

^{๑๔๙} พระราชวรดิฐ (อดุลย์ อมโร), “กระบวนการบริหารงานบุคคลของโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม เขตการปกครองคณะสงฆ์ ภาค ๔”, *วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๕).

^{๑๕๐} พระครูสังฆรักษ์สุชาติ เขมกาโร, “การจัดการเรียนการสอนของสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม เขตทวีวัฒนา กรุงเทพมหานคร”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔).

พระปลัดสนชัย ภูมิปาโล ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ประสิทธิภาพการจัดการศึกษาโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม ศึกษาในอำเภอกาฬสินธุ์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา” ผลการวิจัยพบว่า ประสิทธิภาพการจัดการศึกษาโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรมศึกษาในอำเภอกาฬสินธุ์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยาโดยรวมอยู่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๙๑ และเมื่อพิจารณาทุกด้าน พบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน และมีข้อเสนอแนะจากการวิจัย คือ ควรสรุปเนื้อหาที่จะนำไปสอนให้สั้นกระชับ ต้องหาหนังสือเรียนวิชาธรรมศึกษามาให้ผู้เรียนได้ครบทุกคนเพื่อจะได้นำไปอ่านเพื่อความเข้าใจยิ่งขึ้น และควรให้เวลาในการมอบหมายงานให้เหมาะสมกับงาน^{๑๕๑}

พระมหาวิเชียร กลยาณเมธี ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “สภาพและปัญหาการจัดการศึกษาโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม กรุงเทพมหานคร” จากผลการวิจัยพบว่า ผลการเปรียบเทียบความแตกต่างของระดับสภาพการจัดการศึกษาในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม กรุงเทพมหานคร จำแนกตามตำแหน่ง ผู้บริหารและครู พบว่า ในภาพรวม ผู้บริหารและครูมีความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดการศึกษาในโรงเรียน ไม่แตกต่างกัน และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ผู้บริหารมีระดับการปฏิบัติการการจัดการศึกษาสูงกว่าครูผู้สอน ด้านที่มีค่าเฉลี่ยระดับการปฏิบัติการการจัดการศึกษาสูงที่สุด ได้แก่ ด้านการจัดองค์การ ส่วนด้านที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด ได้แก่ ด้านงบประมาณ^{๑๕๒}

ประดิษฐ์ ดีเลิศ ได้ทำการวิจัยเรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์การจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ไทยตามพระราชปณิธานของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว : กรณีศึกษาโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาและโรงเรียนการกุศลวัดในเขตเทศบาลนครขอนแก่น” ผลการวิจัยพบว่า หลังจากที่พระองค์เสด็จประพาสต่างประเทศกลับมา พระองค์ได้ทรงปฏิรูปการบริหารราชการแผ่นดินให้ทันสมัย และเหมาะสมกับสถานการณ์บ้านเมืองในขณะนั้น โดยเฉพาะในด้านการจัดการศึกษาของชาติ พระองค์ทรงมุ่งหวังที่จะจัดการศึกษาเพื่อทวยราษฎร์ ตามหลักทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาแห่งพระธรรมจักษุกับปวัตตสูตรที่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้ทรงเทศน์โปรดแก่พระปัญจวัคคีย์ในครั้งที่ทรงแสดงพระปฐมเทศนา หรือในเวลาต่อมาเรียกว่า ระบบไตรสิกขา ตามหลักพระพุทธศาสนา พระราชปณิธานของพระองค์ได้รับการสนองงานโดยพระราชวงศ์ ๒ พระองค์ คือสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ และสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส^{๑๕๓}

^{๑๕๑} พระปลัดสนชัย ภูมิปาโล, “ประสิทธิภาพการจัดการศึกษาโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรมศึกษาในอำเภอกาฬสินธุ์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔).

^{๑๕๒} พระมหาวิเชียร กลยาณเมธี, “สภาพและปัญหาการจัดการศึกษาโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม กรุงเทพมหานคร”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร, ๒๕๔๘).

^{๑๕๓} ประดิษฐ์ ดีเลิศ, “ศึกษาวิเคราะห์การจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ไทยตามพระราชปณิธานของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว : กรณีศึกษาโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาและโรงเรียนการกุศลวัดในเขตเทศบาลนครขอนแก่น”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑).

พระมหาวีจัก กิตติวณโณ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ประสิทธิภาพการบริการจัดการการเรียนการสอนตามหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกธรรมของเจ้าอาวาสในอำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี” จากผลการวิจัย พบว่า ๑) ประสิทธิภาพการบริหารจัดการการเรียนการสอนตามหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกธรรมของเจ้าอาวาสในอำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๑๖ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านผู้สอน ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน ด้านอาคารสถานที่ และด้านสื่อการสอน อยู่ในระดับมาก ๒) ผลการเปรียบเทียบระดับประสิทธิภาพการบริหารจัดการการเรียนการสอนตามหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกธรรมของเจ้าอาวาสในอำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี ตามความคิดเห็นของพระสงฆ์ โดยจำแนกตามสถานภาพส่วนบุคคล พบว่า สถานภาพส่วนบุคคลด้านอายุ พรรษา วุฒิการศึกษาสามัญ และระดับชั้นที่กำลังศึกษา ไม่มีผลทำให้ความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อประสิทธิภาพการบริหารจัดการการเรียนการสอนตามหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกธรรมของเจ้าอาวาสในอำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี เกิดความแตกต่างกันได้ จึงปฏิเสธสมมติฐานการวิจัยทุกข้อที่ตั้งไว้ และ ๓) ข้อเสนอแนะแนวทางในการพัฒนาการบริหารจัดการการเรียนการสอนตามหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกธรรมของเจ้าอาวาสในอำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี ได้แก่ ภาควิชาสงฆ์ควรอบรมทักษะด้านเทคนิคการสอนให้แก่ผู้สอนนำมาใช้ในการเรียนการสอน^{๑๕๔}

สรุปได้ว่า งานศาสนศึกษาแผนกธรรมเป็นภาระหน้าที่ของพระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งพระสังฆาธิการในแต่ละระดับ โดยมีหน้าที่ควบคุมและส่งเสริมการศาสนศึกษาให้ดำเนินไปด้วยดี และเจ้าคณะจังหวัดมีฐานะเป็นผู้จัดการสำนักเรียนคณะจังหวัด ส่วนเจ้าอาวาสมีฐานะเป็นผู้จัดการศาสนศึกษาในฐานะเจ้าสำนักเรียนหรือเจ้าสำนักศาสนศึกษาโดยตำแหน่ง แต่ไม่ได้มีกฎระเบียบว่าด้วยการบริหารสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ดังนั้น การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมจึงขึ้นอยู่กับความพร้อมของสำนักเรียนด้านบุคลากร ทุนทรัพย์ ฯลฯ ซึ่งองค์ประกอบในการจัดการศาสนศึกษาจะดีหรือไม่ประการใดขึ้นกับเจ้าสำนักเรียนและหรือเจ้าสำนักศึกษา และครูอาจารย์ผู้บริหารการศาสนศึกษาที่ได้ช่วยแบกภาระการศาสนศึกษาอย่างเต็มกำลัง รวมถึงการสนับสนุนจากพุทธศาสนิกชนในชุมชนด้วย

^{๑๕๔}พระมหาวีจัก กิตติวณโณ, “ประสิทธิภาพการบริการจัดการการเรียนการสอนตามหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกธรรมของเจ้าอาวาสในอำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔).

๒.๗ กรอบแนวคิดในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมุ่งศึกษา “การบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี” โดยได้กำหนดกรอบแนวคิดการวิจัย (Conceptual Framework) ที่ประกอบด้วยตัวแปรต้น (Independent Variables) และตัวแปรตาม (Dependent Variables) ดังนี้

ตัวแปรต้น (Independent Variables) คือ ปัจจัยส่วนบุคคลของพระสงฆ์ที่ตอบแบบสอบถาม ได้แก่

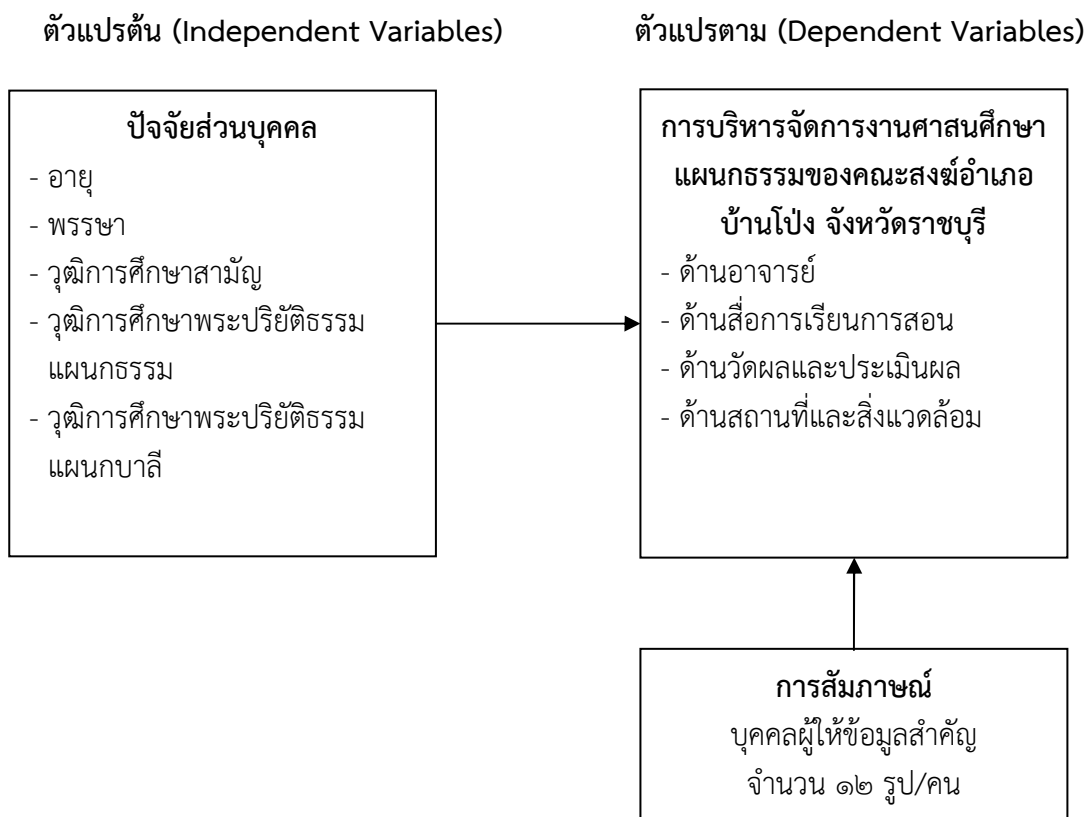
- ๑) สถานภาพ
- ๒) อายุ
- ๓) พรรษา
- ๔) วุฒิการศึกษาสามัญ
- ๕) วุฒิการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม
- ๖) วุฒิการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม

ตัวแปรตาม (Dependent Variables) คือ ความคิดเห็นที่มีต่อการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี โดยผู้วิจัยสังเคราะห์จากแนวคิดของ แอชเวิร์ธ และฮาร์วี (Ashworth & Harvey)^{๑๕๕} ซึ่งแบ่งออกเป็น ๔ ด้าน ได้แก่

- ๑) ด้านอาจารย์
- ๒) ด้านสื่อการเรียนการสอน
- ๓) ด้านวัดผลและประเมินผล
- ๔) ด้านสถานที่และสิ่งแวดล้อม

กรอบแนวคิดการวิจัย (Conceptual Framework) ที่ประกอบด้วยตัวแปรต้น (Independent Variables) และตัวแปรตาม (Dependent Variables) ดังกล่าวข้างต้นแสดงไว้ในแผนภูมิที่ ๒.๔

^{๑๕๕} แอชเวิร์ธ และฮาร์วี (Ashworth & Harvey) อ้างใน คณะกรรมการดำเนินงานการวิจัย สาขาวิทยบริการ เฉพาะพระเกียรติ จังหวัดเชียงราย, “ความคิดเห็นของนักศึกษาปริญญาโทที่มีต่อการจัดการเรียนการสอนของมหาวิทยาลัยรามคำแหง สาขาวิทยบริการเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดเชียงราย”, รายงานการวิจัย, (สาขาวิทยบริการ เฉลิมพระเกียรติ จังหวัดเชียงราย: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๕๖), หน้า ๑๑-๑๓.



แผนภูมิที่ ๒.๔ กรอบแนวคิดในการวิจัย

บทที่ ๓

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี” มีวิธีดำเนินการวิจัยตามลำดับ ดังนี้

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

๓.๒ ประชากร กลุ่มตัวอย่าง และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล

๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี” เป็นการวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed-methods Research) ระหว่างการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) โดยใช้แบบสอบถาม (Questionnaire) เป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูล และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้แบบสัมภาษณ์ (Interview) เป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูล

๓.๒ ประชากร กลุ่มตัวอย่าง และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

๓.๒.๑ ประชากร

ประชากร (Population) ได้แก่ พระสงฆ์ที่สังกัดวัดในเขตการปกครองคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี จำนวน ๓๖๐ รูป^๑

๓.๒.๒ กลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่าง (Sample) ผู้วิจัยได้ทำการสุ่มมาจากประชากร โดยหาขนาดของกลุ่มตัวอย่างจากการใช้สูตรคำนวณของ ทาโร่ ยามาเน่ (Taro Yamane) ในกรณีที่ทราบจำนวนประชากร^๒ ที่ระดับความคลาดเคลื่อน ๐.๐๕ หรือ ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ ๙๕ ดังนี้

^๑สำนักงานเจ้าคณะอำเภอบ้านโป่ง, สถิติภิกษุ สามเณร และศิษย์วัด อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ภาค ๑๕ พุทธศักราช ๒๕๕๙, (ราชบุรี: สำนักงานเจ้าคณะอำเภอบ้านโป่ง, ๒๕๕๙), หน้า ๑-๕. (เอกสารอัดสำเนา).

^๒คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, สถิติเบื้องต้นและการวิจัย : Basic Statistics and Research, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๒๒๘.

สูตร	n	$=$	$\frac{N}{1 + N(e)^2}$
เมื่อ	n	คือ	ขนาดของกลุ่มตัวอย่าง
	N	คือ	ขนาดของประชากรที่ใช้ในการวิจัย
	e	คือ	เปอร์เซ็นต์ความคลาดเคลื่อนจากการสุ่มตัวอย่าง (0.05)
แทนค่า	n	$=$	$\frac{360}{1 + 360(0.05)^2}$
			$= 189.47$ หรือ 190 รูป

จากการใช้สูตรคำนวณของ ทาโร่ ยามาเน่ (Taro Yamane) โดยมีประชากรเป็นพระสงฆ์ที่สังกัดวัดในเขตการปกครองคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ซึ่งมีจำนวน ๓๖๐ รูป จึงได้ขนาดของกลุ่มตัวอย่าง จำนวน ๑๙๐ รูป จากนั้นจึงทำการสุ่มตัวอย่างด้วยวิธีการสุ่มแบบแบ่งกลุ่ม (Cluster Random Sampling) โดยแบ่งประชากรออกเป็น ๑๑ กลุ่ม ตามสังกัดตำบลคณะสงฆ์ แล้วจึงแบ่งจำนวนขนาดของกลุ่มตัวอย่างที่กำหนดไว้ ๑๙๐ รูป ออกเป็น ๑๑ กลุ่ม ตามสัดส่วน โดยหาขนาดของกลุ่มตัวอย่างในแต่ละกลุ่ม ดังนี้^๓

สูตร	n_i	$=$	$\frac{N_i}{N} \times n$
เมื่อ	n_i	คือ	จำนวนกลุ่มตัวอย่างในแต่ละหน่วย
	N_i	คือ	จำนวนกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย
	N	คือ	จำนวนประชากรที่ใช้ในการวิจัย
	n	คือ	จำนวนประชากรในแต่ละหน่วย

ตัวอย่าง การขนาดกลุ่มตัวอย่างจากพระสงฆ์ ตำบลกรับใหญ่ จำนวน ๔๖ รูป ได้แก่

$$n_i = \frac{190}{360} \times 46$$

$$= 24.27 \text{ หรือ } 24 \text{ รูป}$$

ดังนั้น ขนาดของกลุ่มตัวอย่างพระสงฆ์ ตำบลกรับใหญ่ คือ ๒๔ รูป

รายละเอียดจำนวนประชากร และกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยที่ได้จากการคำนวณ แสดงในตารางที่ ๓.๑

^๓กัลยา วานิชย์บัญชา, สถิติสำหรับงานวิจัย, (กรุงเทพมหานคร : ภาควิชาสถิติ คณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๑๙.

ตารางที่ ๓.๑ จำนวนประชากรและกลุ่มตัวอย่างของพระสงฆ์ที่สังกัดวัดในเขตการปกครองคณะสงฆ์
อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี จำแนกสังกัดตำบล (คณะสงฆ์)

ที่	ตำบล (คณะสงฆ์)	ประชากร (รูป)	กลุ่มตัวอย่าง (รูป)
๑	ตำบลกรับใหญ่	๔๖	๒๔
๒	ตำบลเขาขลุ่ย เขต ๑	๓๔	๑๘
๓	ตำบลเขาขลุ่ย เขต ๒	๓๐	๑๖
๔	ตำบลคุ้มพะยอม	๓๕	๑๘
๕	ตำบลท่าผา	๓๕	๑๘
๖	ตำบลนครชุมน์-บ้านม่วง	๒๕	๑๔
๗	ตำบลบ้านโป่ง	๓๐	๑๖
๘	ตำบลเบิกไพร-ลาดบัวขาว	๒๕	๑๔
๙	ตำบลหนองกบ	๓๐	๑๖
๑๐	ตำบลหนองปลาหมอ	๓๕	๑๘
๑๑	ตำบลหนองอ้อ-สวนกล้วย	๓๕	๑๘
	รวม	๓๖๐	๑๙๐

๓.๒.๓ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ได้แก่ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน ๑๒ รูป/คน ประกอบด้วย

๑) พระครูศรีธรรมนาท (ดำเกิง เขมสิริ)

ตำแหน่ง เจ้าคณะอำเภอบ้านโป่ง

วัดท่าผา ตำบลท่าผา อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี

๒) พระครูชินวรานุวัตร, ดร. (สิงห์ ชินวโร)

ตำแหน่ง เจ้าคณะตำบลท่าผา

วัดบ้านฆ้องน้อย ตำบลท่าผา อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี

๓) พระครูประสิทธิ์สุตกิจ (ปรีชา สามตฤโก)

ตำแหน่ง เจ้าคณะตำบลบ้านโป่ง

วัดอุทุมพรทาราม ตำบลสวนกล้วย อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี

๔) พระมหาอดุลณัฐ ญัตตธมโม

ตำแหน่ง เจ้าคณะตำบลหนองอ้อ-สวนกล้วย

วัดหนองอ้อตะวันออก ตำบลหนองอ้อ อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี

๕) พระครูปัญญาภิชิต, ดร. (ประจวบ ปณณาทิโป)

ตำแหน่ง เจ้าอาวาส

วัดสัมมาราม ตำบลเขาขลุ่ย อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี

- ๖) พระมหาทวีศักดิ์ คุณธมโม, ดร.
ตำแหน่ง เลขานุการเจ้าคณะอำเภอบ้านโป่ง
วัดบ้านโป่ง ตำบลบ้านโป่ง อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี
- ๗) นายสนธยา เสนเอี่ยม
ตำแหน่ง ผู้อำนวยการ
สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดราชบุรี
- ๘) นายนิรศ พันธุ์แดง
ตำแหน่ง ผู้อำนวยการ
โรงเรียนวัดสระสั้ม อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี
- ๙) นางดวงธิดา ศศิณารกุล
ตำแหน่ง ผู้อำนวยการกลุ่มส่งเสริมพระพุทธศาสนาและกิจกรรมพิเศษ
สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดราชบุรี
- ๑๐) นางธณกร อุดมกุศลศรี
ตำแหน่ง นักวิชาการศาสนาชำนาญการ
สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดราชบุรี
- ๑๑) นายไพโรจน์ ม่านทองคำ
ตำแหน่ง ไวยาวัจกร
วัดท่าผา ตำบลท่าผา อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี
- ๑๒) นายวิเชียร หล่อเงิน
ตำแหน่ง ไวยาวัจกร
วัดบ้านฆ้องน้อย ตำบลท่าผา อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี

๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ แบบสอบถาม (Questionnaire) และแบบสัมภาษณ์ (Interview) ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นจากแนวคิดเกี่ยวกับการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี

๓.๓.๑ ขั้นตอนการสร้างเครื่องมือ

การสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามขั้นตอน ดังนี้

- ๑) ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี
- ๒) กำหนดกรอบแนวคิด ในการสร้างเครื่องมือการวิจัย
- ๓) กำหนดวัตถุประสงค์ในการสร้างเครื่องมือการวิจัยโดยขอคำปรึกษาจากอาจารย์ที่ปรึกษาสารนิพนธ์

๔) สร้างเครื่องมือ

๕) นำเสนอร่างเครื่องมือการวิจัยต่ออาจารย์ที่ปรึกษาสารนิพนธ์ และผู้เชี่ยวชาญ เพื่อตรวจสอบและปรับปรุงแก้ไข

๖) นำเครื่องมือการวิจัยไปทดลองใช้กับประชากรที่มีลักษณะคล้ายกับกลุ่มตัวอย่าง ประชากรที่จะดำเนินการวิจัยเพื่อหาสัมประสิทธิ์ความเที่ยงตรงของเครื่องมือ

๗) ปรับปรุงแก้ไข

๘) จัดพิมพ์แบบสอบถามฉบับสมบูรณ์และนำไปใช้จริงเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่าง

๓.๓.๒ การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ

ในการหาคุณภาพของเครื่องมือ ผู้วิจัยได้ดำเนินการ ดังนี้

๑) ขอคำแนะนำจากอาจารย์ที่ปรึกษาสารนิพนธ์

๒) หาความเที่ยงตรง (Validity) โดยการนำแบบสอบถามที่สร้างเสร็จ เสนอประธานและกรรมการที่ปรึกษาสารนิพนธ์เพื่อขอความเห็นชอบ และนำเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญ แล้วนำมาปรับปรุงแก้ไขให้เหมาะสม ซึ่งผู้เชี่ยวชาญทั้ง ๕ ท่าน ประกอบด้วย

พระสมุทรชิริโสภณ, ดร.

อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี

พระครูวาทีวรวัฒน์, ดร.

อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี

พระมหากังวาล อธิธมฺโม, ดร.

อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี

พระครูสังฆรักษ์ทรงพรณ ชยทตฺโต, ดร.

อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี

ผศ.ดร.ธิดา หนัมนี่

อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
คณะสังคมศาสตร์

เพื่อพิจารณาทั้งในด้านเนื้อหาสาระ และโครงสร้างของคำถาม รูปแบบของแบบสอบถาม ตลอดจนภาษาที่ใช้และตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ โดยหาค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) ได้ค่าดัชนีความสอดคล้อง ๐.๖๐-๐.๘๐ และมีบางข้อใช้คำไม่เหมาะสม จึงได้ปรับปรุงแก้ไขตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญ

๓) หาความเชื่อมั่นของเครื่องมือ (Reliability)

นำแบบสอบถามที่ปรับปรุงแก้ไขแล้ว ไปทดลองใช้ (Try-Out) กับพระสงฆ์ที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย (การวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ พระสงฆ์ที่สังกัดวัดในเขตการปกครองคณะสงฆ์อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี) จำนวน ๓๐ รูป เพื่อหาความเชื่อมั่นด้วยวิธีการหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา (Alpha coefficient) ของครอนบาค (Cronbach) ได้ค่าความเชื่อมั่น เท่ากับ ๐.๙๗๐๔

๔) นำแบบสอบถามที่ผ่านการหาหาความเชื่อมั่นของเครื่องมือเสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษาสารนิพนธ์ เพื่อขอความเห็นชอบและจัดพิมพ์แบบสอบถามเป็นฉบับสมบูรณ์เพื่อใช้ในการวิจัย

๓.๓.๓ ลักษณะของเครื่องมือ

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ แบบสอบถาม (Questionnaire) และแบบสัมภาษณ์ (Interview) โดยมีรายละเอียด ดังนี้

(๑) แบบสอบถาม (Questionnaire) แบ่งออกเป็น ๓ ตอน ดังนี้

ตอนที่ ๑ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ อายุ พรรษา วุฒิการศึกษาสามัญ วุฒิการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม และวุฒิการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ซึ่งเป็นแบบสอบถามแบบเลือกตอบ (Check List)

ตอนที่ ๒ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับความคิดเห็นที่มีต่อการบริหารจัดการงานศาสนศึกษา แผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี รวม ๔ ด้าน ซึ่งเป็นแบบมาตราส่วนประเมินค่า (Rating Scale) แบ่งออกเป็น ดังนี้

- ๑) ด้านอาจารย์ มีคำถามจำนวน ๘ ข้อ
 - ๒) ด้านสื่อการเรียนการสอน มีคำถามจำนวน ๘ ข้อ
 - ๓) ด้านวัดผลและประเมินผล มีคำถามจำนวน ๘ ข้อ
 - ๔) ด้านสถานที่และสิ่งแวดล้อม มีคำถามจำนวน ๘ ข้อ
- มีเกณฑ์การให้คะแนน ดังนี้
- ๕ หมายถึง มีระดับความคิดเห็น อยู่ในระดับ มากที่สุด
 - ๔ หมายถึง มีระดับความคิดเห็น อยู่ในระดับ มาก
 - ๓ หมายถึง มีระดับความคิดเห็น อยู่ในระดับ ปานกลาง
 - ๒ หมายถึง มีระดับความคิดเห็น อยู่ในระดับ น้อย
 - ๑ หมายถึง มีระดับความคิดเห็น อยู่ในระดับ น้อยที่สุด

สำหรับในตอนที่ ๒ นี้มี การแปลความหมายของค่าเฉลี่ยโดยยึดเกณฑ์^๔ ดังนี้

^๔ประกอบ กรรณสูตร, สถิติเพื่อการวิจัยทางพฤติกรรมศาสตร์, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: ด่านสุทธาการพิมพ์, ๒๕๔๒), หน้า ๑๐๘.

ค่าเฉลี่ยตั้งแต่ ๔.๕๐-๕.๐๐ หมายความว่า ระดับความคิดเห็น มากที่สุด
 ค่าเฉลี่ยตั้งแต่ ๓.๕๐-๔.๔๙ หมายความว่า ระดับความคิดเห็น มาก
 ค่าเฉลี่ยตั้งแต่ ๒.๕๐-๓.๔๙ หมายความว่า ระดับความคิดเห็น ปานกลาง
 ค่าเฉลี่ยตั้งแต่ ๑.๕๐-๒.๔๙ หมายความว่า ระดับความคิดเห็น น้อย
 ค่าเฉลี่ยตั้งแต่ ๑.๐๐-๑.๔๙ หมายความว่า ระดับความคิดเห็น น้อยที่สุด

ตอนที่ ๓ ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะเพื่อพัฒนาการบริหารจัดการงานศาสนศึกษา
 แผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ซึ่งเป็นคำถามแบบปลายเปิด (Open Ended Question)

(๒) แบบสัมภาษณ์ (Interview) สำหรับเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ (Key Informants) ตามลักษณะการเป็นตัวแทนของกลุ่มตัวอย่างที่เหมาะสม จากการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยมีขั้นตอนการสร้างเครื่องมือ ดังนี้

๑) ศึกษาวิธีการสร้างแบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูลจากเอกสาร ตำราและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นแนวทางในการกำหนดกรอบความคิดในการสร้างแบบสัมภาษณ์

๒) ศึกษาแนวคิด ทฤษฎีและเอกสารการวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยพิจารณาถึงรายละเอียดต่าง ๆ เพื่อให้ครอบคลุมวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่กำหนดไว้

๓) ขอคำแนะนำจากอาจารย์ที่ปรึกษาเพื่อใช้เป็นแนวทางในการสร้างแบบสัมภาษณ์

๔) สร้างแบบสัมภาษณ์ให้ครอบคลุมวัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) เพื่อนำมาวิเคราะห์

๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยมีขั้นตอน ดังนี้

๓.๔.๑ การเก็บรวบรวมข้อมูลจากแบบสอบถาม (Questionnaire)

๑) ขอหนังสือจากผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เพื่อขอความอนุเคราะห์ในการแจกแบบสอบถาม ในพื้นที่เป้าหมาย

๒) นำแบบสอบถามฉบับสมบูรณ์ไปเก็บข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด และเก็บแบบสอบถามคืนด้วยตนเอง แล้วนำมาตรวจสอบความถูกต้อง เพื่อให้ได้ข้อมูลที่สมบูรณ์ทั้งหมดร้อยละ ๑๐๐ ของจำนวนแบบสอบถามทั้งหมด

๓) นำข้อมูลที่ได้ไปวิเคราะห์และประมวลผลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์ต่อไป

๓.๔.๑ การเก็บรวบรวมข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์ (Interview)

๑) ขอหนังสือจากผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ถึงผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) เพื่อขอความอนุเคราะห์ในการให้สัมภาษณ์

๒) ทำการนัดวัน เวลา และสถานที่กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) เพื่อสัมภาษณ์ตามที่กำหนดไว้

๓) ดำเนินการสัมภาษณ์ตามวัน เวลา และสถานที่ที่กำหนดไว้ จนครบทุกประเด็น โดยขออนุญาตใช้วิธีการจดบันทึกและการบันทึกเสียงประกอบการสัมภาษณ์

๔) นำข้อมูลดิบที่ได้มารวบรวมเพื่อวิเคราะห์โดยวิธีการที่เหมาะสมและนำเสนอต่อไป

๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลโดยมีขั้นตอน ดังนี้

๓.๕.๑ การวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถาม

ข้อมูลจากแบบสอบถามโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์ โดยใช้สถิติ ดังนี้

สถิติพรรณนา (Descriptive Statistics) สำหรับอธิบายลักษณะทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง และพรรณนาปัจจัยส่วนบุคคล สถิติที่ใช้ คือ ค่าความถี่ (Frequency), ค่าร้อยละ (Percentage), ค่าเฉลี่ย (Mean) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)

สถิติอนุมาน (Inferential Statistics) ใช้สำหรับทดสอบสมมติฐาน เพื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นที่มีต่อการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล สถิติที่ใช้ คือ การทดสอบค่าเอฟ (F-test) ด้วยวิธีการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One Way ANOVA) ในกรณีตัวแปรต้นตั้งแต่สามกลุ่มขึ้นไป เมื่อพบว่ามี ความแตกต่างจะทำการเปรียบเทียบความแตกต่างค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ด้วยวิธีผลต่างเป็นสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference : LSD.)

การวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถามปลายเปิด (Open ended Question) วิเคราะห์โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis Technique) ประกอบบริบท นำเสนอเป็นความเรียงประกอบตาราง โดยการแจกแจงความถี่ของผู้ตอบแบบสอบถามแบบปลายเปิด

๓.๕.๒ การวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์

ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์โดยวิธีการดังนี้

๑) นำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์มาถอดเสียงและบันทึกเป็นข้อความ

๒) นำข้อความจากการสัมภาษณ์และการจดบันทึกมาจำแนกเป็นประเด็นและเรียบเรียงเฉพาะประเด็นที่เกี่ยวข้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย

๓) วิเคราะห์คำให้สัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลสำคัญตามวัตถุประสงค์การวิจัย โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis Technique) ประกอบบริบท (Context)

๔) สังเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์การวิจัยและนำเสนอต่อไป

บทที่ ๔

ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี” นี้ เป็นการวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed-Method Research) โดยผู้วิจัยได้กำหนดสัญลักษณ์ที่ใช้ในการนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อความเข้าใจที่ตรงกันในการแปลความหมายข้อมูล ดังนี้

$\bar{X}$	แทน	ค่าเฉลี่ย
S.D.	แทน	ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน
n	แทน	จำนวนกลุ่มตัวอย่าง
F	แทน	ค่าสถิติที่ใช้พิจารณาความมีนัยสำคัญจากการแจกแจงแบบ F (F- distribution)
SS	แทน	ผลโดยรวมกำลังสอง (Sum of Square)
df	แทน	ชั้นแห่งความเป็นอิสระ (Degree of Freedom)
MS	แทน	ค่าเฉลี่ยผลรวมกำลังสอง (Mean Square)
Sig.	แทน	ระดับนัยสำคัญทางสถิติ (Significances)
*	แทน	นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕
**	แทน	นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

ข้อมูลที่ได้จากการตอบแบบสอบถามของพระสงฆ์ที่สังกัดวัดในเขตการปกครองคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ซึ่งมีจำนวน จำนวน ๑๙๐ รูป และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) จำนวน ๑๒ รูป/คน มีผลการวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

๔.๑ ปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม

๔.๒ การบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี

๔.๓ ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นที่มีต่อการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล

๔.๔ ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะเพื่อพัฒนาการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี

๔.๕ สรุปผลการสัมภาษณ์เกี่ยวกับการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี

๔.๖ สรุปองค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัย

๔.๑ ปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม

ผลการวิเคราะห์ปัจจัยส่วนบุคคลของพระสงฆ์ที่ตอบแบบสอบถาม โดยจำแนกตามอายุ พรรษา วุฒิการศึกษาสามัญ วุฒิการศึกษาแผนกธรรม และวุฒิการศึกษาแผนกบาลี รายละเอียดดังแสดงในตารางที่ ๔.๑

ตารางที่ ๔.๑ จำนวนและร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถาม จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล

(n = ๑๙๐)		
ปัจจัยส่วนบุคคล	จำนวน (รูป)	ร้อยละ
๑. อายุ		
๒๐-๓๐ ปี	๔๙	๒๕.๗๙
๓๑-๔๐ ปี	๔๔	๒๓.๑๖
๔๑-๕๐ ปี	๔๓	๒๒.๖๓
๕๑-๖๐ ปี	๓๓	๑๗.๓๗
มากกว่า ๖๐ ปี	๒๑	๑๑.๐๕
รวม	๑๙๐	๑๐๐.๐๐
๒. พรรษา		
ต่ำกว่า ๕ พรรษา	๖๐	๓๑.๕๘
๕-๑๐ พรรษา	๓๕	๑๘.๔๒
๑๑-๑๕ พรรษา	๖๒	๓๒.๖๓
๑๖-๒๐ พรรษา	๒๐	๑๐.๕๓
มากกว่า ๒๐ พรรษา	๑๓	๖.๘๔
รวม	๑๙๐	๑๐๐.๐๐
๓. วุฒิการศึกษาสามัญ		
ต่ำกว่าปริญญาตรี	๑๕๘	๘๓.๑๖
ปริญญาตรี	๒๓	๑๒.๑๑
สูงกว่าปริญญาตรี	๙	๔.๗๔
รวม	๑๙๐	๑๐๐.๐๐
๔. วุฒิการศึกษาแผนกธรรม		
ไม่มีวุฒิแผนกธรรม	๔๙	๒๕.๗๙
นักธรรมชั้นตรี	๓๗	๑๙.๔๗
นักธรรมชั้นโท	๕๖	๒๙.๔๗
นักธรรมชั้นเอก	๔๘	๒๕.๒๖
รวม	๑๙๐	๑๐๐.๐๐

ตารางที่ ๔.๑ (ต่อ)

ปัจจัยส่วนบุคคล	จำนวน (รูป)	ร้อยละ
๕. วุฒิการศึกษาแผนกบาลี		
ไม่มีวุฒิแผนกบาลี	๑๗๕	๙๒.๑๑
ประโยค ๑-๒ ถึง ป.ธ. ๓	๑๓	๖.๘๔
ป.ธ. ๔ - ป.ธ. ๖	๒	๑.๐๕
ป.ธ. ๗ - ป.ธ. ๙	๑๗๕	๙๒.๑๑
รวม	๑๙๐	๑๐๐.๐๐

จากตารางที่ ๔.๑ พบว่า ปัจจัยส่วนบุคคลของพระสงฆ์ที่ตอบแบบสอบถาม พบว่า ส่วนใหญ่ มีอายุ ๓๑-๔๐ ปี จำนวน ๔๔ รูป คิดเป็นร้อยละ ๒๓.๑๖, มีพรรษาดำกว่า ๕ พรรษา จำนวน ๖๐ รูป คิดเป็นร้อยละ ๓๑.๕๘, มีวุฒิการศึกษาสามัญต่ำกว่าปริญญาตรี จำนวน ๑๕๘ รูป คิดเป็นร้อยละ ๘๓.๑๖, ไม่มีวุฒิแผนกธรรม จำนวน ๔๙ รูป คิดเป็นร้อยละ ๒๕.๗๙ และไม่มีวุฒิแผนกบาลี จำนวน ๑๗๕ รูป คิดเป็นร้อยละ ๙๒.๑๑

๔.๒ การบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี

ผลการวิเคราะห์การบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวมและรายด้าน มีรายละเอียด ดังนี้

ตารางที่ ๔.๒ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม

(n = ๑๙๐)

ที่	การบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี	ระดับความคิดเห็น		
		$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
๑	ด้านอาจารย์	๔.๐๗	๐.๖๐๑	มาก
๒	ด้านสื่อการเรียนการสอน	๓.๙๒	๐.๖๓๘	มาก
๓	ด้านวัดผลและประเมินผล	๓.๙๘	๐.๖๒๔	มาก
๔	ด้านสถานที่และสิ่งแวดล้อม	๔.๐๒	๐.๖๑๖	มาก
ภาพรวม		๔.๐๐	๐.๕๖๗	มาก

จากตารางที่ ๔.๒ พบว่า การบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๐๐ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน

ตารางที่ ๔.๓ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านอาจารย์

(n = ๑๙๐)

ข้อ	ด้านอาจารย์	ระดับความคิดเห็น		
		$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
๑	ครูสอนพระปริยัติธรรมมีความสามารถในการอธิบายเนื้อหาให้เข้าใจง่าย	๔.๑๔	๐.๗๕๗	มาก
๒	ครูสอนพระปริยัติธรรมมีความสามารถในการถ่ายทอดให้ผู้เรียนมีความรู้ในภาคทฤษฎี	๔.๐๘	๐.๗๔๔	มาก
๓	ครูสอนพระปริยัติธรรมมีความสามารถในการกระตุ้นความสนใจของผู้เรียน	๔.๐๗	๐.๗๔๕	มาก
๔	ครูสอนพระปริยัติธรรมมีความรู้ที่ทันสมัยเหมาะสมกับสถานการณ์ปัจจุบัน	๔.๐๖	๐.๗๑๔	มาก
๕	ครูสอนพระปริยัติธรรมมีการเปิดโอกาสให้ผู้เรียนซักถามข้อสงสัยและแสดงความคิดเห็นได้โดยอิสระ	๔.๐๗	๐.๗๐๙	มาก
๖	ครูสอนพระปริยัติธรรมมีความสามารถในการจัดการเรียนการสอนที่ให้ความสำคัญกับผู้เรียนโดยเสมอภาค	๔.๐๓	๐.๗๓๘	มาก
๗	ครูสอนพระปริยัติธรรมมีความสามารถในการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ	๔.๐๔	๐.๗๕๙	มาก
๘	ครูสอนพระปริยัติธรรมมีเทคนิควิธีการสอนเหมาะสมกับจุดมุ่งหมายของหลักสูตร	๔.๐๕	๐.๗๓๗	มาก
รวม		๔.๐๗	๐.๖๐๑	มาก

จากตารางที่ ๔.๓ พบว่า การบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านอาจารย์ อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๐๗ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ ข้อ ๑ ครูสอนพระปริยัติธรรมมีความสามารถในการอธิบายเนื้อหาให้เข้าใจง่าย อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๑๔ ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ได้แก่ ข้อ ๖ ครูสอนพระปริยัติธรรมมีความสามารถในการจัดการเรียนการสอนที่ให้ความสำคัญกับผู้เรียนโดยเสมอภาค อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๐๓

ตารางที่ ๔.๔ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านสื่อการเรียนการสอน

(n = ๑๙๐)

ข้อ	ด้านสื่อการเรียนการสอน	ระดับความคิดเห็น		
		$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
๑	มีการใช้แบบเรียนประกอบการเรียนการสอนตรงตามหลักสูตรนักเรียน ตามคำสั่งมหาเถรสมาคม พ.ศ. ๒๕๒๘	๔.๐๖	๐.๗๕๐	มาก
๒	มีการนำคอมพิวเตอร์ โปรเจคเตอร์ และสื่อเทคโนโลยีที่ทันสมัยเข้ามาใช้ในการเรียนการสอน	๓.๘๖	๐.๘๔๓	มาก
๓	มีการประยุกต์ใช้สิ่งที่อยู่รอบตัวซึ่งเป็นสิ่งที่หาได้ง่ายและสะดวกมาเป็นสื่อในการเรียนการสอน	๓.๙๓	๐.๗๓๘	มาก
๔	มีการจัดทำเอกสาร หรือซีดี หรือดีวีดี สรุปสาระการเรียนรู้ให้แก่ผู้เรียน	๓.๘๕	๐.๘๙๐	มาก
๕	มีการจัดมุมความรู้เพิ่มเติมสำหรับผู้เรียนที่มีความสนใจ	๓.๘๙	๐.๘๐๓	มาก
๖	สื่อการเรียนการสอนที่นำมาใช้มีลักษณะเหมาะสมกับสถานที่และสิ่งแวดล้อม	๓.๘๓	๐.๗๗๒	มาก
๗	สื่อการเรียนการสอนที่นำมาใช้ สามารถช่วยให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจได้กระจ่างชัดยิ่งขึ้น	๓.๙๓	๐.๗๓๑	มาก
๘	สื่อการเรียนการสอนที่นำมาใช้ สามารถช่วยให้ผู้สอนและผู้เรียนมีปฏิสัมพันธ์กันเพิ่มขึ้น	๓.๙๗	๐.๗๖๖	มาก
รวม		๓.๙๒	๐.๖๓๘	มาก

จากตารางที่ ๔.๔ พบว่า การบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านสื่อการเรียนการสอน อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๙๓ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ ข้อ ๑ มีการใช้แบบเรียนประกอบการเรียนการสอนตรงตามหลักสูตรนักเรียน ตามคำสั่งมหาเถรสมาคม พ.ศ. ๒๕๒๘ อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๐๖ ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ได้แก่ ข้อ ๖ สื่อการเรียนการสอนที่นำมาใช้มีลักษณะเหมาะสมกับสถานที่และสิ่งแวดล้อม อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๘๓

ตารางที่ ๔.๕ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านวัดผลและประเมินผล

(n = ๑๙๐)

ข้อ	ด้านวัดผลและประเมินผล	ระดับความคิดเห็น		
		$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
๑	มีการวัดและประเมินผลเพื่อจุดมุ่งหมายในการปรับปรุงการเรียนการสอนให้ดียิ่งขึ้น	๓.๙๘	๐.๘๓๒	มาก
๒	มีการวัดและประเมินผลในลักษณะของการทดสอบก่อนเรียน	๓.๘๙	๐.๗๒๓	มาก
๓	มีการวัดและประเมินผลในลักษณะของการทดสอบระหว่างเรียน	๓.๙๖	๐.๗๑๕	มาก
๔	มีการวัดและประเมินผลในลักษณะของการทดสอบหลังจบบทเรียน	๓.๙๐	๐.๘๒๖	มาก
๕	มีการวัดและประเมินผลอย่างต่อเนื่อง	๓.๙๖	๐.๗๑๙	มาก
๖	มีการวัดและประเมินผลด้วยการเลือกใช้วิธีการที่เหมาะสม	๓.๙๙	๐.๗๕๙	มาก
๗	การวัดและประเมินผลในการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมสามารถเป็นเครื่องมือช่วยให้ผู้เรียนพัฒนาการเรียนรู้ของตนได้	๔.๐๙	๐.๗๖๑	มาก
๘	การวัดและประเมินผลในการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ตรงตามหลักสูตรนักธรรม ตามคำสั่งมหาเถรสมาคม พ.ศ.๒๕๒๘	๔.๐๓	๐.๗๖๖	มาก
รวม		๓.๙๘	๐.๖๒๔	มาก

จากตารางที่ ๔.๕ พบว่า การบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านวัดผลและประเมินผล อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๙๘ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ ข้อ ๗ การวัดและประเมินผลในการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมสามารถเป็นเครื่องมือช่วยให้ผู้เรียนพัฒนาการเรียนรู้ของตนได้ อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๐๙ ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ได้แก่ ข้อ ๒ มีการวัดและประเมินผลในลักษณะของการทดสอบก่อนเรียน อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๘๙

ตารางที่ ๔.๖ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านสถานที่และสิ่งแวดล้อม

(n = ๑๙๐)

ข้อ	ด้านสถานที่และสิ่งแวดล้อม	ระดับความคิดเห็น		
		$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
๑	สถานที่จัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและสิ่งแวดล้อมมีการจัดการโดยคำนึงถึงความปลอดภัยของผู้เรียน	๔.๐๕	๐.๗๒๕	มาก
๒	สถานที่จัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมมีโต๊ะเรียน เก้าอี้ เพียงพอกับจำนวนผู้เรียน	๔.๐๓	๐.๗๖๒	มาก
๓	สถานที่จัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมมีแสงสว่างเพียงพอ	๔.๐๕	๐.๗๕๘	มาก
๔	สถานที่จัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมมีขนาดเหมาะสมกับจำนวนผู้เรียน	๓.๙๕	๐.๗๑๕	มาก
๕	สถานที่จัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมแยกเป็นสัดส่วนตามระดับชั้น อย่างชัดเจน	๓.๙๖	๐.๗๒๖	มาก
๖	สถานที่จัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมมีความสะอาด เป็นระเบียบเรียบร้อย	๓.๙๖	๐.๗๙๓	มาก
๗	สถานที่จัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมมีบรรยากาศที่สงบร่มรื่น	๔.๑๒	๐.๖๗๒	มาก
๘	สถานที่จัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมมีสิ่งแวดล้อมที่ลักษณะที่เอื้อต่อการเรียนรู้ของผู้เรียน	๔.๐๗	๐.๗๘๐	มาก
รวม		๔.๐๒	๐.๖๑๖	มาก

จากตารางที่ ๔.๖ พบว่า การบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านสถานที่และสิ่งแวดล้อม อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๐๒ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ ข้อ ๗ สถานที่จัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมมีบรรยากาศที่สงบร่มรื่น อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๑๒ ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ได้แก่ ข้อ ๔ สถานที่จัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมมีขนาดเหมาะสมกับจำนวนผู้เรียน อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๙๕

๔.๓ ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นที่มีต่อการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล

ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นที่มีต่อการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล คือ อายุ พรรษา วุฒิ การศึกษาสามัญ วุฒิการศึกษาแผนกธรรม และวุฒิการศึกษาแผนกบาลีของพระสงฆ์ที่ตอบแบบสอบถาม ตามสมมติฐานการวิจัย ทั้ง ๕ ข้อ ได้แก่

สมมติฐานการวิจัยข้อที่ ๑ พระสงฆ์ที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี แตกต่างกัน

สมมติฐานการวิจัยข้อที่ ๒ พระสงฆ์ที่มีพรรษาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี แตกต่างกัน

สมมติฐานการวิจัยข้อที่ ๓ พระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษาสามัญต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการงาน ศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี แตกต่างกัน

สมมติฐานการวิจัยข้อที่ ๔ พระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษาแผนกธรรมต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี แตกต่างกัน

สมมติฐานการวิจัยข้อที่ ๕ พระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษาแผนกบาลีต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการงาน ศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี แตกต่างกัน

ผู้วิจัยวิเคราะห์โดยการทดสอบค่าเอฟ (F-test) วิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One-Way Analysis of Variance) เมื่อพบว่ามีความแตกต่าง จึงทำการทดสอบความแตกต่างรายคู่โดยวิธีการหาผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference : LSD) โดยกำหนดนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ โดยผลการวิจัยมีรายละเอียดดังนี้

สมมติฐานที่ ๑ พระสงฆ์ที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการงานศาสนศึกษา แผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๗ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม จำแนกตามอายุ

อายุ	n	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
๒๐-๓๐ ปี	๔๙	๓.๙๙	๐.๕๓๒	มาก
๓๑-๔๐ ปี	๔๔	๔.๐๓	๐.๕๗๑	มาก
๔๑-๕๐ ปี	๔๓	๓.๘๕	๐.๕๒๔	มาก
๕๑-๖๐ ปี	๓๓	๔.๐๘	๐.๖๑๖	มาก
มากกว่า ๖๐ ปี	๒๑	๔.๑๐	๐.๖๓๕	มาก
รวม	๑๙๐	๔.๐๐	๐.๕๖๗	มาก

จากตารางที่ ๔.๗ แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม จำแนกตามอายุ อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๐๐

ตารางที่ ๔.๘ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม จำแนกตามอายุ

แหล่งความแปรปรวน	SS	df	MS	F	Sig.
ระหว่างกลุ่ม	๑.๓๖๙	๔	๐.๓๔๒	๑.๐๖๖	๐.๓๗๕
ภายในกลุ่ม	๕๙.๓๖๘	๑๘๕	๐.๓๒๑		
รวม	๖๐.๗๓๗	๑๘๙			

จากตารางที่ ๔.๘ แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์ที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม ไม่แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๙ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านอาจารย์ จำแนกตามอายุ

อายุ	n	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
๒๐-๓๐ ปี	๔๙	๔.๐๗	๐.๖๓๑	มาก
๓๑-๔๐ ปี	๔๔	๔.๐๕	๐.๕๖๕	มาก
๔๑-๕๐ ปี	๔๓	๓.๙๑	๐.๕๐๓	มาก
๕๑-๖๐ ปี	๓๓	๔.๑๙	๐.๗๑๒	มาก
มากกว่า ๖๐ ปี	๒๑	๔.๒๓	๐.๕๖๗	มาก
รวม	๑๙๐	๔.๐๗	๐.๖๐๑	มาก

จากตารางที่ ๔.๙ แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านอาจารย์ จำแนกตามอายุ อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๐๗

ตารางที่ ๔.๑๐ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านอาจารย์ จำแนกตามอายุ

แหล่งความแปรปรวน	SS	df	MS	F	Sig.
ระหว่างกลุ่ม	๒.๐๗๖	๔	๐.๕๑๙	๑.๔๕๒	๐.๒๑๙
ภายในกลุ่ม	๖๖.๑๓๑	๑๘๕	๐.๓๕๗		
รวม	๖๘.๒๐๗	๑๘๙			

จากตารางที่ ๔.๑๐ แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์ที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านอาจารย์ ไม่แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๑๑ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านสื่อการเรียนการสอน จำแนกตามอายุ

อายุ	n	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
๒๐-๓๐ ปี	๔๙	๓.๙๑	๐.๖๓๑	มาก
๓๑-๔๐ ปี	๔๔	๓.๙๗	๐.๖๔๓	มาก
๔๑-๕๐ ปี	๔๓	๓.๗๖	๐.๖๐๑	มาก
๕๑-๖๐ ปี	๓๓	๔.๐๐	๐.๕๘๘	มาก
มากกว่า ๖๐ ปี	๒๑	๔.๐๑	๐.๗๘๐	มาก
รวม	๑๙๐	๓.๙๒	๐.๖๓๘	มาก

จากตารางที่ ๔.๑๑ แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านสื่อการเรียนการสอน จำแนกตามอายุ อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๙๒

ตารางที่ ๔.๑๒ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านสื่อการเรียนการสอน จำแนกตามอายุ

แหล่งความแปรปรวน	SS	df	MS	F	Sig.
ระหว่างกลุ่ม	๑.๕๖๒	๔	๐.๓๙๑	๐.๙๖๐	๐.๔๓๑
ภายในกลุ่ม	๗๕.๒๗๘	๑๘๕	๐.๔๐๗		
รวม	๗๖.๘๔๐	๑๘๙			

จากตารางที่ ๔.๑๒ แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์ที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านสื่อการเรียนการสอน ไม่แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๑๓ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านวัดผลและประเมินผล จำแนกตามอายุ

อายุ	n	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
๒๐-๓๐ ปี	๔๙	๓.๙๖	๐.๕๙๑	มาก
๓๑-๔๐ ปี	๔๔	๔.๐๘	๐.๕๙๙	มาก
๔๑-๕๐ ปี	๔๓	๓.๘๒	๐.๖๔๙	มาก
๕๑-๖๐ ปี	๓๓	๔.๐๔	๐.๖๕๒	มาก
มากกว่า ๖๐ ปี	๒๑	๔.๐๑	๐.๖๕๕	มาก
รวม	๑๙๐	๓.๙๘	๐.๖๒๔	มาก

จากตารางที่ ๔.๑๓ แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านวัดผลและประเมินผล จำแนกตามอายุ อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๙๘

ตารางที่ ๔.๑๔ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านวัดผลและประเมินผล จำแนกตามอายุ

แหล่งความแปรปรวน	SS	df	MS	F	Sig.
ระหว่างกลุ่ม	๑.๖๗๐	๔	๐.๔๑๘	๑.๐๗๓	๐.๓๗๑
ภายในกลุ่ม	๗๒.๐๑๔	๑๘๕	๐.๓๘๙		
รวม	๗๓.๖๘๔	๑๘๙			

จากตารางที่ ๔.๑๔ แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์ที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านวัดผลและประเมินผล ไม่แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๑๕ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านสถานที่และสิ่งแวดล้อม จำแนกตามอายุ

อายุ	n	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
๒๐-๓๐ ปี	๔๙	๔.๐๓	๐.๕๙๐	มาก
๓๑-๔๐ ปี	๔๔	๔.๐๐	๐.๕๘๖	มาก
๔๑-๕๐ ปี	๔๓	๓.๙๒	๐.๕๓๕	มาก
๕๑-๖๐ ปี	๓๓	๔.๑๐	๐.๗๐๒	มาก
มากกว่า ๖๐ ปี	๒๑	๔.๑๕	๐.๗๕๖	มาก
รวม	๑๙๐	๔.๐๒	๐.๖๑๖	มาก

จากตารางที่ ๔.๑๕ แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านสถานที่และสิ่งแวดล้อม จำแนกตามอายุ อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๐๒

ตารางที่ ๔.๑๖ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านสถานที่และสิ่งแวดล้อม จำแนกตามอายุ

แหล่งความแปรปรวน	SS	df	MS	F	Sig.
ระหว่างกลุ่ม	๑.๐๒๑	๔	๐.๒๕๕	๐.๖๖๘	๐.๖๑๕
ภายในกลุ่ม	๗๐.๗๕๗	๑๘๕	๐.๓๘๒		
รวม	๗๑.๗๗๘	๑๘๙			

จากตารางที่ ๔.๑๖ แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์ที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านสถานที่และสิ่งแวดล้อม ไม่แตกต่างกัน

สมมติฐานที่ ๒ พระสงฆ์ที่มีพรรษาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการงานศาสนศึกษา แผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๑๗ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม จำแนกตามพรรษา

พรรษา	n	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
ต่ำกว่า ๕ พรรษา	๖๐	๓.๙๘	๐.๕๕๔	มาก
๕-๑๐ พรรษา	๓๕	๔.๐๔	๐.๕๗๖	มาก
๑๑-๑๕ พรรษา	๖๒	๓.๙๘	๐.๕๖๙	มาก
๑๖-๒๐ พรรษา	๒๐	๓.๙๓	๐.๕๗๔	มาก
มากกว่า ๒๐ พรรษา	๑๓	๔.๑๓	๐.๖๔๑	มาก
รวม	๑๙๐	๔.๐๐	๐.๕๖๗	มาก

จากตารางที่ ๔.๑๗ แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม จำแนกตามพรรษา อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๐๐

ตารางที่ ๔.๑๘ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม จำแนกตามพรรษา

แหล่งความแปรปรวน	SS	df	MS	F	Sig.
ระหว่างกลุ่ม	๐.๔๒๕	๔	๐.๑๐๖	๐.๓๒๖	๐.๘๖๐
ภายในกลุ่ม	๖๐.๓๑๑	๑๘๕	๐.๓๒๖		
รวม	๖๐.๗๓๗	๑๘๙			

จากตารางที่ ๔.๑๘ แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์ที่มีพรรษาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม ไม่แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๑๙ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านอาจารย์ จำแนกตามพรรษา

พรรษา	n	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
ต่ำกว่า ๕ พรรษา	๖๐	๔.๐๖	๐.๖๓๒	มาก
๕-๑๐ พรรษา	๓๕	๔.๐๘	๐.๕๙๑	มาก
๑๑-๑๕ พรรษา	๖๒	๔.๐๖	๐.๕๙๔	มาก
๑๖-๒๐ พรรษา	๒๐	๔.๐๗	๐.๕๙๗	มาก
มากกว่า ๒๐ พรรษา	๑๓	๔.๐๙	๐.๖๐๙	มาก
รวม	๑๙๐	๔.๐๗	๐.๖๐๑	มาก

จากตารางที่ ๔.๑๙ แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านอาจารย์ จำแนกตามพรรษา อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๐๗

ตารางที่ ๔.๒๐ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านอาจารย์ จำแนกตามพรรษา

แหล่งความแปรปรวน	SS	df	MS	F	Sig.
ระหว่างกลุ่ม	๐.๐๑๔	๔	๐.๐๐๓	๐.๐๐๙	๑.๐๐๐
ภายในกลุ่ม	๖๘.๑๙๓	๑๘๕	๐.๓๖๙		
รวม	๖๘.๒๐๗	๑๘๙			

จากตารางที่ ๔.๒๐ แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์ที่มีพรรษาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านอาจารย์ ไม่แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๒๑ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านสื่อการเรียนการสอน จำแนกตามพรรษา

พรรษา	n	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
ต่ำกว่า ๕ พรรษา	๖๐	๓.๘๙	๐.๖๓๐	มาก
๕-๑๐ พรรษา	๓๕	๔.๐๑	๐.๖๐๓	มาก
๑๑-๑๕ พรรษา	๖๒	๓.๘๕	๐.๖๒๙	มาก
๑๖-๒๐ พรรษา	๒๐	๓.๙๕	๐.๖๙๐	มาก
มากกว่า ๒๐ พรรษา	๑๓	๔.๐๓	๐.๗๖๙	มาก
รวม	๑๙๐	๓.๙๒	๐.๖๓๘	มาก

จากตารางที่ ๔.๒๑ แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านสื่อการเรียนการสอน จำแนกตามพรรษา อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๙๒

ตารางที่ ๔.๒๒ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านสื่อการเรียนการสอน จำแนกตามพรรษา

แหล่งความแปรปรวน	SS	df	MS	F	Sig.
ระหว่างกลุ่ม	๐.๗๙๒	๔	๐.๑๙๘	๐.๔๘๒	๐.๗๔๙
ภายในกลุ่ม	๗๖.๐๔๘	๑๘๕	๐.๔๑๑		
รวม	๗๖.๘๔๐	๑๘๙			

จากตารางที่ ๔.๒๒ แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์ที่มีพรรษาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านสื่อการเรียนการสอน ไม่แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๒๓ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านวัดผลและประเมินผล จำแนกตามพรรษา

พรรษา	n	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
ต่ำกว่า ๕ พรรษา	๖๐	๓.๙๕	๐.๖๐๕	มาก
๕-๑๐ พรรษา	๓๕	๔.๐๓	๐.๖๑๗	มาก
๑๑-๑๕ พรรษา	๖๒	๓.๙๘	๐.๖๓๔	มาก
๑๖-๒๐ พรรษา	๒๐	๓.๘๔	๐.๖๓๗	มาก
มากกว่า ๒๐ พรรษา	๑๓	๔.๑๖	๐.๗๐๘	มาก
รวม	๑๙๐	๓.๙๘	๐.๖๒๔	มาก

จากตารางที่ ๔.๒๓ แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านวัดผลและประเมินผล จำแนกตามพรรษา อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๙๘

ตารางที่ ๔.๒๔ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านวัดผลและประเมินผล จำแนกตามพรรษา

แหล่งความแปรปรวน	SS	df	MS	F	Sig.
ระหว่างกลุ่ม	๐.๙๓๑	๔	๐.๒๓๓	๐.๕๙๒	๐.๖๖๙
ภายในกลุ่ม	๗๒.๗๕๓	๑๘๕	๐.๓๙๓		
รวม	๗๓.๖๘๔	๑๘๙			

จากตารางที่ ๔.๒๔ แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์ที่มีพรรษาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านวัดผลและประเมินผล ไม่แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๒๕ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านสถานที่และสิ่งแวดล้อม จำแนกตามพรรษา

พรรษา	n	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
ต่ำกว่า ๕ พรรษา	๖๐	๔.๐๒	๐.๖๑๑	มาก
๕-๑๐ พรรษา	๓๕	๔.๐๔	๐.๖๑๕	มาก
๑๑-๑๕ พรรษา	๖๒	๔.๐๒	๐.๖๐๒	มาก
๑๖-๒๐ พรรษา	๒๐	๓.๘๖	๐.๖๑๕	มาก
มากกว่า ๒๐ พรรษา	๑๓	๔.๒๕	๐.๗๒๗	มาก
รวม	๑๙๐	๔.๐๒	๐.๖๑๖	มาก

จากตารางที่ ๔.๒๕ แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านสถานที่และสิ่งแวดล้อม จำแนกตามพรรษา อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๐๒

ตารางที่ ๔.๒๖ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านสถานที่และสิ่งแวดล้อม จำแนกตามพรรษา

แหล่งความแปรปรวน	SS	df	MS	F	Sig.
ระหว่างกลุ่ม	๑.๑๙๙	๔	๐.๓๐๐	๐.๗๘๖	๐.๕๓๖
ภายในกลุ่ม	๗๐.๕๗๙	๑๘๕	๐.๓๘๒		
รวม	๗๑.๗๗๘	๑๘๙			

จากตารางที่ ๔.๒๖ แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์ที่มีพรรษาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านสถานที่และสิ่งแวดล้อม ไม่แตกต่างกัน

สมมติฐานที่ ๓ พระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษาสามัญต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๒๗ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม จำแนกตามวุฒิการศึกษาสามัญ

วุฒิการศึกษาสามัญ	n	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
ต่ำกว่าปริญญาตรี	๑๕๘	๓.๙๗	๐.๕๗๔	มาก
ปริญญาตรี	๒๓	๔.๑๕	๐.๕๐๓	มาก
สูงกว่าปริญญาตรี	๙	๔.๐๗	๐.๕๙๕	มาก
รวม	๑๙๐	๔.๐๐	๐.๕๖๗	มาก

จากตารางที่ ๔.๒๗ แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม จำแนกตามวุฒิการศึกษาสามัญ อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๐๐

ตารางที่ ๔.๒๘ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม จำแนกตามวุฒิการศึกษาสามัญ

แหล่งความแปรปรวน	SS	df	MS	F	Sig.
ระหว่างกลุ่ม	๐.๖๘๗	๒	๐.๓๔๓	๑.๐๖๙	๐.๓๔๕
ภายในกลุ่ม	๖๐.๐๕๐	๑๘๗	๐.๓๒๑		
รวม	๖๐.๗๓๗	๑๘๙			

จากตารางที่ ๔.๒๘ แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษาสามัญต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม ไม่แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๒๙ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านอาจารย์ จำแนกตามวุฒิการศึกษาสามัญ

วุฒิการศึกษาสามัญ	n	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
ต่ำกว่าปริญญาตรี	๑๕๘	๔.๐๔	๐.๖๐๗	มาก
ปริญญาตรี	๒๓	๔.๒๒	๐.๕๑๐	มาก
สูงกว่าปริญญาตรี	๙	๔.๐๘	๐.๗๐๒	มาก
รวม	๑๙๐	๔.๐๗	๐.๖๐๑	มาก

จากตารางที่ ๔.๒๙ แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านอาจารย์ จำแนกตามวุฒิการศึกษาสามัญ อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๐๗

ตารางที่ ๔.๓๐ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านอาจารย์ จำแนกตามวุฒิการศึกษาสามัญ

แหล่งความแปรปรวน	SS	df	MS	F	Sig.
ระหว่างกลุ่ม	๐.๖๔๘	๒	๐.๓๒๔	๐.๘๙๗	๐.๔๑๐
ภายในกลุ่ม	๖๗.๕๕๙	๑๘๗	๐.๓๖๑		
รวม	๖๘.๒๐๗	๑๘๙			

จากตารางที่ ๔.๓๐ แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษาสามัญต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านอาจารย์ ไม่แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๓๑ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านสื่อการเรียนการสอน จำแนกตามวุฒิการศึกษาสามัญ

วุฒิการศึกษาสามัญ	n	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
ต่ำกว่าปริญญาตรี	๑๕๘	๓.๘๙	๐.๖๓๖	มาก
ปริญญาตรี	๒๓	๔.๐๗	๐.๕๖๑	มาก
สูงกว่าปริญญาตรี	๙	๓.๙๒	๐.๘๕๐	มาก
รวม	๑๙๐	๓.๙๒	๐.๖๓๘	มาก

จากตารางที่ ๔.๓๑ แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านสื่อการเรียนการสอน จำแนกตามวุฒิการศึกษาสามัญ อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๙๒

ตารางที่ ๔.๓๒ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านสื่อการเรียนการสอน จำแนกตามวุฒิการศึกษาสามัญ

แหล่งความแปรปรวน	SS	df	MS	F	Sig.
ระหว่างกลุ่ม	๐.๕๘๙	๒	๐.๒๙๔	๐.๗๒๒	๐.๔๘๗
ภายในกลุ่ม	๗๖.๒๕๑	๑๘๗	๐.๔๐๘		
รวม	๗๖.๘๔๐	๑๘๙			

จากตารางที่ ๔.๓๒ แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษาสามัญต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านสื่อการเรียนการสอน ไม่แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๓๓ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านวัดผลและประเมินผล จำแนกตามวุฒิการศึกษาสามัญ

วุฒิการศึกษาสามัญ	n	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
ต่ำกว่าปริญญาตรี	๑๕๘	๓.๙๕	๐.๖๓๑	มาก
ปริญญาตรี	๒๓	๔.๑๕	๐.๕๕๔	มาก
สูงกว่าปริญญาตรี	๙	๓.๙๙	๐.๖๖๙	มาก
รวม	๑๙๐	๓.๙๘	๐.๖๒๔	มาก

จากตารางที่ ๔.๓๓ แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านวัดผลและประเมินผล จำแนกตามวุฒิการศึกษาสามัญ อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๙๘

ตารางที่ ๔.๓๔ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านวัดผลและประเมินผล จำแนกตามวุฒิการศึกษาสามัญ

แหล่งความแปรปรวน	SS	df	MS	F	Sig.
ระหว่างกลุ่ม	๐.๘๒๗	๒	๐.๔๑๓	๑.๐๖๑	๐.๓๔๘
ภายในกลุ่ม	๗๒.๘๕๗	๑๘๗	๐.๓๙๐		
รวม	๗๓.๖๘๔	๑๘๙			

จากตารางที่ ๔.๓๔ แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษาสามัญต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านวัดผลและประเมินผล ไม่แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๓๕ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านสถานที่และสิ่งแวดล้อม จำแนกตามวุฒิการศึกษาสามัญ

วุฒิการศึกษาสามัญ	n	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
ต่ำกว่าปริญญาตรี	๑๕๘	๓.๙๙	๐.๖๓๐	มาก
ปริญญาตรี	๒๓	๔.๑๕	๐.๕๕๑	มาก
สูงกว่าปริญญาตรี	๙	๔.๒๘	๐.๔๔๕	มาก
รวม	๑๙๐	๔.๐๒	๐.๖๑๖	มาก

จากตารางที่ ๔.๓๕ แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านสถานที่และสิ่งแวดล้อม จำแนกตามวุฒิการศึกษาสามัญ อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๐๒

ตารางที่ ๔.๓๖ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านสถานที่และสิ่งแวดล้อม จำแนกตามวุฒิการศึกษาสามัญ

แหล่งความแปรปรวน	SS	df	MS	F	Sig.
ระหว่างกลุ่ม	๑.๑๒๖	๒	๐.๕๖๓	๑.๔๙๑	๐.๒๒๘
ภายในกลุ่ม	๗๐.๖๕๒	๑๘๗	๐.๓๗๘		
รวม	๗๑.๗๗๘	๑๘๙			

จากตารางที่ ๔.๓๖ แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษาสามัญต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านสถานที่และสิ่งแวดล้อม ไม่แตกต่างกัน

สมมติฐานที่ ๔ พระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษาแผนกธรรมต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๓๗ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม จำแนกตามวุฒิการศึกษาแผนกธรรม

วุฒิการศึกษาแผนกธรรม	n	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
ไม่มีวุฒิแผนกธรรม	๔๙	๓.๙๑	๐.๕๕๒	มาก
นักธรรมชั้นตรี	๓๗	๔.๐๘	๐.๔๗๒	มาก
นักธรรมชั้นโท	๕๖	๓.๘๕	๐.๖๐๒	มาก
นักธรรมชั้นเอก	๔๘	๔.๒๐	๐.๕๕๑	มาก
รวม	๑๙๐	๔.๐๐	๐.๕๖๗	มาก

จากตารางที่ ๔.๓๗ แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม จำแนกตามวุฒิการศึกษาแผนกธรรม อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๐๐

ตารางที่ ๔.๓๘ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม จำแนกตามวุฒิการศึกษาแผนกธรรม

แหล่งความแปรปรวน	SS	df	MS	F	Sig.
ระหว่างกลุ่ม	๓.๘๗๑	๓	๑.๒๙๐	๔.๒๒๑**	๐.๐๐๖
ภายในกลุ่ม	๕๖.๘๖๕	๑๘๖	๐.๓๐๖		
รวม	๖๐.๗๓๗	๑๘๙			

** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

จากตารางที่ ๔.๓๘ แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษาแผนกธรรมต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑ ดังนั้น จึงทำการวิเคราะห์เปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference: LSD) ดังแสดงในตารางที่ ๔.๓๙

ตารางที่ ๔.๓๙ การวิเคราะห์ระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหารจัดการงานศาสนศึกษา แผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม จำแนกตามวุฒิ การศึกษาแผนกธรรม ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference: LSD)

วุฒิการศึกษา แผนกธรรม	$\bar{X}$	วุฒิการศึกษาแผนกธรรม			
		ไม่มีวุฒิ แผนกธรรม	นักธรรมชั้น ตรี	นักธรรมชั้น โท	นักธรรม ชั้นเอก
		๓.๙๑	๔.๐๘	๓.๘๕	๔.๒๐
ไม่มีวุฒิแผนกธรรม	๓.๙๑		-๐.๑๗	๐.๐๖	-๐.๒๙**
นักธรรมชั้นตรี	๔.๐๘			๐.๒๓*	-๐.๑๒
นักธรรมชั้นโท	๓.๘๕				-๐.๓๕**
นักธรรมชั้นเอก	๔.๒๐				

** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

จากตารางที่ ๔.๓๙ แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์ที่ไม่มีวุฒิการศึกษาแผนกธรรมมีความ คิดเห็นต่อการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม ในระดับน้อยกว่า พระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษานักธรรมชั้นเอก อย่างนัยสำคัญทางสถิติที่ ระดับ ๐.๐๑

ขณะเดียวกัน พระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษานักธรรมชั้นตรี มีความคิดเห็นต่อการบริหาร จัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม ในระดับ มากกว่า พระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษานักธรรมชั้นโท อย่างนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

ขณะเดียวกัน พระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษานักธรรมชั้นโท มีความคิดเห็นต่อการบริหาร จัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม ในระดับ น้อยกว่า พระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษานักธรรมชั้นเอก อย่างนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

ตารางที่ ๔.๔๐ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านอาจารย์ จำแนกตามวุฒิการศึกษาแผนกธรรม

วุฒิการศึกษาแผนกธรรม	n	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
ไม่มีวุฒิแผนกธรรม	๔๙	๓.๙๕	๐.๖๒๖	มาก
นักธรรมชั้นตรี	๓๗	๔.๑๗	๐.๕๑๗	มาก
นักธรรมชั้นโท	๕๖	๓.๙๑	๐.๖๑๗	มาก
นักธรรมชั้นเอก	๔๘	๔.๒๘	๐.๕๔๘	มาก
รวม	๑๙๐	๔.๐๗	๐.๖๐๑	มาก

จากตารางที่ ๔.๔๐ แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านอาจารย์ จำแนกตามวุฒิการศึกษาแผนกธรรม อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๐๗

ตารางที่ ๔.๔๑ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านอาจารย์ จำแนกตามวุฒิการศึกษาแผนกธรรม

แหล่งความแปรปรวน	SS	df	MS	F	Sig.
ระหว่างกลุ่ม	๔.๖๕๐	๓	๑.๕๕๐	๔.๕๓๖**	๐.๐๐๔
ภายในกลุ่ม	๖๓.๕๕๗	๑๘๖	๐.๓๔๒		
รวม	๖๘.๒๐๗	๑๘๙			

** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

จากตารางที่ ๔.๔๑ แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษาแผนกธรรมต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านอาจารย์ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑ ดังนั้น จึงทำการวิเคราะห์เปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference: LSD) ดังแสดงในตารางที่ ๔.๔๒

ตารางที่ ๔.๔๒ การวิเคราะห์ระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหารจัดการงานศาสนศึกษา แผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านอาจารย์ จำแนกตามวุฒิ การศึกษาแผนกธรรม ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference: LSD)

วุฒิการศึกษา แผนกธรรม	$\bar{X}$	วุฒิการศึกษาแผนกธรรม			
		ไม่มีวุฒิ แผนกธรรม	นักธรรมชั้น ตรี	นักธรรมชั้น โท	นักธรรม ชั้นเอก
		๓.๙๕	๔.๑๗	๓.๙๑	๔.๒๘
ไม่มีวุฒิแผนกธรรม	๓.๙๕		-๐.๒๒	๐.๐๔	-๐.๓๓**
นักธรรมชั้นตรี	๔.๑๗			๐.๒๖*	-๐.๑๑
นักธรรมชั้นโท	๓.๙๑				-๐.๓๗**
นักธรรมชั้นเอก	๔.๒๘				

** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

จากตารางที่ ๔.๔๒ แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์ที่ไม่มีวุฒิการศึกษาแผนกธรรมมีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านอาจารย์ ในระดับน้อยกว่า พระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษานักธรรมชั้นเอก อย่างนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

ขณะเดียวกัน พระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษานักธรรมชั้นตรี มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านอาจารย์ ในระดับมากกว่า พระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษานักธรรมชั้นโท อย่างนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

ขณะเดียวกัน พระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษานักธรรมชั้นโท มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านอาจารย์ ในระดับน้อยกว่า พระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษานักธรรมชั้นเอก อย่างนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

ตารางที่ ๔.๔๓ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านสื่อการเรียนการสอน จำแนกตามวุฒิการศึกษาแผนกธรรม

วุฒิการศึกษาแผนกธรรม	n	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
ไม่มีวุฒิแผนกธรรม	๔๙	๓.๘๒	๐.๖๒๗	มาก
นักธรรมชั้นตรี	๓๗	๔.๐๑	๐.๕๕๓	มาก
นักธรรมชั้นโท	๕๖	๓.๗๔	๐.๖๙๙	มาก
นักธรรมชั้นเอก	๔๘	๔.๑๔	๐.๕๖๙	มาก
รวม	๑๙๐	๓.๙๒	๐.๖๓๘	มาก

จากตารางที่ ๔.๔๓ แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านสื่อการเรียนการสอน จำแนกตามวุฒิการศึกษาแผนกธรรม อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๙๒

ตารางที่ ๔.๔๔ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านสื่อการเรียนการสอน จำแนกตามวุฒิการศึกษาแผนกธรรม

แหล่งความแปรปรวน	SS	df	MS	F	Sig.
ระหว่างกลุ่ม	๔.๘๔๖	๓	๑.๖๑๕	๔.๑๗๔**	๐.๐๐๗
ภายในกลุ่ม	๗๑.๙๙๔	๑๘๖	๐.๓๘๗		
รวม	๗๖.๘๔๐	๑๘๙			

** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

จากตารางที่ ๔.๔๔ แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษาแผนกธรรมต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านสื่อการเรียนการสอน แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑ ดังนั้น จึงทำการวิเคราะห์เปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference: LSD) ดังแสดงในตารางที่ ๔.๔๕

ตารางที่ ๔.๔๕ การวิเคราะห์ระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหารจัดการงานศาสนศึกษา แผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านสื่อการเรียนการสอน จำแนกตามวุฒิการศึกษาแผนกธรรม ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference: LSD)

วุฒิการศึกษา แผนกธรรม	$\bar{X}$	วุฒิการศึกษาแผนกธรรม			
		ไม่มีวุฒิ แผนกธรรม	นักธรรมชั้น ตรี	นักธรรมชั้น โท	นักธรรม ชั้นเอก
		๓.๘๒	๔.๐๑	๓.๗๔	๔.๑๔
ไม่มีวุฒิแผนกธรรม	๓.๘๒		-๐.๑๙	๐.๐๘	-๐.๓๒**
นักธรรมชั้นตรี	๔.๐๑			๐.๒๗**	-๐.๑๓
นักธรรมชั้นโท	๓.๗๔				-๐.๔๐**
นักธรรมชั้นเอก	๔.๑๔				

** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

จากตารางที่ ๔.๔๕ แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์ที่ไม่มีวุฒิการศึกษาแผนกธรรมมีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านสื่อการเรียนการสอน ในระดับน้อยกว่า พระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษานักธรรมชั้นเอก อย่างนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

ขณะเดียวกัน พระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษานักธรรมชั้นตรี มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านสื่อการเรียนการสอน ในระดับมากกว่า พระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษานักธรรมชั้นโท อย่างนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

ขณะเดียวกัน พระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษานักธรรมชั้นโท มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านสื่อการเรียนการสอน ในระดับน้อยกว่า พระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษานักธรรมชั้นเอก อย่างนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

ตารางที่ ๔.๔๖ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านวัดผลและประเมินผล จำแนกตามวุฒิการศึกษาแผนกธรรม

วุฒิการศึกษาแผนกธรรม	n	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
ไม่มีวุฒิแผนกธรรม	๔๙	๓.๙๐	๐.๕๘๘	มาก
นักธรรมชั้นตรี	๓๗	๔.๐๗	๐.๕๓๖	มาก
นักธรรมชั้นโท	๕๖	๓.๘๒	๐.๖๖๑	มาก
นักธรรมชั้นเอก	๔๘	๔.๑๖	๐.๖๓๖	มาก
รวม	๑๙๐	๓.๙๘	๐.๖๒๔	มาก

จากตารางที่ ๔.๔๖ แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านวัดผลและประเมินผล จำแนกตามวุฒิการศึกษาแผนกธรรม อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๙๘

ตารางที่ ๔.๔๗ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านวัดผลและประเมินผล จำแนกตามวุฒิการศึกษาแผนกธรรม

แหล่งความแปรปรวน	SS	df	MS	F	Sig.
ระหว่างกลุ่ม	๓.๗๕๐	๓	๑.๒๕๐	๓.๓๒๕*	๐.๐๒๑
ภายในกลุ่ม	๖๙.๙๓๔	๑๘๖	๐.๓๗๖		
รวม	๗๓.๖๘๔	๑๘๙			

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๔๗ แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษาแผนกธรรมต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านวัดผลและประเมินผล แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ดังนั้น จึงทำการวิเคราะห์เปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference: LSD) ดังแสดงในตารางที่ ๔.๔๘

ตารางที่ ๔.๔๘ การวิเคราะห์ระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหารจัดการงานศาสนศึกษา แผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านวัดผลและประเมินผล จำแนกตามวุฒิการศึกษาแผนกธรรม ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference: LSD)

วุฒิการศึกษา แผนกธรรม	$\bar{X}$	วุฒิการศึกษาแผนกธรรม			
		ไม่มีวุฒิ แผนกธรรม	นักธรรมชั้น ตรี	นักธรรมชั้น โท	นักธรรม ชั้นเอก
		๓.๙๐	๔.๐๗	๓.๘๒	๔.๑๖
ไม่มีวุฒิแผนกธรรม	๓.๙๐		-๐.๑๗	๐.๐๘	-๐.๒๖*
นักธรรมชั้นตรี	๔.๐๗			๐.๒๕	-๐.๐๙
นักธรรมชั้นโท	๓.๘๒				-๐.๓๔*
นักธรรมชั้นเอก	๔.๑๖				

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๔๘ แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์ที่ไม่มีวุฒิการศึกษาแผนกธรรมมีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านวัดผลและประเมินผล ในระดับน้อยกว่า พระสงฆ์ที่มีวุฒิกศศึกษานักธรรมชั้นเอก อย่างนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

ขณะเดียวกัน พระสงฆ์ที่มีวุฒิกศศึกษานักธรรมชั้นโท มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านวัดผลและประเมินผล ในระดับน้อยกว่า พระสงฆ์ที่มีวุฒิกศศึกษานักธรรมชั้นเอก อย่างนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

ตารางที่ ๔.๔๙ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านสถานที่และสิ่งแวดล้อม จำแนกตามวุฒิการศึกษาแผนกธรรม

วุฒิการศึกษาแผนกธรรม	n	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
ไม่มีวุฒิแผนกธรรม	๔๙	๓.๙๕	๐.๖๐๖	มาก
นักธรรมชั้นตรี	๓๗	๔.๐๖	๐.๕๓๔	มาก
นักธรรมชั้นโท	๕๖	๓.๙๑	๐.๖๕๑	มาก
นักธรรมชั้นเอก	๔๘	๔.๒๐	๐.๖๑๘	มาก
รวม	๑๙๐	๔.๐๒	๐.๖๑๖	มาก

จากตารางที่ ๔.๔๙ แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านสถานที่และสิ่งแวดล้อม จำแนกตามวุฒิการศึกษาแผนกธรรม อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๐๒

ตารางที่ ๔.๕๐ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านสถานที่และสิ่งแวดล้อม จำแนกตามวุฒิการศึกษาแผนกธรรม

แหล่งความแปรปรวน	SS	df	MS	F	Sig.
ระหว่างกลุ่ม	๒.๕๗๗	๓	๐.๘๕๙	๒.๓๐๙	๐.๐๗๘
ภายในกลุ่ม	๖๙.๒๐๑	๑๘๖	๐.๓๗๒		
รวม	๗๑.๗๗๘	๑๘๙			

จากตารางที่ ๔.๕๐ แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษาแผนกธรรมต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านสถานที่และสิ่งแวดล้อม ไม่แตกต่างกัน

สมมติฐานที่ ๕ พระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษาแผนกบาลีต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๕๑ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม จำแนกตามวุฒิการศึกษาแผนกบาลี

วุฒิการศึกษาแผนกบาลี	n	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
ไม่มีวุฒิแผนกบาลี	๑๗๕	๓.๙๙	๐.๕๕๖	มาก
ประโยค ๑-๒ ถึง ป.ธ. ๓	๑๓	๓.๙๙	๐.๖๗๕	มาก
ป.ธ. ๔ - ป.ธ. ๖	๒	๔.๑๓	๑.๒๓๗	มาก
รวม	๑๙๐	๔.๐๐	๐.๕๖๗	มาก

จากตารางที่ ๔.๕๑ แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม จำแนกตามวุฒิการศึกษาแผนกบาลี อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๐๐

ตารางที่ ๔.๕๒ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม จำแนกตามวุฒิการศึกษาแผนกบาลี

แหล่งความแปรปรวน	SS	df	MS	F	Sig.
ระหว่างกลุ่ม	๐.๐๓๕	๒	๐.๐๑๗	๐.๐๕๔	๐.๙๔๘
ภายในกลุ่ม	๖๐.๗๐๒	๑๘๗	๐.๓๒๕		
รวม	๖๐.๗๓๗	๑๘๙			

จากตารางที่ ๔.๕๒ แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษาแผนกบาลีต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม ไม่แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๕๓ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านอาจารย์ จำแนกตามวุฒิการศึกษาแผนกบาลี

วุฒิการศึกษาแผนกบาลี	n	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
ไม่มีวุฒิแผนกบาลี	๑๗๕	๔.๐๖	๐.๕๗๗	มาก
ประโยค ๑-๒ ถึง ป.ธ. ๓	๑๓	๔.๑๕	๐.๘๕๓	มาก
ป.ธ. ๔ - ป.ธ. ๖	๒	๔.๑๙	๑.๑๔๙	มาก
รวม	๑๙๐	๔.๐๗	๐.๖๐๑	มาก

จากตารางที่ ๔.๕๓ แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านอาจารย์ จำแนกตามวุฒิการศึกษาแผนกบาลี อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๐๗

ตารางที่ ๔.๕๔ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านอาจารย์ จำแนกตามวุฒิการศึกษาแผนกบาลี

แหล่งความแปรปรวน	SS	df	MS	F	Sig.
ระหว่างกลุ่ม	๐.๑๓๘	๒	๐.๐๖๙	๐.๑๘๙	๐.๘๒๘
ภายในกลุ่ม	๖๘.๐๖๙	๑๘๗	๐.๓๖๔		
รวม	๖๘.๒๐๗	๑๘๙			

จากตารางที่ ๔.๕๔ แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษาแผนกบาลีต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านอาจารย์ ไม่แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๕๕ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านสื่อการเรียนการสอน จำแนกตามวุฒิการศึกษาแผนกบาลี

วุฒิการศึกษาแผนกบาลี	n	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
ไม่มีวุฒิแผนกบาลี	๑๗๕	๓.๙๓	๐.๖๒๙	มาก
ประโยค ๑-๒ ถึง ป.ธ. ๓	๑๓	๓.๖๘	๐.๗๑๔	มาก
ป.ธ. ๔ - ป.ธ. ๖	๒	๔.๓๑	๐.๙๗๒	มาก
รวม	๑๙๐	๓.๙๒	๐.๖๓๘	มาก

จากตารางที่ ๔.๕๕ แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านสื่อการเรียนการสอน จำแนกตามวุฒิการศึกษาแผนกบาลี อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๙๒

ตารางที่ ๔.๕๖ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านสื่อการเรียนการสอน จำแนกตามวุฒิการศึกษาแผนกบาลี

แหล่งความแปรปรวน	SS	df	MS	F	Sig.
ระหว่างกลุ่ม	๑.๐๕๐	๒	๐.๕๒๕	๑.๒๙๕	๐.๒๗๖
ภายในกลุ่ม	๗๕.๗๙๐	๑๘๗	๐.๔๐๕		
รวม	๗๖.๘๔๐	๑๘๙			

จากตารางที่ ๔.๕๖ แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษาแผนกบาลีต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านสื่อการเรียนการสอน ไม่แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๕๗ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านวัดผลและประเมินผล จำแนกตามวุฒิการศึกษาแผนกบาลี

วุฒิการศึกษาแผนกบาลี	n	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
ไม่มีวุฒิแผนกบาลี	๑๗๕	๓.๙๘	๐.๖๒๒	มาก
ประโยค ๑-๒ ถึง ป.ธ. ๓	๑๓	๓.๙๒	๐.๖๒๘	มาก
ป.ธ. ๔ - ป.ธ. ๖	๒	๔.๑๓	๑.๒๓๗	มาก
รวม	๑๙๐	๓.๙๘	๐.๖๒๔	มาก

จากตารางที่ ๔.๕๗ แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านวัดผลและประเมินผล จำแนกตามวุฒิการศึกษาแผนกบาลี อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๐๐

ตารางที่ ๔.๕๘ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านวัดผลและประเมินผล จำแนกตามวุฒิการศึกษาแผนกบาลี

แหล่งความแปรปรวน	SS	df	MS	F	Sig.
ระหว่างกลุ่ม	๐.๐๘๑	๒	๐.๐๔๑	๐.๑๐๓	๐.๙๐๒
ภายในกลุ่ม	๗๓.๖๐๓	๑๘๗	๐.๓๙๔		
รวม	๗๓.๖๘๔	๑๘๙			

จากตารางที่ ๔.๕๘ แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษาแผนกบาลีต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านวัดผลและประเมินผล ไม่แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๕๙ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านสถานที่และสิ่งแวดล้อม จำแนกตามวุฒิการศึกษาแผนกบาลี

วุฒิการศึกษาแผนกบาลี	n	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
ไม่มีวุฒิแผนกบาลี	๑๗๕	๔.๐๑	๐.๖๐๑	มาก
ประโยค ๑-๒ ถึง ป.ธ. ๓	๑๓	๔.๑๘	๐.๗๑๐	มาก
ป.ธ. ๔ - ป.ธ. ๖	๒	๓.๘๘	๑.๕๙๑	มาก
รวม	๑๙๐	๔.๐๒	๐.๖๑๖	มาก

จากตารางที่ ๔.๕๙ แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านสถานที่และสิ่งแวดล้อม จำแนกตามวุฒิการศึกษาแผนกบาลี อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๐๒

ตารางที่ ๔.๖๐ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านสถานที่และสิ่งแวดล้อม จำแนกตามวุฒิการศึกษาแผนกบาลี

แหล่งความแปรปรวน	SS	df	MS	F	Sig.
ระหว่างกลุ่ม	๐.๓๘๘	๒	๐.๑๙๔	๐.๕๐๙	๐.๖๐๒
ภายในกลุ่ม	๗๑.๓๙๐	๑๘๗	๐.๓๘๒		
รวม	๗๑.๗๗๘	๑๘๙			

จากตารางที่ ๔.๖๐ แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษาแผนกบาลีต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านสถานที่และสิ่งแวดล้อม ไม่แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๖๑ ผลการทดสอบสมมติฐานการวิจัย ตามสมมติฐานที่ ๑-๕

สมมติฐาน	F	Sig.	ผลการทดสอบ	
			ยอมรับ	ปฏิเสธ
๑. พระสงฆ์ที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี แตกต่างกัน	๑.๐๖๖	๐.๓๗๕	-	✓
๒. พระสงฆ์ที่มีพรรษาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี แตกต่างกัน	๐.๓๒๖	๐.๘๖๐	-	✓
๓. พระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษาสามัญต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี แตกต่างกัน	๑.๐๖๙	๐.๓๔๕	-	✓
๔. พระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษาแผนกธรรมต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี แตกต่างกัน	๔.๒๒๑**	๐.๐๐๖	✓	-
๕. พระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษาแผนกบาลีต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการงาน ศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี แตกต่างกัน	๐.๐๕๔	๐.๙๔๘	-	✓

** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

จากตารางที่ ๔.๖๑ พบว่า ปัจจัยส่วนบุคคลของพระสงฆ์ ได้แก่ วุฒิการศึกษาแผนกธรรม มีผลให้มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี แตกกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑ ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานการวิจัยที่ตั้งไว้ ส่วนปัจจัยส่วนบุคคลอื่น ๆ ได้แก่ อายุ พรรษา วุฒิการศึกษาสามัญ และวุฒิการศึกษาแผนกบาลี ไม่พบความแตกต่าง

๔.๔ ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะเพื่อพัฒนาการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี

ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะเพื่อพัฒนาการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ซึ่งเป็นข้อมูลที่ได้จากคำถามปลายเปิด (Open-Ended) วิเคราะห์เป็นความเรียงประกอบตาราง ดังนี้

๔.๔.๑ ด้านอาจารย์

ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะเพื่อพัฒนาการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านอาจารย์ มีรายละเอียด ดังนี้

ตารางที่ ๔.๖๒ ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะเพื่อพัฒนาการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านอาจารย์

ปัญหา อุปสรรค	ข้อเสนอแนะ
๑. บางสำนักเรียนมีอาจารย์จำนวนน้อย มีกรณีที่บางแห่งให้อาจารย์รูปเดียวสอนทุกวิชา	๑. ควรสรรหาอาจารย์ให้มีจำนวนเพียงพอและเหมาะสมกับจำนวนผู้เรียน กรณีที่ไม่สามารถกระทำได้ ให้จัดส่งครูสอนพระปริยัติธรรมและนักเรียนของแต่ละสำนักเรียน ไปจัดการเรียนการสอนร่วมกันในรูปแบบของสำนักศาสนศึกษาประจำตำบล
๒. อาจารย์บางรูปขาดเทคนิคและวิธีการสอนที่กระตุ้นและสร้างความสนใจของผู้เรียน	๒. ควรจัดอบรมทักษะด้านเทคนิคการสอนที่ให้แก่ครูสอนพระปริยัติธรรม เพื่อนำมาใช้ในการเรียนการสอนให้สามารถกระตุ้นและสร้างความสนใจแก่ผู้เรียนได้
๓. อาจารย์บางรูปในบางสำนักเรียน มีภารกิจมาก เนื่องด้วยรับผิดชอบภาระหน้าที่ภายในวัดหลากหลายหน้าที่ จึงทำให้เกิดปัญหาในการทำหน้าที่สอนได้ไม่เต็มเวลา	๓. ควรจัดให้ครูสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมทำหน้าที่สอนเต็มตามตารางเวลา

๔.๔.๒ ด้านสื่อการเรียนการสอน

ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะเพื่อพัฒนาการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านสื่อการเรียนการสอน มีรายละเอียด ดังนี้

ตารางที่ ๔.๖๓ ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะเพื่อพัฒนาการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านสื่อการเรียนการสอน

ปัญหา อุปสรรค	ข้อเสนอแนะ
๑. สำนักเรียนบางแห่งขาดงบประมาณสนับสนุน จัดซื้อ จัดหา จัดสร้าง อุปกรณ์การเรียนการสอน	๑. ควรจัดสรรงบประมาณสำหรับจัดซื้อ จัดหา หรือจัดสร้าง อุปกรณ์การเรียนการสอน โดยเปิดโอกาสให้พุทธศาสนิกชนมีส่วนร่วมในการบริจาคทรัพย์ เพื่อนำมาตั้งเป็นกองทุนเพื่อการศึกษาของพระภิกษุสามเณรประจำสำนักศาสนศึกษา
๒. สำนักเรียนบางแห่งใช้หนังสือ ตำราเรียน ที่ไม่มีแบบแผนที่แน่นอน ผู้สอนใช้คู่มือการสอนจากสำนักพิมพ์หนึ่ง แต่ผู้เรียนใช้หนังสือเรียนของอีกสำนักพิมพ์หนึ่ง	๒. ควรกำหนดคู่มือการสอนของครูผู้สอนและแบบเรียนของผู้เรียนให้เป็นมาตรฐานเดียวกันจากสำนักพิมพ์เดียวกัน
๓. สื่อที่ใช้ในการสอนบางประเภทไม่เหมาะสมกับสภาพของห้องเรียน อาทิ โปรเจคเตอร์ซึ่งไม่เหมาะกับห้องที่มีแสงมาก เป็นต้น	๓. ควรเลือกใช้สื่อการสอนให้มีความเหมาะสมกับสภาพของห้องเรียน

๔.๔.๓ ด้านวัดผลและประเมินผล

ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะเพื่อพัฒนาการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านวัดผลและประเมินผล มีรายละเอียด ดังนี้

ตารางที่ ๔.๖๔ ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะเพื่อพัฒนาการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านวัดผลและประเมินผล

ปัญหา อุปสรรค	ข้อเสนอแนะ
๑. ครูสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมบางรูปขาดทักษะความรู้เกี่ยวกับเทคนิคการวัดและประเมินผลการเรียนการสอน	๑. ควรจัดอบรมทักษะความรู้เกี่ยวกับเทคนิคการวัดและประเมินผลการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม โดยเชิญวิทยากรผู้ทรงคุณวุฒิมาถ่ายทอดความรู้แก่อาจารย์สอน โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ที่ขาดประสบการณ์
๒. สำนักเรียนบางแห่ง มีการวัดและประเมินผลโดยเน้นรูปแบบการท่องจำ ไม่มีการวิเคราะห์ขยายความ ส่งผลให้ผู้เรียนไม่สามารถเกิดความเข้าใจและนำไปประยุกต์ใช้จริงได้	๒. ควรบูรณาการรูปแบบของการวัดและประเมินผลที่เน้นการวิเคราะห์และสังเคราะห์เพื่อประโยชน์ในการนำไปประยุกต์ใช้จริง

๔.๔.๔ ด้านสถานที่และสิ่งแวดล้อม

ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะเพื่อพัฒนาการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านสถานที่และสิ่งแวดล้อม มีรายละเอียด ดังนี้

ตารางที่ ๔.๖๕ ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะเพื่อพัฒนาการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านสถานที่และสิ่งแวดล้อม

ปัญหา อุปสรรค	ข้อเสนอแนะ
๑. สถานที่ที่ใช้จัดการเรียนการสอนบางสำนักเรียน ขาดความสัปปายะ และมีเสียงดังรบกวนในบางโอกาส บรรยากาศในการเรียนการสอนจึงไม่เอื้อต่อการเรียนรู้เท่าที่ควร	๑. ควรจัดสถานที่ที่ใช้จัดการเรียนการสอนให้เป็นเอกเทศจากเสนาสนะอื่น
๒. ห้องเรียนของบางสำนักเรียน มีอากาศร้อนในเวลากลางบ่าย ทำให้บรรยากาศไม่เอื้ออำนวยต่อการเรียนการสอน	๒. ควรจัดเครื่องปรับอากาศหรือเครื่องระบายความร้อนในห้องเรียน หรืออาจปลูกต้นไม้เพื่อบังแสงแดดที่ส่องมายังห้องเรียนในช่วงเวลาบ่าย
๓. กิจกรรมการเรียนการสอนส่วนใหญ่อยู่แต่ภายในห้องเรียน เมื่อจัดการเรียนการสอนเป็นระยะเวลานาน อาจก่อให้เกิดความเครียดแก่ผู้เรียน	๓. ควรเปลี่ยนสถานที่เรียนบ้าง ในโอกาสที่สมควร เพื่อผ่อนคลายความตึงเครียดแก่ผู้เรียน

๔.๕ สรุปผลการสัมภาษณ์เกี่ยวกับการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี

ผู้วิจัยได้นำแบบสัมภาษณ์ (Interview) เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ (Key Informants) ตามลักษณะการเป็นตัวแทนของกลุ่มตัวอย่างที่เหมาะสม จากการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จำนวน ๑๒ รูป/คน ดังนี้

- | | |
|--|---|
| ๑) พระครูศรีธรรมนาท (ดำเกิง เขมสิริ) | เจ้าคณะอำเภอบ้านโป่ง วัดท่าผา ตำบลท่าผา อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี |
| ๒) พระครูชินวรานุวัตร, ดร. (สิงห์ ชินวโร) | เจ้าคณะตำบลท่าผา วัดบ้านฆ้องน้อย ตำบลท่าผา อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี |
| ๓) พระครูประสิทธิ์สุตกิจ (ปรีชา สามตลิก) | เจ้าคณะตำบลบ้านโป่ง วัดอุทุมพรทาราม ตำบลสวนกล้วย อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี |
| ๔) พระมหาอดุลณัฐฐ์ ยุตตธมโม | เจ้าคณะตำบลหนองอ้อ-สวนกล้วย วัดหนองอ้อตะวันออก ตำบลหนองอ้อ อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี |
| ๕) พระครูปัญญาภิยุต, ดร. (ประจวบ ปณณาทิโป) | เจ้าอาวาส วัดสัมมาราม ตำบลเขาขลุ อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี |
| ๖) พระมหาทวีศักดิ์ คุณธมโม, ดร. | เลขานุการเจ้าคณะอำเภอบ้านโป่ง วัดบ้านโป่ง ตำบลบ้านโป่ง อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี |
| ๗) นายสนธยา เสนเอี่ยม | ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดราชบุรี |
| ๘) นายนิศ พันธแดง | ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดสระสี่มุม อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี |
| ๙) นางดวงธิดา ศศินรากุล | ผู้อำนวยการกลุ่มส่งเสริมพระพุทธศาสนาและกิจการพิเศษ สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดราชบุรี |
| ๑๐) นางธนากร อุดมกุศลศรี | นักวิชาการศาสนาชำนาญการ สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดราชบุรี |
| ๑๑) นายไพโรจน์ มานทองคำ | ไวยาวัจกรวัดท่าผา ตำบลท่าผา อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี |
| ๑๒) นายวิเชียร หล่อเงิน | ไวยาวัจกรวัดบ้านฆ้องน้อย ตำบลท่าผา อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี |

ผลการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ (Key Informants) จากการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จำนวน ๑๒ รูป/คน เป็นข้อมูลเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เกี่ยวกับการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี มีรายละเอียด ดังนี้

๔.๕.๑ ด้านอาจารย์

ด้านอาจารย์ พบว่า จำเป็นต้องมีบุคลากร วิทยากรผู้ทรงคุณวุฒิบรรจุไว้ในตำแหน่งครู ลักษณะวิทยากรประจำอำเภอ เป็นครูผู้สอนประจำคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่งก็จะเป็นการดีต่อการสอน แผนกธรรม^๑ ต้องมีการจัดอบรมพัฒนาประสิทธิภาพการสอนของอาจารย์เป็นประจำทุกปี อย่างน้อย ละ ๑ ครั้ง^๒

ด้านอาจารย์ ต้องมีการพัฒนาเทคนิคการสอนให้แก่อาจารย์ เป็นประจำทุกปีโดยเฉพาะอย่างยิ่งอาจารย์ที่ยังด้อยประสบการณ์ด้านการสอน^๓ พัฒนาด้านเทคนิคการสอนให้ตรงกับสายงานที่ เป็นการเรียนการสอนโดยตรง เพื่อเพิ่มทักษะการเรียนการสอน^๔ ควรพัฒนาความรู้และเทคนิคการ สื่อสารให้กับอาจารย์ผู้สอน^๕

แนวทางการพัฒนาด้านอาจารย์ คือ (๑) พัฒนาด้านทักษะให้อาจารย์มีความรู้ให้ กว้างขวางยิ่งขึ้น (๒) การสอนคุณเน้นความเข้าใจด้วยความเลื่อมใสศรัทธาให้มาก (๓) อาจารย์สอน ควรพัฒนาตนเองให้เป็นแบบอย่างที่ดี (๔) ควรมีแผนและมีการประเมินผลอยู่เสมอ (๕) พัฒนาผู้สอน ให้เป็นผู้สอนจริงจังมีงบประมาณสนับสนุนจริงจัง^๖ ควรมีการสอบแข่งขันบรรจุเป็นครูสอนพระปริยัติ ธรรม^๗

อาจารย์สอนควรพัฒนาด้านเทคนิคการสอนให้เข้ากับการเรียนการสอนสมัยใหม่เพื่อเพิ่ม ประสิทธิภาพให้แก่ตนเอง^๘ อาจารย์ผู้สอนต้องมีการพัฒนาตนเองโดยหาความรู้เพิ่มเติม เช่น การไป เรียนต่อ ฯลฯ และผู้บริหารต้องส่งเสริมให้อาจารย์ผู้สอนได้เรียนเพื่อเพิ่มวิทยฐานะด้วย^๙ ควรมีการ ประเมินประสิทธิภาพการสอนของอาจารย์^{๑๐}

^๑สัมภาษณ์ พระครูศรีธรรมนาถ (ดำเกิง เขมสิริ), เจ้าคณะอำเภอบ้านโป่ง วัดท่าผา ตำบลท่าผา อำเภอ บ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๑ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^๒สัมภาษณ์ พระครูชินวรานุวัตร, ดร. (สิงห์ ชินวโร), เจ้าคณะตำบลท่าผา วัดบ้านฆ้องน้อย ตำบลท่าผา อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรีราชบุรี, ๑ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^๓สัมภาษณ์ พระครูประสิทธิ์สุตกิจ (ปรีชา สามตฤโก), เจ้าคณะตำบลบ้านโป่ง วัดอุทุมพรทาราม ตำบล สวนกล้วย อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๒๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

^๔สัมภาษณ์ พระมหาดุลณัฐ ฤกษ์ ยุตตธมโม, เจ้าคณะตำบลหนองอ้อ-สวนกล้วย วัดหนองอ้อตะวันออก ตำบลหนองอ้อ อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๒๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

^๕สัมภาษณ์ พระครูปัญญาภิชิต, ดร. (ประจวบ ปณยาทิโป), เจ้าอาวาสวัดสัมมาราม ตำบลเขาขลุ่ อำเภอ บ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๒๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

^๖สัมภาษณ์ พระมหาทวีศักดิ์ คุณธมโม, ดร., เลขานุการเจ้าคณะอำเภอบ้านโป่ง วัดบ้านโป่ง ตำบลบ้าน โป่ง อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๑ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^๗สัมภาษณ์ นายสนธยา เสนเอี่ยม, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดราชบุรี, ๖ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^๘สัมภาษณ์ นายนิศ พันธแดง, ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดสระสี่มุม อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๒๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

^๙สัมภาษณ์ นางดวงธิดา ศศิณารกุล, ผู้อำนวยการกลุ่มส่งเสริมพระพุทธศาสนาและกิจการพิเศษ สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดราชบุรี, ๖ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๑๐}สัมภาษณ์ นางธนกร อุดมกุลศรี, นักวิชาการศาสนาชำนาญการ สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัด ราชบุรี, ๖ ธันวาคม ๒๕๖๐.

ด้านอาจารย์ ควรมีการยกย่องพระอาจารย์สอนนักเรียนให้มากยิ่งขึ้นกว่านี้^{๑๑} ควรฝึกให้อาจารย์มีเทคนิคการสอนที่สามารถกระตุ้นให้พระนวกะสนใจการเรียนนักเรียนเพิ่มขึ้น โดยอาจารย์ต้องสามารถชี้แจงและชักชวนให้พระที่บวชใหม่สนใจการเรียนนักเรียน^{๑๒}

สรุปได้ว่า งานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านอาจารย์ มีแนวทางในการพัฒนาโดยการจัดการเรียนการสอนร่วมกันในรูปแบบของสำนักศาสนศึกษาประจำตำบล จัดอบรมทักษะด้านเทคนิคการสอนที่ให้แก่ครูสอนพระปริยัติธรรมเป็นประจำทุกปี และจัดให้ครูสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมทำหน้าที่สอนเต็มตามตารางเวลา

๔.๕.๒ ด้านสื่อการเรียนการสอน

ด้านสื่อการเรียนการสอน พบว่า ในบางสำนักเรียนจำเป็นต้องเพิ่มอุปกรณ์ต่าง ๆ เช่น เครื่องฉายข้ามศีรษะ แก้วน้ำ เป็นต้น ให้มีเพียงพอแต่ผู้เรียน^{๑๓} ควรนำเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาใช้สนับสนุนการจัดการเรียนการสอน^{๑๔}

ด้านสื่อการเรียนการสอน ควรนำเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาช่วยในการจัดการเรียนการสอนเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพ^{๑๕} ควรนำการบริหารการสอนมาสอนผ่านเทคโนโลยีในระบบสารสนเทศเพื่อเป็นการฝึกการเรียนการสอนออนไลน์^{๑๖} ควรใช้สื่อประเภทอื่น ๆ เข้ามาช่วยสนับสนุน โดยลดการใช้สื่อบุคคลเพียงอย่างเดียว^{๑๗}

แนวทางการพัฒนาด้านสื่อการเรียนการสอน (๑) สื่อการเรียนการสอนควรมีชื่อที่ให้เห็นภาพจริงของสถานที่ (๒) ควรสนับสนุนให้ไปทัศนศึกษาในสถานที่จริง (๓) ควรมีการปฏิบัติเข้ามาสอดแทรกเป็นระยะ ทั้งระยะสั้น กลาง และยาว เพื่อให้มีการเรียนการสอนที่ทำให้มีบรรยากาศของการเรียนวิชานั้น ๆ เพิ่มขึ้น^{๑๘} ควรจัดห้องเรียนให้สอดคล้องกับจำนวนผู้เรียน ไม่แออัด หรือไม่กว้างจนเกินไป^{๑๙}

^{๑๑}สัมภาษณ์ นายไพโรจน์ ม่านทองคำ, ไวยาวัจกร วัดท่าผา ตำบลท่าผา อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๔ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๑๒}สัมภาษณ์ นายวิเชียร หล่อเงิน, ไวยาวัจกร วัดบ้านฆ้องน้อย ตำบลท่าผา อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๕ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๑๓}สัมภาษณ์ พระครูศรีธรรมนาถ (ดำเกิง เขมสิริ), เจ้าคณะอำเภอบ้านโป่ง วัดท่าผา ตำบลท่าผา อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๑ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๑๔}สัมภาษณ์ พระครูชินวรานุวัตร, ดร. (สิงห์ ชินวโร), เจ้าคณะตำบลท่าผา วัดบ้านฆ้องน้อย ตำบลท่าผา อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรีราชบุรี, ๑ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๑๕}สัมภาษณ์ พระครูประสิทธิ์สุตกิจ (ปรีชา สามตฤโก), เจ้าคณะตำบลบ้านโป่ง วัดอุทุมพรทาราม ตำบลสวนกล้วย อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๒๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

^{๑๖}สัมภาษณ์ พระมหาอดุลย์ ญัตตธมโม, เจ้าคณะตำบลหนองอ้อ-สวนกล้วย วัดหนองอ้อตะวันออก ตำบลหนองอ้อ อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๒๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

^{๑๗}สัมภาษณ์ พระครูปัญญาภิชิต, ดร. (ประจวบ ปณยาทิโป), เจ้าอาวาสวัดสัมมาราม ตำบลเขาขลุ อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๒๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

^{๑๘}สัมภาษณ์ พระมหาวิศศักดิ์ คุณธมโม, ดร., เลขานุการเจ้าคณะอำเภอบ้านโป่ง วัดบ้านโป่ง ตำบลบ้านโป่ง อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๑ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๑๙}สัมภาษณ์ นายสนธยา เสนเอี่ยม, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดราชบุรี, ๖ ธันวาคม ๒๕๖๐.

ด้านสื่อการสอน ควรพัฒนาที่การสื่อสารทางเทคโนโลยีสารสนเทศในระบบต่าง ๆ ในการสอน เพื่อให้เกิดความเข้าใจและง่ายต่อการเรียน^{๒๐} ควรนำเทคโนโลยีรุ่นใหม่ ๆ เข้ามาเป็นอุปกรณ์การเรียนการสอนและพาผู้เรียนไปทัศนศึกษานอกสถานที่บ้างในโอกาสสมควร^{๒๑} พัฒนาการสอนโดยการนำอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ต่าง ๆ เข้ามาช่วยในการสอน^{๒๒} ควรมีการสนับสนุนงบประมาณสำหรับให้แต่ละวัดไปจัดซื้ออุปกรณ์การสอน^{๒๓} ควรสนับสนุนเครื่องเรียนแกว้ดที่ขาดแคลนทุนทรัพย์^{๒๔}

สรุปได้ว่า งานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านการเรียนการสอน มีแนวทางในการพัฒนาโดยการจัดสรรงบประมาณสำหรับอุปกรณ์ กำหนดคู่มือการสอนของครูผู้สอนและแบบเรียนของผู้เรียนให้เป็นมาตรฐานเดียวกัน และเลือกใช้สื่อการสอนที่เหมาะสม

๔.๕.๓ ด้านวัดผลและประเมินผล

ด้านวัดผลและประเมินผล พบว่า ก่อนสอบธรรมสนามหลวง คณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จำเป็นต้องจัดอบรมนักธรรมแก่ผู้สอบ พร้อมดำเนินการสรุปและประเมินผลรายวิชาหลังจากการอบรมนั้น เพื่อนำผลการประเมินรายวิชามาปรับปรุงแก้ไขข้อบกพร่องเพื่อให้เกิดความสมบูรณ์และเตรียมพร้อมแก่ผู้เข้าสอบสนามหลวงต่อไป^{๒๕} จัดให้มีการอบรมนักธรรมก่อนสอบทุกปี^{๒๖}

ด้านวัดและประเมินผล ควรจะทำในระบบอิเล็กทรอนิกส์เพื่อเพิ่มความแม่นยำในการประเมินผลและลดความผิดพลาดในการประมวลผลด้วย^{๒๗} ควรประเมินผลผ่านระบบอิเล็กทรอนิกส์แบบออนไลน์ เพื่อเพิ่มความจำในการประมวลผลมากขึ้น^{๒๘} ควรเปิดให้มีการอบรมนักธรรมก่อนสอบโดยใช้ระยะเวลาเพิ่มขึ้นมากกว่าที่ดำเนินการอยู่ในปัจจุบัน^{๒๙}

^{๒๐} สัมภาษณ์ นายนิศ พันธ์แดง, ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดสระสี่มุม อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๒๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

^{๒๑} สัมภาษณ์ นางดวงธิดา ศคินรากุล, ผู้อำนวยการกลุ่มส่งเสริมพระพุทธศาสนาและกิจการพิเศษ สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดราชบุรี, ๖ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๒๒} สัมภาษณ์ นางธนกร อุดมกุศลศรี, นักวิชาการศาสนาชำนาญการ สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดราชบุรี, ๖ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๒๓} สัมภาษณ์ นายไพโรจน์ ม่านทองคำ, ไวยาวัจกร วัดท่าผา ตำบลท่าผา อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๔ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๒๔} สัมภาษณ์ นายวิเชียร หล่อเงิน, ไวยาวัจกร วัดบ้านฆ้องน้อย ตำบลท่าผา อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๕ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๒๕} สัมภาษณ์ พระครูศรีธรรมนาท (คำเกิง เขมสิริ), เจ้าคณะอำเภอบ้านโป่ง วัดท่าผา ตำบลท่าผา อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๑ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๒๖} สัมภาษณ์ พระครูชินวรานุวัตร, ดร. (สิงห์ ชินวโร), เจ้าคณะตำบลท่าผา วัดบ้านฆ้องน้อย ตำบลท่าผา อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรีราชบุรี, ๑ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๒๗} สัมภาษณ์ พระครูประสิทธิ์สุตกิจ (ปรีชา สามตลิก), เจ้าคณะตำบลบ้านโป่ง วัดอุทุมพรทาราม ตำบลสวนกล้วย อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๒๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

^{๒๘} สัมภาษณ์ พระมหาอดุลธรรมา โยธตธมโม, เจ้าคณะตำบลหนองอ้อ-สวนกล้วย วัดหนองอ้อตะวันออก ตำบลหนองอ้อ อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๒๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

^{๒๙} สัมภาษณ์ พระครูปัญญาภิยุต, ดร. (ประจวบ ปณณาทิโป), เจ้าอาวาสวัดสัมมาราม ตำบลเขาขลุ อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๒๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

แนวทางพัฒนาด้านวัดผลและประเมินผล ควรมีการวัดและประเมินทั้งก่อนเรียน ระหว่างเรียน และภายหลังเสร็จสิ้นการเรียนในรายวิชานั้นๆ^{๓๐} ควรวัดและประเมินผลในเชิงการนำไปประยุกต์ใช้จริงด้วย^{๓๑} ควรพัฒนาที่โปรแกรมระบบการประเมินผลให้ใช้ได้ง่ายขึ้นและเกิดความผิดพลาดน้อยลง^{๓๒} ควรรวบรวมข้อผิดพลาดทั้งหมดในการวัดผลและประเมินผลในครั้งที่ผ่านมาแล้วนำข้อผิดพลาดนั้นมาปรับปรุงแก้ไขให้รัดกุมยิ่งขึ้น เพื่อให้ได้ผลหรือมีประสิทธิภาพมากขึ้น^{๓๓}

ด้านการวัดและประเมินผล ควรพัฒนาเทคนิคการใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์เพื่อการวัดผลและประเมินผลการเรียนรู้^{๓๔} ควรให้รางวัลแก่ผู้ที่มีผลการสอบดีเด่น หรือมีผลการเรียนดี เพื่อเป็นกำลังใจ^{๓๕} ต้องรักษามาตรฐานการจัดการสอบ ให้การสอบธรรมสนามหลวงมีความศักดิ์สิทธิ์เช่นเดียวกับที่ได้ทำมาเป็นปกติทุกปี^{๓๖}

สรุปได้ว่า งานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านวัดผลและประเมินผล มีแนวทางในการพัฒนาโดยการจัดระบบการตรวจประเมินผลการสอบให้รวดเร็วยิ่งขึ้น และจัดประเมินผลโดยเน้นการวิเคราะห์เพื่อประโยชน์ในการนำไปประยุกต์ใช้จริง

๔.๕.๔ ด้านสถานที่และสิ่งแวดล้อม

ด้านสถานที่และสิ่งแวดล้อม พบว่า จำเป็นต้องมีความพร้อมเรื่องสถานที่ โต๊ะ เก้าอี้ ห้องน้ำ แสงไฟ แต่หากจะให้การจัดการเรียนการสอนสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ควรจัดสถานที่เรียน ห้องเรียน แยกเฉพาะเป็นเอกเทศ สอนเป็นรายวิชา การดำเนินการดังกล่าวนี้ย่อมส่งผลให้ผู้เรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนที่มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น^{๓๗} เรื่องสถานที่ต้องเน้นความสะอาดเป็นสำคัญ^{๓๘}

^{๓๐} สัมภาษณ์ พระมหาวิศศักดิ์ คุณธมโม, ดร., เลขานุการเจ้าคณะอำเภอบ้านโป่ง วัดบ้านโป่ง ตำบลบ้านโป่ง อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๑ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๓๑} สัมภาษณ์ นายสนธยา เสนเอี่ยม, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดราชบุรี, ๖ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๓๒} สัมภาษณ์ นายนริศ พันธุ์แดง, ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดสระสี่มุม อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๒๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

^{๓๓} สัมภาษณ์ นางดวงจิตา ศศิณารกุล, ผู้อำนวยการกลุ่มส่งเสริมพระพุทธศาสนาและกิจการพิเศษ สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดราชบุรี, ๖ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๓๔} สัมภาษณ์ นางธนกร อุดมกุลศรี, นักวิชาการศาสนาชำนาญการ สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดราชบุรี, ๖ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๓๕} สัมภาษณ์ นายไพโรจน์ มานทองคำ, ไวยาวัจกร วัดท่าผา ตำบลท่าผา อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๔ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๓๖} สัมภาษณ์ นายวิเชียร หล่อเงิน, ไวยาวัจกร วัดบ้านฆ้องน้อย ตำบลท่าผา อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๕ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๓๗} สัมภาษณ์ พระครูศรีธรรมนาท (คำเกิง เขมสิริ), เจ้าคณะอำเภอบ้านโป่ง วัดท่าผา ตำบลท่าผา อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๑ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๓๘} สัมภาษณ์ พระครูชินวรานุวัตร, ดร. (สิงห์ ชินวโร), เจ้าคณะตำบลท่าผา วัดบ้านฆ้องน้อย ตำบลท่าผา อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรีราชบุรี, ๑ ธันวาคม ๒๕๖๐.

ด้านสถานที่และสิ่งแวดล้อม ควรจัดห้องเรียนให้มีความเหมาะสมกับจำนวนผู้เรียน บรรยากาศรอบ ๆ ห้องควรมีอากาศถ่ายเทได้สะดวก เพื่อเพิ่มอรรถรสในการเรียนและสร้างบรรยากาศในห้องเรียนให้น่าเรียน^{๓๙} จัดห้องเรียนที่เอื้อหรือกระตุ้นความสนใจของผู้เรียน^{๔๐}

ด้านสถานที่และสิ่งแวดล้อม ควรให้ความสำคัญกับสภาพแวดล้อมภายนอกห้องเรียนด้วย^{๔๑} ควรมีการสร้างบรรยากาศที่ดีในห้องเรียน^{๔๒} ควรจัดห้องเรียนเป็นการเฉพาะ ไม่ควรใช้ศาลาการเปรียญเป็นห้องเรียน เพราะมีบรรยากาศที่เอื้อต่อการเรียนรู้^{๔๓} ห้องเรียนต้องให้มีความดึงดูดความสนใจของผู้เรียน และสร้างบรรยากาศภายในห้องเรียนให้น่าเรียน^{๔๔} ควรจัดตั้งโรงเรียนสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมให้เป็นเอกเทศ เพื่อความรู้จริงรู้แจ้งในธรรม^{๔๕} จัดบรรยากาศภายในห้องเรียนให้มีอากาศถ่ายเทได้สะดวก^{๔๖} การพัฒนาในด้านสถานที่ ควรเน้นเรื่องความสะอาดเป็นอันดับแรก^{๔๗} แต่ละวัดควรจัดสร้างห้องเรียน สำหรับใช้ในการเรียนนันทกรรมแก่พระเณรของวัด โดยอาจขอรับบริจาคจากประชาชนในหมู่บ้านนั้น^{๔๘}

สรุปได้ว่า งานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านสถานที่และสิ่งแวดล้อม มีแนวทางในการพัฒนาโดยการจัดสถานที่ที่ใช้จัดการเรียนการสอนให้เป็นเอกเทศจากเสนาสนะอื่น จัดเครื่องปรับอากาศหรือเครื่องระบายความร้อนในห้องเรียน และปรับเปลี่ยนสถานที่เรียนเพื่อเปลี่ยนบรรยากาศโดยให้เอื้อต่อการเรียนรู้ของผู้เรียนเป็นสำคัญ

^{๓๙} สัมภาษณ์ พระครูประสิทธิ์สุตกิจ (ปรีชา สามตลิก), เจ้าคณะตำบลบ้านโป่ง วัดอุทุมพรทาราม ตำบลสวนกล้วย อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๒๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

^{๔๐} สัมภาษณ์ พระมหาดุลณัฐฎ์ ยุตตมโม, เจ้าคณะตำบลหนองอ้อ-สวนกล้วย วัดหนองอ้อตะวันออก ตำบลหนองอ้อ อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๒๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

^{๔๑} สัมภาษณ์ พระครูปัญญาภิชิต, ดร. (ประจวบ ปณฺหาทีโป), เจ้าอาวาสวัดสัมมาราม ตำบลเขาขลุ อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๒๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

^{๔๒} สัมภาษณ์ พระมหาทวีศักดิ์ คุณธมโม, ดร., เลขานุการเจ้าคณะอำเภอบ้านโป่ง วัดบ้านโป่ง ตำบลบ้านโป่ง อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๑ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๔๓} สัมภาษณ์ นายสนธยา เสนเอี่ยม, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดราชบุรี, ๖ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๔๔} สัมภาษณ์ นายนิธิต พันธแดง, ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดสระสี่มุม อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๒๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

^{๔๕} สัมภาษณ์ นางดวงธิดา ศคินรากุล, ผู้อำนวยการกลุ่มส่งเสริมพระพุทธศาสนาและกิจกรรมพิเศษ สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดราชบุรี, ๖ ธันวาคม ๒๕๖๐.

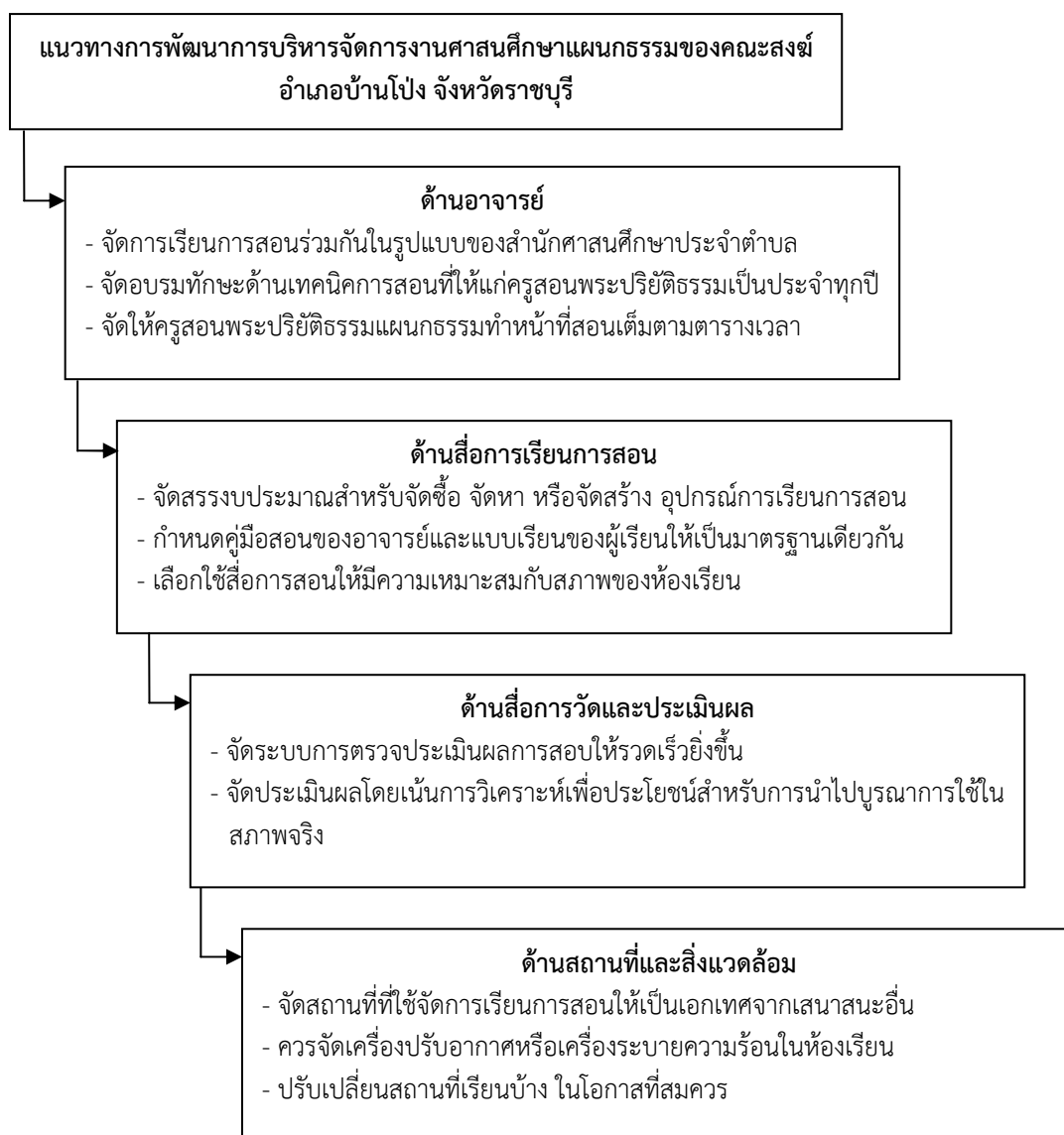
^{๔๖} สัมภาษณ์ นางธนกร อุดมกุศลศรี, นักวิชาการศาสนาชำนาญการ สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดราชบุรี, ๖ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๔๗} สัมภาษณ์ นายไพโรจน์ ม่านทองคำ, ไวยาวัจกร วัดท่าผา ตำบลท่าผา อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๔ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๔๘} สัมภาษณ์ นายวิเชียร หล่อเงิน, ไวยาวัจกร วัดบ้านฆ้องน้อย ตำบลท่าผา อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๕ ธันวาคม ๒๕๖๐.

๔.๖ สรุปองค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัย

จากการศึกษาเกี่ยวกับการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ผู้วิจัยได้สรุปองค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัย (Body of Knowledge) ดังแสดงในแผนภาพที่ ๔.๑



แผนภาพที่ ๔.๑ แนวทางการพัฒนาการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์
อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี^{๔๙}

^{๔๙} จากการวิเคราะห์ของผู้วิจัย.

จากแผนภาพที่ ๔.๑ แสดงให้เห็นแนวทางการพัฒนาการบริหารจัดการงานศาสนศึกษา แผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ตามรายด้านของการวิจัย ดังนี้

๑) ด้านอาจารย์

แนวทางการพัฒนาการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านอาจารย์ ได้แก่ จัดการเรียนการสอนร่วมกันในรูปแบบของสำนักศาสนศึกษา ประจำตำบล, จัดอบรมทักษะด้านเทคนิคการสอนที่ให้แก่ครูสอนพระปริยัติธรรมเป็นประจำทุกปี, จัดให้ครูสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมทำหน้าที่สอนเต็มตามตารางเวลา

๒) ด้านสื่อการเรียนการสอน

แนวทางการพัฒนาการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านสื่อการเรียนการสอน ได้แก่ จัดสรรงบประมาณสำหรับจัดซื้อ จัดหา หรือจัดสร้าง อุปกรณ์การเรียนการสอน, กำหนดคู่มือการสอนของครูผู้สอนและแบบเรียนของผู้เรียนให้เป็นมาตรฐานเดียวกัน, เลือกใช้สื่อการสอนให้มีความเหมาะสมกับสภาพของห้องเรียน

๓) ด้านวัดผลและประเมินผล

แนวทางการพัฒนาการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านวัดผลและประเมินผล ได้แก่ จัดระบบการตรวจประเมินผลการสอบให้รวดเร็ว ยิ่งขึ้น, จัดประเมินผลโดยเน้นการวิเคราะห์เพื่อประโยชน์ในการนำไปประยุกต์ใช้จริง

๔) ด้านสถานที่และสิ่งแวดล้อม

แนวทางการพัฒนาการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านสถานที่และสิ่งแวดล้อม ได้แก่ จัดสถานที่ที่ใช้จัดการเรียนการสอนให้เป็นเอกเทศ จากเสนาสนะอื่น, ควรจัดเครื่องปรับอากาศหรือเครื่องระบายความร้อนในห้องเรียน, ปรับเปลี่ยน สถานที่เรียนบ้าง ในโอกาสที่สมควร

บทที่ ๕

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี” มีวัตถุประสงค์เพื่อ (๑) ศึกษาการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี (๒) เปรียบเทียบความคิดเห็นที่มีต่อการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล และ (๓) ศึกษาปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะเพื่อพัฒนาการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี โดยการศึกษาครั้งนี้ เป็นการวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed-Methods Research) ระหว่างการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) เก็บข้อมูลภาคสนาม (Field Study) จากพระสงฆ์ในอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี จำนวน ๑๙๐ รูป โดยใช้แบบสอบถาม (Questionnaire) เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล ลักษณะของแบบสอบถามเป็นทั้งปลายปิดและปลายเปิด ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้ โดยหาค่าความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation : S.D.) ทดสอบสมมติฐานโดยการทดสอบค่าเอฟ (F-test) ด้วยวิธีวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One-Way Analysis of Variance) เมื่อพบว่ามีความแตกต่าง จึงทำการทดสอบความแตกต่างรายคู่โดยวิธีการหาผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference : LSD) โดยกำหนดนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ และในส่วนของ การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เป็นการวิเคราะห์เอกสารและการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) จำนวน ๑๒ รูป/คน โดยมีรายละเอียด ดังนี้

๕.๑ สรุป

๕.๒ อภิปรายผล

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

๕.๑ สรุป

การวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี” สรุปได้ดังนี้

๕.๑.๑ ปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม

ปัจจัยส่วนบุคคลของพระสงฆ์ที่ตอบแบบสอบถาม พบว่า ส่วนใหญ่ มีอายุ ๓๑-๔๐ ปี จำนวน ๔๔ รูป คิดเป็นร้อยละ ๒๓.๑๖, มีพรรษาต่ำกว่า ๕ พรรษา จำนวน ๖๐ รูป คิดเป็นร้อยละ ๓๑.๕๘, มีวุฒิการศึกษาสามัญต่ำกว่าปริญญาตรี จำนวน ๑๕๘ รูป คิดเป็นร้อยละ ๘๓.๑๖, ไม่มีวุฒิแผนกธรรม จำนวน ๔๙ รูป คิดเป็นร้อยละ ๒๕.๗๙ และไม่มีวุฒิแผนกบาลี จำนวน ๑๗๕ รูป คิดเป็นร้อยละ ๙๒.๑๑

๕.๑.๒ การบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี

การบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๐๗ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน ดังนี้

(๑) ด้านอาจารย์

การบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านอาจารย์ อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๐๗ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ ข้อ ๑ ครูสอนพระปริยัติธรรมมีความสามารถในการอธิบายเนื้อหาให้เข้าใจง่าย อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๑๔ ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ได้แก่ ข้อ ๖ ครูสอนพระปริยัติธรรมมีความสามารถในการจัดการเรียนการสอนที่ให้ความสำคัญกับผู้เรียนโดยเสมอภาค อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๐๓

(๒) ด้านสื่อการเรียนการสอน

การบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านสื่อการเรียนการสอน อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๙๓ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ ข้อ ๑ มีการใช้แบบเรียนประกอบการเรียนการสอนตรงตามหลักสูตรนักเรียนตามคำสั่งมหาเถรสมาคม พ.ศ. ๒๕๒๘ อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๐๖ ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ได้แก่ ข้อ ๖ สื่อการเรียนการสอนที่นำมาใช้มีลักษณะเหมาะสมกับสถานที่และสิ่งแวดล้อม อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๘๓

(๓) ด้านวัดผลและประเมินผล

การบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านวัดผลและประเมินผล อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๙๘ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ ข้อ ๗ การวัดและประเมินผลในการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกธรรมสามารถเป็นเครื่องมือช่วยให้ผู้เรียนพัฒนาการเรียนรู้ของตนได้ อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๐๙ ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ได้แก่ ข้อ ๒ มีการวัดและประเมินผลในลักษณะของการทดสอบก่อนเรียน อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๘๙

(๔) ด้านสถานที่และสิ่งแวดล้อม

การบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านสถานที่และสิ่งแวดล้อม อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๐๒ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ ข้อ ๗ สถานที่จัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมมีบรรยากาศที่สงบร่มรื่น อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๑๒ ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ได้แก่ ข้อ ๔ สถานที่จัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมมีขนาดเหมาะสมกับจำนวนผู้เรียน อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๙๕

๕.๑.๓ ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นที่มีต่อการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล

ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นที่มีต่อการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล คือ อายุ พรรษา วุฒิ การศึกษาสามัญ วุฒิการศึกษาแผนกธรรม และวุฒิการศึกษาแผนกบาลีของพระสงฆ์ที่ตอบแบบสอบถาม ตามสมมติฐานการวิจัย พบว่า วุฒิการศึกษาแผนกธรรม มีผลให้ความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑ ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานการวิจัยที่ตั้งไว้ ส่วนปัจจัยส่วนบุคคลอื่น ๆ ไม่พบความแตกต่าง

๕.๑.๔ ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะเพื่อพัฒนาการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี

ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะเพื่อพัฒนาการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ตามรายด้านของการวิจัย พบว่า

(๑) ด้านอาจารย์

ปัญหา อุปสรรค

๑) บางสำนักเรียนมีอาจารย์จำนวนน้อย มีกรณีบางแห่งให้อาจารย์รูปเดียวสอนทุกวิชา

๒) อาจารย์บางรูปขาดเทคนิคและวิธีการสอนที่กระตุ้นและสร้างความสนใจของผู้เรียน

๓) อาจารย์บางรูปในบางสำนักเรียน มีภารกิจมาก เนื่องด้วยรับผิดชอบภาระหน้าที่ภายในวัดหลากหลายหน้าที่ จึงทำให้เกิดปัญหาในการทำหน้าที่สอนได้ไม่เต็มเวลา

ข้อเสนอแนะ

๑) ควรสรรหาครูสอนให้มีจำนวนเพียงพอและเหมาะสมกับจำนวนผู้เรียน หรือจัดส่งครูสอนและผู้เรียนของแต่ละสำนักเรียนไปจัดการเรียนการสอนร่วมกันในรูปแบบของสำนักศาสนศึกษาประจำตำบล

๒) ควรจัดอบรมทักษะด้านเทคนิคการสอนที่ให้แก่ครูสอนพระปริยัติธรรม เพื่อนำมาใช้ในการเรียนการสอนให้สามารถกระตุ้นและสร้างความสนใจแก่ผู้เรียนได้

๓) ควรจัดให้ครูสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมทำหน้าที่สอนเต็มตามตารางเวลา

(๒) ด้านสื่อการเรียนการสอน

ปัญหา อุปสรรค

๑) สำนักเรียนบางแห่งขาดงบประมาณสนับสนุน จัดซื้อ จัดหา จัดสร้าง อุปกรณ์การเรียนการสอน

๒) สำนักเรียนบางแห่งใช้หนังสือ ตำราเรียน ที่ไม่มีแบบแผนที่แน่นอน ผู้สอนใช้คู่มือการสอนจากสำนักพิมพ์หนึ่ง แต่ผู้เรียนใช้หนังสือเรียนของอีกสำนักพิมพ์หนึ่ง

๓) สื่อที่ใช้ในการสอนบางประเภทไม่เหมาะสมกับสภาพของห้องเรียน อาทิ เครื่องฉายข้ามศีรษะ ไม่เหมาะกับห้องที่มีแสงมาก เป็นต้น

ข้อเสนอแนะ

๑) ควรจัดสรรงบประมาณสำหรับจัดซื้อ จัดหา จัดสร้าง อุปกรณ์การเรียนการสอน โดยเปิดโอกาสให้พุทธศาสนิกชนมีส่วนร่วมในการบริจาคทรัพย์ เพื่อนำมาตั้งเป็นกองทุนเพื่อการศึกษาของพระภิกษุสามเณรประจำสำนักศาสนศึกษา

๒) ควรกำหนดคู่มือการสอนของครูผู้สอนและแบบเรียนของผู้เรียนให้เป็นมาตรฐานเดียวกัน จากสำนักพิมพ์เดียวกัน

๓) ควรเลือกใช้สื่อการสอนให้เหมาะสมกับสภาพของห้องเรียน

(๓) ด้านวัดผลและประเมินผล

ปัญหา อุปสรรค

๑) ครูสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมบางรูป ขาดทักษะความรู้เกี่ยวกับเทคนิคการวัดและประเมินผลการเรียนการสอน

๒) สำนักเรียนบางแห่ง มีการวัดและประเมินผล โดยเน้นรูปแบบการท่องจำ ไม่มีการวิเคราะห์ ขยายความ ส่งผลให้ผู้เรียนไม่สามารถเกิดความเข้าใจและนำไปประยุกต์ใช้จริงได้

ข้อเสนอแนะ

๑) ควรจัดอบรมทักษะความรู้เกี่ยวกับเทคนิคการวัดและประเมินผลการเรียนการสอน โดยวิทยากรผู้ทรงคุณวุฒิ

๒) ควรบูรณาการรูปแบบของการวัดและประเมินผลที่เน้นการวิเคราะห์และสังเคราะห์ เพื่อประโยชน์ในการนำไปประยุกต์ใช้จริง

(๔) ด้านสถานที่และสิ่งแวดล้อม

ปัญหา อุปสรรค

๑) สถานที่ที่ใช้จัดการเรียนการสอนบางสำนักเรียน ขาดความสัปปายะ และมีเสียงดังรบกวนในบางโอกาส บรรยากาศในการเรียนการสอนจึงไม่เอื้อต่อการเรียนรู้เท่าที่ควร

๒) ห้องเรียนของบางสำนักเรียน มีอากาศร้อนในเวลาช่วงบ่าย ทำให้บรรยากาศไม่เอื้ออำนวยต่อการเรียนการสอน

๓) กิจกรรมการเรียนการสอนส่วนใหญ่อยู่แต่ภายในห้องเรียน เมื่อจัดการเรียนการสอนเป็นระยะเวลานาน อาจก่อให้เกิดความเครียดแก่ผู้เรียน

ข้อเสนอแนะ

๑) ควรจัดสถานที่สอนให้เป็นเอกเทศจากเสนาสนะอื่น

๒) ควรจัดเครื่องปรับอากาศหรือเครื่องระบายความร้อนในห้องเรียน หรืออาจปลูกต้นไม้เพื่อบังแสงแดดที่ส่องมายังห้องเรียนในช่วงเวลาบ่าย

๓) ควรเปลี่ยนสถานที่เรียนบ้าง ในโอกาสที่สมควร เพื่อผ่อนคลายความตึงเครียดแก่ผู้เรียน

๕.๒ อภิปรายผล

การวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี” มีประเด็นสำคัญซึ่งอภิปรายผลได้ ดังนี้

๕.๒.๑ การบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี

การบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๐๐ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน แสดงให้เห็นว่า คณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ได้ดำเนินการจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรม ตามวัตถุประสงค์ ๙ ประการ อาทิเช่น เพื่อรักษาหลักพระธรรมวินัยของพระพุทธศาสนา เพื่อสร้างศาสนทายาทสืบอายุพระพุทธศาสนา ฯลฯ ดังที่ระบุใน ระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลางโดยมหาเถรสมาคม ดังกล่าวนี้น สอดคล้องกับที่ ประดิษฐ์ ดีเลิศ ได้ทำการวิจัยเรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์การจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ไทยตามพระราชปณิธานของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว : กรณีศึกษาโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาและโรงเรียนการกุศลวัดในเขตเทศบาลนครขอนแก่น” จากผลการวิจัยพบว่า จุดมุ่งหมายของการจัดการศึกษาเพื่อบรรลุผลตามหลักทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาแห่งพระธรรมจักกัปปวัตตนสูตรที่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงเทศน์โปรดแก่พระปัญจวัคคีย์ครั้งที่ทรงแสดงพระปฐมเทศนา หรือในเวลาต่อมาเรียกว่าระบบไตรสิกขาตามหลักพระพุทธศาสนา^๑

(๑) ด้านอาจารย์

ด้านอาจารย์ อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๐๗ แสดงให้เห็นว่า คณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ได้ดำเนินการจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรม มีแนวทางในการกำหนดมาตรการ กวดขันอาจารย์และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรม ดูแลให้พระภิกษุสามเณรอยู่ในระเบียบตี่งามและเคร่งครัดตามคำสั่งมหาเถรสมาคม พ.ศ. ๒๕๒๘ เพื่อสืบสานการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม และเพื่อรักษาหลักพระธรรมวินัยของพระพุทธศาสนาไว้ให้มั่นคง ดังกล่าวนี้น สอดคล้องกับที่ พระภพ สุนทรธมโม ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ประสิทธิภาพการบริหารจัดการของพระสังฆาธิการในอำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี” จากผลการวิจัยพบว่า ด้านการศาสนศึกษา ควรมีการอบรมในทุกอาทิตย์เพื่อบอกประโยชน์และคุณค่าของการศึกษาแก่พระภิกษุสามเณรภายในวัด และควรมีมาตรการในการดูแล^๒

^๑ ประดิษฐ์ ดีเลิศ, “ศึกษาวิเคราะห์การจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ไทยตามพระราชปณิธานของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว : กรณีศึกษาโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาและโรงเรียนการกุศลวัดในเขตเทศบาลนครขอนแก่น”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑).

^๒ ฐิตพร สะสม, “ศึกษาระบบการบริหารและการจัดการวัดในพระพุทธศาสนา : กรณีศึกษาวัดพระธาตุแช่แห้ง อำเภอกู่เพียง จังหวัดน่าน”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓).

(๒) ด้านสื่อการเรียนการสอน

ด้านสื่อการเรียนการสอน อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๙๓ แสดงให้เห็นว่า คณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ได้ดำเนินการจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรม โดยให้ความสำคัญต่อการกระบวนการจัดการเรียนการสอน ซึ่งอาศัยสื่อการสอนเป็นเครื่องมือในการสื่อสารเพื่อให้ผู้เรียนเกิดความรู้ความเข้าใจในเนื้อหาสาระได้สะดวกยิ่งขึ้น ดังกล่าวนี้น สอดคล้องกับที่ พระครูสังฆรักษ์สุชาติ เขมกาโร ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การจัดการเรียนการสอนของสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม เขตทวีวัฒนา กรุงเทพมหานคร” จากผลการวิจัยพบว่า สำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม เขตทวีวัฒนา กรุงเทพมหานคร ควรเพิ่มสื่อการเรียนการสอนให้มากและทันสมัยด้านการวัดผลและประเมินผลการเรียนการสอนควรนำผลการเรียนของนักเรียนมาปรับปรุงการเรียนการสอนให้ดีขึ้น^๓

(๓) ด้านวัดผลและประเมินผล

ด้านวัดผลและประเมินผล อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๙๘ แสดงให้เห็นว่า คณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ได้ดำเนินการจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรม โดยอาศัยกระบวนการมีส่วนร่วมของพระสังฆาธิการทุกระดับอย่างเต็มกำลังสามารถ ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ ที่ระบุหน้าที่ของพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสไว้ใน มาตรา ๓๗ (๓) ความว่า เป็นธุระในการศึกษาอบรมและสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์ ดังกล่าวนี้น สอดคล้องกับที่ จูฑิพร สะสม ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาระบบการบริหารและการจัดการวัดในพระพุทธศาสนา : กรณีศึกษาวัดพระธาตุแช่แห้ง อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน” จากผลการวิจัยพบว่า มีพระสังฆาธิการ เช่น เจ้าอาวาสเป็นผู้บริหารดูแล ความเจริญก้าวหน้าต่าง ๆ^๔

(๔) ด้านอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อม

ด้านอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อม อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๐๒ แสดงให้เห็นว่า คณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ได้ดำเนินการจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรม โดยให้ความสำคัญกับปัจจัยนำเข้าเพื่อใช้ในการบริหารจัดการ อย่างน้อย ๔ ประการ ได้แก่ คน เงิน วัตถุุดิบ และวิธีการ/จัดการ เพื่อสนับสนุนให้การจัดการประสบความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ดังกล่าวนี้น สอดคล้องกับที่ พระปลัดสนชัย ภูมิปาโล ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ประสิทธิภาพการจัดการศึกษาโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม ศึกษาในอำเภอภาชี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา” ผลการวิจัยพบว่า ประสิทธิภาพการจัดการศึกษาโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรมศึกษาในอำเภอภาชี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยรวม อยู่ในระดับมากทุกด้าน^๕

^๓พระครูสังฆรักษ์สุชาติ เขมกาโร, “การจัดการเรียนการสอนของสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม เขตทวีวัฒนา กรุงเทพมหานคร”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔).

^๔จูฑิพร สะสม, “ศึกษาระบบการบริหารและการจัดการวัดในพระพุทธศาสนา : กรณีศึกษาวัดพระธาตุแช่แห้ง อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓).

^๕พระปลัดสนชัย ภูมิปาโล, “ประสิทธิภาพการจัดการศึกษาโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรมศึกษาในอำเภอภาชี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔).

๕.๒.๒ ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นที่มีต่อการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล

ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นที่มีต่อการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล คือ อายุ พรรษา วุฒิ การศึกษาสามัญ วุฒิการศึกษาแผนกธรรม และวุฒิการศึกษาแผนกบาลีของพระสงฆ์ที่ตอบแบบสอบถาม ตามสมมติฐานการวิจัย สามารถอภิปรายผลได้ ดังนี้

(๑) อายุ

พระสงฆ์ที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม ไม่แตกต่างกัน เนื่องจาก คณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ได้ส่งเสริมสนับสนุนการพัฒนาพระภิกษุสงฆ์และสามเณรได้ให้ศึกษาพระปริยัติธรรมทุก ๆ วิธีที่ไม่ขัดแย้งต่อพระธรรมวินัย เพื่อรักษาและสืบอายุพระพุทธศาสนา และเป็นพื้นฐานสำคัญในที่จะเผยแผ่หลักพระพุทธศาสนาสืบไป ดังนั้น ปัจจัยส่วนบุคคลด้านอายุ จึงทำให้เกิดความเห็นที่ไม่แตกต่างกัน ดังกล่าวนี้ สอดคล้องกับที่ พระราชวชิรดิลก (อดุลย์ อมโร) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “กระบวนการบริหารงานบุคคลของโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม เขตการปกครองคณะสงฆ์ ภาค ๔” ผลการวิจัยพบว่า ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นเกี่ยวกับการปฏิบัติในกระบวนการบริหารงานบุคคลของผู้บริหารในภาพรวม ตามอายุจริง พบว่า ไม่แตกต่างกัน^๖

(๒) พรรษา

พระสงฆ์ที่มีพรรษาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม ไม่แตกต่างกัน เนื่องจาก คณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ได้ส่งเสริมสนับสนุนการพัฒนาพระภิกษุสงฆ์และสามเณรได้ให้ศึกษาพระปริยัติธรรมทุก ๆ วิธีที่ไม่ขัดแย้งต่อพระธรรมวินัย เพื่อรักษาและสืบอายุพระพุทธศาสนา และเป็นพื้นฐานสำคัญในที่จะเผยแผ่หลักพระพุทธศาสนาสืบไป ดังนั้น ปัจจัยส่วนบุคคลด้านพรรษา จึงทำให้เกิดความเห็นที่ไม่แตกต่างกัน ดังกล่าวนี้ สอดคล้องกับที่ พระครูสังฆรักษ์สุชาติ เขมกาโร ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การจัดการเรียนการสอนของสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม เขตทวีวัฒนา กรุงเทพมหานคร” ผลการวิจัยพบว่า ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นของพระภิกษุจำแนกตามอายุ พรรษา วุฒิการศึกษา พบว่า พระภิกษุที่มีวุฒิการศึกษาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการจัดการเรียนการสอนของสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม เขตทวีวัฒนา กรุงเทพมหานคร ไม่แตกต่างกัน^๗

^๖พระราชวชิรดิลก (อดุลย์ อมโร), “กระบวนการบริหารงานบุคคลของโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม เขตการปกครองคณะสงฆ์ ภาค ๔”, วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๕).

^๗พระครูสังฆรักษ์สุชาติ เขมกาโร, “การจัดการเรียนการสอนของสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม เขตทวีวัฒนา กรุงเทพมหานคร”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔).

(๓) วุฒิกการศึกษาสามัญ

พระสงฆ์ที่มีวุฒิกการศึกษาสามัญต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการงานศาสนศึกษา แผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม ไม่แตกต่างกัน เนื่องจาก คณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ได้ส่งเสริมสนับสนุนการพัฒนาพระภิกษุสงฆ์และสามเณรได้ให้ศึกษาพระปริยัติธรรมทุก ๆ วิธีที่ไม่ขัดแย้งต่อพระธรรมวินัย เพื่อรักษาและสืบอายุพระพุทธศาสนา และเป็นพื้นฐานสำคัญในที่จะเผยแผ่หลักพระพุทธศาสนาสืบไป ดังนั้น ปัจจัยส่วนบุคคลด้านวุฒิกการศึกษาสามัญ จึงทำให้เกิดความเห็นที่ไม่แตกต่างกัน ดังกล่าวนี้อ สอดคล้องกับที่ พระมหาวิจัก กิตติวณโณ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ประสิทธิภาพการบริการจัดการการเรียนการสอนตามหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกธรรมของเจ้าอาวาสในอำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี” จากผลการวิจัยพบว่า วุฒิกการศึกษาสามัญ ไม่มีผลทำให้ความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อประสิทธิภาพการบริการจัดการการเรียนการสอนตามหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกธรรมของเจ้าอาวาสในอำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี เกิดความแตกต่างกันได้ จึงปฏิเสธสมมติฐานการวิจัย^๕

(๔) วุฒิกศึกษาแผนกธรรม

พระสงฆ์ที่มีวุฒิกศึกษาแผนกธรรมต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑ เนื่องจาก คณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ได้จัดการศึกษาแผนกธรรม โดยจำแนกตามระดับชั้นเรียนทั้ง ๓ ระดับ คือ (๑) หลักสูตรนักธรรมชั้นตรี เรียงความแก้กระทู้ธรรมใช้หนังสือพุทธศาสนสุภาษิต ธรรมวิภาคใช้หนังสือนวโกวาท ตำนาน (พุทธประวัติ) ใช้หนังสือพุทธประวัติ เล่ม ๑-๓ และวินัยบัญญัติ ใช้หนังสือนวโกวาท (๒) หลักสูตรนักธรรมชั้นโท เรียงความแก้กระทู้ธรรมใช้หนังสือพุทธศาสนสุภาษิต ธรรมวิภาคใช้หนังสือธรรมวิภาคปริเฉทที่ ๒ ตำนาน (อนุพุทธประวัติ) ใช้หนังสืออนุพุทธประวัติและหนังสือพุทธาณพุทธประวัติ และวินัยบัญญัติ ใช้หนังสือวินัยมุขเล่ม ๑-๒ (๓) หลักสูตรนักธรรมชั้นเอก เรียงความแก้กระทู้ธรรมใช้หนังสือพุทธศาสนสุภาษิต และหนังสือธรรมอื่น ๆ มีมงคลวิเสสสภา เป็นต้น ธรรมวิภาคใช้หนังสือธรรมวิจารณ์ หนังสือสมถกรรมฐาน หนังสือมหาสติปัฏฐานสูตรและคิริมานนทสูตรแปล ตำนาน (พุทธาณพุทธประวัติ) ใช้หนังสือพุทธประวัติเล่ม ๑-๓ หนังสือปฐมสมโพธิหนังสือพุทธาณพุทธประวัติ หนังสืออนุพุทธประวัติ และหนังสือสังคีตึกกา และวินัยบัญญัติ ใช้หนังสือวินัยมุขเล่ม ๓ ดังนั้น ปัจจัยส่วนบุคคลด้านวุฒิกการศึกษาแผนกธรรม จึงทำให้เกิดความเห็นที่แตกต่างกันได้ ดังกล่าวนี้อ สอดคล้องกับที่ พระครูสิริภททาภรณ์ (เพียว สิริภทโท) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมในการบริหารงานวัดของพระสงฆ์ในตำบลวังมะนาว อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี” จากผลการวิจัยพบว่า วุฒิกศึกษาแผนกธรรม มีผลให้ความคิดเห็นที่แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑^๖

^๕พระมหาวิจัก กิตติวณโณ, “ประสิทธิภาพการบริการจัดการการเรียนการสอนตามหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกธรรมของเจ้าอาวาสในอำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔).

^๖พระครูสิริภททาภรณ์ (เพียว สิริภทโท), “การมีส่วนร่วมในการบริหารงานวัดของพระสงฆ์ในตำบลวังมะนาว อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘).

(๕) วุฒิการศึกษาแผนกบาลี

พระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษาแผนกบาลีต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม ไม่แตกต่างกัน เนื่องจากคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ได้ส่งเสริมสนับสนุนการพัฒนาพระภิกษุสงฆ์และสามเณร ได้ให้ศึกษาพระปริยัติธรรมทุก ๆ วิธีที่ไม่ขัดแย้งต่อพระธรรมวินัย เพื่อรักษาและสืบอายุพระพุทธศาสนา และเป็นพื้นฐานสำคัญในที่จะเผยแผ่หลักพระพุทธศาสนาสืบไป ดังนั้น ปัจจัยส่วนบุคคลด้านวุฒิการศึกษาแผนกบาลี จึงทำให้เกิดความเห็นที่ไม่แตกต่างกัน ดังกล่าวนี้อสอดคล้องกับที่ พระครูเกษมสมุทฺธคุณ (ทองหล่อ เขมธมฺโม) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ประสิทธิภาพการบริหารจัดการวัดของพระสังฆาธิการในอำเภอเมืองสมุทรสงคราม จังหวัดสมุทรสงคราม” จากผลการวิจัยพบว่า วุฒิการศึกษาเปรียญธรรม ไม่มีผลทำให้เกิดความคิดเห็นที่แตกต่างกัน^{๑๐}

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี” มีข้อเสนอแนะ ดังนี้

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะทั่วไป

ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะทั่วไป ดังนี้

- ๑) ควรจัดอบรมทักษะด้านเทคนิคการสอนที่ให้แก่ครูสอนพระปริยัติธรรมเป็นประจำทุกปี
- ๒) ควรจัดสรรงบประมาณสำหรับจัดซื้อ จัดหา หรือจัดสร้าง อุปกรณ์การเรียนการสอน
- ๓) ควรจัดระบบการตรวจประเมินผลการสอบให้รวดเร็วยิ่งขึ้น
- ๔) ควรจัดสถานที่ที่ใช้จัดการเรียนการสอนให้เป็นเอกเทศจากเสนาสนะอื่น

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะสำหรับการทำวิจัยครั้งต่อไป

- ๑) การวิจัยครั้งต่อไป ควรศึกษาเกี่ยวกับการบริหารจัดการงานศาสนาบุคคล : กรณีศึกษาครูสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม คณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี
- ๒) การวิจัยครั้งต่อไป ควรศึกษาเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของพุทธศาสนิกชนในการสนับสนุนการจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี
- ๓) การวิจัยครั้งต่อไป ควรศึกษาเกี่ยวกับการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกบาลีของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี

^{๑๐} พระครูเกษมสมุทฺธคุณ (ทองหล่อ เขมธมฺโม), “ประสิทธิภาพการบริหารจัดการวัดของพระสังฆาธิการในอำเภอเมืองสมุทรสงคราม จังหวัดสมุทรสงคราม”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔).

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

กนก แสนประเสริฐ. ประมวลพระราชบัญญัติคณะสงฆ์. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๔๙.

กรมการศาสนา. การพัฒนารูปแบบการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๑.

_____ . ข้อมูลพื้นฐานด้านการศาสนา. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๒.

_____ . คู่มือการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม-บาลี. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๒.

_____ . ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของเจ้าอาวาสในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางชุมชน. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๐.

กรมวิชาการ. การจัดสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา: กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๔. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๕.

กฤษมันต์ วัฒนาณรงค์. เทคโนโลยีเทคนิคศึกษา. กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาครุศาสตร์เทคโนโลยี คณะครุศาสตร์อุตสาหกรรม สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ, ๒๕๓๖.

กัลยา วาณิชบัญชา. สถิติสำหรับงานวิจัย. กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาสถิติ คณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

กิดานันท์ มลิทอง. เทคโนโลยีการศึกษาและนวัตกรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. การปกครองคณะสงฆ์ไทย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙.

_____ . สถิติเบื้องต้นและการวิจัย: Basic Statistics and Research. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

คณินันต์ และสุพรรณ จันทบุตร. ความสำเร็จในการปฏิบัติภารกิจของวัด: ศึกษาเฉพาะกรณีวัดหนองป่าพง จังหวัดอุบลราชธานี. กรุงเทพมหานคร: พริกหวานกราฟฟิค, ๒๕๕๕.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- ฉลวย พร้อมมูล. เทคโนโลยีการสอน : การออกแบบและพัฒนา. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๒.
- เต็มศักดิ์ ทองอินทร์. ความรู้เบื้องต้นทางการบริหารรัฐกิจ. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.
- ทิวต์ มณีโชติ. การวัดและประเมินผลการเรียนรู้ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ศูนย์ส่งเสริมวิชาการ, ๒๕๔๙.
- ธนกรส พูนสิทธิ์. การจัดการองค์การและการบริหาร. กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก, ๒๕๔๑.
- ธีระรัตน์ กิจจารักษ์. เอกสารคำสอนวิชาการบริหารการศึกษา. เพชรบูรณ์: คณะครุศาสตร์สถาบันราชภัฏ, ๒๕๔๒.
- นิรมล กิตกุล. องค์การและการจัดการ. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๙.
- ประกอบ กรรณสูตร. สถิติเพื่อการวิจัยทางพฤติกรรมศาสตร์. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร: ด้านสุขภาพการพิมพ์, ๒๕๔๒.
- ประยงค์ ใจมีเชื้อ. พฤติกรรมองค์การ. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๕.
- พยอม วงศ์สารศรี. องค์การและการจัดการ. กรุงเทพมหานคร: พรวนการพิมพ์, ๒๕๔๒.
- พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปยุโธ). เอกสารประกอบการบรรยายเรื่องการคณะสงฆ์และการพระศาสนา. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.
- พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตโต). ทิศทางการศึกษาไทย. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.
- พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตโต). พุทธวิธีบริหาร. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙.
- พระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ผุสฺสธมฺโม). สารภาค ๑๕. กาญจนบุรี: สำนักพิมพ์ธรรมเมธี, ๒๕๔๘.
- พระธรรมปริยัติโสภณ (วรวิทย์ คงคปยุโธ). วิทยาพระสังฆาธิการ เล่ม ๒. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๕๓.
- พระพิพิธธรรมสุนทร (สุนทร ญาณสุนทรโร). คม ชัด ลึก เล่ม ๒. กรุงเทพมหานคร: เลียงเชียง, ๒๕๔๗.
- พระมหาไพฑูรย์ ปนตนนโท. การบริหารคณะสงฆ์ไทย. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยศรีปทุม, ๒๕๕๐.
- พระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี (ว. วชิรเมธี). คนสำราญงานสำเร็จ. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร: บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), ๒๕๕๐.
- พระมหาสิทธิการ (เย็น กลฺยาณธโร). หลักสูตรนักธรรมและธรรมศึกษาชั้นตรี. กรุงเทพมหานคร: เลียงเชียง, ๒๕๔๓.
- พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตโต). การปกครองคณะสงฆ์ไทย. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๙.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- พระราชญาณวิสิฐ (เสริมชัย ชยมงฺคโล). การบริหารวัด. พิมพ์ครั้งที่ ๘. นครปฐม: เพชรเกษมการพิมพ์, ๒๕๔๘.
- ไพบูลย์ เสี่ยงก้อง. **วัดพัฒนา ๔๔**. กรุงเทพมหานคร : กรมการศาสนา, ๒๕๔๔.
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **โรงเรียนวิถิพุทธ**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.
- มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมราชา. **องค์การและการจัดการภาครัฐ**. นนทบุรี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมราชา, ๒๕๔๓.
- มานพ พลไพรินทร์. **คู่มือบริหารกิจการคณะสงฆ์**. กรุงเทพมหานคร: กรมการศาสนา, ๒๕๔๑.
- ระวีง เนตรโพธิ์แก้ว. **องค์การและการจัดการ**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์พิทักษ์อักษร, ๒๕๔๒.
- ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: บริษัท ศิริวัฒนาอินเตอร์พริ้นท์ จำกัด (มหาชน), ๒๕๕๖.
- วัฒนาพร ระงับทุกข์. **แผนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง**. กรุงเทพมหานคร: บริษัทแอลทีเพรส จำกัด, ๒๕๔๒.
- วันชัย ดนัยตโมนุท. **การกระจายอำนาจการบริหารการศึกษาตามแนว พ.ร.บ. การศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๓.
- วิรัช สงวนวงศ์วาน. **การจัดและพฤติกรรมองค์การ**. กรุงเทพมหานคร: บริษัท ซีเอ็ดดูเคชั่น จำกัด (มหาชน), ๒๕๕๓.
- ศิริชัย กาญจนวาสี. **การประเมินผลการสอนระดับอุดมศึกษา**. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๓.
- ศิริวรรณ เสรีรัตน์ และคณะ. **การจัดการและพฤติกรรมองค์การ**. กรุงเทพมหานคร: บริษัท ธีระฟิล์มและไซเท็กซ์ จำกัด, ๒๕๕๐.
- _____. **องค์การและการจัดการ (Organization and Management)**. กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ลักษณ์, ๒๕๔๕.
- สถาบันพระสังฆาธิการ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. **คู่มือพระสังฆาธิการ**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๕.
- สมคิด บางโม. **การบริหาร**. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๕.
- _____. **องค์การและการจัดการ**. พิมพ์ครั้งที่ ๓, กรุงเทพมหานคร: วิทย์พัฒน์, ๒๕๔๕.
- สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส. **ประมวลพระนิพนธ์สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส**. กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์, ม.ป.ท.
- สมยศ นาวิการ. **การบริหาร**. กรุงเทพมหานคร: บรรณกิจ, ๒๕๔๔.
- _____. **การบริหารตามสถานการณ์**. กรุงเทพมหานคร: บรรณกิจ, ๒๕๔๕.
- สมศักดิ์ บุญปู. **พระสงฆ์กับการศึกษาไทย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- สมศักดิ์ ภู่วิภาดาบรรณ. การยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลางและการประเมินตามสภาพจริง. เชียงใหม่: เดอะโนวเลคส์ เซ็นเตอร์, ๒๕๔๔.
- สัมพันธ์ ภูไพบูลย์. องค์การและการจัดการ. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: พัทธอักษร, ๒๕๔๒.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. การกลับมาของพระพุทธศาสนา “พระเอก” ของการศึกษาใหม่. กรุงเทพมหานคร: ลายสือ, ๒๕๔๔.
- สำนักงานปฏิรูปการศึกษา. แนวทางการบริหารและการจัดการศึกษาในเขตพื้นที่การศึกษาและสถานศึกษา. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: บริษัท พิมพ์ดี จำกัด, ๒๕๔๕.
- สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. กฎมหาเถรสมาคม. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๔๕.
- สำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง. เรื่องสอบธรรมของสนามหลวงแผนกธรรม พ.ศ.๒๕๕๔. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๔.
- _____ . เรื่องสอบธรรมของสนามหลวงแผนกธรรม พ.ศ.๒๕๕๑. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๑.
- สำนักพัฒนานวัตกรรมการจัดการศึกษา. การศึกษาของคนไทยในอดีตนั้นคนไทยมีฐานการศึกษาด้วยการใช้หลักธรรมคำสั่งสอนทางพุทธศาสนา. กรุงเทพมหานคร : สำนักพัฒนานวัตกรรมการจัดการศึกษา, ๒๕๕๐.
- สิริภพ เหล่าลาภะ. พุทธศาสตร์การเมือง. กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก, ๒๕๔๕.
- สุจิตรา อ่อนค้อม และคณะ. คู่มือกลยุทธ์การบริหารและจัดการศึกษา การเผยแผ่ศาสนธรรมของวัด. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๔๗.
- สุเชาว์ พลอยชุม. ประวัติศาตร์ธรรม. กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์, ๒๕๔๓.
- สุทธิพงศ์ ตันตยาพิศาลสุทธิ. พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ กฎกระทรวง กฎมหาเถรสมาคม พร้อมด้วยระเบียบและคำสั่งมหาเถรสมาคมเกี่ยวกับการคณะสงฆ์และการพระศาสนา. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๑.
- สุพิน เกชาคุปต์. การจัดการปฏิบัติงาน. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๔.
- สุภาพร มากแจ้ง และสมปอง มากแจ้ง. สภาพการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์. กรุงเทพมหานคร: กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๔๒.
- สุรพล สุยะพรหม และคณะ. พื้นฐานทางการจัดการ. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕.
- เสนาะ ดิยาว. หลักการบริหาร. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๔.
- แสวง อุดมศรี. การปกครองคณะสงฆ์ไทย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙.
- อำนวย เดชชัยศรี. สื่อการศึกษาพื้นฐาน. กรุงเทพมหานคร: ฟิสิกส์เซ็นเตอร์, ๒๕๔๒.

บรรณานุกรม (ต่อ)

(๒) บทความ :

พระธรรมวรนายก (โอภาส นิรุติเมธี). “การพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน” ใน **ธรรมปริทัศน์ ๔๖**. (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖): ๕๙.

ไพบุลย์ เสี่ยงก้อง. “หลักการบริหารงานในวัด”. ใน **อบรมบาลีก่อนสอบภาค ๔ ปีที่ ๓**, รวบรวมและจัดพิมพ์โดยคณะกรรมการฝ่ายเลขานุการ โครงการอบรมบาลีก่อนสอบ. (ปทุมธานี: บริษัทสื่อตะวันจำกัด, ๒๕๔๗): ๑๙๓.

รัตนา ตุงคสวัสดิ์. “ข้อคิดเกี่ยวกับจริยธรรมครู”. ใน **ความรู้คู่คุณธรรม**. รวบรวมโดย ไพฑูรย์ สีนลารัตน์ และประนอม รอดคำดี. (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๔): ๒๒๒-๒๒๓.

(๓) งานวิจัย/วิทยานิพนธ์ :

คณะกรรมการดำเนินงานการวิจัย สาขาวิทยบริการเฉพาะพระเกียรติ จังหวัดเชียงราย. “ความคิดเห็นของนักศึกษาปริญญาโทที่มีต่อการจัดการเรียนการสอนของมหาวิทยาลัยรามคำแหง สาขาวิทยบริการเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดเชียงราย”. **รายงานการวิจัย**. สาขาวิทยบริการเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดเชียงราย: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๕๖.

ฐิติพร สะสม. “ศึกษาระบบการบริหารและการจัดการวัดในพระพุทธศาสนา : กรณีศึกษาวัดพระธาตุแช่แห้ง อำเภอกู่เพียง จังหวัดน่าน”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

ประดิษฐ์ ดีเลิศ. “ศึกษาวิเคราะห์การจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ไทยตามพระราชปณิธานของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว : กรณีศึกษาโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาและโรงเรียนการกุศลวัดในเขตเทศบาลนครขอนแก่น”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

พระครูเกษมสมุทรคุณ (ทองหล่อ เขมธมโม). “ประสิทธิภาพการบริหารจัดการวัดของพระสังฆาธิการในอำเภอเมืองสมุทรสงคราม จังหวัดสมุทรสงคราม”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

พระครูวินัยธรรมสหาย สุวิชาโน. “ประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในอำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

พระครูวิบูลกิจสุนทร (เมธี สุนทโร). “ประสิทธิภาพการบริหารจัดการกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการอำเภอจอมบึง จังหวัดราชบุรี”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

พระครูสังฆรักษ์สุชาติ เขมกาโร. “การจัดการเรียนการสอนของสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมเขตทวีวัฒนา กรุงเทพมหานคร”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

บรรณานุกรม (ต่อ)

พระครูสิริภัททาภรณ์ (เพียว สิริภทฺโท). “การมีส่วนร่วมในการบริหารงานวัดของพระสงฆ์ในตำบลวังมะนาว อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสนศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘.

พระปลัดสนชัย ภูมิปาโล. “ประสิทธิภาพการจัดการศึกษาโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรมศึกษาในอำเภอภาษี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสนศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

พระภพ สุนทรธมโม. “ประสิทธิภาพการบริหารจัดการของพระสังฆาธิการในอำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสนศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

พระมหาวิจัก กิตติวณฺโณ. “ประสิทธิภาพการบริการจัดการการเรียนการสอนตามหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกธรรมของเจ้าอาวาสในอำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสนศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

พระมหาวิเชียร กลฺยาณเมธี. “สภาพและปัญหาการจัดการศึกษาโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม กรุงเทพมหานคร”. **วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร, ๒๕๔๘.

พระราชวรดิฐ (อดุลย์ อมโร). “กระบวนการบริหารงานบุคคลของโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม เขตการปกครองคณะสงฆ์ ภาค ๔”. **วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัย สุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๕.

(๔) เอกสารที่ไม่ได้ตีพิมพ์เผยแพร่ :

สำนักงานเจ้าคณะอำเภอบ้านโป่ง. **สถิติภิกษุ สามเณร และศิษย์วัด อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ภาค ๑๕ พุทธศักราช ๒๕๖๐**. ราชบุรี: สำนักงานเจ้าคณะอำเภอบ้านโป่ง, ๒๕๖๐. (อัดสำเนา).

สำนักงานจังหวัดราชบุรี. **แผนพัฒนาจังหวัดราชบุรี พ.ศ. ๒๕๖๑-๒๕๖๔**. ราชบุรี: สำนักงานจังหวัดราชบุรี. (ถ่ายเอกสารเย็บเล่ม).

(๕) สัมภาษณ์ :

นางดวงธิดา ศศินรากุล. ผู้อำนวยการกลุ่มส่งเสริมพระพุทธศาสนาและกิจกรรมพิเศษ สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดราชบุรี. ๖ ธันวาคม ๒๕๖๐.

นางธนกร อุดมกุศลศรี. นักวิชาการศาสนาชำนาญการ สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดราชบุรี. ๖ ธันวาคม ๒๕๖๐.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- นายนิริศ พันธุ์แดง. ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดสระสี่มุม อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี. ๒๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.
- นายไพโรจน์ ม่านทองคำ. ไวยาวัจกรวัดท่าผา ตำบลท่าผา อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี. ๔ ธันวาคม ๒๕๖๐.
- นายวิเชียร หล่อเงิน. ไวยาวัจกรวัดบ้านฆ้องน้อย ตำบลท่าผา อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี. ๕ ธันวาคม ๒๕๖๐.
- นายสนธยา เสนเอี่ยม. ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดราชบุรี. ๖ ธันวาคม ๒๕๖๐.
- พระครูชินวรานุวัตร, ดร. (สิงห์ ชินวโร). เจ้าคณะตำบลท่าผา วัดบ้านฆ้องน้อย ตำบลท่าผา อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรีราชบุรี. ๑ ธันวาคม ๒๕๖๐.
- พระครูประสิทธิ์สุตกิจ (ปรีชา สามตฤโก). เจ้าคณะตำบลบ้านโป่ง วัดอุทุมพรทาราม ตำบลสวนกล้วย อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี. ๒๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.
- พระครูปัญญากัญต, ดร. (ประจวบ ปณณาทิโป). เจ้าอาวาสวัดสัมมาราม ตำบลเขาขลุ อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี. ๒๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.
- พระครูศรีธรรมนาท (ดำเกิง เขมสิริ). เจ้าคณะอำเภอบ้านโป่ง วัดท่าผา ตำบลท่าผา อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี. ๑ ธันวาคม ๒๕๖๐.
- พระมหาวิศศักดิ์ คุณธมโม, ดร.. เลขานุการเจ้าคณะอำเภอบ้านโป่ง วัดบ้านโป่ง ตำบลบ้านโป่ง อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี. ๑ ธันวาคม ๒๕๖๐.
- พระมหาอดุลณัฐ ยุตตธมโม. เจ้าคณะตำบลหนองอ้อ-สวนกล้วย วัดหนองอ้อตะวันออก ตำบลหนองอ้อ อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี. ๒๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

๒. ภาษาอังกฤษ

- Campbell F Roald. **Introduction to Educational Administration**. Boston: Allyn and Bacon, 1997.
- Chapman. **Supervisor Survival Kit**. 2nd ed.. California: Science Research Associates Inc., 1995.
- Chuska. **Improving Classroom Questions**. Indiana: Phi Delta Kappa Educational Foundation, 1995.
- Hamachek. **Psychology in Teaching Learning and Growth**. 5th ed.. Boston: Allynand Bacon, 1995
- P. Robbins Stephen and M. Coulter. **Management**. 7th ed.. New Jersey: Prentice Hall International Lnc., 2002.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

หนังสือขอความอนุเคราะห์ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ



บันทึกข้อความ

ส่วนงาน คณะสังคมศาสตร์ หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต โทร/แฟกซ์ ๐-๒๘๘๒-๓๑๕๔ ภายใน (๒๑๓๘)

ที่ ศธ.๖๑๐๕.๒/๗๔๓

วันที่ ๑๒ กันยายน ๒๕๖๐

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำสารนิพนธ์

นมัสการ พระสมุทพรวิโรจน์,ดร.

เนื่องด้วย พระครูวิหารการโกวิท ฉายา อุปวฑฺฒโน รหัสประจำตัวนิสิต ๕๔๓๐๒๐๕๐๐๔ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์ อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ พิจารณาแล้วเห็นว่าพระคุณท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงใคร่ขออาราธนาพระคุณท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำสารนิพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่านด้วยดี ขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงนมัสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(พระสมุทพรวิโรจน์, ดร.)

๑๖ ก.ย. ๖๐

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุธะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ผู้ประสานงาน : พระครูวิหารการโกวิท ฉายา อุปวฑฺฒโน

โทรศัพท์ ๐๘๗-๐๕๐-๒๒๘๐



บันทึกข้อความ

ส่วนงาน คณะสังคมศาสตร์ หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต โทร/แฟกซ์ ๐-๒๘๘๒-๓๑๕๔ ภายใน (๒๑๓๘)

ที่ ศธ.๖๑๐๕.๒/๗๔๓

วันที่ ๑๒ กันยายน ๒๕๖๐

เรื่อง ขออนุมัติครุฑตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำสารนิพนธ์

นมัสการ พระครูวิฑูรย์ธรรม,ดร.

เนื่องด้วย พระครูวิฑูรย์ธรรม ญาญา อุปัชฌาย์ รหัสนิมิต ๕๕๓๐๒๐๕๐๐๔ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์ อำเภอ บ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ พิจารณาแล้วเห็นว่าพระคุณท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงใคร่ขออาราธนาพระคุณท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำสารนิพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่านด้วยดี ขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงนมัสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

เคารพแล้ว

พระครูวิฑูรย์ธรรม

(พระครูวิฑูรย์ธรรม, ดร.)

So p. ๔. ๕๐

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุขะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ผู้ประสานงาน : พระครูวิฑูรย์ธรรม ญาญา อุปัชฌาย์

โทรติดต่อก่อน ๐๘๗-๐๕๐-๒๒๘๐



บันทึกข้อความ

ส่วนงาน คณะสังคมศาสตร์ หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต โทร/แฟกซ์ ๐-๒๘๘๒-๓๑๕๕ ภายใน (๒๑๑๘)

ที่ ศธ.๖๑๐๕.๒/๗๔๓

วันที่ ๑๒ กันยายน ๒๕๖๐

เรื่อง ขออนุมัติครุภัณฑ์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำสารนิพนธ์

นั้สการ พระมหากษัตริย์ ธีรโม,ดร.

เนื่องด้วย พระครูวิহারการโกวิท ฉายา อุปัชฌาย์ โสภณปัญญานันต์ ๕๔๓๐๒๐๕๐๐๔
นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง "การบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์ อำเภอ
บ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี" เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
พิจารณาแล้วเห็นว่าพระคุณท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงใคร่ขอ
อาราธนาพระคุณท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำสารนิพนธ์ ดังที่ได้แนบมา
พร้อมแล้วนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่านด้วยดี ขอขอบพระคุณในความ
เอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงนั้สการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

นางสาว
สมจิราพร
๒๕ ก.ย. ๖๐

สุรพล สุขะพรหม

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุขะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ผู้ประสานงาน : พระครูวิহারการโกวิท ฉายา อุปัชฌาย์

โทรติดต่อนอ.๐๘๗-๐๕๐-๒๒๘๐



บันทึกข้อความ

ส่วนงาน คณะสังคมศาสตร์ หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต โทร/แฟกซ์ ๐-๒๘๘๒-๓๑๕๔ ภายใน (๒๑๓๘)

ที่ ศธ.๖๑๐๕.๒/๗๔๓

วันที่ ๑๒ กันยายน ๒๕๖๐

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำสารนิพนธ์

นมัสการ พระครูสังฆรักษ์ทรงพรณ ชยทศโต,ดร.

เนื่องด้วย พระครูวิহারการโกวิท ฉายา อุปวฑฺฒโน รหัสประจำตัวนิสิต ๕๔๓๐๒๐๕๐๐๔ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง "การบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์ อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี" เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ พิจารณาแล้วเห็นว่าพระคุณท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงใคร่ขออาราธนาพระคุณท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำสารนิพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่านด้วยดี ขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงนมัสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

นางสาว
ผู้ช่วยอธิการบดี
๒๕ ก.ย. ๖๐

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุษะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชาปรัชญาศาสนา

ผู้ประสานงาน : พระครูวิহারการโกวิท ฉายา อุปวฑฺฒโน

โทรศัพท์ ๐๘๗-๐๕๐-๒๒๘๐



บันทึกข้อความ

ส่วนงาน คณะสังคมศาสตร์ หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต โทร/แฟกซ์ ๐-๒๘๘๒-๓๑๕๔ ภายใน (๒๑๓๘)

ที่ ศธ.๖๑๐๕.๒/๗๔๓

วันที่ ๑๒ กันยายน ๒๕๖๐

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำสารนิพนธ์

เรียน ผศ.ดร.ธิตุภูมิ หมั่นมี

เนื่องด้วย พระครูวิহারการโกวิท ฉายา อุปวฑฒโน รหัสประจำตัวนิสิต ๕๙๓๐๒๐๕๐๐๔ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง "การบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์ อำเภอ บ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี" เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงใคร่ขอเชิญท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำสารนิพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี ขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุขะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชาปรัชญาศาสนา

๑๖๓๐๑/๗๔๓/๐๐๕๐๐๕
๑๖๓๐๑/๗๔๓/๐๐๕๐๐๕
๑๖๓๐๑/๗๔๓/๐๐๕๐๐๕

ผู้ประสานงาน : พระครูวิহারการโกวิท ฉายา อุปวฑฒโน
โทรศัพท์ ๐๘๙๗-๐๕๐-๒๒๘๐

ภาคผนวก ข
ผลการหาดัชนีความสอดคล้อง (IOC)

ค่าดัชนีความสอดคล้อง
(IOC : Index of Item-Objective Congruence)

แบบสอบถามเพื่อการวิจัย

เรื่อง

การบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง
จังหวัดราชบุรี

ผู้เชี่ยวชาญ :

๑) พระสมุทรขันธ์โสภณ, ดร.

ผู้เชี่ยวชาญท่านที่ ๑

๒) พระครูวาทีวรัณ, ดร.

ผู้เชี่ยวชาญท่านที่ ๒

๓) พระมหากังวาล ธีรธมโม, ดร.

ผู้เชี่ยวชาญท่านที่ ๓

๔) พระครูสังฆรักษ์ทรงพรพรณ ชยทตฺโต, ดร.

ผู้เชี่ยวชาญท่านที่ ๔

๕) ผศ.ดร.ธิตูตม หน้มนมี

ผู้เชี่ยวชาญท่านที่ ๕

ข้อ	รายการ	คลุยพินิจผู้เชี่ยวชาญ/ท่านที่					สรุปและแปลผล		
		๑	๒	๓	๔	๕	รวม	ค่า IOC	แปลผล
	๑. ด้านอาจารย์								
๑	ครูสอน พระปริยัติธรรมมีความสามารถในการอธิบายเนื้อหาให้เข้าใจง่าย	+๑	+๑	+๑	+๑	๐	๔	๐.๘๐	ใช้ได้
๒	ครูสอน พระปริยัติธรรมมีความสามารถในการถ่ายทอดให้ผู้เรียนมีความรู้ในภาคทฤษฎี	+๑	+๑	+๑	+๑	๐	๔	๐.๘๐	ใช้ได้
๓	ครูสอน พระปริยัติธรรมมีความสามารถในการกระตุ้นความสนใจของผู้เรียน	+๑	+๑	+๑	+๑	๐	๔	๐.๘๐	ใช้ได้
๔	ครูสอนพระปริยัติธรรมมีความรู้ที่ทันสมัยเหมาะสมกับสถานการณ์ปัจจุบัน	+๑	+๑	+๑	+๑	๐	๔	๐.๘๐	ใช้ได้
๕	ครูสอนพระปริยัติธรรมมีการเปิดโอกาสให้ผู้เรียนซักถามข้อสงสัยและแสดงความคิดเห็นได้โดยอิสระ	+๑	+๑	+๑	+๑	๐	๔	๐.๘๐	ใช้ได้

ข้อ	รายการ	กลยุทธ์ผู้เชี่ยวชาญ/ท่านที่					สรุปและแปลผล		
		๑	๒	๓	๔	๕	รวม	ค่า IOC	แปลผล
๖	ครูสอน พระปรียัติธรรมมีความสามารถในการจัดการเรียนการสอนที่ให้ความสำคัญกับผู้เรียนโดยเสมอภาค	+๑	+๑	+๑	+๑	๐	๔	๐.๘๐	ใช้ได้
๗	ครูสอน พระปรียัติธรรมมีความสามารถในการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ	+๑	+๑	๐	+๑	๐	๓	๐.๖๐	ใช้ได้
๘	ครูสอนพระปรียัติธรรมมีเทคนิควิธีการสอนเหมาะสมกับจุดมุ่งหมายของหลักสูตร	+๑	+๑	+๑	+๑	๐	๔	๐.๘๐	ใช้ได้
๒. ด้านสื่อการเรียนการสอน									
๑	มีการใช้แบบเรียนประกอบการเรียนการสอนตรงตามหลักสูตรนักเรียน ตามคำสั่งมหาเถรสมาคม พ.ศ.๒๕๒๘	+๑	+๑	+๑	+๑	๐	๔	๐.๘๐	ใช้ได้
๒	มีการนำคอมพิวเตอร์ โปรเจคเตอร์ และสื่อเทคโนโลยีที่ทันสมัยเข้ามาใช้ในการเรียนการสอน	+๑	+๑	+๑	+๑	๐	๔	๐.๘๐	ใช้ได้
๓	มีการประยุกต์ใช้สิ่งที่อยู่รอบตัว ซึ่งเป็นสิ่งที่หาได้ง่ายและสะดวกมาเป็นสื่อในการเรียนการสอน	+๑	+๑	+๑	+๑	๐	๔	๐.๘๐	ใช้ได้
๔	มีการจัดทำเอกสาร หรือซีดี หรือ ดีวีดี สรุปสาระการเรียนรู้ให้แก่ผู้เรียน	+๑	+๑	๐	+๑	๐	๓	๐.๖๐	ใช้ได้
๕	มีการจัดมุมความรู้เพิ่มเติมสำหรับผู้เรียนที่มีความสนใจ	+๑	+๑	+๑	+๑	๐	๔	๐.๘๐	ใช้ได้
๖	สื่อการเรียนการสอนที่นำมาใช้มีลักษณะเหมาะสมกับสถานที่และสิ่งแวดล้อม	+๑	+๑	+๑	+๑	๐	๔	๐.๘๐	ใช้ได้
๗	สื่อการเรียนการสอนที่นำมาใช้สามารถช่วยให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจได้กระจ่างชัดยิ่งขึ้น	+๑	+๑	+๑	+๑	๐	๔	๐.๘๐	ใช้ได้

ข้อ	รายการ	ดุลยพินิจผู้เชี่ยวชาญ/ท่านที่					สรุปและแปลผล		
		๑	๒	๓	๔	๕	รวม	ค่า IOC	แปลผล
๘	สื่อการเรียนการสอนที่นำมาใช้สามารถช่วยให้ผู้สอนและผู้เรียนมีปฏิสัมพันธ์กันเพิ่มขึ้น	+๑	+๑	+๑	+๑	๐	๔	๐.๘๐	ใช้ได้
	๓. ด้านวัดผลและประเมินผล								
๑	มีการวัดและประเมินผลเพื่อจุดมุ่งหมายในการปรับปรุงการเรียนการสอนให้ดียิ่งขึ้น	+๑	+๑	+๑	+๑	๐	๔	๐.๘๐	ใช้ได้
๒	มีการวัดและประเมินผลในลักษณะของการทดสอบก่อนเรียน	+๑	+๑	+๑	+๑	๐	๔	๐.๘๐	ใช้ได้
๓	มีการวัดและประเมินผลในลักษณะของการทดสอบระหว่างเรียน	+๑	+๑	+๑	+๑	๐	๔	๐.๘๐	ใช้ได้
๔	มีการวัดและประเมินผลในลักษณะของการทดสอบหลังจบบทเรียน	+๑	+๑	+๑	+๑	๐	๔	๐.๘๐	ใช้ได้
๕	มีการวัดและประเมินผลอย่างต่อเนื่อง	+๑	+๑	+๑	+๑	๐	๔	๐.๘๐	ใช้ได้
๖	มีการวัดและประเมินผลด้วยการเลือกใช้วิธีการที่เหมาะสม	+๑	+๑	+๑	+๑	๐	๔	๐.๘๐	ใช้ได้
๗	การวัดและประเมินผลในการจัดการเรียนการสอนพระปรียัติธรรมแผนกธรรมสามารถเป็นเครื่องมือช่วยให้ผู้เรียนพัฒนาการเรียนรู้ของตนได้	+๑	+๑	๐	+๑	๐	๓	๐.๖๐	ใช้ได้
๘	การวัดและประเมินผลในการจัดการเรียนการสอนพระปรียัติธรรมแผนกธรรม ตรงตามหลักสูตรนักธรรม ตามคำสั่งมหาเถรสมาคม พ.ศ.๒๕๒๘	+๑	+๑	+๑	+๑	๐	๔	๐.๘๐	ใช้ได้

ข้อ	รายการ	กลยุทธ์ผู้เชี่ยวชาญ/ท่านที่					สรุปและแปลผล		
		๑	๒	๓	๔	๕	รวม	ค่า IOC	แปลผล
	๔. ด้านอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อม								
๑	สถานที่จัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและสิ่งแวดล้อมมีการจัดการโดยคำนึงถึงความปลอดภัยของผู้เรียน	+๑	+๑	๐	+๑	๐	๓	๐.๖๐	ใช้ได้
๒	สถานที่จัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมมีโต๊ะเรียน เก้าอี้ เพียงพอกับจำนวนผู้เรียน	+๑	+๑	+๑	+๑	๐	๔	๐.๘๐	ใช้ได้
๓	สถานที่จัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมมีแสงสว่างเพียงพอ	+๑	+๑	+๑	+๑	๐	๔	๐.๘๐	ใช้ได้
๔	สถานที่จัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมมีขนาดเหมาะสมกับจำนวนผู้เรียน	+๑	+๑	+๑	+๑	๐	๔	๐.๘๐	ใช้ได้
๕	สถานที่จัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมแยกเป็นสัดส่วนตามระดับชั้น อย่างชัดเจน	+๑	+๑	+๑	+๑	๐	๔	๐.๘๐	ใช้ได้
๖	สถานที่จัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมมีความสะอาด เป็นระเบียบเรียบร้อย	+๑	+๑	+๑	+๑	๐	๔	๐.๘๐	ใช้ได้
๗	สถานที่จัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมมีบรรยากาศที่สงบร่มรื่น	+๑	+๑	+๑	+๑	๐	๔	๐.๘๐	ใช้ได้
๘	สถานที่จัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมมีสิ่งแวดล้อมที่ลักษณะที่เอื้อต่อการเรียนรู้ของผู้เรียน	+๑	+๑	+๑	+๑	๐	๔	๐.๘๐	ใช้ได้

ภาคผนวก ค
ค่าสัมประสิทธิ์ แอลฟา (Alpha coefficient)

ค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา [Alpha coefficient]

สารนิพนธ์	การบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี
ผู้วิจัย	พระครูวิหารการโกวิท (สมศักดิ์ อุปวฑฒโน)

RELIABILITY ANALYSIS - SCALE (ALPHA)

	Scale Mean if Item Deleted	Scale Variance if Item Deleted	Corrected Item- Total Correlation	Alpha if Item Deleted
A1	115.3333	299.0575	.6804	.9696
A2	115.5333	304.6713	.6752	.9696
A3	115.5667	306.1851	.5099	.9704
A4	115.5000	305.6379	.6367	.9698
A5	115.4000	300.5241	.6822	.9696
A6	115.3000	301.1828	.6932	.9695
A7	115.3667	300.9299	.7225	.9694
A8	115.6000	304.8690	.7273	.9695
B1	115.4000	297.2138	.8083	.9688
B2	115.6000	297.6276	.6853	.9696
B3	115.5000	298.3276	.6697	.9697
B4	115.7333	300.6851	.6899	.9695
B5	115.8000	303.8897	.6175	.9699
B6	115.5333	298.1885	.7039	.9695
B7	115.4333	296.1161	.7949	.9689
B8	115.4667	299.5678	.7455	.9692
C1	115.4667	301.8437	.6563	.9697
C2	115.6333	300.8609	.6769	.9696
C3	115.3667	299.8264	.7676	.9691
C4	115.6667	305.7471	.5662	.9701
C5	115.4667	297.2230	.8381	.9687
C6	115.4000	298.8000	.8545	.9687
C7	115.4000	300.8690	.7653	.9692
C8	115.3333	299.4023	.7054	.9694
D1	115.2000	301.2000	.6566	.9697
D2	115.1333	301.6368	.6376	.9698
D3	114.9667	297.9644	.7310	.9693
D4	115.1667	302.0747	.6039	.9700
D5	115.2000	299.8897	.6674	.9697
D6	115.1667	294.4885	.7648	.9691
D7	115.2667	297.6506	.8011	.9689
D8	115.2333	296.1851	.7843	.9690

Reliability Coefficients

N of Cases = 30.0

N of Items = 32

Alpha = .9704

ภาคผนวก ง
หนังสือขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๘๔๖



ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชาปรัชญาประศาสนศาสตร์

ภาควิชาปรัชญา ศณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุทธาราม แขวงบางขุนนนท์

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยู่ยาว : ๗๔ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอรับน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๘๘๖๐-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๗ พฤศจิกายน ๒๕๖๐

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อตรวจสอบความเที่ยงตรงของแบบสอบถาม

นมัสการ เจ้าคณะอำเภอโพธาราม

สิ่งที่ส่งมาด้วย เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระครูวิหารการโกวิท ฉายา อุปวฑฺฒโน รหัสประจำตัวนิสิต ๕๙๓๐๒๐๕๐๐๔ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์ อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาค้นคว้าตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากพระสงฆ์ในการปกครองของพระคุณท่านจึงขอความอนุเคราะห์จากพระคุณท่านเพื่อโปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล เพื่อตรวจสอบความเที่ยงตรงของแบบสอบถามในการวิจัยซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่านด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงนมัสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

อภิตา
พระครูวิหารการโกวิท
๑๓ พฤศจิกายน ๒๕๖๐

นมัสการมาด้วยความเคารพ

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุนะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชาปรัชญาประศาสนศาสตร์

ผู้ประสานงาน : พระครูวิหารการโกวิท ฉายา อุปวฑฺฒโน

โทรศัพท์ ๐๘๙๗-๐๕๐-๒๒๘๐

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๔๔๓



ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชาปรัชญาประวัติศาสตร์

ภาควิชาปรัชญา ศณะสังคัมภีร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุดาราม แขวงบางขุนนนท์

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยุธยา : ๗๔ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอบางบาล จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๔๘๖๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๑, ๒๑๓๔

๒๓ พฤศจิกายน ๒๕๖๐

เรื่อง ขออนุญาตให้บัณฑิตเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
 นามสกุล พระครูธีรธรรมนาถ เจ้าคณะอำเภอบ้านโป่ง วัดท่าผา
 สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระครูบริหารการโกวิท ฉายา อุปัชฌาย์ รัชสประจักษ์บัณฑิต ๕๔๓๐๒๐๕๐๐๔
 บัณฑิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
 วิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์ อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษานี้เกี่ยวกับเรื่องที่มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อการนี้จึง
 ใคร่ขอความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้บัณฑิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการ
 วิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่าน
 ด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงน้อมสักการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

พระครูธีรธรรมนาถ
 พระครูธีรธรรมนาถ
 ๙ ธันวาคม ๒๕๖๐

นามสักการมาด้วยความเคารพ

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุธะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชาปรัชญาประวัติศาสตร์

ผู้ประสานงาน : พระครูบริหารการโกวิท ฉายา อุปัชฌาย์

โทรศัพท์ติดต่อ. ๐๔๗-๐๕๐-๒๒๔๐

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๘๙๓



ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชาปรัชญาศาสนาศาสตร์

ภาควิชาปรัชญา ศณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุธรรม แขวงบางขุนนนท์

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยู่ระยะ : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอบึงนาราง จังหวัดพิจิตร ๓๖๑๗๐

โทร. ๐๖-๘๘๖๒-๓๓๕๕ ต่อ ๒๑๓๓๐, ๒๑๓๓๑, ๒๑๓๓๔

๒๓ พฤศจิกายน ๒๕๖๐

เรื่อง ขออนุญาตให้บัณฑิตเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
 นมัสการ พระครูชินวรานุวัตร, ดร. เจ้าคณะตำบลท่าผา วัดบ้านฆ้องน้อย
 สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระครูบริหารการโกวิท ฉายา อุปวฑฒโน รหัสประจำตัวนิสิต ๕๙๓๐๒๐๕๐๐๔
 นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์ อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษานี้เกี่ยวข้องกับเรื่องที่มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อการนี้จึง
 ใคร่ขอความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการ
 วิจัย ซึ่งเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่าน
 ด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงน้อมสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

พระครูชินวรานุวัตร, ดร.
เจ้าคณะตำบลท่าผา

นมัสการมาด้วยความเคารพ

ดร.สุพล สุธะพรหม

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุพล สุธะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชาปรัชญาศาสนาศาสตร์

ผู้ประสานงาน : พระครูบริหารการโกวิท ฉายา อุปวฑฒโน

โทรศัพท์ติดต่อ. ๐๘๙-๐๕๐-๒๒๘๐

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๘๔๓



ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชาปรัชญาศาสนา

ภาควิชาปรัชญา ศณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุดาราม แขวงบางขุนนนท์

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยุธยา : ๗๔ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอนิคมพัฒนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๘๘๖-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๒๓ พฤศจิกายน ๒๕๖๐

เรื่อง ขออนุญาตให้บัณฑิตศึกษาเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
 นมัสการ พระครูประสิทธิ์สุตกิจ เจ้าคณะตำบลบ้านโป่ง วัดอุทุมพรพาราม
 สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระครูบริหารการโกวิท ฉายา อุปัชฌาย์ รัศมีประจักษ์วินิต ๕๔๓๐๒๐๕๐๐๔
 นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง "การบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์ อำเภอ บ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี" เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาด้านหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษานี้มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อการนี้จึง
 ใ้ข้ขออนุญาตให้โปรดพิจารณาอนุญาตให้บัณฑิตศึกษาเก็บข้อมูล และการนี้จึง
 วิจัย ซึ่งเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่าน
 ด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงน้อมสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

อ.วิเศษ วัฒนกุล
 ๒๕๖๐.๖๐

นมัสการด้วยความเคารพ

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุยะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชาปรัชญาศาสนา

ผู้ประสานงาน : พระครูบริหารการโกวิท ฉายา อุปัชฌาย์
 โทรศัพท์ ๐๘๗-๐๕๐-๒๒๘๐

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๘๔๓



ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชาปรัชญาประศาสนศาสตร์

ภาควิชาปรัชญา ศณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุทธาราม แขวงบางขุนนนท์

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยุธยา : ๗๔ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอรังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๙๑๓๐

โทร. ๐๒-๘๘๖๖-๓๓๕๔ ต่อ ๒๑๑๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๒๓ พฤศจิกายน ๒๕๖๐

เรื่อง ขออนุมัติเคราะห้อนุญาตให้นิสิตเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
 นามสกุล พระมหาศุภณัฐ ฤทธธมฺโม เจ้าคณะตำบลหนองอ้อ-สวนกล้วย
 วัดหนองอ้อตะวันออก
 สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระครูวิহারการโกวิท ฉายา อุปัชฌาย์โน รหัสประจำตัวนิสิต ๕๔๓๐๒๐๕๐๐๔
 นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
 วิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์ อำเภอ
 บ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาดำเนินการตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษานี้เกี่ยวข้องกับเรื่องที่มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อการนี้จึง
 ใคร่ขอความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการ
 วิจัย ซึ่งเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่าน
 ด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงน้อมกราบเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

นามสกุลด้วยความเคารพ

(รศ.ศาสตราจารย์ ดร.สุพล สุยะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

พระมหาศุภณัฐ ฤทธธมฺโม

เจ้าคณะตำบลหนองอ้อ-สวนกล้วย

วัดหนองอ้อ อ.บ้านโป่ง จ.ราชบุรี

๒๓ พฤศจิกายน ๒๕๖๐

ผู้ประสานงาน : พระครูวิহারการโกวิท ฉายา อุปัชฌาย์โน

โทรศัพท์ต่อ. ๐๘๗-๐๕๐-๒๒๔๐

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๘๔๓



ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชาปรัชญาศาสนา

ภาควิชาปรัชญา ศณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุดาราม แขวงบางขุนนนท์

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยุธยา : ๗๔ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอรังนก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๓๐

โทร. ๐๒-๘๘๖-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๒๓ พฤศจิกายน ๒๕๖๐

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์อนุญาตให้นิสิตเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
 นมัสการ พระครูปัญญากิตฺต,ดร. เจ้าอาวาสวัดสัมมาราม
 สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระครูบริหารการโกวิท ฉายา อุปัชฌาย โธสประจักษ์วินนิต ๕๔๓๐๒๐๕๐๐๔
 นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์ อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาดมหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษานี้มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อการนี้จึง
 ใ้ขอความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการ
 วิจัย ซึ่งเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่าน
 ด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงน้อมสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

นมัสการด้วยความเคารพ

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุธะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชาปรัชญาศาสนา

มีมติให้รับทราบ
 การอนุมัติ
 วัดสัมมาราม
 อ.บ้านโป่ง จ.ราชบุรี
 วันที่ 26 พ.ย. 2560

ผู้ประสานงาน : พระครูบริหารการโกวิท ฉายา อุปัชฌาย โธสประจักษ์วินนิต
 โทรศัพท์ ๐๘๗-๐๕๐-๒๒๘๐

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๘๔๓



ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชาปรัชญาวิทยาศาสตร์
ภาควิชาปรัชญา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุทธาราม แขวงบางขุนนนท์
เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐
อยุธยา : ๗๔ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอรังนก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๘๘๐-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๒๓ พฤศจิกายน ๒๕๖๐

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์อนุญาตให้นิสิตเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
นมัสการ พระมหาพิศัตต์ คุณธมโม,ดร. ประธานเจ้าคณะอำเภอบ้านโป่ง วัดบ้านโป่ง
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระครูวิหารการโกวิท ฉายา อุปัฏฐโม รหัสประจำตัวนิสิต ๕๔๓๐๒๐๕๐๐๔
นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง "การบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์ อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี" เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษานี้เกี่ยวข้องกับเรื่องที่มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อการนี้จึง
ใคร่ขอความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการ
วิจัย ซึ่งเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่าน
ด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงน้อมสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

๒๐ ธันวาคม ๒๕๖๐
พระครูวิหารการโกวิท
เพื่อเป็นหลักฐานต่ออธิบดีต่อไป
พระครูโกศล ฐิตธมฺโม
๑๕.๑.๖๐

นมัสการมาด้วยความเคารพ

(รศ.ศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุธะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชาปรัชญาวิทยาศาสตร์

ผู้ประสานงาน : พระครูวิหารการโกวิท ฉายา อุปัฏฐโม
โทรศัพท์ต่อ. ๐๘๗-๐๕๐-๒๒๘๐

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๔๙๓



ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชาปรัชญาศาสนา

ภาควิชาปรัชญา ศณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุดาราม แขวงบางขุนนนท์

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยุธยา : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอลำไทร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๕๘๒๖-๕๘๕๕ ต่อ ๒๓๓๐, ๒๓๓๗, ๒๓๓๘

๒๓ พฤศจิกายน ๒๕๖๐

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์อนุญาตให้สืบค้นข้อมูลเพื่อการวิจัย
 เรียน นายสนธยา เสนเอี่ยม ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดราชบุรี
 สิ่งที่มาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระครูวิহারการโกวิท ฉายา อุปัชฌาย โสภณ ฐิตะจาตวันนิต ๕๙๓๐๒๐๕๐๐๔
 นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์ อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษานี้เกี่ยวข้องกับเรื่องที่มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อการนี้จึง
 ใคร่ขอความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้สืบค้นดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการ
 วิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และ
 ขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ผู้รับ
 พระครูวิহারการโกวิท
 เมื่อรับได้รับตัววันที่ ๒๓/๑๑/๖๐

(นายสนธยา เสนเอี่ยม)

ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดราชบุรี

๖ จ.ด. ๖๐

ขอแสดงความนับถือ

(รศ ศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุธะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชาปรัชญาศาสนา

ผู้ประสานงาน : พระครูวิহারการโกวิท ฉายา อุปัชฌาย โสภณ

โทรศัพท์ติดต่อ ๐๘๙-๐๕๐-๒๒๘๐

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๘๔๓



ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

และสาขาวิชาปรัชญาศาสนา

ภาควิชาศาสนา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรเวศน์

กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุธรรม แขวงบางขุนนนท์

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยุธยา : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๓๐๓๕๖

โทร. ๐๒-๘๔๐-๓๕๕๕ ต่อ ๒๓๓๐, ๒๓๓๑, ๒๓๓๒

โรงเรียนวัดสระสี่มุม

เลขที่รับ

๖๕๕

วันที่รับ

๖๕๕

๒๓ พฤศจิกายน ๒๕๖๐

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์อนุญาตให้ผลิตเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
 เรื่อง นานนริศ พันธุ์แดง ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดสระสี่มุม
 สิ่งส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระครูวิহারการโกวิท ฉายา อุปัชฌาย์ ตรีสุประจำตวันนิสิต ๕๕๓๐๒๐๕๐๐๔
 นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
 วิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง "การบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์ อำเภอ
 บ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี" เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของกาศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษานี้เกี่ยวข้องกับเรื่องที่มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อการนี้จึง
 ได้รับความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้ผลิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการ
 วิจัย ซึ่งเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และ
 ขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุขะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชาปรัชญาศาสนา

ทบทวนให้ตามมติ

(นานนริศ พันธุ์แดง)
ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดสระสี่มุม

ผู้ประสานงาน : พระครูวิহারการโกวิท ฉายา อุปัชฌาย์
 โทรติดต่อ. ๐๘๙-๐๕๐-๒๒๔๐

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๘๘๓



ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชาปรัชญาศาสนา

ภาควิชาปรัชญา ศณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุดาราม แขวงบางขุนนนท์

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยุธยา : ๗๔ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอร้อยน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๓๕๔ ต่อ ๒๓๓๐, ๒๓๓๗, ๒๓๓๘

๒๓ พฤศจิกายน ๒๕๖๐

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์อนุญาตให้นิสิตเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
เรียน นางดวงธิดา ศศิณารกุล ผู้อำนวยการกลุ่มส่งเสริมพระพุทธศาสนาและกิจการพิเศษ
สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดราชบุรี
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระครูบริหารการโกวิท ฉายา อุปัชฌายโน รหัสประจำตัวนิสิต ๕๙๓๐๒๐๕๐๐๔
นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง "การบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์ อำเภอ
บ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี" เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษานี้เกี่ยวข้องกับเรื่องที่มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อการนี้จึง
ใคร่ขอความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการ
วิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และ
ขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(นางดวงธิดา ศศิณารกุล)

ผู้อำนวยการกลุ่มส่งเสริมพระพุทธศาสนาและกิจการพิเศษ

ขอแสดงความนับถือ

(รศ.ศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุธะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชาปรัชญาศาสนา

ผู้ประสานงาน : พระครูบริหารการโกวิท ฉายา อุปัชฌายโน

โทรศัพท์ต่อ. ๐๘๘-๐๕๐-๒๒๘๐

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๘๘๓



ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชาปรัชญาศาสนา

ภาควิชาปรัชญา ศณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุดาราม แขวงบางขุนนนท์

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยุธยา : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอลำไทร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๒๓ พฤศจิกายน ๒๕๖๐

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์อนุญาตให้นิสิตเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
เรียน นางธนกร อุดมกุลศรี นักวิชาการศาสนาชำนาญการ สำนักงานพระพุทธศาสนา
จังหวัดราชบุรี
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระครูวิহারการโกวิท ฉายา อุปัชฌาย โธสประจักษ์วันสิต ๕๔๓๐๒๐๕๐๐๔
นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์ อำเภอ
บ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาด้านหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษานี้มีความจำเป็นที่ต้องเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อการนี้จึง
ใคร่ขอความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการ
วิจัย ซึ่งเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และ
ขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

- ทราบ
- โกวิทพงษ์ทอง
พระครูวิহারการโกวิท
เถรโมลี มณฑลราชบุรี ๑๐๗๐๐
๒๓.๑๑.๒๕๖๐
(พระครูวิহারการโกวิท)
นักวิชาการศาสนาชำนาญการ
๒๓.๑๑.๒๕๖๐

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุยะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชาปรัชญาศาสนา

ผู้ประสานงาน: พระครูวิহারการโกวิท ฉายา อุปัชฌาย โธสประจักษ์วันสิต
โทรศัพท์: ๐๘๙-๐๕๐-๒๒๘๐

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๘๔๓



ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชาปรัชญาศาสนา

ภาควิชาปรัชญา ศณะสังคศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุธรรม แขวงบางขุนนนท์

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยู่ยาว : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอรังนกน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๘๔๐-๖๔๕๔ ต่อ ๒๓๓๐, ๒๓๓๗, ๒๓๓๘

๒๓ พฤศจิกายน ๒๕๖๐

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์อนุญาตให้สืบเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
เรียน นายไพโรจน์ มานทองคำ ไวยาจักรวัดท่าผา
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระครูวิหารการโกวิท ฉายา อุปัทมโน รัชสประจำตวันสิต ๕๔๓๐๒๐๕๐๐๔
นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง "การบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์ อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี" เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษานี้เกี่ยวข้องกับเรื่องที่มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อการนี้จึง
ใคร่ขอความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้สืบดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการ
วิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และ
ขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุษะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชาปรัชญาศาสนา

ได้รับทราบ
และดำเนินการแล้ว
ไพโรจน์ มานทองคำ
วิยาจักรวัดท่าผา
๒๕๖๐

ผู้ประสานงาน : พระครูวิหารการโกวิท ฉายา อุปัทมโน

โทรศัพท์ติดต่อ ๐๘๗-๐๕๐-๒๒๔๐

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๘๙๓



ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุทธาราม แขวงบางขุนนนท์

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยู่อา : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอลำลูกเกด จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๘๘๖๖-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๒๓ พฤศจิกายน ๒๕๖๐

เรื่อง ขออนุมัติขอความเห็นชอบให้บัณฑิตเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
เรียน นายวิเชียร หล่อเงิน ไวยาวัจกรวัดบ้านผึ่งน้อย
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระครูวิহারการโกวิท ฉายา อุปวฑฒโน รหัสประจำตัวนิสิต ๕๙๓๐๒๐๕๐๐๔
นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์ อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษานี้เกี่ยวข้องกับเรื่องที่มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อการนี้จึง
ใคร่ขอความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการ
วิจัย ซึ่งเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และ
ขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

อ. วิเชียร หล่อเงิน
อ. วิเชียร หล่อเงิน
๕ ธ.ค. ๖๐

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุษะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ผู้ประสานงาน : พระครูวิহারการโกวิท ฉายา อุปวฑฒโน

โทรศัพท์ติดต่อ. ๐๘๗-๐๕๐-๒๒๘๐

ภาคผนวก จ
แบบสอบถามเพื่อการวิจัย



แบบสอบถามเพื่อการวิจัย
เรื่อง
การบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง
จังหวัดราชบุรี

คำชี้แจง

๑. แบบสอบถามนี้แบ่งออกเป็น ๓ ตอน คือ
 - ตอนที่ ๑ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม
 - ตอนที่ ๒ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับความคิดเห็นที่มีต่อการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี
 - ตอนที่ ๓ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะเพื่อพัฒนาการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี
๒. โปรดตอบคำถามให้ครบทุกข้อ
๓. ข้อมูลที่ได้จากท่านในครั้งนี้ผู้วิจัยจะเป็นความลับ จึงไม่มีผลกระทบใด ๆ ต่อท่านโดยผู้วิจัยจะนำผลมาใช้ในการวิจัย เท่านั้น
๔. การตอบแบบสอบถามของท่านเป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่สุด ที่จะทำให้การวิจัยครั้งนี้สำเร็จลงได้

ขอขอบคุณในความร่วมมือตอบแบบสอบถามนี้

พระครูวิหารการโกวิท (สมศักดิ์ อุปวฑฒโน)
นิสิตปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ตอนที่ ๑: ปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม

คำชี้แจง: โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ลงใน ☐ หน้าข้อความที่ตรงกับตัวท่าน

๑. อายุ

- ☐ ๒๐-๓๐ ปี
- ☐ ๓๑-๔๐ ปี
- ☐ ๔๑-๕๐ ปี
- ☐ ๕๑-๖๐ ปี
- ☐ มากกว่า ๖๐ ปี

๒. พรรษา

- ☐ ต่ำกว่า ๕ พรรษา
- ☐ ๕-๑๐ พรรษา
- ☐ ๑๑-๑๕ พรรษา
- ☐ ๑๖-๒๐ พรรษา
- ☐ มากกว่า ๒๐ พรรษา

๓. วุฒิการศึกษาสามัญ

- ☐ ต่ำกว่าปริญญาตรี
- ☐ ปริญญาตรี
- ☐ สูงกว่าปริญญาตรี

๔. วุฒิการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม

- ☐ ไม่มีวุฒิแผนกธรรม
- ☐ นักธรรมชั้นตรี
- ☐ นักธรรมชั้นโท
- ☐ นักธรรมชั้นเอก

๕. วุฒิการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี

- ☐ ไม่มีวุฒิแผนกบาลี
- ☐ ประโยค ๑-๒ ถึง ป.ธ. ๓
- ☐ ป.ธ. ๔ - ป.ธ. ๖
- ☐ ป.ธ. ๗ - ป.ธ. ๙

ตอนที่ ๒: แบบสอบถามเกี่ยวกับความคิดเห็นที่มีต่อการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของ
คณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี

คำชี้แจง: โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ในช่องระดับความคิดเห็นที่มีต่อการบริหารจัดการงานศาสนศึกษา
แผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ว่าอยู่ในระดับใด ตามความเป็นจริง
โดยกำหนดระดับคะแนน ดังนี้

๕ หมายถึง มีความคิดเห็น อยู่ในระดับ มากที่สุด

๔ หมายถึง มีความคิดเห็น อยู่ในระดับ มาก

๓ หมายถึง มีความคิดเห็น อยู่ในระดับ ปานกลาง

๒ หมายถึง มีความคิดเห็น อยู่ในระดับ น้อย

๑ หมายถึง มีความคิดเห็น อยู่ในระดับ น้อยที่สุด

ข้อ	การบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรม ของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี	ระดับความคิดเห็น				
		มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
		๕	๔	๓	๒	๑
	๑. ด้านอาจารย์					
๑	ครูสอนพระปริยัติธรรมมีความสามารถในการ อภิปรายเนื้อหาให้เข้าใจง่าย					
๒	ครูสอนพระปริยัติธรรมมีความสามารถในการ ถ่ายทอดให้ผู้เรียนมีความรู้ในภาคทฤษฎี					
๓	ครูสอนพระปริยัติธรรมมีความสามารถในการ กระตุ้นความสนใจของผู้เรียน					
๔	ครูสอนพระปริยัติธรรมมีความรู้ที่ทันสมัย เหมาะสมกับสถานการณ์ปัจจุบัน					
๕	ครูสอนพระปริยัติธรรมมีการเปิดโอกาสให้ผู้เรียน ซักถามข้อสงสัยและแสดงความคิดเห็นได้โดย อิสระ					
๖	ครูสอนพระปริยัติธรรมมีความสามารถในการ จัดการเรียนการสอนที่ให้ความสำคัญกับผู้เรียน โดยเสมอภาค					
๗	ครูสอนพระปริยัติธรรมมีความสามารถในการ จัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ					
๘	ครูสอนพระปริยัติธรรมมีเทคนิควิธีการสอน เหมาะสมกับจุดมุ่งหมายของหลักสูตร					

ข้อ	การบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรม ของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี	ระดับความคิดเห็น				
		มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
		๕	๔	๓	๒	๑
	๒. ด้านสื่อการเรียนการสอน					
๑	มีการใช้แบบเรียนประกอบการเรียนการสอนตรงตามหลักสูตรนักเรียน ตามคำสั่งมหาเถรสมาคม พ.ศ.๒๕๒๘					
๒	มีการนำคอมพิวเตอร์ โปรเจคเตอร์ และสื่อเทคโนโลยีที่ทันสมัยเข้ามาใช้ในการเรียนการสอน					
๓	มีการประยุกต์ใช้สิ่งที่อยู่รอบตัวซึ่งเป็นสิ่งที่หาได้ง่ายและสะดวกมาเป็นสื่อในการเรียนการสอน					
๔	มีการจัดทำเอกสาร หรือซีดี หรือดีวีดี สรุปสาระการเรียนรู้ให้แก่ผู้เรียน					
๕	มีการจัดมุมความรู้เพิ่มเติมสำหรับผู้เรียนที่มีความสนใจ					
๖	สื่อการเรียนการสอนที่นำมาใช้มีลักษณะเหมาะสมกับสถานที่และสิ่งแวดล้อม					
๗	สื่อการเรียนการสอนที่นำมาใช้ สามารถช่วยให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจได้กระจ่างชัดยิ่งขึ้น					
๘	สื่อการเรียนการสอนที่นำมาใช้ สามารถช่วยให้ผู้สอนและผู้เรียนมีปฏิสัมพันธ์กันเพิ่มขึ้น					
	๓. ด้านวัดผลและประเมินผล					
๑	มีการวัดและประเมินผลเพื่อจุดมุ่งหมายในการปรับปรุงการเรียนการสอนให้ดียิ่งขึ้น					
๒	มีการวัดและประเมินผลในลักษณะของการทดสอบก่อนเรียน					
๓	มีการวัดและประเมินผลในลักษณะของการทดสอบระหว่างเรียน					
๔	มีการวัดและประเมินผลในลักษณะของการทดสอบหลังจบบทเรียน					
๕	มีการวัดและประเมินผลอย่างต่อเนื่อง					
๖	มีการวัดและประเมินผลด้วยการเลือกใช้วิธีการที่เหมาะสม					

ข้อ	การบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรม ของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี	ระดับความคิดเห็น				
		มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
		๕	๔	๓	๒	๑
๗	การวัดและประเมินผลในการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมสามารถเป็นเครื่องมือช่วยให้ผู้เรียนพัฒนาการเรียนรู้ของตนได้					
๘	การวัดและประเมินผลในการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ตรงตามหลักสูตรนิกกรรม ตามคำสั่งมหาเถรสมาคม พ.ศ. ๒๕๒๘					
๔. ด้านอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อม						
๑	สถานที่จัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและสิ่งแวดล้อมมีการจัดการโดยคำนึงถึงความปลอดภัยของผู้เรียน					
๒	สถานที่จัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมมีโต๊ะเรียน เก้าอี้ เพียงพอกับจำนวนผู้เรียน					
๓	สถานที่จัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมมีแสงสว่างเพียงพอ					
๔	สถานที่จัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมมีขนาดเหมาะสมกับจำนวนผู้เรียน					
๕	สถานที่จัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมแยกเป็นสัดส่วนตามระดับชั้น อย่างชัดเจน					
๖	สถานที่จัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมมีความสะอาด เป็นระเบียบเรียบร้อย					
๗	สถานที่จัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมมีบรรยากาศที่สงบร่มรื่น					
๘	สถานที่จัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมมีสิ่งแวดล้อมที่ลักษณะที่เอื้อต่อการเรียนรู้ของผู้เรียน					

ตอนที่ ๓: ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะเพื่อพัฒนาการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนก
ธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี

๑) ด้านอาจารย์

.....

.....

.....

.....

.....

.....

๒) ด้านสื่อการเรียนการสอน

.....

.....

.....

.....

.....

.....

๓) ด้านวัดผลและประเมินผล

.....

.....

.....

.....

.....

.....

๔) ด้านสถานที่และสิ่งแวดล้อม

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ภาคผนวก จ
แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย



แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย
เรื่อง
การบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง
จังหวัดราชบุรี

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์

ชื่อ- นามสกุล
วุฒิการศึกษา
ตำแหน่ง
วัน/เวลาที่สัมภาษณ์
สถานที่

ตอนที่ ๒ นิยามศัพท์เฉพาะในการวิจัย

งานศาสนศึกษาแผนกธรรม หมายถึง การดำเนินการจัดการศึกษาในหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกธรรม (หลักสูตรเฉพาะสำหรับภิกษุสามเณร) ระดับนักธรรมตรี-โท-เอก โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อส่งเสริมให้พระภิกษุสามเณรได้ศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัยจนมีความเข้าใจและสามารถนำไปใช้ในทางปฏิบัติได้ตามกำลังความสามารถของตน

การบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์ หมายถึง การดำเนินงานการจัดการศึกษาในหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกธรรม (หลักสูตรเฉพาะสำหรับภิกษุสามเณร) ของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี โดยครอบคลุมภารกิจทั้ง ๔ ด้าน ได้แก่

๑) ด้านอาจารย์ คือ ภารกิจที่เกี่ยวข้องกับการบริการจัดการพระภิกษุที่ได้รับการแต่งตั้งเป็นครูสอนพระปริยัติธรรม

๒) ด้านสื่อการเรียนการสอน คือ ภารกิจที่เกี่ยวข้องกับการบริการจัดการอุปกรณ์ที่เป็นสื่อกลางในการนำความรู้ไปสู่ผู้เรียน

๓) ด้านวัดผลและประเมินผล คือ ภารกิจที่เกี่ยวข้องกับการบริการจัดการกระบวนการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ที่มีลักษณะเป็นรูปธรรม

๔) ด้านสถานที่และสิ่งแวดล้อม คือ ภารกิจที่เกี่ยวข้องกับการบริการจัดการสภาพสถานที่ที่ใช้จัดการเรียนการสอน รวมถึงสภาพแวดล้อมทั้งภายในและภายนอกห้องเรียนด้วย

ตอนที่ ๓ ข้อคำถามแบบสัมภาษณ์

- ๑) จากสภาพการณ์การบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมในปัจจุบัน ท่านเห็นว่า แนวทางในการพัฒนาการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านอาจารย์ ควรเป็นอย่างไร
- ๒) จากสภาพการณ์การบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมในปัจจุบัน ท่านเห็นว่า แนวทางในการพัฒนาการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านสื่อการเรียนการสอน ควรเป็นอย่างไร
- ๓) จากสภาพการณ์การบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมในปัจจุบัน ท่านเห็นว่า แนวทางในการพัฒนาการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านวัดผลและประเมินผล ควรเป็นอย่างไร
- ๔) จากสภาพการณ์การบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมในปัจจุบัน ท่านเห็นว่า แนวทางในการพัฒนาการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านสถานที่และสิ่งแวดล้อม ควรเป็นอย่างไร

ขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการ

พระครูวิหารการโกวิท (สมศักดิ์ อุปาจนโน)

นิสิตปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

(ผู้สัมภาษณ์)

ภาคผนวก ข
ภาพถ่ายการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ



สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ





สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ





สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ





สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ





สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

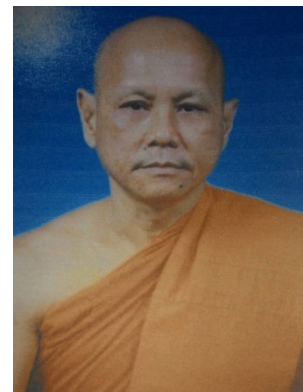




สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ



ประวัติผู้วิจัย



- ชื่อ : พระครูวิหารการโกวิท (สมศักดิ์ อุปวตฺตโน)
- เกิด : วันอาทิตย์ที่ ๓๐ กันยายน ๒๕๔๔
- สถานที่เกิด : หมู่ ๓ ตำบลท่าล้อ อำเภอท่าม่วง
จังหวัดกาญจนบุรี
- การศึกษา : นักรธรรมชั้นเอก
: หลักสูตรประกาศนียบัตรบริหารกิจการคณะสงฆ์ (ป.บส.)
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๕๖
: พุทธศาสตรบัณฑิต (การจัดการเชิงพุทธ)
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๕๙
- อุปสมบท : วันอังคารที่ ๒๐ เดือน กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๒๙
ณ พัทธสีมาวัดทุ่งสมอ อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี
โดยมี พระครูวิบูลธรรมประภาส เป็นพระอุปัชฌาย์
- สังกัด : วัดสระสี่มุม ตำบลเขาขลุ้ง อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี
- ตำแหน่ง/หน้าที่ : เจ้าอาวาสวัดสระสี่มุม
: เจ้าคณะตำบลเขาขลุ้ง เขต ๒
: เจ้าสำนักศาสนศึกษาวัดสระสี่มุม
- ที่อยู่ปัจจุบัน : วัดสระสี่มุม
ตำบลเขาขลุ้ง อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ๗๐๑๑๐